

STJEPAN KRASIĆ

PRAG I ZADAR
DVA EUROPSKA SVEUČILIŠNA SREDIŠTA
U XIV. STOLJEĆU

PRAGUE AND ZADAR
TWO EUROPEAN UNIVERSITY CENTERS
IN THE 14TH CENTURY

Stjepan Krasić

PRAG

I

ZADAR

DVA EUROPSKA
SVEUČILIŠNA
SREDIŠTA U
XIV. STOLJEĆU

PRAGUE

AND

ZADAR

TWO EUROPEAN
UNIVERSITY
CENTERS IN THE
14TH CENTURY

SVEUČILIŠTE U ZADRU
ZADAR, 2015.

Stjepan Krasić

PRAG I ZADAR
DVA EUROPSKA SVEUČILIŠNA SREDIŠTA
U XIV. STOLJEĆU

PRAGUE AND ZADAR
TWO EUROPEAN UNIVERSITY CENTERS
IN THE 14TH CENTURY

NAKLADNIK / PUBLISHER
Sveučilište u Zadru / University of Zadar

ZA NAKLADNIKA / FOR THE PUBLISHER
Ante Uglešić, rektor / rector

POVJERENSTVO ZA IZDAVAČKU DJELATNOST SVEUČILIŠTA U ZADRU
PUBLISHING COMMITTEE OF THE UNIVERSITY OF ZADAR
Josip Faričić, predsjednik / chairman

RECENZENTI / REVIEWERS
Lovorka Čoralić
Vicko Kapitanović

UREDNIK / EDITOR
Josip Faričić

LEKTURA / LANGUAGE EDITOR
Ivana Petešić

PRIJEVOD NA ENGLESKI / ENGLISH TRANSLATION
Marija Kostić

GRAFIČKO OBLIKOVANJE / GRAPHIC DESIGN
Ljubica Marčetić Marinović

PRIJELOM / LAYOUT
Denis Gospić

TISAK / PRINTED BY
Denona d.o.o.

NAKLADA / PRINT RUN
600 primjeraka / copies

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Znanstvena knjižnica Zadar

UDK 378(497.5 Zadar)(091)"13"
378(497.5 Zadar:437.1 Praha)(091)"13"

KRASIĆ, Stjepan

Prag i Zadar : dva europska sveučilišna središta u XIV.
stoljeću = Prague and Zadar : two European university centers in
the 14th century / Stjepan Krasić. - Zadar : Sveučilište, 2015. -
140 str. : ilustr. u bojama ; 27 cm

Bibliografija: str. 127-134 i uz tekst. - Kazala.

ISBN 978-953-331-070-1

141029080

*Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Grada Zadra i Zaklade
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*

*The book was published with financial support of the City of Zadar
and the Foundation of the Croatian Academy of Sciences and Arts*

SADRŽAJ / CONTENTS

7 Uvodne napomene / Introductory notes

13 POGLAVLJE I. / CHAPTER I

Sveučilišna „geografija“ u Zapadnoj Europi u XIII. i XIV. stoljeću

University „geography“ in Western Europe in the 13th and 14th centuries

59 POGLAVLJE II. / CHAPTER II

Prag – prvo sveučilišno središte u srednjoj Europi (1348.)

Prague – the first university center in central Europe (1348)

83 POGLAVLJE III. / CHAPTER III.

Zadar – „opće vrlo znamenito učilište“ (1396.)

Zadar – „general very prominent institution of learning“ (1396)

117 Zaključak / Conclusion

127 Bibliografija / Bibliography

135 Kazala / Indices

UVODNE NAPOMENE

Povijest malih naroda nerijetko je odsutna iz velikih povijesnih sinteza, ali ne uvijek zato što bi im to veliki branili, nego zato što često ni sami nisu za nju odveć zainteresirani. Da bi se netko uopće bavio poviješću vlastitog naroda, bez obzira na njegovu brojčanu veličinu, mora je prije svega sam voljeti i istraživati, a onda učiniti što je potrebno da je i drugi upoznaju. Voljeti se može samo ono što je lijepo, vrijedno i važno. Takvo je upravo visoko školstvo koje je jedan od najljepših i najoriginalnijih plodova zapadnoeuropske civilizacije. Ono je, možda više nego ijedna druga ustanova, obogatilo i preobrazilo geografsku kartu Europe, ali i samu Europu, pa i cijelo čovječanstvo. Njegova pojava kao najviše znanstvene i obrazovne ustanove u životu svakog naroda obično označava njegovu kulturnu i znanstvenu zrelost, a samim time i jedan od najvažnijih datuma njegove povijesti.

Čudnom ironijom sudsbine generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru, koje je postojalo i djelovalo više od 400 godina, sve do prije 20-ak godina u hrvatskoj kulturnoj povijesti nije bilo uopće poznato. O njemu se nije ništa znalo, jer sve dотле nitko nije ni istraživao povijest visokoga srednjovjekovnog školstva. No nakon toga se, u povodu 600. obljetnice njegova osnutka, pojavila velika monografija *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili Universitas Jadertina 1396. – 1807.* (Zadar, Filozofski fakultet, 1966.) napisana na temelju velikog broja izvornih povijesnih vrela i obilne znanstvene literature. Slijedila je knjiga *Liber Almi Studii Generalis S. Dominici Iadrae 1684. – 1790.* (Sveučilište u Zadru, 2006.) u kojoj je objavljena izvorna povijesna građa, najstarija u jugoistočnoj Europi, koja se odnosi na to učilište. Knjiga je doživjela dva izdanja i prevedena je na engleski, tako da je svakomu dostupna. O istoj je stvari, s različitim gledišta, objavljeno na desetke znanstvenih rasprava.

Umjesto da to otkriće u znanstvenim krugovima pobudi zanimanje, odgovor je bio ispod očekivanja. Kao da ljudi uopće ne zanima to što

INTRODUCTORY NOTES

History of small nations is often absent from big historical syntheses, not always because it is prevented by the big ones, but because frequently small nations do not exhibit sufficient interest in it themselves. In order to be apt for dealing with history of one's own people, regardless of its size, one needs to love it and explore it, and then do whatever is necessary for other people to get to know it. One can only love what is beautiful, valuable and important which is the case with higher education as one of the most beautiful and most original products of the western European civilization which enriched and transformed geographical map of Europe as well as Europe as a whole and entire humanity perhaps more than any other institution. Its emergence as the highest scientific and educational institution usually represents cultural and scientific maturity of a nation, being at the same time one of the most important dates in its history.

General institution of learning of the Dominican Order in Zadar which existed and worked for more than 400 years became known in the Croatian cultural history only some 20 years ago owing to strange irony of fate. Nothing was known about it as nobody studied history of medieval school system. A big monograph *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili ‘Universitas Jadertina 1396 – 1807 (General institution of learning of the Dominican Order in Zadar or ‘Universitas Jadertina 1396 – 1807 (Zadar, Filozofski fakultet, 1996) was published on the occasion of 600th anniversary of its foundation written on the basis of big number of original historical sources and abundant scientific literature. Then there was the book *Liber Almi Studii Generalis S. Dominici Iadrae 1684 – 1790* (University of Zadar, 2006) in which original historical materials, the oldest in south-eastern Europe were published related to this college. The book had two editions and it was translated into English making it universally available. Several dozens of scientific discussions were published about the same issue from various standpoints.*

je hrvatski, jednako kao i drugi napredni europski narodi, još u srednjem vijeku imao svoje sveučilište. Stječe se dojam da neki hrvatski povjesničari naprsto ne vjeruju da je jedna tako velika i važna ustanova postojala više od četiri stoljeća, a da se to nije znalo. Činjenica je da se za nju nije znalo jer se nije istraživalo, a nije se istraživalo jer se smatralo da nešto takvo nikada nije postojalo! Zvući gotovo nevjerojatno da sve do kraja 80-ih godina prošlog stoljeća u Hrvatskoj nije objavljena nijedna knjiga o povijesti visokog školstva u srednjem vijeku.¹ Danas, nakon što je na tu temu objavljeno nekoliko knjiga i sva raspoloživa izvorna građa, ne bi trebalo biti mesta šutnji i nezainteresiranosti. Šutnja je „zlato“ kad se o nečemu nema ili ne zna nešto reći, ali može biti i „olovo“ kad se neopravdano šuti ili prešućuje. Izvesno je da drugi narodi ne bi šutjeli o jednoj tako važnoj stvari, pogotovo se ne bi žalili da su zapostavljeni u velikim sintezama svjetske povijesti.

Osnivanje visokih škola nije plod slučaja nego je uvijek zbroj najrazličitijih kulturnih, političkih, gospodarskih i duhovnih čimbenika koje nije lako naći u isto vrijeme i na istom mjestu. Zbog toga se taj trenutak obično smatra prijelomnim događajem u kulturnoj povijesti koji se obilježava zlatnim slovima. U hrvatskoj kulturnoj povijesti taj se trenutak dogodio na samom isteku XIV. stoljeća.

Četrnaesto stoljeće bilo je vrlo dinamično u političkom, crkvenom i kulturnom pogledu. Slabljenjem Carstva jačale su težnje mnogih naroda

Instead of provoking interest in scientific circles, this discovery did not result in adequate response. It seems that nobody was interested in the fact that the Croats had their own university back in the Middle Ages as well as other advanced European nations. We get the impression that some Croatian historians simply cannot believe that such a big and important institution was active for more than four centuries, and that it was unknown. The fact is that nobody knew about it as there was no research, and there was no research as general belief was that something like that never existed! It seems unbelievable that not a single book about the history of medieval school system was published until the 1980s in Croatia.¹ Presently silence and lack of interest are quite unacceptable after several books and all available original material on the subject had been published. Silence is „golden“ when nothing can be said about a certain issue, but it can also be „lead“ when something is hidden behind the silence. It is certain that other nations would not be silent about such an important issue, and they would particularly not complain about being neglected in big syntheses of the world history.

Foundation of higher education institutions is not accidental but it is always a result of various cultural, political, economic and spiritual factors which can hardly be found at the same time and at the same place. That is why this moment is usually considered as a crucial breakthrough in cultural history which is written in golden letters. In the Croatian cultural history this moment happened at the end of the 14th century.

1 Postojanje tog učilišta otkrio sam potkraj 60-ih godina prošlog stoljeća u Generalnom arhivu Dominikanskog reda u Rimu objavivši podatak o tomu u svojoj doktorskoj disertaciji *Congregatio Ragusina Ord. Praed. 1487 – 1550, Dissertationes historicae XIX*, Ad S. Sabinae, Romae, 1972: 118). Ti i brojni drugi podaci o istom učilištu objavljeni su u velikom arhivskom gradivu iz istog arhiva: Krasić, S., *Regesti pisama generala Dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku 1392 – 1600, Arhivski vjesnik XVII-XVIII (1974-1975) – XXI-XXII (1978-1979)*: 201-321. Nakon toga o tome je isti autor opširnije pisao u raspravi *Filozofsko-teološki studij dominikanskog reda u Zadru (1396-1806)*, Zadarska revija, XXXVI (1987), 1-2: 3-42, zatim u monografiji Krasić, S., *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili Universitas Iadertina*, Filozofski fakultet u Zadru, Zadar, 1996. i u knjizi Krasić, S., *Liber almi Studii generalis S. Dominici Iadrae 1684 – 1790*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2006. i 2012) i brojnim drugim radovima objavljenim u stručnim časopisima i publikacijama.

1 In the 1960s I discovered that this university existed in the General Archives of the Dominican Order in Rome. I mentioned this fact in my doctoral dissertation *Congregatio Ragusina Ord. Praed. 1487-1550, Dissertationes historicae XIX*, Ad S. Sabinae, Romae, 1972: p. 118). This information alongside some other data about the same institution of learning were published in a big archival work from the same archives: Krasić, S., *Regesti pisama generala Dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku 1392 – 1600, „Arhivski vjesnik“ XVII-XVIII (1974-1975); XXI-XXII (1978-1979)*, pp. 201-321). The same author wrote about the same theme more comprehensively in a discussion *Filozofsko-teološki studij dominikanskog reda u Zadru (1396-1806)*, Zadarska revija (1987), 1-2: pp. 3-42, then in the monograph Krasić, S., *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili ‘Universitas Iadertina*, Faculty of Philosophy in Zadar, Zadar, 1996 and in the book Krasić, S., *Liber almi Studii generalis S. Dominici Iadrae 1684-1790*, University of Zadar, Zadar, 2006 and 2012 and in many other works published in professional journals and publications.

i krajeva za većom autonomijom, pa i osamostaljenjem, a Katolička crkva – koja je imala školstvo u svojim rukama, najprije boravkom papa u Avignonu (1309. – 1377.), a zatim Zapadnim raskolom (1380. – 1417.), s izborom dvojice ili čak trojice papa – doživjela je tešku ustavnu krizu. Ako se može reći da je netko imao koristi od te situacije, onda je to bilo visoko školstvo. S porastom autonomije i procesom rađanja nacionalne svijesti rasla je potreba za školovanim ljudima. Mnoge države, pokrajine, pa čak i gradovi htjeli su imati vlastite škole za izobrazbu potrebnih kadrova. Došlo je do decentralizacije najviše državne i crkvene vlasti i liberalizacije osnivanja škola što su mnogi iskoristili za osnutak vlastitih sveučilišta.

U to vrijeme već postojećim sveučilištima po raznim europskim krajevima pridružila su se dva nova u dvjema slavenskim zemljama: Češkoj i Hrvatskoj. Prvo je bilo plod suradnje cara Karla IV. (1346. – 1378.) s papom Klementom VI. (1342. – 1352.) i Dominikanskim redom tako da je 1348. u Pragu ugledalo svjetlo dana prvo sveučilište sjeverno od Alpa, odnosno u srednjoj Europi. Drugo je niklo je 48 godina kasnije (1396.) u Zadru, kao prvo ne samo na hrvatskom tlu nego i u jugoistočnoj Europi. Nastalo je – za razliku od praškoga – ne zauzimanjem nekog cara ili kralja nego Rajmunda De Vineisa, vrhovnog poglavara Dominikanskog reda, koji je u to vrijeme u Europi imao više takvih i sličnih sveučilišta. Za svoj plan da i Dalmatinska provincija njegova reda dobije svoje visoko učilište imao je suglasnost pape Bonifacija IX. (1389. – 1404). U tu je svrhu najprije poradio na tome da na postojećim sveučilištima u Bologni, Padovi i Pragu pripremi dovoljan broj visokoškolovanih ljudi kojima je namjeravao povjeriti vodstvo novoga sveučilišta, ravnopravnog s drugim „javnim“ sveučilištima.

Za razumijevanje ove problematike potrebno je imati na umu da se neku ustanovu – u našem slučaju sveučilište – smatra „javnim“ bilo je potrebno da ga takvim smatra barem jedna od dvoju najviših „javnih“ ili društvenih vlasti: Carstvo, odnosno država, i Crkva. Međutim, u srednjem je vijeku bilo malo sveučilišta koja su osnovale

Fourteenth century was very dynamical in political, ecclesiastical and cultural sense. Weakening of the Empire inspired aspirations of many nations and regions for a greater autonomy or even independence, and the Catholic Church which controlled school system, underwent a difficult constitutional crisis after the Avignon Papacy (1309-1377) and then Western Schism (1380-1417), with election of two or even three popes. If anyone profited from this situation, then it was the higher education. With increase of autonomy and process of emerging of national awareness need for educated people grew. Many states, districts and even cities wanted to have their own schools to educate professionals. Highest state and church power were decentralized and founding of schools was liberalized which was used by many to found their own universities.

At that period two new universities in two Slavic countries – Bohemia and Croatia joined the existing universities across different parts of Europe. The former came into existence as a result of cooperation between Emperor Charles IV (1346-1378) with Pope Clement VI (1342-1352) and the Dominican Order so that in 1348 the first university north of Alps saw the light of day in Prague i.e in central Europe. The latter was formed 48 years later (1396) in Zadar, as the first university not only in Croatia but also in south-eastern Europe. It was created due to efforts of Raymond de Vineis, master of the Dominican Order which had several such universities in Europe, without any intervention of an emperor or a king. He had approval of Pope Boniface IX (1389-1404) for his plan that the Dalmatian Province of his order should get its higher education institution. With that aim he first worked on preparation of sufficient number of highly educated individuals on the existing universities in Bologna, Padua and Prague who were meant to lead the new university, equal to other „public“ universities.

In order to understand these issues it is important to have in mind that a certain institution, university in this case, was considered „public“ only if one of two highest „public“ or social pow-

državne vlasti. To je u najvećem broju slučajeva činila Crkva. Čak su i carevi – kako ćemo kasnije vidjeti – gotovo uvijek za to tražili papino dopuštenje, dok onima koje je osnivala Crkva nije trebalo nikakvo državno priznanje. Što se pak generalnog učilišta u Zadru tiče, njega je Crkva priznavala „javnim“ samim činom da ga je ona ustanovila i da je ono javno djelovalo, što državne vlasti nikada nisu dovodile u pitanje nego su ga štitile i omogućavale prostor slobodnog djelovanja. Ono je, sa svoje strane, slobodno djelovalo po svojim statutima i autonomno ulazilo u suradnju s drugim sveučilištima. Imamo više primjera njegove suradnje s drugim sveučilištima. U ovom nasradu posebno zanima njegova suradnja s praškim sveučilištem u ranoj fazi njihova postojanja, što je sasvim razumljivo ako se zna da je car Karlo IV. sveučilište u Pragu osnovao u suradnji s Dominikanskim redom i uz odobrenje pape Klementa VI. Ta je suradnja ostala na snazi i poslije careve smrti. Rajmund De Vineis je iz raznih provincija svoga reda slao u Prag profesore i studente da studiraju i postižu akademske naslove, jednako kao što je iz istih razloga druge studente iz Praga slao u Zadar. Poznata su nam imena nekolicine studenata dominikanske Dalmatinske provincije koji su krajem XIV. stoljeća u Pragu dobili svoje doktorske diplome, što dokazuje međusobnu plodnu suradnju dvaju sveučilišta.

Na stranicama koje slijede obrađuju se okolnosti nastanka, međusobni odnosi i važnost koju su imala sveučilišta u Pragu i Zadru u najranijem razdoblju njihove povijesti. Zato će upravo tim temama biti posvećena osobita pozornost. Ta su sveučilišta nastala kao plod nastojanja svojih osnivača ne samo da zadovolje svoje potrebe za visokoškolski obrazovanim ljudima nego i da nadoknade zaostatak koji ih je dijelio od drugih naprednjih zemalja. Prag i Zadar su, istina, prostorno bili prilično udaljeni jedan od drugoga, ali ne i predaleko da ne bi mogli surađivati. Oba sveučilišta imala su više razloga za međusobnu suradnju. Prostornu udaljenost i pripadnost drugoj državi uvijek je mnogo lakše premostiti nego političku, vjersku, ideološku ili neku drugu razliku.

ers: Empire i.e. state, and Church treated it as public. However in the Middle Ages there were few universities which were founded by the state authorities as the Church did it in most cases. Even the emperors – as we shall see later – almost always had to ask for pope's approval while the ones founded by the Church needed no state approval. As for the general institution of learning in Zadar it was recognized as „public“ by the Church with the act of foundation which was never questioned by the public authorities which protected it and enabled its free activity. On the other hand a university acted freely in accordance with its statutes and started cooperation with other universities autonomously. In this work we are particularly interested in its cooperation with the Prague university in the early phase of their existence which is quite understandable if we know that Charles IV founded university of Prague in cooperation with the Dominican Order and with approval of Pope Clement VI. This cooperation continued after the emperor's death. Raymond De Vineis sent professors and students from various provinces of his order to Prague to study and pursue academic degrees, similar as he sent other students from Prague to Zadar. We know of names of several students of the Dominican Dalmatian Province who earned their diplomas at the end of the 14th century in Prague which proves developed cooperation of two universities.

On the following pages we will analyze circumstances of creation, mutual relations and importance of universities in Prague and Zadar in the earliest periods of their history. Therefore particular attention will be paid to these themes. These universities were created as a result of efforts of their founders not only to satisfy their needs for highly educated individuals but also to make up for gap which divided them from other advanced countries. Prague and Zadar were quite distant from one another, but not too distant for cooperation. Both universities had several reasons for mutual cooperation. Spatial distance and affiliation to another state are easier to span than political, religious, ideological or some other differences.

Specifičnu problematiku koja se obrađuje u ovoj raspravi nije moguće razumjeti bez poznavanja nekih temeljnih činjenica vezanih za povijest visokog školstva. Pritom prije svega mislimo na razliku između srednjovjekovnog nazivlja za visoke škole i novije terminologije koju razumijevamo pod pojmom sveučilišta. Za njih se u srednjem vijeku u većini slučajeva rabio izraz „generalno učilište“ (*studium generale*) da bi ih se razlikovalo od „posebnih“ ili nižih (pokrajinskih ili gradskih) učilišta (*studia particularia* ili *studia specialia*). Za sada recimo samo to da su se prva tako zvala jer su bila namijenjena svima onima koji su ih, bez obzira na stalešku ili nacionalnu pripadnost, imali pravo pohađati. Taj izraz sve do XV. stoljeća, pa i duže, prevladava u gotovo svim carskim i papinskim službenim dokumentima za sva onodobna sveučilišta (Bologna, Pariz, Padova, Oxford i dr.). Ona su nakon toga, iz razloga o kojima će kasnije biti govora, počela gubiti ne samo svoju „generalnost“ i nadnacionalni karakter nego i ime, da bi se pretvorila u nacionalna sveučilišta (*universitas*). Iako hrvatski neologizam „sveučilište“ etimološki ne izražava pravu narav srednjovjekovnih generalnih učilišta, ti se pojmovi u ovom radu, da se izbjegne moguća zbrka pojmova, upotrebljavaju u istom značenju.

Na kraju napomenimo i to da povijesna vrela koja upotrebljavamo gotovo beziznimno potječu iz inozemnih izvora, osobito iz Rima. Već sama ta činjenica upućuje na zaključak da nisu obilna u onolikoj mjeri u kojoj bismo danas željeli. Budući da se radi o rijetkim i važnim podacima donosimo ih, gdje god je to moguće, u dužem izvodu. Nedostatak domaćih povijesnih izvora predstavlja nemalu teškoću u rekonstrukciji i interpretaciji pojedinih događaja o kojima je riječ u ovomu radu. Pisanje o njima više sliči mukotrpnom sastavljanju jednog davno razbijenog mozaika od djelomično sačuvanih i naknadno nađenih krhotina, nego sustavnom izlaganju na temelju obilnog gradiva. Nadam se da će čitatelji ovoga rada to imati u vidu.

S. K.

Specific problems discussed in this work cannot be comprehended without proper understanding of some basic facts related to history of higher education. First and foremost we refer to difference between medieval titles for higher education institutions and current terminology implied with the term university. In the Middle Ages term „general institution of learning“ (*studium generale*) was used for this type of education institution in order to distinguish it from „special“ or lower (county or city) education institutions (*studia particularia* or *studia specialia*). For now we will only say that the former were designated with the mentioned title because they were intended for anyone who had the right to attend them regardless of social or national affiliation. This expression was dominant until the 15th century and some time later in all imperial and papal official documents for the universities at the time (Bologna, Paris, Padua, Oxford etc.). After that they started losing not only their „generality“ and transnational character but also their name only to be transformed into national universities (*universitas*) for reasons that will be discussed later on. Although Croatian neologism „sveučilište“ (university) etymologically does not express true nature of medieval general institutions of learning, these terms are used as synonyms in this work in order to avoid possible confusion.

Finally we need to mention that historical sources which we used are from foreign sources almost without exception, particularly from Rome. This fact points to conclusion that they are not as abundant as we want them to be. Since these are rare and important information we will present them in a longer excerpt wherever possible. Lack of domestic historical sources represents significant obstacle in reconstruction and interpretation of certain events which will be discussed in this work. Writing about them is more like recomposing a mosaic which was broken long time ago from partially preserved and subsequently recovered fragments than to systematic presentation on the basis of abundant material. I hope that readers of this work will keep that in mind.

S. K.

SVEUČILIŠNA „GEOGRAFIJA“ U ZAPADNOJ EUROPI U XIII. I XIV. STOLJEĆU

1. TEMELJNE ZNAČAJKE SREDNJEVJEKA – 2. RAĐANJE GENERALNIH UČILIŠTA (SVEUČILIŠTA) U XII. I XIII. STOLJEĆU – 3. NESPORAZUMI I OTPORI ŠIRENJU GENERALNIH UČILIŠTA U XIV. STOLJEĆU – 4. RASKID STOLJETNOG SAVEZNIŠTVA PAPINSTVA I NJEMAČKOG CARSTVA I NJEGOVE POSLEDICE ZA SUDBINU GENERALNIH UČILIŠTA U XIV. STOLJEĆU – 5. POSTUPNA PREOBRAZBA GENERALNIH UČILIŠTA U NACIONALNA SVEUČILIŠTA. 6. ZNAČAJKE GENERALNIH UČILIŠTA KAO „UČILIŠTA ZA SVE“ – 7. PAPE I ŠIRENJE GENERALNIH UČILIŠTA. – 8. POVLASTICE GENERALNIH UČILIŠTA. – 9. POSTUPNI GUBITAK AUTONOMIJE I NEOVISNOSTI GENERALNIH UČILIŠTA. – 10. UKLJUČENJE DOMINIKANSKOG REDA U OPĆI SVEUČILIŠNI POKRET. – 11. ZNAČAJKE I SPECIFIČNOSTI GENERALNIH UČILIŠTA DOMINIKANSKOG REDA. – 12. POVLASTICE GENERALNIH UČILIŠTA DOMINIKANSKOG REDA.

UNIVERSITY „GEOGRAPHY“ IN WESTERN EUROPE IN THE 13TH AND 14TH CENTURIES

1. BASIC CHARACTERISTICS OF THE MIDDLE AGES – 2. BIRTH OF GENERAL INSTITUTIONS OF LEARNING (UNIVERSITIES) IN THE 12TH AND 13TH CENTURIES – 3. MISUNDERSTANDINGS AND RESISTANCES TO SPREADING OF GENERAL INSTITUTIONS OF LEARNING IN THE 14TH CENTURY – 4. BREAK UP OF CENTENNIAL ALLIANCE OF PAPACY AND GERMAN EMPIRE AND ITS CONSEQUENCES ON DEVELOPMENT OF GENERAL INSTITUTIONS OF LEARNING IN THE 14TH CENTURY – 5. GRADUAL TRANSFORMATION OF GENERAL INSTITUTIONS OF LEARNING INTO NATIONAL UNIVERSITIES. 6. CHARACTERISTICS OF GENERAL INSTITUTIONS OF LEARNING AS „COLLEGES FOR ALL“ – 7. POPES AND SPREADING OF GENERAL INSTITUTIONS OF LEARNING. – 8. PRIVILEGES OF GENERAL INSTITUTIONS OF LEARNING. – 9. GRADUAL LOSS OF AUTONOMY AND INDEPENDENCE OF GENERAL INSTITUTIONS OF LEARNING. – 10. INCLUSION OF THE DOMINICAN ORDER INTO GENERAL UNIVERSITY MOVEMENT. - 11. CHARACTERISTICS AND SPECIFIC QUALITIES OF GENERAL INSTITUTIONS OF LEARNING OF THE DOMINICAN ORDER. – 12. PRIVILEGES OF GENERAL INSTITUTIONS OF LEARNING OF THE DOMINICAN ORDER.

I. Zapadna Europa, koja je nakon velike seobe naroda nikla na ruševinama nekadašnjega Rimskog Carstva, sporo je, ali uporno sebi krčila put u budućnost. Put koji je trebala prevaliti bio je dug i naporan, ali je vodio naprijed. To dugo razdoblje koje se zove srednji vijek trajalo je oko tisuću godina povezujući antički svijet s renesansom i bilo je vrijeme ne samo rušenja nekadašnje civilizacije nego i snažnog vrenja racionalnoga, pa čak i racionalizma u modernom smislu riječi. Važnost koju je srednji vijek imao u stvaranju onoga što danas zovemo Zapadnom Europom potječe odatle što se u svojoj obnovi nije ograničio na pasivno prihvaćanje nekadašnjega kulturnog nasljeda, nego ga je nastojao obogatiti vlastitim vrijednostima. Ostavio nam je brojna tehnička pomagala koja ni danas nisu izgubila na svojoj vrijednosti. Nije ni moglo biti drugčije. Nakon što je propalo rimske robovlasničko društvo koje se nije trebalo odveć truditi da bi raspolagalo obilnom besplatnom radnom snagom, postavljalo se pitanje kako je moguće raditi bolje, i to sa što manje truda. Na društvenom području dugujemo mu ustavnu državu, parlament, ulogu prava u društvenom životu, borbu protiv naslijedenog neznanja i praznovjerja, racionalni, a ponekad i racionalistički pristup stvarnosti te važnost koja se u društvu počela prividavati znanju i znanosti u odnosu na plemstvo po krv i rođenju i dr.² Tada je naime europski duh po prvi put u svojoj povijesti počeo nadoknađivati izgubljeno vrijeme, oslobađajući se naslijedenog dogmatizma i upuštajući se u razmišljanje na nov,

I. Western Europe which rose from ruins of former Roman Empire after the Migration Period, made its way to the future slowly but patiently. The road ahead was long and painstaking, but it led ahead. This long period which is called the Middle Ages lasted about a thousand years connecting the ancient world with the Renaissance and it was not only time of destruction of former civilization but also strong uprising of the rational, or even rationalism in modern sense of the word. The importance which the Middle Ages had in creation of what we call Western Europe lies in the fact that it was not limited in its restoration to passive acceptance of previous cultural heritage, but it tried to enrich it with its own values some of which lost nothing of their importance to the present day. It left us many technical devices which are still useful. It could not have been any different. After Roman slavery system fell apart which needed not try too hard to have abundant free working force, the question was how to work better with as little effort as possible. In the social field we owe it constitutional state, parliament, role of law in social life, fight against inherited ignorance and superstition, rational and sometimes even rationalistic approach to reality, importance which started to be assigned to knowledge and science in relation to nobility after blood and birth etc.² That is when European spirit started to make up for the lost time for the first time in its history, letting go of inherited dogmatism and involving in thinking in a quite new, rational and „modern“

2 Holt, J. C., *Magna Carta and medieval government*, Hambleton Press, London i Ronceverte, 1985: 203–215; Wilkinson, B., *Studies in the constitutional history of the thirteenth and fourteenth centuries*, Manchester University Press, Manchester, 1952: 180–195; Harris, G. L., *The formation of Parliament, 1272–1377*, u: *The English Parliament in the Middle Ages*, ur. R. G. Davies i J. H. Denton, Manchester University Press, Manchester, 1981: 32–35; Caravale, M., *Ordinamenti giuridici nell'Europa medievale*, il Mulino, Bologna, 1994: 395–416. Ugledni belgijski medijevalist Léo Moulin piše: *Srednji vijek je na određen način karakterističan po pravom racionalističkom zanosu*. Prosvjetiteljstvo XVI. i XVII. stoljeća tvrdo je vjerovalo u vještice. Newton je pisao raspravu o demonologiji. Srednjovjekovni teolozi smatrali su da se radi o praznovjerju, tipičnom za neuki puk. Papa Aleksandar III. (1159. – 1181.) piše da nije voljan slušati isprazne maštarije (*sommia vanæ*) astrologa (Moulin, L., *La vie des étudiants au Moyen Âge*, Éditions Albin Michel S. A., Paris, 1991: 11–12).

2 Holt, J. C., *Magna Carta and medieval-government*, Hambleton Press, London and Ronceverte, 1985: pp. 203–215; Wilkinson, B., *Studies in the constitutional history of the thirteenth and fourteenth centuries*, Manchester, 1952, pp. 180–195; Harris, G. L., *The formation of Parliament, 1272–1377*, in: *The English Parliament in the Middle Ages*, ed. R. G. Davies and J. H. Denton, Manchester University Press, Manchester, 1981: pp. 32–35; Caravale, M., *Ordinamenti giuridici nell'Europa medievale*, il Mulino, Bologna, 1994: 395–416. Renown Belgian medievalist Léo Moulin wrote: *Middle Ages is in a certain way characteristic of true rationalistic enthusiasm*. Enlightenment of the 16th and 17 centuries believed in witches. Newton wrote a discussion on demonology. Medieval theologians believed that it was superstition, typical of ignorant people. Pope Alexander III (1159 - 1181) wrote that he was not willing to listen to futile fantasies (*sommia vanæ*) of astrologers (Moulin, L., *La vie des étudiants au Moyen Âge*, Paris, Éditions Albin Michel S. A., 1991: pp. 11–12).

racionalan i „moderan“ način³, čime su udareni temelji buduće preobrazbe cjelokupnog društva.⁴ Ne čudi da mnogi povjesničari u srednjem vijeku nalaze duboke korijene europske modernosti, osobito znanstvene. Ljubav prema znanosti i tehnologiji u srednjem vijeku objektivna je činjenica, što obara prilično raširene predrasude o srednjem vijeku kao „mračnom“ razdoblju u odnosu na antiku ili renesansu kao razdoblja „svjetla“ i „vladavinu razuma“.⁵ Jednom riječju, bez kulturno-znanstvenog doprinosa srednjega vijeka ne bi bilo ni renesanse u XV. i XVI. stoljeću, ni svega onoga što je Europa kasnije ostvarila.

Ti zanosni uspjesi bili su dobrom dijelom mogući upravo zahvaljujući bogatom društvenom nasljeđu preuzetom od nekadašnjega Rimskog Carstva. Jedna od tih tekovina bila je svijest o političko-kulturnom i vjerskom jedinstvu utemeljenom na unitarnim i univerzalnim načelima. Tomu su naročito pogodovala dva čimbenika: kult nekadašnjega Rimskog Carstva kao eminentno univerzalne tvorevine koja je doživjela svoj preporod pod Karлом Velikim (742. – 814.), obnoviteljem ili, bolje reći, osnivačem Rimsko-Germanskog Carstva (*Imperium*), i Katolička crkva oličena u papinstvu (*Sacerdotium*) koja je kako po svom imenu tako i po naravi univerzalna (katolička) ustanova. Međutim, stvaranje tog jedinstva nije teklo pravolinijski. Dinamika njihovih odnosa varirala je, ovisno o prilikama, od tjesne suradnje i gotovo posvemašnjeg izjednačavanja do povremenih oštih sukoba. Na kraju je – unatoč svemu – postignut visok stupanj

way³ which laid foundations of transformation of the entire society.⁴ It is not surprising that many historians found deep roots of European modernity, particularly in scientific terms, in the Middle Ages. Love for science and technology in the Middle Ages is an objective fact which refutes quite widespread prejudice about the Middle Ages as „dark“ period in relation to antiquity or Renaissance as periods of „light“ and „reign of reason“.⁵ Without cultural and scientific contribution of the Middle Ages there would be no Renaissance in the 15th and 16th centuries, or all other later achievements of Europe.

These inspiring successes were possible due to rich social heritage accepted from the former Roman Empire. One of these goods was understanding of political-cultural and religious unity based on unitarian and universal principles. Two factors were important in that sense: cult of the former Roman Empire as an eminently universal entity which saw its renaissance under Charles the Great (742-814), founder of the Romano-Germanic Empire (*Imperium*), and the Catholic Church incarnated in papacy (*Sacerdotium*) which was a universal (Catholic) institution not only by its name but also by its nature. However creation of such unity did not go easily. Dynamics of their relations varied, depending on circumstances, from close cooperation and almost complete equalization to occasional severe conflicts. Eventually – in spite of everything – a high degree of political, religious and cultural unity was achieved.

- 3 Usp. Le Goff, J., *Les intellectuels au moyen âge*, Éditions du Seuil, Paris, 1957: 45–51; Stock, B., *Listening for the Text on the Uses of the Past*, Univeristy of Pennsylvannia Press, Philadelphia, 1997: 159–171; Nichols, S. G., *The New Medievalism: Tradition and Discontinuity in Medieval Culture*, u: *The New Medievalism*, ur. S. G. Nichols, M. S. Brownlee i K. Brownlee, John Hopkins University Press, Baltimore i London, 1991: 1–26.
- 4 Usp. Grant, E., *The Foundations of Modern Science in the Middle Ages: their religious, institutional, and intellectual contexts*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996; Le Goff, J., *Il Medioevo. Alle origini dell'identità europea*, Editori Laterza, Bari, 1999: 59–83.
- 5 Koliko je srednji vijek bio iznenadjujuće „moderan“, može se vidjeti iz primjera glasovitoga francuskog filozofa i teologa Petra Abelarda (1079. – 1142.) koji je svom sinu dao ime Astrolab (astrolab je astronomska naprava za određivanje položaja zvijezda), koje bi i danas mnogima zvučalo „odeće moderno“.

- 3 Cf. Le Goff, J., *Les intellectuels au moyen âge*, Paris, Éditions du Seuil, 1957, pp. 45–51; Stock, B., *Listening for the Text on the Uses of the Past*, Baltimore - London, 1990, pp. 159–171; Nichols, S.G., *The New Medievalism: Tradition and Discontinuity in Medieval Culture* in „*The New Medievalism*“, ed. S. G. Nichols, M. S. Brownlee and K. Brownlee, John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1991: pp. 1–26.
- 4 Cf. Grant, E., *The Foundations of Modern Science in the Middle Ages: their religious, institutional, and intellectual contexts*, Cambridge, University Press, 1996; Le Goff, J., *Il Medioevo. Alle origini dell'identità europea*, Editori Laterza, Bari, 1999: pp. 59–83.
- 5 How surprisingly „modern“ the Middle Ages really was is illustrated by the fact that famous French philosopher and theologian Peter Abelard (1079 – 1142) named his son Astrolabe (i.e. astronomic device for locating positions of stars), which would sound „too modern“ even today.

političkog, vjerskog i kulturnog jedinstva. *Imperium* i *Sacerdotium* davali su bitno obilježje srednjovjekovnom društvu koje se zvalo „kršćanski svijet“ (*Respublica christiana* ili *Ecclesia universalis*) i svemu značajnijemu što se u njemu događalo. Tako stvoreno društveno uređenje temeljilo se na tzv. političkom augustinizmu ili političko-vjerskoj doktrini koja se nadahnjivala idejama „Božjeg grada na zemlji“ (*De civitate Dei*) sv. Augustina. U tom sklopu Carstvo i Crkva bili su shvaćani kao sastavni dijelovi jedinstvenog „Kristova kraljevstva na zemlji“ (*Civitas Dei in terra*) čiji je pravi poglavac Krist, a car i papa su njegovi predstavnici na zemlji. Tako stvoreno društvo polagalo je svoj vremeniti ili neposredni cilj (*finis temporalis*) u službu posljednjega, nadnaravnoga ili konačnoga cilja (*finis ultimus*), ali je isto tako vodilo njihovo odveć tjesnoj povezanosti koja je nerijetko graničila s brkanjem profanoga i sakralnoga, odnosno političkoga i crkvenoga. Kolikom je sakralnošću bila obavijena carska, odnosno državna vlast možda se najbolje vidi iz činjenice da se ono od 962. godine počelo zvati Sveti Rimski Carstvo (*Sacrum Imperium Romanum*) zadržavši to ime sve dok – nakon oštih sukoba s reformiranim papinstvom – zlatnom bulom cara Karla IV. iz 1356. nije izgubilo svoju „sakralnost“ i univerzalnost pretvorivši se u Carstvo njemačkog naroda.⁶ Slično se dogodilo i s poimanjem vrhovne crkvene vlasti kao posljedicom djelovanja reformskih pokreta krajem srednjega i početkom novoga vijeka.⁷ Svemu una-

SL. I / FIG. I
Karlo IV.
Charles IV

Imperium (Empire) and *Sacerdotium* (Church) were important characteristics of medieval society which was called „Christian world“ (*Respublica christiana* or *Ecclesia universalis*) and of everything important which happened in it. Such social arrangement was based on the so-called political Augustinism or political-religious doctrine which was inspired by

the ideas of the „divine city on earth“ (*De civitate Dei*) by St. Augustine. In that combination the Empire and the Church were interpreted as constituents of unique „Christ’s kingdom on earth“ (*Civitas Dei in terra*) whose supreme ruler is Christ, and emperor and pope are his representatives on earth. Such society put its temporal or immediate aim (*finis temporalis*) in service of final, supernatural or ultimate aim (*finis ultimus*), but it also took care of their not too close relation which often bordered with mixing profane and sacral i.e. political and ecclesiastical. The extent of sacral influence on imperial i.e. state power is best reflected in the fact that it acquired the name Holy Roman Empire of the German Nation (*Sacrum Imperium Romanum Nationis Germanicae*) retaining this name until it did not lose its „sacredness“ and universality turning into the Empire of the German Nation by a Golden Bull of Emperor Charles IV from the year 1356 after fierce conflicts with reformed papacy.⁶

- 6 Riviere, J., *Le problème de l’Église et de l’État au temps de Philippe le Bel*, Peeters Publishers, Louvain i Paris, 1926; Schramm, P. E., *Sacerdotium und Regnum in Austausch ihrer Vorrechte*, *Studi Gregoriani*, II (1947): 404–457; Kempf, F., *Papstum und Kaiserstum bei Innocenz III. Die geistigen und rechtlichen Grundlagen seiner Thronstreitpolitik*, *Miscellanea historiae pontificiae*, 19 (1954): 194–252; Stickler, A., Concerning the political theories of the medieval canonists, *Traditio*, VII (1949–1951): 450–463.
- 7 Stickler, A., *Sacerdozio e Regno nelle nuove ricerche attorno ai secoli XII e XIII nei Decretisti e Decretalisti fino alle decretali di Gregorio IX*, *Monumenta Historiae Pontificiae*, 18 (1954): 1–26; Walz, A., *Päpstkeiser Innocenz III. Stimmen zur Deutung*, *Monumenta Historiae Pontificiae*, 18 (1954): 127–138; Lander, G., The concepts of „Ecclesia“ and „Christianitas“ and their relation to the idea of papal „Plenitudo potestatis“ from Gregory VII to Boniface VIII, *Monumenta Historiae Pontificiae*, 18 (1954): 49–77.

- 6 Riviere, J., *Le problème de l’Église et de l’État au temps de Philippe le Bel*, Louvain - Paris, 1926; Schramm, P. E., *Sacerdotium und Regnum in Austausch ihrer Vorrechte*, „*Studi Gregoriani*“, II, (1947): pp. 404-457; Kempf, F., *Papstum und Kaiserstum bei Innocenz III. Die geistigen und rechtlichen Grundlagen seiner Thronstreitpolitik*, „*Miscellanea historiae pontificiae*“, 19, (1954), pp. 194-252; Stickler, A., Concerning the political theories of the medieval canonists, *Traditio*, VII (1949-1951), pp. 450-463.

SL. 2 / FIG. 2

*Karlo IV. – zlatna bula
Charles IV – Golden Bull*

toč, do kraja srednjega vijeka očuvalo se bitno jedinstvo zapadnoeuropskog društva kao plod latinsko-germanske političke, kulturne, društvene i vjerske sinteze, što je omogućilo kasniji razvoj, bogat zanosnim pobjedama ljudskoga duha na go tovo svim područjima života, pa tako i na polju školstva.⁸

2. Navedenim dvjema društvenim snagama, *Regnum* i *Sacerdotium*, u razvijenom srednjem vijeku, točnije potkraj XII. i početkom XIII. stoljeća, pridružila se jedna nova društvena snaga univerzalne naravi: visoko školstvo (*Studium*) oлицено u sveučilištu kao vrhuncu svog razvoja. Ono je bilo najljepši plod koji je iznjedrila srednjovjekovna europska civilizacija i njezino specifično gledanje na svijet i čovjeka razvivši se u dobro osmišljenu, specijaliziranu, institucionaliziranu i povlaštenu visokoobrazovnu ustanovu za stjecanje i prijenos najvišega znanja.

Pojavu sveučilišta kao tako složene ustanove treba dakle promatrati u svjetlu općih političkih, vjerskih, kulturnih, gospodarskih gibanja i procesa koji su u Zapadnoj Europi bili na djelu još od pada Zapadnoga Rimskog Carstva (476.) i opće dekadencije gradova i gradskog života antičkog svijeta kada su, skupa s državnom organizacijom, nestale i dotadašnje carske i gradske škole. Crkva, kao jedina društvena snaga koja je preživjela kataklizmu velike seobe naroda, bila je prisiljena uključiti školstvo u djelokrug svoje skrbi za društvo. Pokrajinski crkveni sabor u Vaisonu u južnoj Francuskoj 529. godine zatražio je od biskupā da pri svojim katedralnim crkvama organiziraju otvorene škole ne samo za mlade klerike nego i

There was a similar situation with comprehension of supreme church power as a consequence of activities of reformat movements at the end of Middle Ages and beginning of Modern Era.⁷ Nevertheless important unity of western European society was retained until the end of the Middle Ages as a result of Latino-Germanic political, cultural, social and religious synthesis which enabled later development, rich in inspiring victories of human spirit in almost all fields of life including the field of education.⁸

2. Higher education (*Studium*) or university as a new social force of universal character joined mentioned two social forces, *Regnum* and *Sacerdotium*, in the Advanced Middle Ages, at the end of the 12th and beginning of the 13th centuries. It was the most beautiful result of the medieval European civilization and its specific view of the world and humanity, which developed in a well conceived, specialized, institutionalized and privileged higher education institution for acquisition and dissemination of the highest knowledge.

Emergence of a university as a complex institution should be observed in light of general political, religious, cultural and economic movements and processes which were happening in Western Europe ever since the fall of the Western Roman Empire (476) and general decadence of cities and city life of ancient world when imperial and city schools disappeared together with state organization. Church as the only social power which survived cataclysm of the Migration Period was forced to include school system in the scope of its social care. After regional ecclesiastical council in Vaison in southern France in the year 529 bishops

7 Stickler, A., Sacerdozio e Regno nelle nuove ricerche attorno ai secoli XII e XIII nei Decretisti e Decretalisti fino alle decretali di Gregorio IX, *Monumenta Historiae Pontificiae*, 18 (1954), pp. 1-26; Walz, A., Päpstkeiser Innocenz III. Stimmen zur Deutung: *Monumenta Historiae Pontificiae*, 18 (1954) 127-138; Lander, G., The concepts of „Ecclesia“ and „Christianitas“ and their relation to the idea of papal „Plenitudo potestatis“ from Gregory VII to Boniface VIII, *Monumenta Historiae Pontificiae*, 18 (1954): pp. 49-77.

8 Cf. Rashdall, H., *The Universities of Europe in the Middle Ages*, Vol. II., Oxford University Press, Oxford 1951: pp. 1-4.

sinove imućnijih obitelji.⁹ Tako je škola na Zapadu za sljedećih gotovo tisuću godina postala monopol ili gotovo monopol Katoličke crkve. To je, u biti značilo da je neposredan unutarnji nadzor tih ustanova koje su vodili učitelji, obično kanonici i klerici, obavljao mjesni biskup. Sama škola redovito se nalazila u crkvenom dvorištu ili nekoj obližnjoj zgradi u crkvenom posjedu. Materijalno uzdržavanje učitelja i polaznika tih škola, ako se radilo o nekom zavodu, bilo je na teret Crkve, tako da je škola postala sastavnim dijelom crkvenih ustanova. Crkveni nadzor nad školama ujedno je značio da su se u njima učili crkveni predmeti (pjevanje, računanje, gramatika, retorika, Biblija i sl.), a manje matematika ili koja druga disciplina nekadašnjih „slobodnih umijeća“ (*artes liberales*), što se zadržalo više stoljeća. No već od vremena Karla Velikoga i redovnici, poglavito benediktinci, počeli su u svojim samostanima otvarati škole. Mnoge su od njih bile opskrbljene bogatim knjižnicama i barem djelomično pristupačne svjetovnoj mладеžи.¹⁰ Takvo stanje stvari potrajalo je do „preporoda“ i sveopćega gospodarskog i urbanog buđenja u XII. stoljeću koje je preraslo u jedno od najoriginalnijih, najvećih i najljepših dostignuća srednjega vijeka na intelektualnom području.

Buđenje je počelo potkraj XI. i početkom XII. stoljeća kada je, pod utjecajem otkrića zaboravljenih tekstova antičkih pisaca i prijevoda s grčkoga i arapskoga na latinski filozofskih i znanstvenih djela starih pisaca, došlo do velikog zanosa za kulturu klasične antike. Došlo je do promjene kako naravi tako i programa katedralnih škola kojima je i dalje stajao na čelu jedan klerik zvan *scolasticus* ili, kao u Parizu, kancelar postavljen od lokalnog biskupa. Neke su se od njih, osobito u Francuskoj (Laon, Chartres, Orléans, Reims, Tours, Pariz, Utrecht i dr.), počele bolje organizirati, unositi nove programe i isticati kvalitetom svoje nastave tako da su privlačile sve više polaznika

were expected to organize open schools in their cathedral churches not only for young clerics but also for sons of wealthy families.⁹ In that way the Catholic Church had absolute (or almost absolute) monopoly over school in the west for the following thousand years. Essentially that meant that immediate inner control of the institutions ran by teachers, usually deans or clerics, was in hands of a local bishop. School was usually in church courtyard or some nearby object in possession of the church. Financial support for teachers and attendants of these schools, if this was an institute, was provided by the Church so that school became a constituent of church institutions. Church control over schools at the same time meant that church subjects were taught at school (singing, calculation, grammar, rhetorics, Bible etc.), and less mathematics or some other discipline of former „liberal arts“ (*artes liberales*) which was retained for several centuries. But from the time of Charles the Great, monks, particularly the Benedictines started to open schools in their monasteries. Many of them had rich libraries and they were accessible to laics at least to a certain degree.¹⁰ Such situation lasted until „renaissance“ and general economic and urban awakening in the 12th century which grew into one of most original, greatest and most beautiful achievements of the Middle Ages in the intellectual field.

The awakening started at the end of the 11th and beginning of the 12th centuries when big enthusiasm for the culture of classical antiquity was aroused by rediscovery of forgotten works of ancient writers and translations of philosophic and scientific works of ancient writers from Greek and Arabic to Latin. There were changes in character and program of cathedral schools whose principal was still a cleric called *scolasticus* or a chancellor elected by local bishop as in Paris. Some of them, particularly in France (Laon, Chartres, Orléans, Reims, Tours, Paris, Utrecht etc.) started to be or-

9 Verger, J., Chiesa e Università nel Medio Evo, u: *Chiesa e scuola. Percorsi di storia dell'educazione tra XII e XX secolo*, ur. M. Sangalli, Ed. Cantagalli, Siena, 2000: 1; Riché, P., *Écoles et enseignement dans le Haut Moyen Âge*, 2^a izd., Ed. Picard, Paris, 1989: 11–46.

10 Verger, J., n. dj.: 2.

9 Verger, J., Chiesa e Università nel Medio Evo, in: *Chiesa e scuola. Percorsi di storia dell'educazione tra XII e XX secolo*, ed. M. Sangalli, Siena, Ed. Cantagalli, Siena, 2000, p. 1; Riché, P., *coles et enseignement dans le Haut Moyen Âge*, 2^a edition, Ed. Picard, Paris, 1989: pp. 11-46.

10 Verger, J., op. cit., p. 2.

iz zemlje i inozemstva, što je promijenilo narav i funkciju tih škola.¹¹ Zanimanje za školu bilo je toliko da – ako se samo neki profesor istaknuo kvalitetom svoje nastave – mogao je biti siguran da mu predavaonica neće zjapiti prazninom nego će je ispuniti mladi ljudi željni znanja koji su bili spremni prevaljivati velike udaljenosti da bi slušali njegova predavanja. Pritom udaljenosti i državne granice obično nisu predstavljale osobitu teškoću za njihovo kretanje. Njihovo zanimanje za nove spoznaje bilo je razlog više da se program tih škola sve više obogaćuje i usavršava novim „profanim“ predmetima kao što su medicina (Salerno) i pravo (Bologna), što je predstavljalo prvi poznati pokušaj osamostaljenja tih škola. Da zadrži te i druge škole pod svojim nadzorom, papa Aleksandar III. (1159. – 1181.) je oko 1160. uveo odredbu da je za otvaranje nove škole potrebna crkvena dozvola (*licentia docendi*). To je 1179. prihvatio III. lateranski crkveni sabor koji je odredio da se nova škola ne može otvoriti bez dopuštenja mjesnog biskupa ili njegova predstavnika. No ta se odredba nije odnosila na malobrojne laičke škole, niti je bitno mijenjala dotadašnji pravni položaj škola. Za biskupe je odredio (kanon 18) da pri svojoj katedralnoj crkvi imenuju jednog učitelja da klerike i siromašnije laike podučava bez ikakve naplate.¹²

Crkveno zakonodavstvo pratilo je u stopu preobrazbu katedralnih škola u generalna učilišta koja su dobrim dijelom bila sasvim nove ustanove. U stvari, nastanak prvih sveučilišta dobrim je dijelom plod ne jednoga nego više različitih čimbenika, u prvom redu želje za autonomijom profesora (Pariz) ili studenata (Bologna), podrške državne vlasti ili pak Crkve i dr. Ipak, najveću su im podršku davali pape, osobito kad se radilo o osnivanju velikih

ganized better, to introduce new programs and to become prominent due to quality of their classes so that they attracted more and more attendants from country and abroad which changed character and function of these schools.¹¹ Interest in school was so pronounced that if a certain professor had particularly good classes he could have been sure that his lecture room would not be empty because young people anxious to learn were willing to come from distant regions just to listen to his lectures. Distances and state borders presented no particular obstacle in their movements. Their interest in new cognitions was another reason to enrich and specialize program of these schools with new „profane“ subjects such as medicine (Salerno), law (Bologna), which represented the first known attempt of gaining independence of these schools. Pope Alexander III (1159-1181) introduced a decree in the year 1160 which prescribed that church licence to teach (*licentia docendi*) was necessary for opening new schools in order to maintain these and other schools under his control.. This was accepted in 1179 by the Third Lateran Council which ordered that new schools could not be opened without an approval of local bishop or his representative. This decree did not apply to rare secular schools nor did it change legal position of schools. He ordered that bishops (canon 18) should appoint one teacher in their cathedral churches who would teach clerics and poor laymen free of charge.¹²

Church legislation followed closely transformation of cathedral schools to general institutions of learning which were quite new institutions for the most part. Actually formation of first universities was a result of not one factor but several different factors, primarily aspiration towards auton-

11 O tomu podrobnije u: Verger, J., *Il Rinascimento del XII secolo*, Jaca Book, Milano, 1997; Benson, R. L., Constable, G., *Renaissance and Renewal in the Twelfth Century*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.), 1982; Southern, R. W., *Scholastic Humanism and the Unification of Europe*, Vol. I, Blackwell, Oxford, 1995.

12 Verger, J., *Chiesa e Università nel Medio Evo*, 4; Post, G., Alexander III, the „*licentia docendi*“ and the Rise of the Universities, u: *Anniversary Essays in Mediaeval History by Students of C. H. Haskins*, ur. Ch. H. Taylor, H. Mifflin Co., Boston i New York, 1929: 255-277.

11 More details in: Verger, J., *Il Rinascimento del XII secolo*, Jaca Book, Milano, 1997; Benson, R. L., Constable, G., *Renaissance and Renewal in the Twelfth Century*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.), 1982; Southern, R. W., *Scholastic Humanism and the Unification of Europe*, Vol. I, Blackwell, Oxford, 1995.

12 Verger, J., *Chiesa e Università nel Medio Evo*, p. 4; G. Post, Alexander III, the „*licentia docendi*“ and the Rise of the Universities, in: *Anniversary Essays in Mediaeval History by Students of C. H. Haskins*, ed. Ch. H. Taylor, H. Mifflin Co., Boston and New York, 1929: pp. 255-277.

SL. 3 / FIG.3
Inocent III. / Innocent III

sveučilišta u Parizu, Bologni, Oxfordu i dr.¹³ Ipak, na prvom mjestu njihovih preferencija bio je Pariz. Nisu naime ništa propustili učiniti da Pariz učine znanstvenom metropolom kršćanskog svijeta, sjedištem teoloških i filozofskih studija, „utvrdom“ ortodoksije katoličke vjere. Njihove česte intervencije u rad toga sveučilišta i brižan nadzor nad doktrinarnom čistoćom predavanja na njemu oduju njihova nastojanja da Pariz učine glavnim intelektualnim „svjetionikom“ kršćanskog svijeta.¹⁴ Sveučilište bi se u Parizu najvjerojatnije razvilo i bez papinske pomoći, ali je sasvim sigurno da se ono bez te pomoći nikada ne bi razvilo u najvažnije visokoškolsko središte Zapadne Europe, niti bi steklo onu važnost koju je uistinu imalo u povijesti europske znanstvene misli. Njihova podrška sveučilištima učvršćivala je njihov ugled bilo u odnosu na državne, bilo u odnosu na niže crkvene vlasti koje su bile protivne davanju prevelike autonomije sveučilištima. Pape su shvaćali potrebu novih znanja i modernije intelektualne tehnike za rješavanje novih društvenih, osobito crkvenih pitanja kao što su uspješno provođenje evangelizacije, borba pro-

omy of professors (Paris) or students (Bologna), support of state power or Church etc. However popes offered greatest support particularly when foundation of big universites in Paris, Bologna, Oxford etc. was in question.¹³ They gave biggest support to Paris. They did everything they could to make Paris scientific metropolis of the Christian world, center of theological and philosophical studies, „fort“ of orthodoxy of the Catholic religion. Their frequent interventions in the work of this university and careful supervision of the doctrinal purity of lectures reveal their attempts to make Paris main intellectual „lighthouse“ of the Christian world.¹⁴ University in Paris would probably develop without help of popes but it would definitely never develop into a most important higher education center in western Europe without that help, nor would it obtain importance it really had in the history of European scientific thought. Their support to universities strengthened their reputation in relation to state authorities or to lower church authorities which opposed giving too big autonomy to universities. Popes un-

13 Usp. Maleczek, W., Das Papstum und die Anfänge der Universität in Mittelalter, *Römische historische Mitteilungen*, 27 (1985): 85–143; Miethke, J., Papst, Ortsbischof und Universität in der Pariser Theologenproceszen des 13. Jahrhunderts, u: *Die Auseinandersetzungen an der pariser Universität im XIII. Jahrhundert*, ur. A. Zimmermann, W. de Gruyter, Berlin i New York, 1976: 52–94; Verger, J., n. dj., 6.

14 Usp. Forest, A., Van Steenberghen, F., De Gandillac, M., Il movimento dottrinale nei secoli IX–XIV, u: *Storia della Chiesa dalle origini ai nostri giorni*, XIII, ur. S. Gieben i C. da Alatri, Editrice S.A.I.E., Torino, 1965: 253.

13 Cf. Maleczek, W., Das Papstum und die Anfänge der Universität in Mittelalter, *Römische historische Mitteilungen*, 27 (1985) pp. 85–143; Miethke, J., Papst, Ortsbischof und Universität in der Pariser Theologenproceszen des 13. Jahrhunderts, in: *Die Auseinandersetzungen an der pariser Universität im XIII. Jahrhundert*, ed. A. Zimmermann, W. de Gruyter, Berlin and New York, 1976: pp. 52–94; J. Verger, J., op. cit., p. 6.

14 Cf. Forest, A., Van Steenberghen, F., De Gandillac, M., Il movimento dottrinale nei secoli IX–XIV, in *Storia della Chiesa dalle origini ai nostri giorni*, XIII, ed. S. Gieben and C. da Alatri, Editrice S.A.I.E Torino, 1965: p. 253.

tiv hereza, jedinstvo s istočnom Crkvom, crkvena upravu i sl., za što su sve više trebali ne samo po-božne nego i visoko školovane ljudi.

3. Temelje visokoškolskoga srednjovjekovnog zakonodavstva položio je papa Inocent III. (1198. – 1216.) koji je svojim pismima i dekretima davao upute za osnutak i organiziranje brojnih sveučilišta.¹⁵ No već je 1155. car Fridrik I. Barbarosa (1152. – 1190.) na svom putovanju u Rim u Bologni bio dao neke povlastice jednoj delegaciji profesora i studenata, što je otvorilo jedno posve novo razdoblje u odnosima državne vlasti prema školarcima. I doista, da bi se osnovalo neko sveučilište, ono je moralo imati povelju svog ustavnog ljenja koju su izdavali najviši predstavnici crkvene ili državne vlasti, papa ili car. Ona je redovito sadržavala svrhu i namjenu nove ustanove, prava, povlastice i dr. Nesumnjivo najveće sveučilišno središte koje su u srednjem vijeku osnovali pape nalazilo se u Parizu. Taj je grad bio živahno intelektualno središte koje se neprestano razvijalo i usavršavalo. Tu se na poseban način njegovala dijalektička i teološka spekulacija, odnosno filozofija i teologija, kao plod čudesnog širenja i produbljivanja humanističke kulture koja je rezultirala osnivanjem najstarijih fakulteta filozofije i teologije kao dviju „najintelektualnijih“ disciplina. Dekreti Inocenta III. pariškom i drugim sveučilištima poslužili su brojnim glosatorima i kanonistima u izradi crkvenog zakonodavstva i školske terminologije.¹⁶ On je zastupao stanovište da sveučilišta prvotno moraju biti crkvene ustanove na kojima će se ospozobljavati dužnosnici za najodgovornije službe i izvršavanje svih zadataka za koje je bila nužna visokoškolska izobrazba.¹⁷

15 Sustavan pregled zakonodavstva i njegovih intervencija u pitanju visokoškolske nastave vidi u: Maleczek, W., n. dj., onđe.

16 Nardi, P., Le origini del concetto di „Studium Generale“, *Rivista internazionale di diritto comune*, 3 (1992): 54–55.

17 Papa Inocent IV. nazvao je 1254. Sveučilište u Oxfordu zajednicom profesora i studenata „foecunda mater que de utero suo filos producit ad justitiam erudiendos“ („plodnom majkom koja iz svoje utrobe rađa djecu za pravednost“). Vidi: Denifle, H., *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, Band I, Berlin 1885: 33–34).

derstood the need to acquire new knowledge and modern intellectual techniques for solving new social, particularly ecclesiastical questions such as successful conduct of evangelization, fight against heresies, unity with eastern Church, church authority etc. for which they needed not only pious but also highly educated people.

3. Foundations of higher education medieval legislation were laid by Pope Innocent III (1198–1216) who gave instructions for foundation and organization of many universities in his letters and decrees.¹⁵ In order to found a university there had to be a charter of foundation issued by highest church or state representatives, pope or emperor. It regularly contained purpose and aim of new institution, rights, privileges etc. Definitely biggest university center founded by the popes in the Middle Ages was in Paris. This city was a lively intellectual center, developing and improving continuously. Dialectic and theological speculation was nurtured in a special way, i.e. philosophy and theology, as a consequence of amazing spreading and deepening of humanistic culture which resulted in foundation of the earliest faculties of philosophy and theology as two „most intellectual“ disciplines. Decrees of Innocent III to the Parisian and other universities were used by many glossators and canonists who made church legislation and school terminology.¹⁶ He believed that universities first and foremost must be church institutions in which officials will be educated for the most demanding offices and for performing all tasks which demanded higher education.¹⁷ He and his successors were forced to act in this way primarily

15 For a systematic overview of legislation and his interventions regarding higher education classes see: W. Maleczek, *op. cit.*, pp. 85–143.

16 Nardi, P., Le origini del concetto di „Studium Generale“, *Rivista internazionale di diritto comune*, 3 (1992), 54–55.

17 In 1254 Pope Innocent IV called university of Oxford a community of professors and students „foecunda mater que de utero suo filos producit ad justitiam erudiendos“ („fertile mother who gives birth to children for justice from her womb“) (cf. Denifle, H., *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, Band I, Berlin 1885: pp. 33–34).

Njega i njegove nasljednike na takvo je držanje poglavito prisiljavao veliki uspjeh katara i drugih heterodoksnih vjerskih pokreta u jugozapadnoj Europi. On je sveučilišnu nastavu smatrao jednom od bitnih zadaća Crkve kojoj su bili potrebni ljudi s najvišom intelektualnom izobrazbom kako za predavanje u školama tako i za propovijedanje, biskupsku službu itd. Plod te politike bio je da se u episkopatu i u uredima Rimske kurije, počevši od XIII. stoljeća, neprestano povećavao broj visokoobrazovanih ljudi, poglavito klerika. Postotak visokoškolovanih biskupa, kanonika, redovnika i dr. neprestano se povećavao dostigavši najvišu razinu u XV. stoljeću kada su klerici predstavljeni više od 80% visokoobrazovanih ljudi.¹⁸

Tu su politiku, tko više tko manje, nastavili svi njegovi nasljednici. Njihova podrška visokim školama odavala je svu neprijepornu širinu njihovih pogleda. Gotovo svi pape do Bonifacija VIII. (1294. – 1303.) posvećivali su veliku pozornost promicanju visokog školstva, a mnogi su od njih studirali u Parizu ili Bologni, a neki – kao Inocent III. (1198. – 1216.), Honorije III. (1216. – 1227.), Grgur IX. (1227. – 1241.), Inocent IV. (1243. – 1254.), Ivan XXI. (1276. – 1277.) i dr. – potjecali su iz redova sveučilišnih profesora pa su bili posebno svjesni intelektualnih potreba svog vremena i važnosti proučavanja teološke, filozofske i pravne misli na sveučilištima.¹⁹ Izdavali su dopuštenje za njihovo ustanovljenje ozakonjujući na taj način njihov javni karakter, davali brojne povlastice, a za njihovo uspješno djelovanje pružali im materijalnu i pravnu podršku osiguravajući im nesmetan rad u odnosu na državne i crkvene vlasti te jamčili valjanost njihovih diploma na cijelom području svoje univerzalne jurisdikcije. Na svakom sveučilištu postojao je njihov kancelar koji je predsjedao ispitima i potpisivao službene spise.

Iako je osnivanje sveučilišta kao nove društvene kategorije bio velik ulog u budućnost cjelokupnog društva, ipak nije moglo proći bez određenih

because of great success of Catharism and other heterodox religious movements in south-western Europe. He believed that university classes were one of important tasks of the Church which needed men with highest intellectual education for lectures in schools, preaching, episcopal office etc. This policy resulted in constant increase in number of highly educated men, particularly clerics, in episcopacy and offices of the Roman Curia starting from the 13th century. Percentage of highly educated bishops, deans, monks etc. constantly grew reaching the highest level in the 15th century when clerics represented more than 80% of highly educated people.¹⁸

All his successors, more or less, continued this policy. Their support to higher education institutions reflected indisputable broadness of their views. Almost all popes to Boniface VIII (1294 - 1303) paid great attention to promotion of higher education, and many of them studied in Paris or Bologna, and some as Innocent II (1198-1216), Honorius III (1216-1227), Gregory IX (1227-1241), Innocent IV (1243-1254), John XXI (1276 - 1277) etc. were university professors who were keenly aware of intellectual needs of their time and of importance of promoting theological, philosophical and legal thought at the universities.¹⁹ They issued approvals for their foundation legalizing their public character in that way, they gave many privileges, and provided financial and legal support for their successful work ensuring their uninterrupted activity in relation to state and church authorities, they guaranteed validity of their diplomas in the entire area of their universal jurisdiction. There was their chancellor at every university who presided at exams and signed official papers.

Although foundation of a universitiy as a new social category was a great investment into the future of the entire society, certain social resistances and confrontations with lower ecclesi-

18 Verger, J., *Les gens de savoir en Europe à la fin du Moyen Âge*, P.U.F., Paris, 1997: 121.

19 N. dj., 122.

18 Verger, J., *Les gens de savoir en Europe à la fin du Moyen Âge*, P.U.F., Paris, 1997: p. 121.

19 Op. cit., p. 122.

nih društvenih otpora i sučeljavanja kako nižih crkvenih tako i državnih vlasti. Nisu svi bili spremni prihvatići društvene posljedice uvođenja tih novina. Svojim prizivom na slobodu, izjednačavanjem nižih društvenih slojeva s „višima“ i uvođenjem meritokracije umjesto aristokracije nosilo je u sebi klice budućih društvenih sukoba. Budući da je ova treća kategorija po svojoj naravi bila univerzalna i neovisna, prve dvije su je, barem u prvo vrijeme, na određen način smatrале konkurencijom. Ona je naime podijeljivala diplome najviših akademskih naslova koji su uživali opći ugled ne manji od plemičkih naslova, ali ne na temelju rođenja i društvenih povlastica, nego javnog ispita i stvarnog znanja. Ona je trebala držati svoja vrata otvorenima ne samo onima koji su držali stvarnu vlast nego i svima drugima, u prvom redu onima koji su posjedovali znanje. Dapače, po riječima Boecija iz Dacije, danskog filozofa iz XIII. stoljeća, „intelektualac je više od kraljevića, više od kralja.“²⁰ Znanje i znanost su oplemenjivali (*scientia nobilitat!*)!

Otpor uvođenju visokog školstva osjetio je ne jedan nasljednik Inocenta III. Papa Grgur IX. je 1231. bio prisiljen ukoriti pariškog biskupa zbog nemara za sveučilište i slomiti otpor francuskog kralja Luja IX. (1226. – 1270.) djelovanju sveučilišta. Poslužio se svojom vrhovnom vlašću da svojom bulom *Parens scientiarum* mladom sveučilištu doneće nove statute. Bila je to povelja (*magna charta*) slobodā toga slavnog sveučilišta kojemu su pape namijenili vodeću ulogu u intelektualnom životu tadašnjega kršćanskog svijeta. U tu svrhu su ga, osobito na početku, kao nijedno drugo obasipali najvećim mogućim pravima i povlasticama tako da je postalo najomiljenije odredište školaraca iz cijele Europe. U Parizu bi se vjerojatno i bez te pomoći razvilo sveučilište, ali je sasvim sigurno da bez papinske pomoći ono

astical and state authorities could not be avoided. Not everyone was ready to accept social consequences of introduction of these novelties. Seeds of future social conflicts were contained in their call for freedom, equality of lower social classes with „upper“ ones and introduction of meritocracy instead of aristocracy. Since this third category was universal and independent in its nature, the first two saw it as a threat at least at the beginning. It gave diplomas of highest academic degrees which brought general reputation not less than aristocratic titles, not on the basis of birth and social privileges but based on public exams and actual knowledge. In the words of Boethius of Dacia, Danish philosopher from the 13th century, „an intellectual is more than a prince, more than a king“.²⁰ Knowledge and science dignified (*scientia nobilitat!*)!

Resistances to introduction of higher education were felt by more than one successor of Innocent III. In 1231 Pope Gregory IX was forced to scold Parisian bishop due to neglect of university and to subdue resistance of French King Louis IX (1226-1270) against the work of the universities. He used his supreme power to get new statutes for the young university with his bull *Parens scientiarum*. It was a charter (*magna charta*) of liberties of this famous university which was supposed to take the leading role in the intellectual life of the Christian world at the time according to popes' plan. With that aim, particularly at the beginning, this university received biggest possible rights and privileges so that it became the most favourite destination of students across Europe. Most likely a university would develop in Paris without such help but it is quite certain that it would never become the most important higher education center of the

20 U XIII. stoljeću stvorila se čak jedna vrst „sveučilišne masone-rije“ koja je sanjala o vlasti nad cijelim kršćanskim svijetom. Engleski filozof Roger Bacon (1214. – 1293.) zamišljaо je vladu u kojoj bi sveučilišni doktori i nositelji tadašnje vlasti upravljali svijetom. U tu je svrhu tražio od pape da se zauzme za formiranje jedne takve vlade (usp. Le Goff, J., n. dj., 133).

20 In the 12th century there was a kind of „university masonry“ which dreamt about power over the entire Christian world. English philosopher Roger Bacon (1214-1293) thought about the government in which university doctors and state power representatives would run the world. With that aim he asked the pope to support formation of such government (cf. Le Goff, J., op. cit., p. 133).

nikada ne bi postalo najznačajnije visokoškolsko središte zapadnog kršćanstva, niti bi imalo onu važnost koju je stvarno imalo u povijesti zapadnoeropske znanstvene misli.²¹

Pape su istu politiku provodili i prema drugim sveučilištima. U Oxfordu je kardinal Nikola iz Tuscola, u ime Inocenta III., sveučilištu zajamčio neovisnost, a Inocent IV. (1243. – 1254.) ga je, protiv volje kralja Henrika III., stavio „pod zaštitu sv. Petra i pape“ zaduživši londonskog i salisburyškog biskupa da ga štite protiv kraljevskog mijenjanja u njegov rad.²² U Bogni je Honorije III. (1216. – 1227.) postavio arhiđakona za rektora sveučilišta stavivši mu u zadaću da ga štiti protiv nesklonosti i pogrešne politike komunalnih vlasti. To se sveučilište potpuno osamostalilo tek kada je 1278. grad konačno priznao papinsku vlast i ušao u sastav Papinske države.²³ Papa Inocent IV. (1243. – 1254.) u zaštiti sveučilišnih prava otiašo je tako daleko da je 1245. izopćio iz Crkve toulouškog grofa zato što uskratio plaću četrnaestorici profesora tamošnjeg sveučilišta.

Od tog vremena pape su bezbroj puta intervenirali u gotovo svim važnijim pitanjima koja su se ticala nesmetanog rada sveučilišta u Parizu, Bogni i drugima. Samo u slučaju pariškog sveučilišta u XIII. stoljeću intervenirali su u oko

SL. 4 / FIG. 4
*Bologna, pečat
sveučilišta Bologna,
university stamp*

western Christianity, nor would it have the importance that it really had in the history of western European scientific thought.²¹

Popes applied same policy to other universities. In Oxford cardinal Nicholas from Tuscolo, on behalf of Innocent III granted independence to the university, and Inno-

cent IV (1243 - 1254) against the will of King Henry III, put it „under protection of St. Peter and pope“ obligating bishops of London and Salisbury to protect it against king's interferences with his work.²² In Bologna Honorius III (1216 - 1227) named archdeacon a rector of the university ordaining him to protect it from aversion and wrong policy of local authorities. This university became fully independent only in 1278 when the city finally acknowledged papal authority and entered the Papal States.²³ Pope Innocent

21 Pape su to sveučilište, osobito u avignonskom razdoblju, obasuli jedinstvenim povlasticama i „kovali u zvijezde“ nazivajući ga „svjetlom svijeta“ gotovo nezemaljskog podrijetla: rođeno na nebu kao što je Minerva rođena od Jupitera. Njegov je rektor imao prednost pred nadbiskupom (Denifle, H., Chaterlain, E., *Chartularium universitatis parisiensis* (1350-1394), III, Paris, 1894, n. 1465). Njegov teološki fakultet, s kojim se identificiralo cijelo sveučilište, uživao je jednu vrstu monopola katoličke ortodoksije i nezabludivosti (usp. Delaruelle, E., Labande, E. R., Ourliac, P., *La Chiesa al tempo del Grande scisma e della crisi conciliare, Storia della Chiesa*, XIV (1976), 2: 606; Feret, P., *Le faculté de théologie et ses docteurs les plus célèbres au Moyen Age*, 4 vol., A. Picard et Fils, Paris, 1894-1897). Svjesno svoje važnosti, razgovaralo je sa Sv. Stolicom kao velesila koja se izjednačavalala s Carstvom (*Sacerdotium, Regnum, Studium*). Komuniciralo je s drugim sveučilištima, ali ne da se njima konzultira, nego samo da ih informira (Valois, N., n. dj., IV: 199).

22 Denifle, H., n. dj., 72-73; Flishe, A., Thouzellier, C., Azais, Y., *La Cristianità romana* (1198-1274), *Storia della Chiesa*, X (1976): 462-464; Verger, J., *Istituzioni e sapere nel XIII secolo*, Jaca Book, Milano, 1991: 82-85.

23 Le Goff, J., n. dj., 77-79.

21 Popes gave unique privileges to this university, particularly in the Avignon period, and glorified it calling it „light of the world“ of almost ethereal origin: born in heavens as Minerva was born from Jupiter. Its rector had precedence over the archbishop (Denifle, H., – Chaterlain, E., *Chartularium universitatis parisiensis* (1350-1394), III, Paris, 1894, n. 1465). Its faculty of theology, with which the entire university was identified, enjoyed a kind of monopoly of the Catholic orthodoxy and infallibility (cf. Delaruelle, E. – Labande, E. R., – Ourliac, P., *La Chiesa al tempo del Grande scisma e della crisi conciliare, Storia della Chiesa* XIV (1976), 2, p. 606; *Le faculté de théologie et ses docteurs les plus célèbres au Moyen Age*, 4 vol., A. Picard et Fils, Paris, 1894-1897). Aware of its importance it talked to the Holy See as a superpower which was identified with the Empire (*Sacerdotium, Regnum, Studium*). It communicated with other universities not to consult them but only to inform them (Valois, N., op. cit., IV, p. 199).

22 Denifle, H., op. cit., pp. 72-73; Flishe, A., Thouzellier, C., Azais, Y., *La Cristianità romana* (1198-1274), *Storia della Chiesa*, X (1976): pp. 462-464; Verger, J., *Istituzioni e sapere nel XIII secolo*, Jaca Book, Milano 1991: pp. 82-85.

23 Le Goff, J., op. cit., p. 77-79.

SL. 5 / FIG. 5

*Bologna, dvorište starog sveučilišta
Bologna, courtyard of the old university*

autonomiju. Sve je to bilo potrebno da se studenti i profesori pojedinih sveučilišta na najbolji mogući način zaštite od njima nesklone politike državnih vlasti u njegovanju znanja kao „najdragocjenijeg blaga“ (*thesaurus pretiosissimus*).²⁵

4. No, ako je XIII. stoljeće, unatoč manjim sukobima i nesporazumima, uglavnom proteklo u razmijernom miru i neprestanom rastu, XIV. je u tom pogledu bilo mnogo drukčije. Kao najava budućih zbivanja bio je sukob *Imperium* i *Sacerdotium*, odnosno Carstva i Crkve ne toliko zbog autonomije sveučilišta koliko zbog neriješenog pitanja razgraničenja vrhovne državne i crkvene vlasti, što se odrazilo i na *Studium* kao važnu društvenu ustanovu. Problem se sastojao u tome da su se i *Sacerdotium* i *Imperium* smatrali univerzalnom i autonomnom vlašću kako u političkim tako i u duhovnim pitanjima. Prvi su sukobi zapravo počeli već u prvoj polovici XIII. stoljeća kada su se pape sukobili s carem Fridrikom (Friedrich) II.

150 slučajeva. Grgur XI. je u tijeku samo jedne godine (1371.) to učinio 24 puta.²⁴ No pape se nisu miješali u red i nastavni program pojedinih sveučilišta, nego su poštivali njihovu autonomiju.

IV (1243-1254) went so far in protection of university rights that he excommunicated count of Toulouse from the Church in 1245 because he withheld salary to fourteen professors of the university in his city.

From that period popes intervened many times in almost all more important questions related to uninterrupted work of the universities in Paris, Bologna and elsewhere. Only at the university of Paris they intervened in about 150 cases in the 13th century. Gregory XI did it 24 times in only one year (1371).²⁴ Popes did not interfere in work and teaching program of certain universities but they respected their autonomy. All this was necessary to protect students and professors from various universities in the best possible way from policy of state authorities which were not benevolent to nurturing knowledge as „the most precious wealth“ (*thesaurus pretiosissimus*).²⁵

4. If the 13th century was characterized with reasonable peace and constant growth despite minor conflicts and misunderstandings, the 14th century was much different in that sense. Conflict between *Imperium* and *Sacerdotium*, i.e. Empire and Church, was a sort of announcement of future events, not as much because of autonomy of university but due to unresolved question of distinguishing supreme state and church power which was reflected on *Studium* as an important social institution. The problem was that both *Sacerdotium* and *Imperium* were considered as universal and autonomous powers in political and spiritual questions. First conflicts started in the first half of the 13th century when popes op-

24 Takvih primjera ima mnogo. Donosimo samo dva primjera. Godine 1371. Grgur XI. naredio je biskupu Cesene u Italiji da „bez odlaganja“ isplati 4.000 zlatnih fijorina za pokriće troškova svojih studenata na sveučilištu u Bologni. Papa Martin V. inzistirao je na tomu da građani Bologne traže od svojih vlasti najmanje 5.000 fijorina za pokriće troškova za znanost „od koje nema ništa vrijednije na svijetu.“ (usp. Moulin, L., n. dj., 206 i 211).

25 „Posjedovanje znanja“ – govorio je svojim studentima karmelićanin Mino da Colle (XVI. stoljeće) – „vrijednije je od bilo kakva blaga. Ono siromaha izbavlja iz blata, malog čovjeka oplemenjuje sjajnom slavom, a plemića krasiti svom ljepotom poнаšanja“ (Moulin, L., n. dj., 13 i 50).

24 There are many such examples, we will present only two. In 1371 Gregory XI ordered bishop of Cesena in Italy to pay 4000 golden fiorins „without delay“ for coverage of expenses of his students at the university of Bologna. Pope Martin V insisted that citizens of Bologna should demand from the authorities at least 5000 fiorins for covering the expenses of science „as nothing is more precious in the world.“ (cf. Moulin, L., op. cit., p. 206, 211).

25 Carmelite Mino da Colle (16th century) used to say to his students: „Owning knowledge is more precious than any treasure. It rescues a poor man from the mud, it ennobles a small man with great glory, and adorns a nobleman with beautiful manners.“ (Moulin, L., op. cit., p. 13 and p. 50).

Hohenstaufcem (1220. –1250.) i njegovim nasljednicima zbog njihove namjere da sjedine Siciliju i južnu Italiju s Carstvom. Problem nije bio samo teritorijalan već je zadirao u samu bît crkvene vlasti kako ju je papa poimao. Smatrao je da bi se time Crkvena država našla u okruženju carskih posjeda, a njegovo bi lensko vrhovništvo nad tim dijelom Apeninskog poluotoka bilo dovedeno u pitanje. On bi – tako je mislio – time izgubio svoju univerzalnu jurisdikciju i postao područni carski biskup, kao i toliki drugi. Inocent je smatrao da papinstvo može ispuniti svoje univerzalno poslanje samo ako mu suverenitet crkvene države omogućava potpunu slobodu. U tom obračunu između političke i crkvene vlasti car Fridrik II. Hohenstaufen otisao je tako daleko da je zaprijetio osvajanjem Rima koji bi pretvorio u glavni grad svoga univerzalnog Carstva i uništenjem Crkvene države. Da jednom zauvijek otkloni opasnost okruženja Crkvene države, papa Klement IV. je 1267. dao u leno južnu Italiju, Siciliju i Napulj Karlu Anžuvincu, sinu francuskog kralja Luja VIII., koji je sišao u Italiju i u jesen sljedeće godine pobijedio Konrada III. (29. listopada 1268.), posljednjeg Hohenstaufca, davši ga pogubiti u Napulju. Time je Njemačkom Carstvu zadan težak udarac. Ono se, ostavši bez jake ličnosti na svom vodstvu, pretvorilo u labav savez mnoštva samostalnih i polusamostalnih njemačkih država i državica. Na taj je način ujedno okončano višestoljetno savezništvo Crkve s Carstvom. Anžuvinci su koristeći svoje savezništvo s papinstvom što diplomacijom, što dobro smišljenom ženidbenom politikom već od početka XIV. stoljeća proširili svoju vlast na Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo, a zatim na Poljsku, postavši gospodarom golemog područja od Sredozemnog do Baltičkog mora.

Međutim, uskoro se pokazalo da novo savezništvo papa s Francuskom nije bilo duga vijeka. Dogodilo se ono što su pape pošto-poto htjeli izbjjeći. Umjesto toliko priželjkivane slobode i svestrane pomoći, pape su postali taoci francuske politike, što je rezultiralo gubitkom njihova ugleda i neovisnosti. Poslije smrti Benedikta XI. (1303. –1304.) za papu je bio izabran

posed Emperor Friedrich II Hohenstaufen (1220–1250) and his heirs because of their intention to join Sicily and southern Italy with the Empire. The problem was not only territorial but it had to do with the essence of church power as the pope comprehended it. He believed that this would put church in surrounding of imperial estates, and his liege lordship over this part of the Apennine Peninsula would be jeopardized. He thought that he would lose his universal jurisdiction and would become a regional imperial bishop as many others. Innocent believed that papacy could fulfill its universal mission only if sovereignty of church state secured him complete freedom. In this clash between state and church authority Emperor Friedrich II Hohenstaufen went so far as to threaten by conquering Rome which would become the capital of his universal Empire and destroy of Papal States. To eliminate danger of surrounding the Papal States once and for all Pope Clement IV gave southern Italy, Sicily and Naples as a fief to Charles of Anjou, son of French King Louis VIII who came to Italy and in autumn of the next year defeated Conrad III (October 29, 1268), the last Hohenstaufen, having him killed in Naples. This was a heavy blow for the German Empire. Losing strong leader, the German Empire turned into a loose alliance of many independent and semi-independent German states and districts. In that way lengthy alliance of the Church with the Empire was ended. The Angevins used their alliance with papacy and diplomacy, as well royal intermarriages to expand their power from the beginning of the 15th century to the Hungarian-Croatian kingdom, and then to Poland, becoming masters of huge area from the Mediterranean to the Baltic Sea.

However soon it proved that new alliance of the popes with France did not last for long. What happened was exactly what popes wanted to avoid. Instead of freedom and help, popes became hostages of the French politics, which resulted in loss of their reputation and independence. After the death of Benedict XI (1303-1304) French Clement V was elected (1305-1314) as a pope

Francuz Klement V. (1305.–1314.) koji je 1309. sjedište Crkve iz Rima prenio u Avignon u južnoj Francuskoj gdje su pape službeno ostali do 1377. godine („Babilonsko sužanstvo“). Svih sedam papa koji su se izmjenjivali u Avignonu bili su Francuzi, jednako kao i većina kardinala i nižih crkvenih službenika. Crkva, koja je po svojoj naravi Opća (Katolička), na taj je način izgubila svoju univerzalnost postavši nacionalnom francuskom crkvom i izvršiteljicom želja francuskog dvora.

Položaj papā u Avignonu još je više pogoršala činjenica da su taj grad htjeli pretvoriti u novu prijestolnicu katoličkog svijeta („novi Rim“), što je zahtjevalo mnogo novca. Namicali su ga centralizacijom crkvene uprave i fiskalizacijom crkvenih službi u cijelom katoličkom svijetu počevši od nadbiskupskih i biskupskih do onih najnižih, odnosno župnih i kapelanskih. Za provođenje te politike bilo je potrebno brojno i školovano činovništvo, pravnici i računovođe koji su dolazili s pokretnog sveučilišta papinske Rimske kurije (*Studium* ili *Studium Curiae*) osnovanog 1303. na dvoru pape Bonifacija VIII. Slijedilo je pape kamo god su išli. Njegovoj organizaciji osobito je pridonio papa Urban V. (1362. – 1370.), koji je i sam bio vrhunski pravnik, a veliki ugled koji je uživalo počivao je ne toliko na broju njegovih profesora koliko na njihovoj kvaliteti.²⁶ Međutim, ono je najviše pridonijelo da je Crkva, ako se izuzmu prosjački redovi, krajem srednjega vijeka imala mnogo više pravnika nego teologa. Srednji je vijek inače pun papa pravnika, jednoga većega od drugoga, a vrlo malo teologa dostoјnih toga imena. Crkveno vodstvo prvenstveno se bavilo organizacijskim, administracijskim i upravnim poslovima za što je prilagodilo crkvene strukture, osobito u vidu politike centralizacije avignonskih papa.²⁷

Po ugledu na papinsku kuriju mnoge su države počele centralizirati svoju državnu upravu, u

who transferred seat of the Church from Rome to Avignon in southern France where the popes officially stayed until 1377 („Babylonian captivity“). All seven popes in Avignon were French as well as most cardinals or even lower church officials. Church which is General (Catholic) in its nature, lost its universality in that way becoming a French national church and executor of wishes of the French court.

Position of popes in Avignon was aggravated by the fact that they wanted to turn this city into a new capital of the Catholic world („new Rome“) which demanded a lot of money. They acquired it through centralization of church administration and fiscalization of church offices in the entire Catholic world starting from archbishops and bishops to the lowest offices such as parish priests and chaplains. Numerous educated clerks, lawyers and accountants were necessary to conduct such politics and they came from mobile university of the papal Roman Curia (*Studium* or *Studium Curiae*) founded in 1303 at the court of Pope Boniface VIII. The university followed popes wherever they went. Pope Urban V (1362–1370) in particular contributed to its organization who was an excellent lawyer himself, and great reputation of the university was related not to number of the professors but to their quality.²⁶ However it contributed most that the Church at the end of the Middle Ages had more lawyers than theologians with the exception of mendicant orders. There were many popes lawyers in the Middle Ages, and very good lawyers, while true theologians were rare. Church leadership was preoccupied mostly with organization and administration tasks to which it adapted church structures, particularly with the aim of politics of centralization of the Avignon popes.²⁷

On the model of papal curia many states started to centralize their state administration particularly Emperor Friedrich II Hohenstaufen

26 N. dj., 598–599.

27 Verger, J., *Le Università del Medioevo*, il Mulino, Bologna, 1982: 157–158.

26 Op. cit., pp. 598–599.

27 Veger, J., *Le Università del Medioevo*, il Mulino, Bologna, 1982: pp. 157–158.

SL. 6 / FIG. 6

Avignon – papinska palača
Avignon – Papal Palace

čemu su prednjačili car Fridrik II. Hohenstaufen (1220. – 1250.), engleski kralj Henrik III. (1216. – 1272.) i francuski kralj Filip IV. (1285. – 1314.) tako da je zavladala velika potražnja za visokoškolski obrazovanim pravnicima. U tomu je državnim vlastima osobito išao na ruku papa Urban V. (1362. – 1370.) koji je mnogo učinio da gradovi kao što su Toulouse, Montpellier, Orléans i Pariz postanu važna intelektualna središta. Slično se dogodilo u Italiji gdje su također nikla sveučilišta velikog ugleda: Perugia (1308.), Pisa (1343.), Firenca (1349.), Siena (1357.) i Pavia (1361.).²⁸ Tako se boravak papa u Avignonu pokazao vrlo štetnim za ugled Crkve, ali koristan za osnivanje novih sveučilišta i uvođenje u nastavni program disciplina koje se do tada nisu bile predmet studija.

5. Sveučilišta su imala koristi i od svega onoga što se dogodilo nakon povratka papa iz Avignona (1377.). Odmah nakon smrti Grgura XI. (27. ožujka 1378.), 8. travnja 1378., bio je izabran Talijan Urban VI. (1378. – 1389.) koji je pokušao uvesti reda smanjujući kardinalske ovlasti, što je imalo za posljedicu da su ih kardinali njemu smanjili. Trinaest kardinala koji su se s Grgurom XI. bili vratili iz Avignona okrenuli su mu leđa tako da su 20. rujna 1378. izabrali novog papu. Radilo se o Francuzu Klementu VII. (1378. – 1394.)

(1220-1250), English King Henry III (1216 – 1272) and French King Philip IV (1285-1314) so that highly educated lawyers were in high demand. State authorities had the biggest associate in Pope Urban V (1362-1370) in these affairs who did a lot in making cities as Toulouse, Montpellier, Orléans and Paris important intellectual centers. Similar things happened in Italy where universities with great reputation were created: Perugia (1308), Pisa (1343), Florence (1349), Siena (1357) and Pavia (1361).²⁸ In that way residency of popes in Avignon has proved to be very detrimental for reputation of the Church, but useful for founding new universities and introduction of new disciplines into teaching program which have not been subject of the study.

5. Universities benefited from all things that happened after the popes returned from Avignon (1377). Immediately after the death of Gregory XI (March 27, 1378) on April 8, 1378 Italian Urban VI (1378-1389) was elected who tried to introduce some order by reducing authorities of cardinals who eventually reduced his authorities. Thirteen cardinals who returned with Gregory XI from Avignon turned their back on him so that they elected new pope on September 20, 1378. This was French Pope Clement VII (1378-1394)

28 Rashdall, H., n. dj., 5-53; Verger, J., n. dj., 188-191.

28 Rashdall, H., op. cit., pp. 5-53; Verger, J., op. cit., pp. 188-191.

koji se odmah vratio u Francusku nastanivši se u Avignonu. Nastao je rascjep u Crkvi. Zbog toga dvostrukog izbora izbila je opasna ustavna kriza koja je podijelila cijeli katolički svijet na dva teško pomirljiva tabora („obedijencije“). Nitko nije znao tko je pravi papa. Podjela, koja je u povijesti ostala poznata kao „Zapadni raskol“ (1378. – 1417.), prenijela se ne samo na sve zemlje nego također na (nad)biskupije i župe, pa čak i na velike crkvene redove. Crkva je zapala u najtežu ustavnu krizu u svojoj povijesti. Nitko nije točno znao koji je od navedene dvojice bio zakoniti papa. Budući da su jedan i drugi organizirali svoje kurije i imali nasljednike, sve su službe u Crkvi bile dvostruko zaposjednute.²⁹

Od tih nesporazuma, kao i od prijašnjeg boravka papa u Avignonu, najviše su koristi imala sveučilišta. Činjenica postojanja dvaju papa i dvaju tabora nužno je vodila decentralizaciji i liberalizaciji u osnivanju novih sveučilišta i davanju uobičajenih povlastica. Budući da se nijedan papa nije usuđivao uskratiti nekomu molbu za osnivanje sveučilišta iz straha da će se prikloniti njegovu suparniku, mnogi su se okoristili tim pogodnostima da dobiju vlastita sveučilišta i toliko željene visokoobrazovane stručnjake. Time je ujedno povećan ugled njihovih zemalja i gradova.³⁰

To je imalo i drugih posljedica. Ako profesori i studenti nekog sveučilišta nisu bili zadovoljni obedijencijom koju je ono izabralo, morali su milom ili silom potražiti drugu sredinu ili osnovati svoje sveučilište. Tako su Škoti bili prisiljeni napustiti Oxford osnovavši sveučilište Saint Andrews (1413.), Nijemci Pariz, Francuzi Bolognu itd.³¹ To je, razumljivo, pridonijelo za-

who immediately returned to France settling in Avignon. There was schism in the Church. Due to this double election there was a dangerous constitutional crisis which divided entire Catholic world into two hardly conciliable sides („obediences“). Nobody knew who the real pope was. Division which remained known as the „Western Schism“ (1378-1417), was transferred to all countries and all (arch)dioceses and parishes, including big church orders. Church fell into the most difficult constitutional crisis in its history. Nobody knew which one of the mentioned two was legal pope. Since both organized their curiae and had successors, all offices in the Church were doubly occupied.²⁹

Universities benefited most from these misunderstandings as from the previous residency of popes in Avignon. The fact that there were two popes and two sides necessarily led to decentralization and liberalization in founding new universities and giving usual privileges. Since none of the popes dared to refuse pleas for founding universities out of fear that they may take the opponent's side, many used these benefits to get their own universities and highly educated experts that were in such high demand. In that way reputation of their states and cities grew.³⁰

This had other consequences. If professors and students from some university were not satisfied with the chosen obedience, they had to look for another community or establish a new university by any means necessary. In that way the Scots were forced to leave Oxford and found university of Saint Andrews (1413), Germans Paris, French Bologna etc.³¹ This contributed to satisfaction of

29 Valois, N., *La France et la Grand Schisme d'Occident*, I, G. Olms, Hildesheim, 1967: 204.

30 Guillemain, B., *La Cour pontificale d'Avignon. Étude d'une société*, De Boccard, Paris, 1966: 383; de Teule, E., *Chronique des docteurs en droit civil de l'Université d'Avignon (1030-1791)*, Paris, 1887.

31 Valois, N., n. dj., 366-368; Kneer, A., *Die Entstehung der konziliaren Theorie zur Geschichte des Schismas und der politischen Schriftsteller Konrad von Gelhausen (+1397)*, Roma, 1893: 33-38; Verger, J., *Le Università del Medievo*, il Mulino, Bologna, 1982: 192.

29 Valois, N., *La France et la Grand Schisme d'Occident*, I, G. Olms, Hildesheim 1967, p. 204.

30 Guillemain, B., *La Cour pontificale d'Avignon. Étude d'une société*, De Boccard, Paris 1966: p. 383; de Teule, E., *Chronique des docteurs en droit civil de l' Université d'Avignon (1030-1791)*, Paris, 1887.

31 Valois, N., op. cit., pp. 366-368; Kneer, A., *Die Entstehung der konziliaren Theorie zur Geschichte des Schismas und der politischen Schriftsteller Konrad von Gelhausen (+1397)*, Roma, 1893: pp. 33 – 38; Verger, J., *Le Università del Medievo*, il Mulino, Bologna, 1982: p. 192.

dovoljenju potreba tamošnjeg stanovništva za visokoškolskom izobrazbom i ublažilo potražnju akademskih naslova.³²

Seobom iz Pariza nefrancuskih profesora kao protivnika avignonske „obedijencije“ i decentralizacijom visokoškolske nastave počela se mijenjati i narav samih sveučilišta. Počela su gubiti svoju opću, međunarodnu osobinu, a sve više poprimati nacionalno obilježje. Od generalnih učilišta (*studia generalia*) ili „učilišta za sve“ (koja su za to imali uvjete), sve su više postajala nacionalno obojena učilišta ili učilišta samo za pripadnike jedne nacionalnosti. To je više nego vidljivo u slučaju pariškog sveučilišta. Čim su naime Pariz napustili profesori i studenti rimske obedijencije, uglavnom Nijemci i Englezi, ono je nužno poprimilo francusko nacionalno obilježje.³³ Slično se dogodilo i u središnjoj Europi. Društvena potreba za visokoobrazovanim kadrovima toliko je narašla da je bilo nužno i tu otvarati nova sveučilišta. Tako se proces njihova osnivanja s juga proširio na sjever promijenivši „sveučilišnu geografiju“. Tu su doživjela jednu drugu „metamorfozu“: iako su se i dalje zvala generalnim učilištima koja su u načelu imali pravo svi pohađati, poprimila su nacionalna obilježja pretvorivši se u nacionalna sveučilišta. Prva takva sveučilišta nastala su na njemačkom tlu: u Beču (1365.), Erfurtu (1379.), Heidelbergu (1385.), Kölnu (1388.) i, nakon što je kralj Václav 1409. promijenio statute praškog sveučilišta u prilog češke sveučilišne „nacije“, u Leipzigu (1409.).

Preobrazba generalnih učilišta u nacionalna sveučilišta počela je bitno mijenjati i situaciju u visokoškolskoj izobrazbi. To je osobito vidljivo na primjeru pariškog sveučilišta. Na

needs of local population for higher education and reduced demand for academic degrees.³²

Character of universities changed after migration of non-French professors from Paris as opponents of the Avignon „obedience“ and due to decentralization of higher education. Universities started to lose their general, international character, and they started to assume more national character. From general institutions of learning (*studia generalia*) or „education institutions for all“, they became more national or even universities for members of just one nationality. This is more than evident in the case of the Paris university. As soon as Paris was left by professors and students of the Roman obedience, mostly the Germans and English, it necessarily assumed French national character.³³ Situation was similar in central Europe. Social need for highly educated staff was so high that it was necessary to open new universities. In that way process of their foundation spread from the south to the north changing „university geography“. Here universities underwent another „metamorphosis“: although they were still called general institutions of learning which anybody could attend, they assumed national characteristics turning into national universities. First such universities were created on German soil: in Vienna (1365), Erfurt (1379), Heidelberg (1385), Köln (1388) and after King Václav in 1409 changed statutes of the university of Prague in favour of Czech university „nation“, in Leipzig (1409).

Transformation of general institutions of learning into national universities started to change significantly situation in higher education. This is particularly evident on the example

32 Usp. Oediger, F. W., *Über die Bildung der Geistlichen im späten Mittelalter*, E. J. Brill, Köln 1953: 22–30.

33 Toulouse, M., *La nation anglaise-allemande de l'université de Paris des origines à la fin du XVe siècle*, Université de Paris, Paris, 1939; Gabriel, A. L., *Les livres des receveurs de l'administration anglo-allemande à l'université de Paris au XVe siècle*, *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 99 (1955), 2: 264–271; Boyce, G. C., *The english-german Nation in the University of Paris during the Middle Ages*, Saint Catherine Press, Bruges, 1927.

32 Cf. Oediger, F. W., *Über die Bildung der Geistlichen im späten Mittelalter*, E. J. Brill, Köln 1953: pp. 22-30.

33 Toulouse, M., *La nation anglaise-allemande de l'université de Paris des origines à la fin du XVe siècle*, Université de Paris, Paris 1939; Gabriel, A. L., *Les livres des receveurs de l'administration anglo-allemande à l'université de Paris au XVe siècle*, *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 99 (1955), 2: pp. 264-271; Boyce, G. C., *The english-german Nation in the University of Paris during the Middle Ages*, Saint Catherine Press, Bruges, 1927.

kraju Zapadnog raskola (1417.) ono je već bilo izgubilo dotadašnji ugled papinskoga privilegiranog sveučilišta i čuvara katoličkog pravovjerja postavši sveučilište francuskog kralja. No to nije bio kraj. Ono je još više izgubilo na svom ugledu kada je 1446. parlament postao vrhovno sudske za sveučilište koje je time izgubilo svoju staru autonomiju i imunitet. Sveučilište je, umjesto da se bavi znanstvenim problemima, sve više bilo uvlačeno u politička pitanja i razračunavanja, čime je izgubilo ne samo znanstveni prestiž nego i imunitet.³⁴

No bez obzira na te tendencije, potreba društva za novim sveučilištima i školovanim ljudima ne samo da se nije smanjila nego se još više povećala. Sve je to prisiljavalo državne vlasti da prilagode strukture za rad sveučilišta, što je u konačnici dovelo do promijene odnosa prema intelektualnom razvoju i sveučilišnom fenomenu kao takvomu. Razlika između prvih sveučilišta nastalih krajem XII. i tijekom XIII. stoljeća i onih nastalih u XIV. stoljeću bila je u tome da su ona prva nastajala na inicijativu papa da zadovolje javne potrebe Crkve i društva u cjelini, a ova druga dobrom dijelom iz želje državnih i komunalnih vlasti da zadovolje konkretnе potrebe svojih sredina za gospodarskim napretkom i društvenim prestižom.³⁵ Ta politika državnih vlasti uključivala je u sebi i nastojanje za što većom neovisnošću o Crkvi koja je dotele u svojim rukama držala gotovo sve „konce“ visokog školstva. No trebalo je proći još mnogo vremena da se država u tom pogledu osamostali. Problem nije bio toliko materijalne naravi koliko manjka dovoljnog broja visokoškolovanog osoblja, ograničenog dometa nacionalne vlasti u pitanju visokog školstva i znanja koje po svojoj naravi ne trpi nikakvo zatvaranje u nacionalne granice.³⁶

of the university of Paris. At the end of the Western Schism (1417) it had already lost former reputation of pope's privileged university and guard of Catholic orthodoxy by becoming a university of French king. But that was not the end. It lost more of its reputation when in 1446 parliament became primary court of law for the university which lost its old autonomy and immunity. University was more and more involved in political questions and confrontations instead of dealing with scientific problems which is why it lost not only its scientific prestige but also immunity.³⁴

Regardless of these tendencies need of the society for new universities and educated people was not reduced but increased. All this forced state authorities to adjust structures for the work of the university which finally led to changes of apprehension of the intellectual development and university phenomenon as such. Difference between the first universities created at the end of the 12th and during the 13th centuries and the ones created in the 14th century was in the fact that the former were created at the initiative of popes to satisfy public needs of the Church and society as a whole, and the latter out of wish of state and municipal authorities to satisfy specific needs of their communities for economic progress and social prestige.³⁵ This politics of state authorities involved attempt to reduce dependence on the Church as much as possible as it was still in charge of all significant elements of higher education. But it took a lot time for a state to achieve full independence in that sense. The problem was not of financial nature but it had more to do with lack of highly educated staff and limited scope of national authorities in questions of higher education and knowledge which do not tolerate any kind of confinement into national boundaries.³⁶

34 Delaruelle, E., Labande, E.-R. i Ourliac, P., n. dj., 612; Valois, N., n. dj., I: 335–337.

35 Delaruelle, E., Labande, E.-R. i Ourliac, P., n. dj., 596–597.

36 Rashdall, H., n. dj., 1–2.

34 Delaruelle, E., Labande, E.-R. and Ourliac, P., op. cit. p. 612; Valois, N., op. cit., I: pp. 335–337.

35 Delaruelle, E., Labande, E.-R. and Ourliac, P., op. cit., pp. 596–597.

36 Rashdall, H., op. cit., pp. 1–2.

Unatoč prilično izraženoj tendenciji zatvaranja sveučilišta u nacionalne granice i sve većoj ovisnosti o kraljevskoj ili čak gradskoj vlasti, ugled papa ne samo da se nije smanjio nego je čak porastao. Oni su i dalje nastavili podržavati sveučilišta (generalna učilišta), izdavali bule za njihovo osnivanje i podjeljivali povlastice koje su samo oni mogli podijeliti. Čak se povećao broj teoloških fakulteta. To je dobrom dijelom trebalo zahvaliti prosjačkim redovima (franjevcima i dominikancima) i kolegijima koje su osnivali biskupi, kardinali i dr. Broj visokoobrazovanih biskupa, redovnika i kanonika bio je neprestano u porastu.

6. Značajke tih generalnih učilišta koje danas skupnim imenom zovemo sveučilištima sadržane su u brojnim carskim i papinskim dokumentima izdavanima u povodu njihova osnivanja. Iz njih saznajemo da su se u srednjovjekovnom povijesno-pravnom nazivlju za visoke škole rabilo više izraza. Sve su se vrste škola – bez obzira na narav i stupanj – do XII stoljeća jednostavno zvale školama (lat. *scholae*), ali su isto tako za njih bile u opticaju razne metafore kao što su „borilište“ (lat. *gignas, pugna, luctus*), intelektualno „vježbalište“ ili „natjecalište“ (*gignasium* ili *gymnasium*, od čega dolazi imenica „gimnazija“), „udruga profesora i studenata“ (*universitas magistrorum et studentium*, kao u Parizu), „udruga studenata i profesora“ (*universitas studentum et magistrorum*, kao u Bologni) itd.³⁷ Naglim razvojem školstva u XII. i XIII. stoljeću te nazine sve više počinje istiskivati jedan drugi izraz, poglavito kad se radi o visokim školama koje nastaju upravo u to vrijeme: „učilište“ (lat. *studium*). Car Fridrik II. Hohenstaufovac (1220. – 1250.) – koji se u jednoj povelji nazvao „istraživačem i ljubiteljem mudrosti“ – u svom

Despite quite pronounced tendency of confining universities to national boundaries and ever growing dependence on royal or even city authorities, reputation of popes was not reduced but it grew. They continued to support universities (general institutions of learning), issue bulls for their foundation and give privileges which was their exclusive right. Even the number of faculties of theology grew. This had a lot to do with the mendicant orders (Franciscans and Dominicans) and collegia which were founded by bishops, cardinals etc. Number of highly educated bishops, monks, and deans was constantly growing.

6. Characteristics of these general institutions of learning which are presently called „universities“ with a collective name were contained in many imperial and papal documents issued when they were founded. We learn from them that several expressions were used in medieval historical and legal terminology for higher education institutions. All kinds of schools – regardless of their character and degree – were called simply schools (lat. *scholae*) until the 12th century, but various metaphors were also used for them such as „battleground“ (lat. *gignas, pugna, luctus*), intellectual „training field“ or „place of exercise“ (*gignasium* or *gymnasium*, wherefrom „gimnazija“ (Croatian for grammar school), „association of professors and students“ (*universitas magistrorum et studentium*, as in Paris), „association of students and professors“ (*universitas studentum et magistrorum*, as in Bologna) etc.³⁷ After intense development of school system in the 12th and 13th centuries these nouns were gradually replaced by another expression, particularly in relation to higher education institutions which were created in this period: „institution of learning“ (Lat. *studium*). Emperor Friedrich II Hohenstaufen (1220 - 1250) who called

³⁷ Studenti koji su postizanjem doktorata napustili sveučilište zvali su se *magistri non regentes*, a oni koji su ostali predavati bili su poznati kao *magistri regentes*.

³⁷ Students who earned a doctoral degree and left university were called *magistri non regentes*, and the ones who stayed at the university to teach were known as *magistri regentes*.

pismu papi Honoriju III. od 5. siječnja 1227. taj izraz upotrebljava za tadašnje sveučilište u Bologni (*studium Bononiae*), jednako kao i za svoje napuljsko sveučilište (*studium Neapolitanum*) u povelji od 14. studenoga 1239. godine.³⁸

Nije trebalo dugo čekati da se uz naziv „učilište“ (*studium*) pojavi pridjev „generalno“ (*generale*) koji mu je dao sasvim specifično značenje da ga se razlikuje od „posebnih“ ili nižih učilišta (*studia particularia* ili *studia specialia*) od kojih se razlikovalo kako po svom podrijetlu, odnosno ustanovljenju, tako i po naravi.³⁹ Sintagma „generalno učilište“ (*studium generale*) javlja se u prvoj polovini XIII. stoljeća. Označavala je visoku školu ili učilište općeg (generalnog) značaja nekog grada, države ili pak cijelog Carstva.⁴⁰ Prvi put je – koliko se može sa sigurnošću utvrditi – upotrijebljena 1224. u statutima učilišta talijan-

himself „researcher and admirer of wisdom“ – in his letter to Pope Honorius III from January 5, 1227 used that expression for the university in Bologna at the time (*studium Bononiae*), as well as for his university in Naples (*studium Neapolitanum*) in a charter from November 14, 1239.³⁸

It did not take long that an adjective „general“ (*generale*) was added to the syntagm „institution of learning“ (*studium*) which gave it quite specific meaning which distinguishes it from „special“ or lower institutions of learning (*studia particularia* or *studia specialia*) from which it differed in its origin i.e. foundation as well as its character.³⁹ Syntagm „general institution of learning“ (*studium generale*) appeared in the first half of the 13th century denoting higher education institution or an institution of learning with general importance for some city, state or entire Empire.⁴⁰ It was used for the first

38 *Acta Imperii inedita saeculi XIII*, Band I: Urkunden und Briefe zur Geschichte des Kaiserreichs und Königreichs Sicilien in den Jahren 1198 bis 1272, ur. E. Winkelmann, Unveränd. Nachdr. d. Ausg., Innsbruck, 1880: 649–650.

39 Verger, J., *Istituzioni e sapere nel XIII secolo*, 64–67. Ta se podjela nalazi u djelu *Summa aurea* napisanom oko g. 1252. poznatog kanonista kardinala Enrica iz Suse (Henrici de Segusio Cardinalis Hostiensis *Summa super titulus Decretalium*, Venetiis, 1487, f. 341va-b; Nardi, P., n. dj., 74).

40 „Keine Bezeichnung war für die Universität im Mittelalter gebräuchlicher als *Studio generale*“ (Denifle, H., n. dj., 1). Za to ima mnoštvo dokaza u papinskim ili carskim poveljama. Navodimo samo po jednu papinsku i carsku povelju: papa Klement VI. ustanovljujući sveučilište u Firenci svojom bulom „In suprema dignitatis apostolicae specula“ od 31. V. 1349. piše: „Auctoritate apostolica statuimus et etiam ordinamus, ut in dicta civitate Florentina de cetero sit Studium generale, illudque perpetuis futuris temporibus in ea vigeat, in sacra pagina, iure canonico civili, et in medicina et qualibet alia licta facultate“ (Prezziner, G., *Storia del pubblico Studio e delle società scientifiche di Firenze*, I, Firenze, 1810: 227–230; Piana, C., *La Facoltà Teologica dell'Università di Firenze nel Quattro e Cinquecento*, Spicilegium Bonaventurianum, XV (1977): 20). Dodjeljujući istom sveučilištu državne povlastice, car Karlo IV. u povelji od 2. lipnja 1364. piše: „Ecclesiae et civitati Florentinae ac eius communi generale, perpetuum atque generosum Studii generalis privilegium auctoritate imperiali damus et concedimus...“ (Piana, C., n. dj., 22). Iсти се израз također upotrebljavao za sveučilišta u Parizu, Bologni, Pisi i dr. (Piana, C., n. dj., 23–24).

38 *Acta Imperii inedita saeculi XIII*, Band I: Urkunden und Briefe zur Geschichte des Kaiserreichs und Königreichs Sicilien in den Jahren 1198 bis 1272, ed. E. Winkelmann, Unveränd. Nachdr. d. Ausg., Innsbruck, 1880: pp. 649–650.

39 Verger, J., *Istituzioni e sapere nel XIII secolo*, pp. 64-67. This division can be found in the work *Summa aurea* written about the year 1252 by the famous canonist cardinal Henry of Segusio (Henrici de Segusio Cardinalis Hostiensis *Summa super titulus Decretalium*, Venetiis 1487, f. 341va-b; P. Nardi, op. cit., p. 74).

40 “Keine Bezeichnung war für die Universität im Mittelalter gebräuchlicher als *Studio generale*“ (Denifle, H., op. cit., p. 1). There are many proofs therein in the papal or imperial charters. We will only mention one papal and one imperial charter: Pope Clement VI founding a university in Florence by his bull „In suprema dignitatis apostolicae specula“ from May 31, 1349 wrote: „Auctoritate apostolica statuimus et etiam ordinamus, ut in dicta civitate Florentina de cetero sit Studium generale, illudque perpetuis futuris temporibus in ea vigeat, in sacra pagina, iure canonico civili, et in medicina et qualibet alia licta facultate“ (Prezziner, G., *Storia del pubblico Studio e delle società scientifiche di Firenze*, I, Firenze 1810, pp. 227-230; Piana, C., *La Facoltà Teologica dell'Università di Firenze nel Quattro e Cinquecento*, Spicilegium Bonaventurianum, XV (1977): p. 20). When Emperor Charles IV gave state privileges to the same university in the charter of June 2, 1364 he wrote: „Ecclesiae et civitati Florentinae ac eius communi generale, perpetuum atque generosum Studii generalis privilegium auctoritate imperiali damus et concedimus...“ (Piana, C., op. cit. p. 22). Same expression was used for the universities in Paris, Bologna, Pisa etc. (op. cit. pp. 23-24).

skog grada Vercellija⁴¹, da bi ga zatim u raznim oblicima i ispravama upotrijebio car Fridrik II. koji u povelji iz 1226. obznanjuje da je u Napulju, glavnom gradu svog kraljevstva, ustanovio učilište „na opće dobro svih koji žele učiti i teže za znanošću“ (*ad generale commodum omnium qui studere voluerint et scientiam sitierint*), kako njegovi podanici radi školovanja ne bi morali odlažiti u Bolognu.⁴² Nakon što je spomenuti izraz oko 1234./35. ušao u statute istog sveučilišta, prihvatili su ga crkveni i državni uredi. Svega nekoliko godina kasnije (27. ožujka 1242.) upotrijebio ga je i biskup grada Montpellierera u Francuskoj za učilište svog grada čiji je osnutak upravo bio u tijeku⁴³, da bi ga zatim postupno preuzimala sveučilišta u Parizu, Bologni, Oxfordu itd., postavši tako jedan od najčešće upotrebljavanih, ali ne i isključivi izraz za sveučilište kao najvišu obrazovnu ustanovu. U papinskim ispravama prvi je put upotrijebljen 1244. u jednom pismu Inocenta IV.⁴⁴ Od toga vremena sintagma „generalno učilište“ u papinskim i carskim ispravama

time – to the best of our knowledge – in 1224 in statutes of the college of the Italian city of Vercelli.⁴¹ Emperor Friedrich II used it later in different forms and documents who in charter from 1226 declared that he founded a university in Naples, the capital of his kingdom, „for the benefit of all who want to learn and aspire towards science“ (*ad generale commodum omnium qui studere voluerint et scientiam sitierint*), so that his subjects needed not go to Bologna to the university.⁴² After the mentioned term entered statutes of the universities about 1234/35, it was also accepted by the church and state offices. Only few years later (March 27, 1242) it was used by a bishop of the city of Montpellier in France for a university in his city whose foundation was underway.⁴³ Gradually it was accepted by the universities in Paris, Bologna, Oxford, etc. becoming in that way one of most frequently used terms for a university as the highest education institution though not the only one. In papal documents it was used for the first time in 1244 in a letter of Innocent IV.⁴⁴ From that time syntagm „general institution

- 41 Statuta communis Vercellarum, u: *Historiae patriae monumenta*, t. XVI, ur. G. B. Adriani, Augustae Taurinorum, 1876; usp. Vallauri, T., *Storia delle Università degli Studi del Piemonte*, Vol. I, Torino, 1843: 18; Denifle, H., n. dj., 2, bilj. 2.; Ermini, G., *Scritti di diritto comune*, CEDAM, Padova, 1976: 213; Soffietti, I., Lo „*Studium*“ di Vercelli nel XIII secolo alla luce di documenti di recente ritrovamento, u: *Università in Europa: le istituzioni universitarie dal Medio Evo ai nostri giorni, strutture, organizzazione, funzionamento*, ur. A. Romano, Soveria Mannelli, Rubbettino, 1995: 191–198; Naso, I., Lo „*Studium*“ di Vercelli nel Medioevo, u: *Università in Europa: le istituzioni universitarie dal Medio Evo ai nostri giorni, strutture, organizzazione, funzionamento*, ur. A. Romano, Soveria Mannelli, Rubbettino, 1995: 227–238; Frova, C., Città e Studium a Vercelli (secoli XII e XIII), u: *Luoghi e metodi di insegnamento nell'Italia medievale [secoli XII-XIV]*, Atti del Convegno internazionale di studi, Lecce-Otranto, 6-8 ottobre 1986, ur. L. Gargan i O. Limone, Congedo, Galatina, 1989: 96–98.
- 42 Denifle, H., n. dj., 2 i 775; Monti, G. M., *Per la storia dell'Università di Napoli. Ricerche e documenti vari*, Napoli-Genova-Firenze-Città di Castello, 1924: 38–39; Weijers, O., Terminologie des Universités au XIIIe siècle, *Lessico intellettuale europeo*, XXXIX (1987): 41.
- 43 Fournier, M., *Les Statuts et priviléges des Universités françaises depuis leur fondation jusqu'en 1789*, Paris, 1891: 9, nr. 886; Nardi, P., n. dj., 73.
- 44 „Volumus et statuimus, ut studentes in scholis ipsis [...] talibus privilegiis [...] gaudeant studentes in scholis, ubi generale regitur studium“ (H. Denifle, n. dj. str. 3). Papa Inocent IV. upotrebljavao ga je za razna onodobna sveučilišta: pariško, narbonsko, papinske kurije itd. Podjeljujući povlastice učilištu u talijanskom

- 41 Statuta communis Vercellarum, in: *Historiae patriae monumenta*, t. XVI, ed. G. B. Adriani, Augustae Taurinorum, 1876; cf. Vallauri, T., *Storia delle Università degli Studi del Piemonte*, Vol. I, Torino, 1843: p. 18; Denifle, H., op. cit., 2, note 2.; Ermini, G., *Scritti di diritto comune*, CEDAM, Padova, 1976: p. 213; Soffietti, I., Lo „*Studium*“ di Vercelli nel XIII secolo alla luce di documenti di recente ritrovamento, in: *Università in Europa: le istituzioni universitarie dal Medio Evo ai nostri giorni, strutture, organizzazione, funzionamento*, ed. A. Romano, Soveria Mannelli, Rubbettino, 1995: pp. 191–198; Naso, I., Lo „*Studium*“ di Vercelli nel Medioevo, in: *Università in Europa: le istituzioni universitarie dal Medio Evo ai nostri giorni, strutture, organizzazione, funzionamento*, ed. A. Romano, Soveria Mannelli, Rubbettino, 1995: pp. 227–238; Frova, C., Città e Studium a Vercelli (secoli XII e XIII), in: *Luoghi e metodi di insegnamento nell'Italia medievale [secoli XII-XIV]*, Atti del Convegno internazionale di studi, Lecce-Otranto, 6-8 ottobre 1986, ed. L. Gargan and O. Limone, Congedo, Galatina, 1989: pp. 96–98.
- 42 Denifle, H., op. cit., p. 2 and p. 775; Monti, G. M., *Per la storia dell'Università di Napoli. Ricerche e documenti vari*, Napoli-Genova-Firenze-Città di Castello, 1924: pp. 38–39; Weijers, O., Terminologie des Universités au XIIIe siècle, *Lessico intellettuale europeo*, XXXIX (1987): p. 41.
- 43 Fournier, M., *Les Statuts et priviléges des Universités françaises depuis leur fondation jusqu'en 1789*, Paris, 1891: p. 9, nr. 886; Nardi, P., op. cit., p. 73.
- 44 “Volumus et statuimus, ut studentes in scholis ipsis [...] talibus privilegiis [...] gaudeant studentes in scholis, ubi generale regitur studium“ (H. Denifle, op. cit. p. 3). Pope Innocent IV used it for various universities at the time: Paris, Narbonne, papal curia, etc. When he gave privileges to the institution of learning

postaje uobičajen naziv za sveučilišta u Parizu, Bologni, Valenciji, Padovi, Oxfordu i dr. Uz nju se od vremena do vremena mogu susresti njezini sinonimi: *studium universale* i *studium commune* ili izrazi posuđeni iz klasične starine: *academia* u smislu visoke škole i *gymnasium* u smislu vježbališta za izobrazbu učenika (*qui in scholis militant*), uz nerijetko dodatne oznake kao što su *gymnasium studiorum* ili *gymnasium litterarum, scolare gymnasium* itd.⁴⁵

Generalna učilišta su po svojoj naravi bila treća društvena ustanova općeg ili nadnacionalnog značaja srednjovjekovnog društva. Morala su – barem načelno – biti „učilišta za sve“, tj. namijenjena svima koji su, bez obzira na stalešku ili nacionalnu pripadnost imali namjeru stjecati najvišu izobrazbu. Iz te njihove bitne oznake proizlazile su sve druge važne osobine: da se na njima predavao barem jedan „viši“ predmet („slobodna umijeća“ ili filozofija, teologija, pravo i medicina) kao skupni naziv za brojne grane na koje se svaki od njih dijelio. Bilo je dovoljno da se na nekom takvom učilištu predaje samo jedan od tih „viših“ predmeta da mu bude priznat pravni status generalnog učilišta. Predmete je, u svakom slučaju, moralo predavati više profesora. Od svih navedenih osobina najvažnija je bila ona prva. Specifičnost generalnih učilišta bila je da su mogla djelovati samostalno, ali se isto tako i udruživati s drugim sličnim učilištima, biti u njih inkorporirana kao njegovi fakulteti. Njihovi su odnosi bili regulirani statutima.⁴⁶ Međutim, taj specifičan odnos danas koji put može predstavljati teškoću u njihovom točnom razumijevanju.

gradu Piacenzi, piše: „omnibus doctoribus et scolaribus in quacumque facultate in predicta civitate studentibus, quod eisdem privilegiis, indulgentiis, libertatibus et immunitatibus gaudеant, quibus Parisiis seu in aliis studiis generalibus studentes letantur, auctoritate presentium indulgemus“ (*Il Registrum Magnum del Comune di Piacenza*, I, E. Falconi i R. Peveri, Milano, 1986: 303–304; Racine, P., „*Studium generale*“ et université: y eut-il une université à Plaisance?, u: *Università in Europa: le istituzioni universitarie dal Medio Evo ai nostri giorni, strutture, organizzazione, funzionamento*, ur. A. Romano, Soveria Mannelli, Rubbettino, 1995: 171, bilj. 3).

45 Denifle, H., n. dj., 36–39.

46 N. dj., 19.

of learning“ becomes common term for the universities in Paris, Bologna, Venice, Padua, Oxford etc. in papal and imperial documents. Occasionally its synonyms can be found: *studium universale* and *studium commune*, or expressions borrowed from classical antiquity: *academia* meaning higher education institution or *gymnasium* meaning training field for education of attendants (*qui in scholis militant*), often with additional designations such as *gymnasium studiorum* or *gymnasium litterarum, scolare gymnasium* itd.⁴⁵

General institutions of learning were in their character third social institution of general or transnational importance in medieval society. They had to be „institutions of learning for all“, at least in principle, i.e. intended for all who had an intention of acquiring highest education regardless of their social class or nationality. All other features came out of this important characteristic: there was at least one „higher“ subject („liberal arts“ or philosophy, theology, law and medicine) as a collective term for many branches to which each of them could be divided. It was sufficient that only one of such „higher“ subjects was taught at some university in order to obtain status of general institution of learning. Several professors had to hold lectures in a certain subject. The first characteristic was the most important of all. Specific quality of general institutions of learning was that they could work independently, but they could also make alliances with other similar institutions or be incorporated in them as their faculties. Their relations were regulated in statutes.⁴⁶ However this specific relation presently can represent a certain difficulty in their exact understanding.

in the Italian city of Piacenza he wrote: „omnibus doctoribus et scolaribus in quacumque facultate in predicta civitate studentibus, quod eisdem privilegiis, indulgentiis, libertatibus et immunitatibus gaudеant, quibus Parisiis seu in aliis studiis generalibus studentes letantur, auctoritate presentium indulgemus“ (*Il Registrum Magnum del Comune di Piacenza*, E. Falconi and R. Peveri, Milano, 1986: pp. 303–304; Racine, P., „*Studium generale*“ et université: y eut-il une université à Plaisance?, in: *Università in Europa: le istituzioni universitarie dal Medio Evo ai nostri giorni, strutture, organizzazione, funzionamento*, ed. A. Romano, Soveria Mannelli, Rubbettino, 1995: p. 171, note 3).

45 Denifle, H., op. cit., pp. 36–39.

46 Op. cit., p. 19.

Početkom XIII. stoljeća samo su tri generalna učilišta (sveučilišta) uživala takav ugled: pariško za filozofiju i teologiju, bolognsko za pravo i salernsko za medicinu, ali se s vremenom broj predmeta na njima povećavao.⁴⁷ Zbog toga su putovanja mladića željnih znanja i usavršavanja s jednog kraja europskog kontinenta na drugi bila sasvim uobičajena stvar. S njima su ujedno putovale knjige i znanje koje je tako postajalo opća baština i važno vezivno tkivo različitih naroda i kultura. Opći karakter generalnih učilišta izražavali su i drugi pridjevi, osobito „sveopći“ (*universale*), ali ne u smislu sveukupnosti predmeta koji su se na njima predavali ili na kojima se „sve učilo“, nego osoba koje su ga imale pravo pohađati.⁴⁸ Činjenica je da ni na jednom sveučilištu nikada nisu bili predavani „svi“ (predmeti), niti je ijedno imalo „sve“ fakultete. Čak ni pariško sveučilište u vrijeme svog najvećeg procvata nije imalo pravni fakultet, dok se kroz XIII. stoljeće dodjela akademskih naslova iz teologije smatrala isključivom povlasticom generalnih učilišta u Parizu i Oxfordu.⁴⁹ Na mnogim su se generalnim učilištima dugo vremena predavale samo jedna ili dvije „važnije“ znanstvene discipline (filozofija i teologija ili teologija i pravo).⁵⁰ Pridjev *generale* se – drugim riječima – nije odnosio na imenicu *studium*, nego na sveukupnost osoba koje su učilište imale pravo pohađati, jednako kao što je to bio slučaj s izrazima *concilium generale* (opći crkveni sabor) ili

At the beginning of the 13th century only three general institutions of learning (universities) enjoyed such reputation: university in Paris for philosophy and theology, university in Bologna for law and university in Salerno for medicine, but in time number of subjects taught at these institutions grew.⁴⁷ Therefore travels across Europe of young men willing to learn and specialize became quite common. Books and knowledge traveled with them becoming in that way general heritage and important bond between different nations and cultures. General character of general institutions of learning was expressed by other adjectives, particularly „universal“ (*universale*), but not regarding universality of subjects taught or at which „everything was taught“ but in relation to individuals who had the right to attend it.⁴⁸ The fact is that „all“ subjects were never taught at one university nor did it have „all“ faculties. Even the university of Paris at the time of its strongest development did not have faculty of law, and only general institutions of learning in Paris and Oxford were considered to have privilege of giving academic degrees in theology.⁴⁹ On many general institutions of learning only one or two „important“ scientific disciplines (philosophy and theology or theology and law) were taught for a long time.⁵⁰ In other words adjective *generale* did not relate to noun *studium*, but to universality of persons who had the right to attend a university as was the case with the expressions *concilium generale* (general

47 Rashdall, H., n. dj., 7.

48 „Studium generale means not a place where all subjects are studied, but a place where students from all parts are received“ (Rashdall, H., n. dj., 6). Iz svega navedenoga više je nego jasno da hrvatski izraz „sveučilište“, koji je u XIX. stoljeću uveo hrvatski jezikoslovac Bogoslav Šulek (1816. – 1895.) ne samo da ne izražava bit same stvari nego znači upravo suprotno od onoga što bi trebao značiti. Nikada naiše nije postojalo, niti može postojati neko (sve)učilište ili bilo kakva škola na kojoj bi se predavali svi predmeti ili znanstvene discipline.

49 Rashdall, H., n. dj., 6; Deanesly, M., *Le scuole medievali fino al 1300 circa: Storia del Mondo medievale*, V, ur. A. Merola, Cambridge University Press, Cambridge i Garzanti, Milano, 1983: 666–667.

50 Tako npr. papa Inocent VI. u jednom pismu teološkom fakultetu bolognskog sveučilišta 1360. spominje „studium generale in theologica facultate“ (Denifle, H., n. dj., 26).

47 Rashdall, H., op. cit., p. 7.

48 „Studium generale means not a place where all subjects are studied, but a place where students from all parts are received“ (Rashdall, H., op. cit., p. 6). From all the aforementioned it is clear that the Croatian term „sveučilište“, which was introduced in the 19th century by Croatian linguist Bogoslav Šulek (1816 – 1895), not only misses the essence of the designated term, but it means exactly the opposite from what it should mean. There was never and there could never be a university or any kind of school at which all subjects or scientific disciplines were taught.

49 Rashdall, H., p. 6; M. Deanesly, *Le scuole medievali fino al 1300 circa: Storia del Mondo medievale*, V, ed. A. Merola, Cambridge University Press, Cambridge and Garzanti, Milano, 1983: pp. 666–667.

50 E.g. Pope Innocent VI mentions „studium generale in theologica facultate“ in a letter to the faculty of theology of the university of Bologna in 1360. (Denifle, H., op. cit., p. 26).

capitulum generale (opći ili vrhovni zbor nekoga crkvenog reda), što uostalom potvrđuju i brojne papinske i kraljevske povelje.⁵¹

Proučavanjem značenja sintagme „generalno učilište“ u novije se vrijeme osobito pozabavio ugledni talijanski pravni povjesničar Giuseppe Ermini. Analizirajući tekstove raznih srednjovjekovnih pravnika, on dolazi do zaključka da su „generalnost“ generalnih učilišta i „univerzalnost“ vrhovne crkvene i državne vlasti zapravo bili korelativni pojmovi.⁵² Drugim riječima, ono što je „univerzalnost“ u slučaju Katoličke crkve i Carstva, to je „generalnost“ u slučaju učilišta. Ona su se doista zvala „opća“ ili „univerzalna učilišta“ (*studia universalia*) ili „generalna učilišta“ (*studia generalia*).

To znači da je generalnost učilišta bila ono što je bila univerzalnost vrhovne crkvene i državne vlasti koja je u početku imala isključivo pravo njihova osnivanja. „Generalnost“ je, drugim riječima, bila specifično svojstvo ili osobina tih učilišta jednako kao što je univerzalnost bila specifično svojstvo Crkve i Carstva. Iz iznesenih postavki Ermini zaključuje da su generalna učilišta bila „visoke službene škole univerzalne carske i papinske, rimske i kršćanske vlasti“. Ona su obično uživala posebne povlastice, jer se na njima njegovala istinska znanost koja je – jednako kao i istina – po svojoj biti univerzalna vrednota i kao takva ne pozna granica ni ograničenja; na generalnim učilištima su učenjaci svih zemalja, oslobođeni od bilo kakvih političkih preokupacija, čistoćom svojih namjera mogli nesmetano težiti k spoznaji znanstvene istine. Na posebnim ili pokrajinskim učilištima (*studia particularia*), koja su bila osnovana

church council) or *capitulum generale* (general or supreme assembly of a religious order) which is confirmed by many papal and imperial charters.⁵¹

Recently renown Italian legal historian Giuseppe Ermini paid special attention to the study of the syntagm „general institution of learning“. After analysis of texts of different medieval lawyers he came to conclusion that „generality“ of general institutions of learning and „universality“ of supreme church and state power were actually correlative terms.⁵² In other words „universality“ in case of the Catholic Church and Empire is „generality“ in case of institutions of learning. They were actually called „general“ or „universal institutions of learning“ (*studia universalia*) or „general institutions of learning“ (*studia generalia*).

This means that generality of the institutions of learning was the same as universality of supreme church and state power which at the beginning had exclusive right of their foundation. „Generality“ in other words was specific quality or characteristic of these institutions of learning just as universality was specific characteristic of the Church and Empire. Out of these hypotheses Ermini concludes that general institutions of learning were „official higher education institutions of the universal power, imperial and papal, Roman and Christian“. They usually enjoyed special privileges as true science was nurtured on them which is (just like the truth) universal value in its essence which does not know of boundaries or limits; on general institutions of learning scholars from all countries, freed of any kind of political preoccupation, could aspire without interruptions towards cognition of scientific truth through purity of their

51 „Es ergibt sich nun von selbst, dass sich das Epitheton ‘generale’ nicht auf ‘studium’, sondern auf die an dem ‘studium’ Studierenden beziehe. Analoga dazu bieten die Bezeichnungen ‘concilium generale’, ‘capitulum generale’ etc., in denen das Epitheton ‘generale’ dieselbe Stellung hat“ (Denifle, H., n. dj., 14–15).

52 „Anche nel pensiero dei giuristi dunque, per intendere la generalità di uno Studio, è necessario riferirsi alla generalità dell’Impero o della Chiesa. [...] Dal fatto che lo *Studium* è in tal modo reso istituzione della monarchia universale, consegue che l’epiteto ‘generale’ venga inteso come ambito titolo d’onore“ (Ermini, G., n. dj., 230).

51 „Es ergibt sich nun von selbst, dass sich das Epitheton ‘generale’ nicht auf ‘studium’, sondern auf die an dem ‘studium’ Studierenden beziehe. Analoga dazu bieten die Bezeichnungen ‘concilium generale’, ‘capitulum generale’ etc., in denen das Epitheton ‘generale’ dieselbe Stellung hat“ (Denifle, H., op. cit., pp. 14–15).

52 „Anche nel pensiero dei giuristi dunque, per intendere la generalità di uno Studio, è necessario riferirsi alla generalità dell’Impero o della Chiesa. [...] Dal fatto che lo *Studium* è in tal modo reso istituzione della monarchia universale, consegue che l’epiteto ‘generale’ venga inteso come ambito titolo d’onore“ (Ermini, G., op. cit. p. 230).

radi zadovoljenja lokalnih i ograničenih potreba, takvu znanost nije bilo moguće njegovati.⁵³

Generalna učilišta su, drugim riječima, kao „učilišta za sve“, bila znak i instrument univerzalne društvene, odnosno državne i crkvene vlasti. Mnoga od njih bila su povlaštena (*studia generalia privilegiata*), ali ne samo zbog toga što su bila generalna. Općenitost i povlaštenost nisu bili istoznačni pojmovi. Bilo je naime generalnih učilišta – istina, dosta rijetkih – koja su taj naslov stekla na temelju običajnog prava, a ne odlukom carske ili papinske vlasti pa nisu ni imala pravni položaj povlaštenih učilišta. Isto je bilo u slučaju posebnih učilišta (*studia particularia*) kojima su, iz posebnih razloga, carevi ili pape iznimno podijelili neke povlastice s namjerom da im osiguraju što bolje političke, gospodarske i znanstvene uvjete.⁵⁴

Pravo i mogućnost osnivanja generalnih učilišta kao najviših i općih obrazovnih ustanova u početku su imali samo su pape i carevi kao nositelji univerzalne društvene vlasti. Oni su po naravi stvari bili dužni voditi brigu o svim važnim vidovima društvenog života općeg značaja, među kojima su važno mjesto zauzimale škole koje – osobito u XI. i XII. stoljeću – nisu bile ni brojne, ni dobre. Toma Akvinski (oko 1225. – 1274.), jedan od najvećih srednjovjekovnih mislilaca, kaže da se javna vlast mora brinuti kako za hranu tako i za intelektualnu izobrazbu mladog naraštaja te određivati

intentions. At particular or regional institutions of learning (*studia particularia*) which were founded to meet local and limited needs, such kind of science could not be nurtured.⁵³

In other words general institutions of learning were as „institutions of learning for all“ a sign and instrument of universal social i.e. state and church power. Many of them had privileges (*studia generalia privilegiata*), but not only because they were general. Generality and privileges were not synonymous terms. There were some general institutions of learning – though rare – who obtained this title on the basis of customary law, and not through a decree of imperial or papal authorities so they did not have legal position of privileged institutions of learning. The situation was identical in case of special institutions of learning (*studia particularia*) to which emperors and popes exceptionally assigned some privileges for special reasons and with an intention of ensuring them good political, economic and scientific conditions.⁵⁴

Only popes and emperors as representatives of universal social power had right and possibility of founding general institutions of learning as the highest and general education institutions. They were obliged to take care of all significant aspects of social life with general importance, such as schools which were neither numerous nor good particularly in the 11th and 12th centuries. Thomas Aquinas (ca. 1225 - 1274), one of the great-

53 „Studio generale è, io penso, l’alta scuola ufficiale della monarchia universale, imperiale e pontificia, romana e cristiana, quale fu vista dal medioevo, particolarmente dei secoli XIII e XIV; Studio generale che vive nell’ambito e nella cura dei superiori interessi generali e comuni, specialmente giuridici, di tutta l’umanità civile, estraneo invece, almeno intenzionalmente, a quelli particolari del luogo in cui sorge e degli enti politici locali, e che soltanto secondo questi interessi e bisogni pronuncia il suo credo scientifico, impartisce il suo insegnamento e avvia ai gradi accademici; Studio generale che è il solo in cui venga coltivata la scienza nel pieno senso del termine, la scienza che, come la verità, è universale e non conosce confini di regioni; Studio generale nel quale gli studiosi di ogni terra, liberi da cure e ambizioni politiche, possono con purità d’intenti alla verità scientifica aspirare e pervenire, a differenza di coloro che, studiando negli Studi particolari, istituiti da questa o quella città per rispondere ai limitati interessi locali, non potranno conoscere che una scienza adulterina“ (Ermini, G., n. dj., 220–221).

54 Ermini, G., n. dj., 232–234.

53 “Studio generale è, io penso, l’alta scuola ufficiale della monarchia universale, imperiale e pontificia, romana e cristiana, quale fu vista dal medioevo, particolarmente dei secoli XIII e XIV; Studio generale che vive nell’ambito e nella cura dei superiori interessi generali e comuni, specialmente giuridici, di tutta l’umanità civile, estraneo invece, almeno intenzionalmente, a quelli particolari del luogo in cui sorge e degli enti politici locali, e che soltanto secondo questi interessi e bisogni pronuncia il suo credo scientifico, impartisce il suo insegnamento e avvia ai gradi accademici; Studio generale che è il solo in cui venga coltivata la scienza nel pieno senso del termine, la scienza che, come la verità, è universale e non conosce confini di regioni; Studio generale nel quale gli studiosi di ogni terra, liberi da cure e ambizioni politiche, possono con purità d’intenti alla verità scientifica aspirare e pervenire, a differenza di coloro che, studiando negli Studi particolari, istituiti da questa o quella città per rispondere ai limitati interessi locali, non potranno conoscere che una scienza adulterina“ (Ermini, G., op. cit., pp. 220 - 221).

54 Ermini, G., op. cit. pp. 232-234.

koji su se sve predmeti i koliko vremena morali učiti. „Iz toga je jasno“ – zaključuje on – „da pravo donošenja odluka o školama, osobito generalnim učilištima, imaju oni koji stoje na čelu države ili Opće (Katoličke) crkve.“⁵⁵

7. Međutim, o školama se, jednako kao i o drugim društvenim potrebama, mnogo više brinula Crkva nego država. Iako carevima nitko nije osporavao pravo osnivanja škola, osobito generalnih učilišta, oni su ga se rado odricali iz najmanje tri razloga: prvo, njihova se „univerzalna“ vlast odnosila samo na njihove podanike, a ne i na sve katoličke zemlje i države koje nisu priznavale njihovu vlast (Španjolska, Portugal, Engleska, Irska, nordijske zemlje); drugo, povlastice koje su oni mogli dati samim time imale su ograničen domet i važnost; treće, generalna učilišta nije bilo potrebno samo osnovati nego i materijalno uzdržavati.⁵⁶ Pape su taj problem riješili crkvenim nadarbinama i povlasticama. Oni za osnivanje novih generalnih učilišta obično nisu postavljali nikakve posebne zapreke. Jedino su sebi pridržavali pravo nadzora nad teološkom i pravnim fakultetima, osobito kad se radilo o donošenju njihovih statuta i dodjeli najviših akademskih naslova.⁵⁷ Zauzvrat su društvu isporučivali dobro pripremljene stručnjake kojima je bila namijenjena kulturna i društvena uloga u kršćanskom svijetu.⁵⁸

est medieval thinkers, states that public authorities have to take care of food as well as intellectual education of young generation and determine which subjects had to be taught and for how long. „Therefore it is clear“ – he concludes - „that right to make decisions about schools, particularly general institutions of learning, have the ones leading the state or General (Catholic) Church.⁵⁵

7. However, Church paid much more attention to schools just as to many other social needs than the state. Although emperors had the right to found schools, particularly general institutions of learning, they gave it up gladly at least for three reasons: their „universal“ power referred only to their subjects, and not to all Catholic countries and states which did not accept their power (Spain, Portugal, England, Ireland, Nordic countries); secondly, privileges which they could give had limited scope and importance in relation with the aforementioned, thirdly, general institutions of learning had to be financially supported, not only founded.⁵⁶ Popes solved that problem with church endowments and privileges. They made no obstacles for founding new general institutions of learning. They only kept right to supervise faculties of theology and law particularly in relation to creation of their statutes and awarding highest academic degrees.⁵⁷ In return they provided the society with well prepared experts who had cultural and social role in the Christian world.⁵⁸

55 „Ad eum enim qui regit rempublicam, pertinet ordinare de nutritionibus et adinventionibus juvenum in quibus exerceri debent: ut dicitur 10 *Ethic.* Unde, et *Politica*, ut in 1 *Ethic.* dicitur, ordinat quas disciplinas debitum est esse in civitatibus, et quales unumquemque oportet discere, et usquequo. Et sic patet quod ordinare de studio pertinet ad eum qui praeest reipublicae, et praeципue ad auctoritatem Apostolicae Sedis, qua Universalis Ecclesia gubernatur, cui per generale studium providetur“ (S. Thomae Aquinatis *Contra impugnantes Dei cultum et religionem*, cap. III; usp. S. Thomae Aquinatis *Opuscula omnia*, IV, ur. P. Mandonnet, Parisiis, 1927: 30; Denifle, H., n. dj., 778-779).

56 U povelji osnutka sveučilišta u Napulju 1222. car Fridrik II. Hohenstaufen precizira da ga osniva za podanike svoga Napuljskog Kraljevstva da poradi izobrazbe i stjecanja doktorskih naslova ne bi morali odlaziti u Bolognu koja je priznavala papinsku vlast (Denifle, H., n. dj., 775).

57 Denifle, H., n. dj., 780, 807-810; Denifle, H., Chatelain, A., n. dj., I: 291.

58 Verger, J., n. dj., 157-158.

55 „Ad eum enim qui regit rempublicam, pertinet ordinare de nutritionibus et adinventionibus juvenum in quibus exerceri debent: ut dicitur 10 *Ethic.* Unde, et *Politica*, ut in 1 *Ethic.* dicitur, ordinat quas disciplinas debitum est esse in civitatibus, et quales unumquemque oportet discere, et usquequo. Et sic patet quod ordinare de studio pertinet ad eum qui praeest reipublicae, et praeципue ad auctoritatem Apostolicae Sedis, qua Universalis Ecclesia gubernatur, cui per generale studium providetur“ (*Contra impugnantes Dei cultum et religionem*, cap. III; cf. „S. Thomae Aquinatis *Opuscula omnia*, IV, ed. P. Mandonnet, Parisiis 1927: p. 30; Denifle, H., op. cit. pp. 778-779).

56 In the charter on foundation of the university in Naples in 1222 Emperor Friedrich II Hohenstaufen states that he founded this university to enable residents of his Kingdom of Naples to obtain education and doctoral degrees without having to go to Bologna which acknowledged pope's power (Denifle, H., op. cit., p. 775).

57 Denifle, H., op. cit. p. 780, pp. 807-810; Denifle, H., Chatelain, A., op. cit., I, p. 291.

58 Verger, J., op. cit., pp. 157-158.

To su bili razlozi zbog kojih su u osnivanju generalnih učilišta pape daleko prednjačili u odnosu na careve i držali gotovo isključivo pravo na školsku nastavu i dodjele visokoškolskih diploma. „Samo se dodjelom papinske buli moglo zakonski ustanoviti neko generalno učilište.“⁵⁹ Uloga je papā u osnivanju generalnih učilišta bila tolika da se općenito smatralo kako su oni „vlasnici znanja“, a kancelari sveučilišta „čuvari njegovih ključeva“.⁶⁰ Od 44 generalna učilišta ili sveučilišta koja su postojala do 1400. godine, nastojanjem papa osnovano je čak 31: Toulouse (1229.); Rim (1244./45.); sveučilište Rimske kurije (1248.); Piacenza (1248.); Montpellier (1289.); Lisabon (1290.); Pamiers (1295.); Rim (1303.); Avignon (1303.); Perugia (1308.); Coimbra (1308.); Dublin (1312.); Cambridge (1318.); Cahors (1332.); Verona (1339.); Grénoble (1339.); Pisa (1343.); Valladolid (1346.); Prag (1348.); Firenca (1349.); Kraków (1364.); Beč (1365.); Pečuh (1367.); Orvieto (1377.); Perpignan (1379.); Heidelberg (1385.); Lucca (1387.); Köln (1388.); Pavia (1389.); Ferrara (1391.) i Fermo (1398.). Ako se ovom broju doda 12 drugih generalnih učilišta koja su bila ustanovljena uz njihovo odobrenje (Pariz, Oxford itd.), moguće je imati dobar uvid u papinski udio u visokom školstvu srednjovjekovne Europe.⁶¹

8. Važnosti škola kao takvih, osobito visokih, bile su, svaka na svoj način, svjesne i Crkva, i država. Ni jedna ni druga nisu mogle ne uvidjeti koliko je koristi od njih imalo društvo i koliki je ukras jednoj zemlji i gradu davalo postojanje sveučilišta. Priljev studenata gladnih znanja iz

These were the reasons why popes were far more advanced regarding foundation of the universities in comparison with the emperors and had almost exclusive right on school classes and awarding higher education diplomas. „A general institution of learning could have been legally founded only through an issue of the papal bull.“⁵⁹ Role of popes in foundation of general institutions of learning was such that the general idea was that they were „owners of knowledge“, and chancellors of universities „keepers of its keys“.⁶⁰ Out of 44 general institutions of learning or universities which existed until 1400, as much as 31 new university were founded due to pope's efforts: Toulouse (1229); Rome (1244/45); university of the Roman Curia (1248); Piacenza (1248); Montpellier (1289); Lisabon (1290); Pamiers (1295); Rome (1303); Avignon (1303); Perugia (1308); Coimbra (1308); Dublin (1312); Cambridge (1318); Cahors (1332); Verona (1339); Grénoble (1339); Pisa (1343); Valladolid (1346); Prague (1348); Florence (1349); Kraków (1364); Vienna (1365); Pécs (1367); Orvieto (1377); Perpignan (1379); Heidelberg (1385); Lucca (1387); Köln (1388); Pavia (1389); Ferrara (1391) and Fermo (1398). If we add 12 other general institutions of learning which were founded with their approval (Paris, Oxford etc.) we get a good insight into papal influence in higher education in medieval Europe.⁶¹

8. Both the Church and State were aware of importance of schools, each in its own particular way. Neither could overlook the benefit of the society from schools and what ornament for a city

59 „Mais c'est l'octroi d'une bulle pontificale qui seule fonde légalement l'existence d'un studium generale: l'université est d'abord „institution de chrétienté“ (Moulin, L., n. dj., 202).

60 Usp. Denifle, H., Chatelain, A., n. dj., I: 11. Pa ipak, kancelarima je bilo pridržano diskrecijsko pravo da nekomu mogu ne samo podijeliti nego i uskratiti *licentiam docendi*. Tako je papa Grgur IX. 13. kolovoza 1231. odredio kancelaru pariskog sveučilišta: „Diligenter inquirat, et inquisitione sic facta quid deceat et quid expedit bona fide det vel neget secundum conscientiam suam petenti licentiam postulatam“ (Denifle, H., Chatelain, A., n. dj., 177).

61 Bilo je, doduše, nekoliko „spontano“ nastalih sveučilišta, ali su i ona za svoj rad morala imati barem prešutno odobrenje najviših crkvenih i državnih vlasti. Kasnije su to pravo stekli i vladari pojedinih nacionalnih država. No i oni su za to, prije svega, morali imati papino odobrenje (Denifle, H. i Chatelain, A., n. dj., 189–190).

59 „Mais c'est l'octroi d'une bulle pontificale qui seule fonde légalement l'existence d'un studium generale: l'université est d'abord „institution de chrétienté“ (Moulin, L., op. cit., p. 202).

60 Cf. Denifle, H., Chatelain, A., op. cit., I, p. 11. However chancellors had the right of discretion not only to give *licentiam docendi* but also to deny it. In that way Pope Gregory IX on August 13, 1231 ordered the chancellor of the university of Paris: „Diligenter inquirat, et inquisitione sic facta quid deceat et quid expedit bona fide det vel neget secundum conscientiam suam petenti licentiam postulatam“ (Denifle, H., Chatelain, A., p. 177).

61 There were several universities that were founded „spontaneously“, but they had to have at least implicit approval of the highest church and state authorities. Later on this right was given to rulers of certain national states, but they needed pope's approval as well (Denifle, H. and Chatelain, A., pp. 189–190).

drugih gradova i zemalja podizao je ugled kako samim gradovima tako i cijeloj zemlji u kojoj su postojala sveučilišta. Stoga je bilo sasvim naravno da su i Crkva, i država, koliko su znale i mogle, u mnogim naprednim zemljama nastojale unaprijediti svoje visoke škole da bi se društvo moglo razvijati u miru i sigurnosti. Od škola su, na jedan ili drugi način, svi imali velike kulturne, materijalne, pa čak i političke koristi. Ona su naime bila ne samo posljedica kulturnog napretka i određenog gospodarskog blagostanja nego su i donosila blagostanje. Bilo je slučajeva da su se i Crkva, i država, i pojedini gradovi naprsto natjecali tko će u svojoj sredini pružiti bolje uvjete profesorima i studentima, pa su ih svojim dekretima obasipali raznim povlasticama jamčeći im razne pogodnosti za život i nesmetan rad. Neki su gradovi (Bologna, Padova i dr.) uveli smrtnu kaznu za sve koji bi na bilo koji način pokušali navesti nekog profesora da se preseli u neku drugu sredinu. Tim i sličnim metodama služila su se i neka sveučilišta. Tako su primjerice neki dužnosnici pariškog sveučilišta, u nastojanju da zadrže isključivo pravo na davanje najviših akademskih naslova iz teologije, razvili posebnu teoriju o samo jednom (njihovom) teološkom fakultetu za cijelu Europu.⁶²

Povlastice koje su uživali profesori i studenti generalnih učilišta bile su brojne i različite: upravna autonomija, izuzeće od vojne službe, oslobođanje od svih vrsta fiskalnih nameta i davanja (cestarina, mostarina, carina, slobodan prolaz preko svih područja pa čak, u slučaju potrebe, i vojnička pravnja) i razne druge. Iako su se te pogodnosti zvali „povlasticama“, radilo se, zapravo, o najboljem mogućem ulaganju u opći društveni napredak i budućnost društva. To se odnosilo i na druge društvene kategorije, pa čak i na vladajuću. Nitko primjerice nije smatran dobrim vladarom samo

and a country was the presence of an university. Influx of students hungry for knowledge from other cities and countries raised reputation of the cities and entire country which had universities. Therefore it was quite natural that the Church and the state tried to improve their higher education institutions to the best of their abilities in order to allow the society to develop in peace and stability. Everyone had great cultural, material and even political benefits from schools in one way or another. They were not only a consequence of cultural progress and certain economic prosperity but they also brought prosperity. There were cases that the Church and State and certain cities competed who will give better conditions of study for professors and students so that they offered them various privileges in their decrees with guarantees of various advantages for life and uninterrupted work. Some cities (Bologna, Padua etc.) introduced death penalty for everyone who would try to persuade in any way a certain professor to move to another community. Some universities also used this and similar methods. For instance, some officials of the university of Paris developed special theory about only one (theirs) faculty of theology for entire Europe in an attempt to retain right to give highest academic degrees in theology.⁶²

Privileges enjoyed by the professors and students of the general institutions of learning were numerous and diverse: administrative autonomy, exemption from military service, exemption from all kinds of fiscal taxes and tolls (road-tolls, bridge-tolls, customs duty, free pas over all regions even with army escort if necessary) and many others. Although these were „privileges“, this was actually the best possible investment into general social progress and future of the society. This referred to all social categories, including the rulers. For instance nobody was considered a good ruler only

62 Ostala je poznata izjava rektora tog sveučilišta Jeana Gersona (1362. – 1418.): „Budući da postoji samo jedna vjera i jedan duhovni poglavac, morao bi postojati samo jedan neraspadljiv izvor teoloških studija.“ Svako drugo teološko učilište (*studium theologiae*) smatrao je suparnikom Parizu otisavši tako daleko da je molio papu da više ne izdaje dozvolu za njihovo osnivanje (Moulin, L., n. dj., 50, 163–166; 207–208, 216–217).

62 Statement of Jean Gerson (1362 - 1418) as a rector of that university was remembered: „Since there is only one religion and one spiritual leader, there should be only one imperishable source of theological studies.“ He saw every other theological institution of learning (*studium theologiae*) as opponent to Paris so that he asked pope not to issue approvals for their foundation (L. Moulin, op. cit., p. 50, pp. 163-166; pp. 207-208, pp. 216-217).

zato što je bio ugledan vitez ili dobar kršćanin. On je, prije svega, morao biti uspješan u svom poslu, što nije bilo moguće bez djelotvorne suradnje sa stručnim, školovanim i sposobnim ljudima koji su odgajani na visokim školama.

Najvažnija podrška koju su pape pružali generalnim učilištima sastojala se u ovlasti da su njihovi ispiti, odnosno diplome, morali biti posvuda priznati (*licentia docendi ubique terrarum*). Nitko njihove nositelje nije mogao prisiliti da u nekoj novoj sredini ponovno polaže ispite ili im uskraćivati povlastice koje su bile s tim povezane. U vrijeme čestih seoba profesora i studenata s jednog sveučilišta na drugo i iz jedne zemlje u drugu, takve su povlastice bile na velikoj cijeni. Zbog toga su državne vlasti, koje su prilikom osnutka jednoga generalnog učilišta dobro pazile da ono ne bude isključivo državno, njegovo ustanovljenje radije prepuštale papi tražeći da mu on svojom bulom zajamči legitimitet ustanovljenja i što šire povlastice. To je, naravno, usporavalo proces njihova širenja, ali im davalo veći društveni ugled. Od osobite važnosti također su bili papinski dekreti koji su generalnim učilištima jamčili autonomiju u odnosu na sudsku i fiskalnu politiku državnih i crkvenih vlasti (*privilegium fori*), stvarajući time povlašten prostor njihova rasta i razvitka. Tomu su se, razumljivo, nerijetko protivile i jedna i druga vlast.⁶³ Jedna od važnih povlastica jamčila je pravo klerika da mogu primati crkvene nadarbine za vrijeme studiranja bez obveze održavanja stalne rezidencije, što im je pružalo sigurnu materijalnu osnovicu za uspješan nastavak i završetak studija i dr.⁶⁴

because he was a distinguished knight or a good Christian. First of all he had to be successful in his work which was not possible without effective co-operation with professional, educated and able men who were raised at higher education institutions.

The most important support that popes offered to general institutions of learning consisted of authorization that their exams i.e. diplomas had to be universally accepted (*licentia docendi ubique terrarum*). Nobody could force their holders to pass exams again in some other community or deny them privileges they earned. In the period of frequent movements of professors and students from one university to another and from one country to another, such privileges were highly esteemed. Therefore state authorities took great care when a university was founded not to make it exclusively state institution but they let pope found it asking him to grant it legitimacy of foundation by his bull as well as broad privileges. This naturally slowed process of their spreading but it strengthened their social reputation. Papal decrees were also particularly important which granted general institutions of learning autonomy in relation to court and fiscal politics of the state and church authorities (*privilegium fori*), creating in that way privileged space for their growth and development. Both authorities often opposed such politics.⁶³ One of more important privileges guaranteed to clerics that they could accept church endowments during their studies without an obligation of having constant residence which provided them with certain financial basis for successful continuation and ending of the study etc.⁶⁴

63 Denifle, H., n. dj., 793.

64 Wolter, H., *Bedrohte Kirchenfreiheit (1153. – 1198.)*, u: *Handbuch der Kirchengeschichte*, ur. H. Jedin, Band III/2, Herder, Freiburg, Basel, Wien, 1968: 120–123). Vrijeme za postizanje doktorskog naslova ovisilo je o pojedinoj disciplini, odnosno fakultetu. Tako su statuti pariškog sveučilišta propisivali 6 godina studija za doktorat iz „slobodnih umijeća“ (filozofije) koji se postizao između 14. i 20. godine životne dobi. Za doktorat medicine tražio se završen studij „slobodnih umijeća“ (filozofije) i 6 godina studija medicine, a postizao se oko 25. godine života. Studij teologije do doktorskog naslova trajao je 8 godina, a najniža životna dob za njegovo postizanje je bila 35

63 Denifle, H., op. cit., p. 793.

64 H. Wolter, *Bedrohte Kirchenfreiheit (1153-1198)*, in: *Handbuch der Kirchengeschichte*, ed. H. Jedin, Band III/2, Freiburg - Basel - Wien, Herder, 1968, pp. 120-123). Period for earning doctoral degree depended on a certain discipline, i.e. faculty. Statutes of the university of Paris prescribed 6 years of study for the doctoral degree in „liberal arts“ (philosophy) which was earned between the ages of 14 and 20. For the study of medicine one had to finish the study of „liberal arts“ first and 6 years of study of medicine, and it was earned approximately at the age of 25. Study of theology to the doctoral degree lasted for 8 years, and it could be finished at the age of 35 at the earliest. Study of

9. Generalna učilišta, odnosno sveučilišta, bila su tjesno povezana s univerzalnom crkvenom i državnom vlašću ne samo svojim nastankom nego i kasnijom sudbinom. Kriza u koju je krajem srednjega vijeka zapalo najprije Carstvo, a zatim i papinstvo, nije mogla ni njih mimoći. Ona su počela gubiti svoju univerzalnu narav i međunarodni karakter. Njihova „generalnost“ bila je neposredno ovisna o univerzalnosti srednjovjekovne političke i crkvene vlasti. S njom se bila rodila, s njom je i prestala postojati.⁶⁵ Postupnim stvaranjem nacionalnih država sve se više gubila svijest o univerzalnosti zapadnoeuropskog svijeta, a time i o dotadašnjoj univerzalnoj naravi generalnih učilišta. Univerzalnost je bila podloga na kojoj su ona bila izrasla. Generalna učilišta su se sve više zatvarala u granice nacionalnih država, pa čak i gradova, postajući tako ne samo po svojoj naravi nego i po imenu sve više nacionalna i područna, a sve manje univerzalna.

To je vidljivo osobito na sužavanju njihove autonomije. Nacionalne vlasti nisu imale dovoljno razumijevanja za srednjovjekovne povlastice pa su raznim zakonskim mjerama neprestano sužavale autonomiju svojih sveučilišta. Ona su, s druge strane, morala besprijekorno funkcionirati, podupirati djelatnost države opskrbljujući je školovanim, ali poslušnim klericima, pravnicima, liječnicima i činovnicima, koji nisu više smjeli obustavljati rad, niti pristajati uz državi nepoželjne pokrete. Sveučilišta nisu imala dovoljno snage oduprijeti se tim tendencijama na vlastitu štetu. Prihvativši državnu nadležnost, izgubila su nekadašnji oslonac svoje autonomije koja se zasnivala na papinskim i carskim povlasticama i izuzetosti.

godina. Međutim, priprava za taj naslov u stvari je trajala 12 – 16 godina, od čega je barem 6 godina otpadalo na pohađanje teologije, iza čega je doktorand 4 godine predavao Bibliju i 2 godine „Sentencije“ Petra Lombardanina (usp. Le Goff, J., n. dj., 80).

65 Grundmann, H., *Vom Ursprung der Universität im Mittelalter*, 2. Aufl., Wiss. Buchges, Darmstadt, 1964: 58; Isti, *Sacerdotium – Regnum – Studium. Zur Wertung der Wissenschaft im 13. Jahrhunder*, *Archiv für Kulturgeschichte*, 34 (1952): 5–21; Baldwin, J. W., *Studium et Regnum, Revue des études islamiques*, 44 (1976): 199–216; Moulin, L., n. dj., 211.

9. General institutions of learning i.e. universities were closely related to the universal church and state authorities not only concerning their creation but also with their later development. Crisis of the Empire at first at the end of the Middle Ages, and later also of the papacy, could not miss universities. They started to lose their universal and international character. Their „generality“ was directly dependant on universality of medieval political and church power. It was born with it, and it ceased to exist with it.⁶⁵ Gradual creation of national states led to loss of awareness of universality of western European world, and thereby of previous universal character of general institutions of learning. Universality was a basis on which they grew. General institutions of learning were more and more closed into the boundaries of the national states, and even cities, becoming in that way less universal and more national and regional not only in their character but also in their name.

This is evident particularly in limiting their autonomy. National authorities did not have enough understanding for medieval privileges so they used various legal actions to reduce autonomy of their universities. On the other hand they had to function flawlessly, support activities of the state supplying it with educated and obedient clerics, lawyers and clerks who could not stop working any longer nor support movements rejected by the state. Universities did not have enough strength to resist such tendencies to their own detriment. By accepting state jurisdiction they lost what was once basis of their autonomy which was based on papal and imperial privileges and exemption.

theology to the doctoral degree lasted for 8 years, and it could be finished at the age of 35 at the earliest. However preparation for this title lasted actually 12 - 16 years, 6 of which referred to attendance of theology, after which a doctoral candidate held lectures from the Bible for 4 years and 2 years from „Sentences“ by Peter Lombard. (cf. Le Goff, J., op. cit., p. 80).
65 Grundmann, H., *Vom Ursprung der Universität im Mittelalter*, 2. Aufl., Wiss. Buchges, Darmstadt, 1964: p. 58; Id., *Sacerdotium – Regnum – Studium. Zur Wertung der Wissenschaft im 13. Jahrhunder*, *Archiv für Kulturgeschichte*, 34 (1952): pp. 5–21; Baldwin, J. W., *Studium et Regnum, Revue des études islamiques*, 44 (1976): pp. 199–216; Moulin, L., op. cit., p. 211.

S gubitkom univerzalnosti i autonomije generalna učilišta su krajem srednjega vijeka sve više gubila još jedno srednjovjekovno obilježje: narav treće, „posredničke“ društvene snage koja je na neki način premošćivala feudalni staleški jaz između plemićkog i pučkog staleža. Tomu su pridonijeli i sami sveučilišni magistri koji se nisu više zadovoljavali ulogom „intelektualnog plemstva“, nego su svojim bogatstvom i životnim ponašanjem sve više oponašali „plemstvo po krvi i rođenju“. Magisterski je naslov uskoro postao najpoželjniji naslov društvenog prestiža. Bolognski se magistri u dokumentima počinju nazivati „plemeniti muževi i najugledniji građani (*nobiles viri et primarii cives*). Oni – po riječima jednog suvremenika – nisu više predavali da budu korisni nego da ih drugi zovu „rabbi“ (učitelju, doktore). Kao takvi nisu više htjeli predavati besplatno, nego su tražili sve veću plaću od Crkve, države i gradova, pa čak i od samih studenata kao svojih „poslodavaca“. Broj siromašnih studenata koji su se dotle besplatno školovali naglo je opao. Padovansko se sveučilište u XV. stoljeću svelo na svega jedan fakultet koji se, po preporukama Crkve, uzdržavao dobrovoljnim doprinosima. U sveučilišni život počeo se uvlačiti i protekcionizam. Pravnicima je sve više polazilo za rukom nametati svoje sinove za nasljednike na katedrama svojih fakulteta, što je stvaralo svojevrsnu sveučilišnu oligarhiju i vodilo stvaranju „profesorskih dinastija“. Sve je to uzrokovalo ne samo znatno smanjenje kvalitete sveučilišne nastave nego je i samu profesorskiju profesiju izjednačavalo sa staležom društveno povlaštenoga nasljednog plemstva. Znanost i znanje, umjesto Božjeg dara koji se nije smio prodavati, postali su svojina određenoga društvenog staleža i sredstvo društvene moći.

Na posebnom udaru nacionalnih državnih vlasti našla su se također crkvena udruženja čiju su izuzetost sve manje trpjele na svom području. Tijekom vremena stavile su ih pod svoj nadzor, a njihovu djelatnost počele propisivati „općim pravom“ (*ius commune*) određujući, po svojim potrebama, njegovu narav i primjenu. Time je zadan težak udarac univerzalnosti papinske vlasti, a generalna učilišta izgubila podlogu na kojoj su do

With loss of universality and autonomy general institutions of learning at the end of the Middle Ages lost gradually another medieval characteristic: character of the third, „mediatorial“ social strength which in a way bridged feudal gap between the aristocratic and plebeian class. University magisters contributed to that as they were no longer satisfied with the role of „intellectual nobility“ but they used their wealth and life style to imitate as much as possible „aristocracy after blood and birth“. Degree of magister soon became the most desirable degree of social prestige. Magisters from Bologna were called in the documents „noble men and the most distinguished citizens“ (*nobiles viri et primarii cives*). In word of one of their contemporaries they no longer taught to be useful but only to be called „rabbi“ (teacher, doctor). They no longer wanted to lecture for free but they demanded higher salary from the Church, state and cities, or even students as their „employers“. Number of poor students which could get education for free until that point was suddenly reduced. In the 15th century university of Padua was reduced to only one faculty which was supported with voluntary contributions after the Church's recommendations. Protectionism started to penetrate university life. Lawyers managed to leave their sons as successors at their faculties which made a kind of university oligarchy and led to creation of „professors' dynasties“. All this affected negatively the quality of university classes and it equalized profession of professors with the class of socially privileged hereditary nobility. Science and knowledge, instead of God's gift which could not be sold, became a possession of a certain social class and means of social power.

Church associations were also under attack of the national state authorities which could not tolerate their exemption on their territories. Gradually they put them under control, and their activities were prescribed with „general law“ (*ius commune*) determining its character and application according to their needs. This was a heavy blow to universality of the papal power, and general institutions of learn-

tada počivala. Njihova se „generalnost“ sačuvala još samo u imenu (*studia generalia*), ali je i taj naziv u visokoškolskoj terminologiji sve više ustupao mjesto izrazu „univerzitet“ (*universitas*), bez ikakve pobliže oznake o kojoj se vrsti udruga radi.⁶⁶

IO. U rad prvih, takvih i tako organiziranih generalnih učilišta od samoga početka uključio se Dominikanski red osnovan 1216. u Bogni, sjedištu najstarijeg sveučilišta, da bi njegovi članovi mogli stjecati što solidniju izobrazbu. Godine 1228. izrađen je vlastiti program studija po kojem je svaki samostan trebao imati najmanje 12 članova, samostanskog priora (poglavarja) i jednog doktora čijoj je brizi trebala biti povjerena neprestana izobrazba i intelektualna djelatnost drugih redovnika.⁶⁷ To je, drugim riječima, značilo da je svaki samostan morao biti škola. Bio je to nevjerojatno smion i ambiciozan program koji ni u kojem slučaju nije bilo lako ostvariti, naročito ako se ima u vidu da je bio donesen u vrijeme nicanja prvih europskih sveučilišta kad su doktorski naslovi u teologiji bili veoma rijetki, a red nije posjedovao čak ni jednu sveučilišnu katedru.⁶⁸

Radilo se o svojevrsnoj okladi sa samim sobom i s budućim vremenom koju je bilo moguće dobiti samo krajnje požrtvovnim i dobro programiranim radom. Tim se zakonom mladi crkveni red na neki način ustrojio kao „sveučilišni kler“

ing lost their basis. Their „generality“ was preserved only in their name (*studia generalia*), but this title in higher education terminology was gradually replaced with the term „university“ (*universitas*) without any closer designation of what kind of association it is.⁶⁶

IO. The Dominican Order which was established in the year 1216 in Bologna participated in work of the first general institutions of learning in order to provide good education to its members. Bologna was the seat of the oldest university. In the year 1228 they made their own study program after which every monastery had to have at least 12 members, monastery prior and a doctor who was supposed to take care of constant education and intellectual activity of other monks.⁶⁷ In other words that meant that each monastery had to be a school as well. It was surprisingly bold and ambitious program which was not easy to realize particularly if we have in mind that it was presented in the period when the first universities in Europe were founded and doctoral titles in theology were quite rare, and the order did not have a single university chair.⁶⁸ This was a kind of bet with themselves and future time which could only be won through very devoted and well planned work. With that law this young religious order was organized as

66 Denifle, H., n. dj., 33–34.

67 „Conventus citra numerum duodenarium et sine licentia generalis capituli et sine priore et doctore non mittatur“ (*Vetera monumenta legislativa Sacri Ordinis Praedicatorum ex saeculo a Nativitate Christi tertio decimo, Ordinis Primo, Annalecta Ordinis Praedicatorum, Romae, 1896: 642).*

68 Povlasticu podjele doktorata iz teologije (*facultas doctorandi*) pape su vrlo teško davali nekom generalnom učilištu. U početku je jedino pariško sveučilište, kao najslavnije na europskom Zapadu, imalo tu povlasticu. Samo je ono, po namjerama pape Honorija III. (1216. – 1227.), u Katoličkoj crkvi trebalo biti „teološko učilište“ (*studium theologiae*) i jednom vrstom međunarodnog sudišta za teologiju. Ostala je poznata izjava rektora tog sveučilišta Jean Gersona (1362. – 1418.): „Budući da postoji samo jedna vjera i jedan duhovni poglavjar, morao bi postojati samo jedan neraspadljiv izvor teoloških studija.“ Svako drugo teološko učilište (*studium theologiae*) smatrao je suparnikom Parizu otišavši tako daleko da je molio papu da više ne izdaje dozvolu za njihovo osnivanje (Moulin, L., n. dj., 50, 163–166; 207–208, 216–217).

66 Denifle, H., op. cit., pp. 33-34.

67 „Conventus citra numerum duodenarium et sine licentia generalis capituli et sine priore et doctore non mittatur“ (*Vetera monumenta legislativa Sacri Ordinis Praedicatorum ex saeculo a Nativitate Christi tertio decimo, Ordinis Primo, Annalecta Ordinis Praedicatorum, Romae 1896: p. 642).*

68 Popes were reluctant to give privilege of awarding doctorate in theology (*facultas doctorandi*) to a certain general institution of learning. At the beginning only the university of Paris had that privilege as the most famous university in the European West. After the plan of Pope Honorius II (1216-1227) it was meant to be the only „theological institution of learning“ (*studium theologiae*) in the Catholic Church and a kind of international tribunal for theology. Statement of Jean Gerson (1362 - 1418) as a rector of that university was remembered: "Since there is only one religion and one spiritual leader, there should be only one imperishable source of theological studies." He saw every other theological institution of learning (*studium theologiae*) as opponent to Paris so that he asked pope not to issue approvals for their foundation (L. Moulin, op. cit., p. 50, 163-166; 207-208, 216-217).

SL. 7 / FIG. 7

*Samostan sv. Dominika u Bologni iz zraka
Monastery of St. Dominic in Bologna, aerial view*

samoga početka uključili u sveučilišni pokret. Tako su već 1229. u Parizu preuzeli prvu sveučilišnu katedru, a dvije godine kasnije i drugu od četiri postojeće, osnovavši tako vlastito generalno učilište u sklopu sveučilišta koje se također zvalo istim imenom. Roland iz Kremone (Cremona, oko 1200. – 1258.) i John of St. Giles (oko 1180. – 1258.) bili su prvi profesori. Bilo je to prvi put da jedan crkveni red dobije neku sveučilišnu katedru. Iste su godine franjevci dobili svoju katedru. Prvi njihov profesor bio je Aleksandar iz Halesa (oko 1180. – 1245.). To je bila velika prekretnica kako u povijesti samih sveučilišta tako i u povijesti tih dvaju redova koji su se na taj način profilirali kao intelektualni crkveni redovi otvorivši jednu sasvim novu stranicu u povijesti visokog školstva.⁷⁰ Teško je nabrojiti sve članove jednoga i drugoga crkvenog reda koji su u XIII. i XIV. stoljeću u povijesti znanstvene misli ostavili za sobom duboka traga. Među pripadnicima franjevačkog reda treba istaknuti Roberta de Grossetesta (oko 1175. – 1253.). On je bio kancelar sveučilišta u Oxfordu i jedan od najvećih umova srednjega vijeka koji je svojim originalnim djelima iz fizike, astronomije, kozmologije, teologije

specijaliziran za doktrinarni apostolat.⁶⁹ Radilo se o svojevršnoj revoluciji koja je visokoškolsku izobrazbu približila mnogo većem broju zainteresiranih nego katedralne škole ili pak sama klasična sveučilišta koja su se redovito nalazila u velikim i, najčešće, dalekim gradovima. U tu su se svrhu članovi mlađog reda od

SL. 8 / FIG. 8

*Knjižnica samostana sv. Dominika u Bologni
Library of the Monastery of St. Dominic in Bologna*

„university clergy“ specialized in doctrinal apostolate.⁶⁹ This was a kind of revolution which brought higher education closer to great number of interested individuals than cathedral schools or classic universities which were regularly located in big, and usually distant cities. With that aim

members of the young order joined university movement from the very beginning. As early as the year 1229 they took first university chair in Paris, and two years later they had second out of four existing chairs, establishing in that way their own general institution of learning within university which had the same name. Roland of Cremona (Cremona, ca. 1200-1258) and John of St. Giles (ca. 1180-1258) were the first professors. It was the first time that the church order got a university chair. The Franciscans got their university chair in the same year. Professor Alexander of Hales was their first professor (ca. 1180-1245). This was a great turning point in the history of the universities and in history of two orders which were in that way distinguished as intellectual church orders opening a brand new page in history of higher education.⁷⁰ It is difficult to list all members of both church orders who left deep trace in the 13th and 14th centuries in the history of scientific thought. Robert de Grosseteste (ca. 1175 – 1253) definitely needs to be mentioned among the members of the Franciscan Order. He was the chancellor of the university of Oxford and one of the greatest minds

69 R. Spiazz, *L'Ordine di San Domenico*, San Sisto vecchio, Roma, 1966: 94.

70 Usp. Mandonnet, P., De l'incorporation des Dominicains dans l'ancienne Université de Paris 1229-1231, *Revue thomiste*, 4 (1896): 144-145.

69 R. Spiazz, *L'Ordine di San Domenico*, Roma 1966, p. 94.

70 Cf. P. Mandonnet, *De l'incorporation des Dominicains dans l'ancienne Université de Paris 1229-1231*, u „Revue thomiste“ 4 (1896), pp. 144-145.

SL. 9 / FIG. 9
Albert Veliki
Albert the Great

i filozofije razvio metodologiju znanstvenog istraživanja i prvi opisao cjelokupni postupak izvođenja jednoga znanstvenog eksperimenta, otvorivši tako novo poglavlje na području znanstvenih istraživanja.⁷¹ Njemu su slični, svaki na svom području, brojni drugi članovi Franjevačkog reda, npr. Aleksandar iz Halesa (1170./1180. – 1245.), Bonaventura iz Bagnoregia (1217. – 1274.), Roger Bacon (oko 1214. – 1294.), Ivan Duns Scot (1265. – 1308.) i dr.

Što se pak dominikanskog reda tiče, povijest znanstvene misli srednjega vijeka teško je zamisliva bez imena kao što su Toma Akvinski (1225. – 1274.), Hugo de St. Cher (1225. – 1263.), Dietrich iz Freiberga (lat. *Theodoricus de Vriberch* ili *Theodoricus Teutonicus*, oko 1240./1245. – 1318/1320.) i dr. Među njima sasvim posebno mjesto zauzima Albert Veliki (1193. – 1280.), prozvan *Doctor universalis*, vjerojatno najveći i najsvestraniji učenjak u srednjem vijeku. Njegov se udio u znanosti može ocijeniti samo ako se ima u vidu stupanj na kojem se ona do tada nalazila, širina područja njegovih istraživanja i dubina kojom je uočavao probleme i pojave. Njegovo se zanimanje protezalo na gotovo sva znanstvena područja toga doba počevši od filo-

SL. 10 / FIG. 10
Robert Grosseteste
Robert Grosseteste

of the Middle Ages who developed methodology of scientific research in his original works in physics, astronomy, cosmology, theology and philosophy and was the first to describe entire procedure of conducting a scientific experiment opening in that way a new chapter in the field of scientific research.⁷¹ There are other similarly successful members of the Franciscan Order, each in his own field, such as Alexander of Hales (1170/1180- 1245), Bonaventure of Bagnoregio (1217-1274), Roger Bacon (ca. 1214-1294), John Duns Scot (1265- 1308), etc.

As for the Dominican Order, the history of scientific thought of the Middle Ages can hardly be discussed without the names of Thomas Aquinas (1225-1274), Hugo de St. Cher (1225-1263), Dietrich of Freiberg (Lat. *Theodoricus de Vriberch* or *Theodoricus Teutonicus*, ca. 1240/1245 – 1318/1320) and others. Albert the Great (1193-1280) stands out among these exceptional scholars, called *Doctor universalis*, probably the greatest and the most versatile scholar in the Middle Ages. His contribution to science can only be properly evalua-

71 Riedl, C. C., *Robert Grosseteste on the Light*, Marquette University Press, Milwaukee, 1942.; Thomson, S. H., *The Writings of Robert Grosseteste, Bishop of Lincoln 1235–1253*, Cambridge University Press, Cambridge, 1940.; Crombie, A. C., *Robert Grosseteste and the Origins of Experimental Science*, Oxford University Press, Oxford, 1953.

71 Riedl, C. C., *Robert Grosseteste on the Light*, Marquette University Press, Milwaukee, 1942; Thomson, S. H., *The Writings of Robert Grosseteste, Bishop of Lincoln 1235–1253*, Cambridge University Press, Cambridge, 1940; Crombie, A. C., *Robert Grosseteste and the Origins of Experimental Science*, Oxford University Press, Oxford, 1953.

zofije, teologije, egzegeze, liturgije i ascetike do fizike, kemije, medicine, antropologije, zoologije, botanike, mineralogije, geologije, astronomije, meteorologije, matematike, mehanike, klimatologije, kozmologije, kozmografije i arhitekture itd., ne zanemarivši pritom razna praktična umijeća kao što su umijeća tkanja, plovidbe, zemljoradnje itd.⁷² U svojim kozmografskim istraživanjima otišao je tako daleko da je iznio nove dokaze za okruglost Zemlje kojima se tri stoljeća kasnije poslužio Kristofor Kolumbo. „On je“ – po riječima njemačkog prirodoznanstvenika J. Wimmera – „proučavao i opisao cijeli svemir, od zvijezda do kamenja.“⁷³ Svojim prirodoznanstvenim djelima o mineralima, raslinju, životinjama i drugomu prvi je ostvario sveobuhvatnu sintezu dotadašnjeg ljudskoga znanja grčke, rimske, židovske i arapske provenijencije i jasno razgraničio tri znanstvena područja: prirodoznanstveno, filozofsko i teološko od kojih je svako imalo svoja načela, svoju metodu i svoj autoritet. Njegovo je djelo predstavljalo sintezu cjelokupnog znanja toga vremena u skladu s aspiracijama i planovima drugih mislilaca dominikanskog reda, osobito Vincenta de Beauvaisa (oko 1190. – 1264.).⁷⁴ Jedna od njegovih povijesnih zasluga je i ta da je prvi shvatio važnost točnog opažanja prirodnih pojava i eksperimentiranja, pa nije nikakvo čudo

ed if we have in mind state of scientific development at the time, scope of his research and depth with which he approached phenomena and problems. His was interested in almost all scientific fields of the period including philosophy, theology, exegesis, liturgy and asceticism, physics, chemistry, medicine, anthropology, zoology, botanics, mineralogy, geology, astronomy, meteorology, mathematics, mechanics, climatology, cosmology, cosmography, architecture, etc., without neglecting various practical skills such as weaving, sailing, agronomy, etc.⁷² His cosmographic research was so advanced that he managed to find new proofs that the Earth was round which were useful to Christopher Columbus three centuries later. In the words of the German natural scientist J. Wimmer – „he studied and described the entire universe, from stars to rocks.“⁷³ His works in natural history regarding minerals, plants, animals and other things were the first comprehensive synthesis of entire human knowledge of Greek, Roman, Jewish and Arabic provenance. He clearly distinguished three scientific fields: natural science, philosophy and theology each of which had its principles, method and authority. His work represented synthesis of the entire knowledge of the time in accordance with aspirations and plans of other thinkers of the Dominican Order, particularly Vincent de Beauvais (ca. 1190. – 1264.).⁷⁴ One of

72 Fries, A., *Werke Alberts des Grossen als Quellen der Summa philosophiae unter dem Namen des Robert Grosseteste, Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie*, 10 (1963): 257–290; Killermann, S., *Die Vogelkunde des Albertus Magnus*, G. J. Manz, Regensburg, 1910; Grabmann M., *L'influsso di Alberto Magno sulla vita intellettuale del medioevo*, Scuola tipografica missionaria dominicana, Roma, 1931.; Balls H., *Albertus Magnus als Biologe. Werk und Ursprung*, Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, Stuttgart, 1947.; Krasić, S., *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili 'Universitas Jadertina'* 1396–1807: 41–110, 203–240.

73 Wimmer, J., *Deutsches Pflanzenleben nach Albertus Magnus. Ein Nachtrag zur Geschichte des deutschen Bodens*, Waisenhaus, Halle, 1908.: 8; Schneider, J. M., *Aus Astronomie und Geologie des hl. Albertus des Grossen*, *Divus Thomas*, 10 (1932): 65–67; Mandonnet, P. *Les idées cosmologiques d'Albert le Grand et de s. Thomas d'Aquin e la découverte de l'Amerique*, *Revue Thomiste*, 1 (1893): 46–64, 200–221.

74 Vincent de Beauvais (oko 1190. – 1264.) autor je više znanstvenih djela među kojima se posebno ističe *Speculum maius*, vrsta enciklopedije svega ondašnjeg znanja, podijeljene u tri dijela: teološki, filozofski i povijesni. U svakomu od njih pruža gotovo sve što su u to vrijeme mogle ponuditi spomenute discipline. U njemu, između

72 Fries, A., *Werke Alberts des Grossen als Quellen der Summa philosophiae unter dem Namen des Robert Grosseteste, Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie*, 10 (1963): pp. 257–290; Killermann, S., *Die Vogelkunde des Albertus Magnus*, G. J. Manz, Regensburg, 1910; Grabmann M., *L'influsso di Alberto Magno sulla vita intellettuale del medioevo*, Scuola tipografica missionaria dominicana, Roma, 1931.; Balls H., *Albertus Magnus als Biologe. Werk und Ursprung*, Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, Stuttgart, 1947.; Krasić, S., *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili 'Universitas Jadertina'* 1396–1807: pp. 41–110, pp. 203–240.

73 Wimmer, J., *Deutsches Pflanzenleben nach Albertus Magnus. Ein Nachtrag zur Geschichte des deutschen Bodens*, Waisenhaus, Halle, 1908: p. 8; Schneider, J. M., *Aus Astronomie und Geologie des hl. Albertus des Grossen*, *Divus Thomas*, 10 (1932): pp. 65–67; Mandonnet, P. *Les idées cosmologiques d'Albert le Grand et de s. Thomas d'Aquin e la découverte de l'Amerique*, *Revue Thomiste*, 1 (1893): pp. 46–64, pp. 200–221.

74 Vincent de Beauvais (ca. 1190 – 1264) is the author of several scientific works such as *Speculum maius*, a kind of encyclopaedia of entire knowledge at the time, divided in three parts: theology, philosophy and history. In each of them he presents almost everything that could be offered by the mentioned disciplines at

da je bio jedini učenjak srednjega vijeka kojega je povijest, kao prethodnika suvremenog svijeta, počastila naslovom „veliki“.

No bilo bi pogrešno misliti da su se isključivo članovi tih dvaju crkvenih redova bavili znanstvenim radom. I među svjetovnim klerom bilo je pojedinaca koji su dali velik doprinos nastanku i razvoju prirodnih i egzaktnih znanosti.⁷⁵ Ipak, ostaje činjenica da su spomenuti redovnici dali nemjerljiv doprinos napretku kako teologije i filozofije tako prirodnih i egzaktnih znanstvenih disciplina, postavši u svega nekoliko desetljeća od svoje pojave na europskoj vjerskoj i kulturnoj pozornici vodeća intelektualna snaga europskog Zapada. Oni su, iako ne sami, po sudu mnogih povjesničara znanosti postavili temelje znanstvenoj revoluciji koja se obično pripisuje Nikoli Koperniku (1473. – 1543.), Galileu Galileiju (1564. – 1642.), Johannesu Kepliju (1571. – 1630.), Isaacu Newtonu (1642. – 1727.) i drugima.⁷⁶

Ovdje svakako treba navesti da je, paradoksalno, upravo taj spektakularan uspjeh teologa i učenjaka dvaju spomenutih crkvenih redova doveo do jedne od najtežih kriza na sveučilištima u XIII. i XIV. stoljeću. Svjetovnjaci i svjetovni kler, koji su dotle na sveučilištima držali sve položaje, vidjeli su u tim redovnicima opasne konkurente. Od 1252. počeli su najprije tražiti da nijedan od njih ne smije držati više od jedne katedre, a onda napadati i same redove kao takve: krše statute, ne sudjeluju u

ostalog, navodi oko 2000 djela 450 pisaca. G. 1473. bilo je prvi put tiskano, nakon čega je doživjelo više izdanja.

75 Među članovima svjetovnog klera koji su se bavili znanstvenim disciplinama posebno mjesto zauzima francuski filozof, teolog, ekonomist, matematičar i fizičar Nicolás de Oresme (1323. – 1382.), jedan od prvih koji je stručno proučavao gibanje tjelesa u prostoru i zastupao teoriju gibanja Zemlje. Kao matematičar puna je dva stoljeća prije René Descartesa (1596. – 1650.) postavio temelje analitičke geometrije. O tomu vidi u: Grant, E., *The Foundations of Modern Science in the Middle Ages: their religious, institutional, and intellectual contexts*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996; Quillet, J., „De proportionibus proportionum“ and „Ad pauca respicientes“, University of Wisconsin Press, Madison, 1966: 4–10; Clagett, M., *Nicole Oresme and the Medieval Geometry of Qualities and Motions*, University of Wisconsin Press, Madison, 1968: 164–211; Cohen, B., *El nacimiento de la nueva física*, Alianza, Madrid, 1989: 111–112.

76 Usp. Vasoli, C. Scienza e tecnica nell'Occidente cristiano, *Nuove questioni di storia medievale*, Marzorati Editore, Milano, 1984: 545–593.

his historical credits is that he was the first to realize the importance of exact observation of natural phenomena and experiments so it is not surprising that he was the only medieval scholar who was given the title „great“ as a predecessor of modern world.

Not only members of these two orders were engaged in scientific work. There were individuals among the secular clergy who gave great contribution to formation and development of natural and exact sciences.⁷⁵ However the fact is that the mentioned monks gave immense contribution to development of theology and philosophy as well as natural and exact scientific disciplines becoming leading intellectual power of the European West in only several decades from its emergence on the European religious and cultural stage. In the opinion of many science historians they laid foundations, though not alone, of the scientific revolution which is usually ascribed to Nicolaus Copernicus (1473 – 1543), Galileo Galilei (1564 – 1642), Johannes Kepler (1571 – 1630), Isaac Newton (1642 – 1727) and others.⁷⁶

It is necessary to mention that paradoxically it was exactly this spectacular success of theologians and scholars of two mentioned church orders that led to one of severest crisis at the universities in the 13th and 14th centuries. Laymen and secular clergy who held all positions at the universities saw dangerous competition in these monks. From 1252 they started to require that none of them can hold

the time. In it he mentions about 2000 works by 450 authors. It was first printed in 1473 after which it had several editions.

75 Nicolás de Oresme (1323 – 1382) from France stands out among the members of secular clergy who practiced scientific disciplines. He was a philosopher, theologian, economist, mathematician and physician, one of the first to study motion of bodies in space and proposed theory of the Earth's movement. As a mathematician he laid foundations of analytical geometry two centuries before René Descartés (1596 – 1650). More details in: Grant, E., *The Foundations of Modern Science in the Middle Ages: their religious, institutional, and intellectual contexts*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996; Quillet, J., „De proportionibus proportionum“ and „Ad pauca respicientes“, University of Wisconsin Press, Madison, 1966: pp. 4–10; Clagett, M., *Nicole Oresme and the Medieval Geometry of Qualities and Motions*, University of Wisconsin Press, Madison, 1968: pp. 164–211; Cohen, B., *El nacimiento de la nueva física*, Alianza, Madrid, 1989: pp. 111–112.

76 Cf. Vasoli, C. Scienza e tecnica nell'Occidente cristiano, *Nuove questioni di storia medievale*, Marzorati Editore, Milano, 1984: pp. 545–593.

štrajkovima, ne zalažu se dovoljno za autonomiju sveučilišta u odnosu na biskupa, žive od milostinje, ne traže materijalnu naknadu za svoj rad, ne podržavaju materijalna potraživanja svojih kolega, ne teže za čašcu i društvenim položajima, na sveučilištima u svoje redove primaju prevelik broj profesora i studenata, više slušaju vlastite poglavare nego sveučilišne vlasti, praveći svim time neloyalnu konkureniju samom sveučilištu. Polemika je otišla tako daleko da ugledni profesor Guillaume de Saint-Amour u svojim pamfletima *Liber de Antichristo* i *Libellus de periculis novissimorum temporum* redovnike proglašio čak „društvenom opasnošću“ i „hereticima“, tako da je glasoviti franjevački teolog Bonaventura iz Bagnoregia 1255. izbačen sa sveučilišta. Polemika se iz Pariza proširila i na ostala sveučilišta, osobito na Bolognu i Oxford. U obranu redovnika i njihova poziva stao je najprije Toma Akvinski djelom *Contra impugnantes Dei cultum*, onda i papa Aleksandar IV. (1254. – 1261.) bulom *Quasi lignum vitae* i drugi pape zabranivši svjetovnjacima da protiv redovnika objavljuju takve spise.⁷⁷ Polemika koja se svodila na uključivanje redovničkih katedri na sveučilište nastavila se i poslije toga. Imala je i jednu pozitivnu stranu vrijednu spomena: Robert de Sorbonne (1201. – 1274.), kapelan Luja IX., za izobrazbu studenata teologije uz kraljevu je materijalnu pomoć u Latinskoj četvrti otkupio nekoliko kuća u kojima je 1257. osnovao je *Collegium Sorbonicum* za siromašne studente teologije koji je 1259. odobrio papa Aleksandar IV. Bio je to zametak iz kojega se razvila Sorbona, jedno od najslavnijih sveučilišta u povijesti, kao plod nastojanja da bude protutež utjecaju i položaju redovnika i da bi se uvelo i unaprijedilo onakvo obrazovanje i školovanje kakvo su oni imali.⁷⁸

No tu još uvijek ne završava povijesna uloga Dominikanskog reda. Kao što je, naime, njegova pojava na vjerskoj i kulturnoj pozornici srednjega vijeka bila naročita novost, tako je i on sam uveo

more than one chair, and they started attacking orders as such: they broke statutes, did not participate in strikes, were not supporting sufficiently autonomy of the universities in relation to bishops, they lived from charity, they did not ask for any kind of financial compensation for their work, they did not support financial demands of their colleagues, they did not aspire towards honour or higher social positions, they accepted too many professors and students at the universities, they listened more to their superiors than to university authorities making with all that unfair competition to the university. Discussion went so far that the distinguished professor William de Saint-Amour in his pamphlets *Liber de Antichristo* and *Libellus de periculis novissimorum temporum* declared monks as „dangerous for the society“ and „heretics“ so that a famous Franciscan theologist Bonaventure of Bagnoregio was expelled from the university. Discussion from Paris was spread to other universities particularly Bologna and Oxford. Thomas Aquinas was the first to defend monks and their profession with his work *Contra impugnantes Dei cultum*, and then also Pope Alexander IV (1254-1261) with his bull *Quasi lignum vitae* and other popes who forbade laymen to publish such texts against monks.⁷⁷ Discussion which was reduced to inclusion of monks' chairs at the university continued afterwards. It had one positive noteworthy side: Robert de Sorbonne (1201-1274), chaplain of Louis IX, bought several houses in the Latin Quarter with king's financial support for education of the students of theology where he established *Collegium Sorbonicum* in 1257 for poor students of theology which was approved in 1259 by Pope Alexander IV. It was a seed from which Sorbonne developed, one of the most famous universities in history as a result of attempts to become counterbalance to influence and position of monks and to introduce and improve education and school system that they had.⁷⁸

77 Le Goff, J., *Genio del Medio Evo*, A. Mondadori Editore, Milano, 1959: 114–122.

78 Copleston, F., *Historija filozofije*, II, preveo J. Babić, BIGZ, Beograd, 1989: 222–223; Bonnerot, J., *La Sorbonne, sa vie, son rôle, son œuvre à travers les siècles*, Presses universitaires de France, Paris, 1927; Glorieux, P., *Aux origines de la Sorbonne*, I-II, Vrin, Paris, 1965-1966; Marichal, R., *Le Livre des prieurs*

77 Le Goff, J., *Genio del Medio Evo*, Milano, A. Mondadori Editore, 1959: pp. 114-122.

78 Copleston, F., *Historija filozofije*, II, translated by J. Babić, Beograd 1989, pp. 222-223; Bonnerot, J., *La Sorbonne, sa vie, son rôle, son œuvre à travers les siècles*, Presses universitaires de France, Paris, 1927; P. Glorieux, *Aux origines de la Sorbonne*, I-II, Vrin, Paris 1965-1966; Marichal, R., *Le Livre des prieurs*

SL. II / FIG. II
*Grb sveučilišta
Sorbone
Coat of arms of
the University of
Sorbonne*

više važnih novosti koje su postale trajna baština eurropske civilizacije. Jedna od njih bio je studij filozofije kao eminentno racionalne misli bez obzira na njezino podrijetlo, otvorivši time vrata plodnom susretu i dijalogu s ostalim kulturama i civilizacijama, naročito s grčkom, židovskom i arapskom, umjesto sučeljavanja s njima. To je – između ostaloga – urodilo uvođenjem aristotelizma na Zapadu kao najvećeg dometa klasične grčke filozofije.

Zalaganjem njegovih najistaknutijih članova, filozofija je prihvaćena kao obavezna disciplina za sva učilišta Dominikanskog reda.⁷⁹ S vremenom se u njegovanju filozofije otišlo tako daleko da je 1405. generalni zbor reda naredio da se pored teoloških osnivaju i posebna generalna učilišta filozofije.⁸⁰ Razvoj filozofije učinio je veliku uslugu teologiji koja se sve više služila razumskom argumentacijom i metodama postavši na taj način prava znanost. Filozofija i teologija postale su discipline koje su zauzimale najviše mjesto ne samo na dominikanskim nego i općenito na drugim učilištima, doprinijevši na taj način dalekosežnoj znanstvenoj obnovi europskog Zapada.⁸¹

No to je bio samo jedan, iako vrlo važan segment uloge Dominikanskog reda u dugom i izvanredno plodnom procesu razvitka visokog školstva. Njegovo generalno učilište u Parizu poslužilo je kao model svim drugim kasnije osnovanim generalnim učilištima Dominikanskog reda. Inkorporacija u postojeća i osnivanje vlastitih samostalnih generalnih učilišta promijenili su visokoškolsku sliku europskog Zapada. Ta činjenica još više dobiva na

The Dominican Order whose emergence on the religious and cultural scene of the Middle Ages was quite a novelty, introduced some important novelties which became permanent heritage of the European civilization. One of them was the study of philosophy as eminently rational thought regardless of its origin, opening in that way doors to fertile encounter with other cultures and civilizations, particularly with the Greek, Jewish and Arabic ones, instead of confrontations with them. This was one of things that led to introduction of Aristotelianism in the west as the highest achievement of classical Greek philosophy. Philosophy was accepted as an obligatory discipline for all colleges of the Dominican Order due to efforts of most prominent members of the order.⁷⁹ In time care for philosophy went so far that general institutions of learning of philosophy were founded alongside theological ones after the order of the general council of the order.⁸⁰ Development of philosophy did a great favour to theology which used more and more reasonable argumentation and methods becoming in that way true science. Philosophy and theology became disciplines which took the highest places not only at the Dominican universities but also at the other ones, contributing in that way to far-reaching scientific renewal of the European West.⁸¹

But this was only the first step in long and very fertile process of development of higher education. Parisian general institution of learning was used as a model for all later general institutions of learning. Incorporation into the existing universities and founding independent general institutions of learning changed the higher education image of the European west. This fact becomes even more important if we have in mind

de Sorbonne (1431-1485), Aux Amateurs de Livres, Paris, 1987; Verger, J., *Le università nel Medio evo*, 130-134.

79 *Monumenta Ordinis Praedicatorum historica* [= MOPH], III, ur. B. M. Reichert, Roma, 1898: 99 i 109.

80 Denifle, H., n. dj., 719-720.

81 Usp. Koperska, A., *Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften in 12. und 13. Jahrhundert*, Freiburg, 1914: 184-189; D'Amato, A., *I Domenicani e l'Università di Bologna*, Edizioni Studio Domenicano, Bologna, 1988: 91.

de Sorbonne (1431-1485), Aux Amateurs de Livres, Paris 1987; Verger, J., *Le università nel medio evo*, pp. 130-134.

79 *Monumenta Ordinis Praedicatorum historica* [= MOPH], III, ed. B. M. Reichert, Roma, 1898: p. 99, p. 109.

80 Denifle, H., op. cit., pp. 719-720.

81 Cf. Koperska, A., *Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften in 12. und 13. Jahrhundert*, Freiburg, 1914, pp. 184-189; D'Amato, A., *I Domenicani e l'Università di Bologna*, Bologna, 1988: p. 91.

važnosti ako se ima u vidu da su, uz članove Dominikanskog reda, i pripadnici reda Male Braće kroz cijelo to vrijeme zauzimali istaknuta mjesta na sveučilištima u Parizu, Bologni i Oxfordu i drugima. O tomu je već 1272. u svom djelu *Compendium studii philosophiae* mogao napisati poznati engleski filozof i učenjak Roger Bacon (1214. – 1294.) da nikad prije, kao u četrdesetak godina prije toga, u školama nije bilo uposleno toliko učenih ljudi koji su „u svakom gradu, u svakom selu i u svakom zaseoku“ predavali razne discipline, naročito teologiju. On Prosjačke redove, Dominikanski i Franjevački, koji su izveli taj izvanredan pothvat, nazva „učećim redovima“ (*Ordines studentes*).⁸² To postaje još više razumljivijim ako se ima u vidu da je Dominikanski red, koji je u to vrijeme brojio oko 10.000 članova, krajem XIII. i početkom XIV. stoljeća na raznim učilištima i sveučilištima imao oko 1.500 ljudi, od čega polovicu na javnim teološkim učilištima.⁸³

II. Navedeni uspon pariškoga generalnog učilišta Dominikanskog reda pokazao se samo privremenim rješenjem u pitanju sve veće potra-

that alongside members of the Dominican Order, members of the Order of Friars Minor also took important positions at the universities in Paris, Bologna, Oxford and elsewhere. Famous English philosopher and scholar Roger Bacon (1214 - 1294) wrote about this in 1272 in his work *Compendium studii philosophiae* saying that there was never (as in the last forty years) so many educated people working in schools who taught various disciplines, and particularly theology „in every city, village and hamlet“. He called the mendicant orders, the Dominicans and Franciscans, „teaching orders“ (*Ordines studentes*).⁸² This is easily understandable if we have in mind that the Dominican Order which had about 10.000 members at the time, had about 1.500 men at various colleges and universities at the end of the 13th and beginning of the 14th centuries, of which half at public theoogical colleges.⁸³

II. This special rise of the Parisian general institution of learning of the Dominican Order proved to be only temporary solution in the ques-

82 „Nunquam fuit tanta apparentia sapientiae nec tantum exercitium studii in tot facultatibus in tot regionibus, sicut jam a quadraginta annis. Ubique enim doctores sunt dispersi, et maxime in theologia in omni civitate, et in omni castro, et in omni borgo; praecipue per duos Ordines studentes, quod non accidit nisi a quadraginta annis, vel circiter“ (Fr. Rogeri Bacon *Opera quadam hactenus inedita* [...] *Compendium philosophiae*, ur. J. S. Brewer, Longman, Green, Longman, and Roberts, London, 1859: 398; usp. D'Alatri, M., Panorama geografico, cronologico e statistico sulla distribuzione degli Studia degli Ordini Mendicanti (Italia), u: *Le scuole degli Ordini mendicanti (secoli XII-XIV)*, Centro di Studi sulla Spiritualità Medievale, Todi, 1978: 49).

83 Dominikanski red bio je svjestan da taj uspjeh treba zahvaliti svojoj posvećenosti studiju. Imajući u vidu sve što je u tako kratko vrijeme njegov red postigao, vrhovni starješina Humbert de Romanis je 1260. s neskrivenim ponosom napisao: „Notandum ergo [...] quod studium multa bona contulit et confert ordini. Primo est prerogativa quedam excellentie respectu aliorum ordinum [...], ordo qui primo habuit studium cum religione, reputatus est preeminenſis quodammodo“ (Humbertus de Romanis, *Expositio super Constitutiones Fratrum Praedicatorum, De vita regulari*, II, Romae, 1897: 28; *Litterae encyclicaes Magistrorum Generalium Ordinis Praedicatorum ab anno 1233 ad annum 1376.*, ur. B. M. Reichert, Romae, 1900: 53; Mandonnet, P., *La crise scolaire au début du XIIIe siècle et la fondation de V ordre des Frères Prêcheurs, Revue d'histoire ecclésiastique*, XV (1914), 1: 64; Redigonda, L. A., *Frati Predicatori, Dizionario degli istituti di perfezione*, IV, Roma, Città Nuova, 1977: col. 954.

82 „Nunquam fuit tanta apparentia sapientiae nec tantum exercitium studii in tot facultatibus in tot regionibus, sicut jam a quadraginta annis. Ubique enim doctores sunt dispersi, et maxime in theologia in omni civitate, et in omni castro, et in omni borgo; praecipue per duos Ordines studentes, quod non accidit nisi a quadraginta annis, vel circiter“ (Fr. Rogeri Bacon *Opera quadam hactenus inedita* [...] *Compendium philosophiae*, ed. J. S. Brewer, Longman, Green, Longman, and Roberts, London, 1859: 398; cf. D'Alatri, M., Panorama geografico, cronologico e statistico sulla distribuzione degli Studia degli Ordini Mendicanti (Italia), u: *Le scuole degli Ordini mendicanti (secoli XII-XIV)*, Centro di Studi sulla Spiritualità Medievale, Todi, 1978: p. 49).

83 The Dominican Order was aware that their success had to do with their devotion to the studies. Having in mind everything achieved in such short period master of the order Humbert de Romanis wrote in 1260 with great pride: „Notandum ergo [...] quod studium multa bona contulit et confert ordini. Primo est prerogativa quedam excellentie respectu aliorum ordinum [...], ordo qui primo habuit studium cum religione, reputatus est preeminenſis quodammodo“ (Humbertus de Romanis, *Expositio super Constitutiones Fratrum Praedicatorum, De vita regulari*, II, Romae, 1897: p. 28; *Litterae encyclicaes Magistrorum Generalium Ordinis Praedicatorum ab anno 1233 ad annum 1376.*, ed. B. M. Reichert, Romae, 1900: p. 53; Mandonnet, P., *La crise scolaire au début du XIIIe siècle et la fondation de V ordre des Frères Prêcheurs, Revue d'histoire ecclésiastique*, XV (1914), p. 1: p. 64; Redigonda, L. A., *Frati Predicatori, Dizionario degli istituti di perfezione*, IV, Roma, Città Nuova, 1977: col. 954.

žnje za visokoobrazovanim profesorima u novoosnovanim samostanima i provincijama. Male rijeke studenata koje su se iz raznih provincija slijevale u Pariz u potrazi za višim akademskim naslovima stvarale su velike teškoće oko njihova prihvata i smještaja. Svaka je naime provincija Dominikanskog reda nastojala na nj upisati što veći broj svojih članova, pa je nastala velika potražnja za slobodnim mjestima u pariškom samostanu koju nije uvijek bilo moguće zadovoljiti. To je navelo red da počne razmišljati o osnivanju novih vlastitih i samostalnih generalnih učilišta, za što je bila nužna papinska suglasnost. Rješenje je konačno nađeno g. 1248. kada je bio decentraliziran školski sustav i otvorena četiri nova generalna učilišta: u Montpellieru, Bologni, Kölnu i Oxfordu s istim povlasticama koje su se dotle mogle postići na pariškom sveučilištu.⁸⁴

Zahvaljujući toj decentralizaciji u mnogim provincijama reda prilike su se toliko poboljšale da je u pogledu visokoškolske izobrazbe nedostajao samo posljednji korak do potpune neovisnosti jedne provincije o drugoj. Taj korak učinio je opći zbor reda iz 1302. naredivši da svaka provincija osnuje vlastito „generalno“ ili „svečano“ učilište, s time da je ono moralo biti otvoreno studentima svih provincija,⁸⁵ koji su za to morali imati sve potrebne intelektualne i moralne podobnosti.⁸⁶ Na temelju te odluke uskoro su osnovana sljedeća generalna učilišta: Cambridge, Barcelona, Perpignan (1303.), Canterbury (1320.),

tion of growing demand for highly educated professors in newly founded monasteries and provinces. Great number of students coming to Paris in pursuit of high academic degrees from different provinces represented big problem regarding their acceptance and accommodation. Each province of the Dominican Order attempted to enroll as much of their students as possible so that there was big demand for free places in the Parisian monastery which could not be met easily. Therefore the Order started considering foundation of their own independent general institutions of learning for which they needed pope's approval. Solution was finally found in 1248 when the school system was decentralized and four new general institutions of learning were opened in Montpellier, Bologna, Köln and Oxford with identical privileges which could previously only be obtained at the university of Paris.⁸⁴

Owing to this decentralization in many provinces of the order circumstances were so much improved regarding higher education that only the final step was missing to full independence of separate provinces. This step was made by the general council of the order in 1302 ordering that each province should found their own „general“ or „solemn“ university which had to be open to students of all provinces,⁸⁵ who needed to have all necessary intellectual and moral characteristics.⁸⁶ On the basis of this decision following general institutions of learning were established shortly thereafter: Cam-

84 „Patribus studentibus in quatuor studiis sollempnibus quatuor provinciarum concedimus ut libertate utantur, qua et studentes qui sunt ad studium Parisius deputati“ (MOPH, III, 92; usp. Löhr, G. M., Das kölner Dominikanerkloster im 17. Jahrhundert, *Jahrbuch des kölnischen Geschichtsvereines*, 28 (1953): 98–117).

85 Kad je krajem XV. stoljeća generalno učilište u Parizu zbog odgoja vlastitog podmlatka uvelo ograničenja na upis članova drugih provincija, vrhovna skupština reda održana 1494. smatrala je potrebnim podsjetiti: „Studium Parisiense non est solum pro fratribus provincie Francie institutum, sed est toti ordini nostro commune“ (MOPH, VIII, 419).

86 „...ne fratres criminosi aut insolentes ad huiusmodi studia generalia mittantur, sed solum fratres ydonei et bonis moribus imbuti et ad perficiendum magis apti et qui ad minus per 3 annos continuos in artibus studuerint“ (MOPH, IX, 14).

84 „Patribus studentibus in quatuor studiis sollempnibus quatuor provinciarum concedimus ut libertate utantur, qua et studentes qui sunt ad studium Parisius deputati“ (MOPH III, 92; cf. G. M. Löhr, *Das kölner Dominikanerkloster im 17. Jahrhundert: „Jahrbuch des kölnischen Geschichtsvereines“* 28 [1953] 98–117).

85 At the end of the 15th century general institution of learning in Paris limited number of members from other provinces because of raising their own new generation. Supreme council of the order which was held in 1494 reminded of the following: „Studium Parisiense non est solum pro fratribus provincie Francie institutum, sed est toti ordini nostro commune“ (MOPH VIII, 419).

86 „... ne fratres criminosi aut insolentes ad huiusmodi studia generalia mittantur, sed solum fratres ydonei et bonis moribus imbuti et ad perficiendum magis apti et qui ad minus per 3 annos continuos in artibus studuerint“ (MOPH IX, 14).

Prag (1347.), Padova (1363.), Firenca (1378.), Zadar (1396.)⁸⁷ i dr. koja su djelovala samostalno ili pak u sastavu drugih sveučilišta.

Usporedo s osnivanjem novih učilišta red je naročitu brigu posvećivao donošenju vlastitoga odgovarajućeg školskog zakonodavstva. U tomu se, naročito na početku, on dobrom dijelom nadahnjivao statutima, praksom i iskustvom pariškog sveučilišta koje je u srednjem vijeku bilo najznačajnije intelektualno središte europskog kontinenta. Visokoškolsko zakonodavstvo Dominikanskog reda tako je isprepleteno sa zakonodavstvom toga sveučilišta da ih je ponekad teško razlikovati, a još manje dijeliti ili međusobno suprotstavljati. Od njega je – između ostaloga – preuzelo ne samo organizaciju, nego i nazivlje samih učilišta. Tako su se za generalna učilišta, uz već standardni naziv (*studium generale*), rabili izrazi: „zajednica školaraca“ (*universitas studiorum*) ili, jednostavno, „udruga profesora i studenata“ (*universitas magistrorum et studentium*) u istom smislu u kojemu se rabio za druga suvremena sveučilišta. Općenito se može reći da u spisima vrhovne uprave reda u XIII. i XIV. stoljeću – kao uostalom i drugdje – uglavnom prevladava izraz *studium generale*, a od XV. st naizmjenično se upotrebljavaju izrazi *studium generale* i *universitas studiorum*. To vrijedi i za nastavni program. Na početku je bio preuziman od pariškog sveučilišta, ali su tijekom vremena bile uvođene mnoge novosti koje su vodile računa o stvarnim potrebama i zahtjevima vremena poprimajući sve složenije vlastite oblike i pravila koja su do u tančine propisivala pojedinosti kao što su mjesto i uloga školske izobrazbe u redovničkom životu, predmeti koji su se trebali predavati, metode kojima se trebalo služiti, nastavno osoblje, prava i dužnosti profesora i studenata, njihov odnos prema matičnom samostanu i provinciji (redovničkoj pokrajini), akademski naslovi, način njihova stjecanja, dužina trajanja studija itd. U tom je smislu vrhovna uprava reda dopuštala pojedinim provincijama da opća pravila prilagođuju svojim

bridge, Barcelona, Perpignan (1303); Canterbury (1320); Prague (1347), Padua (1363); Florence (1378), Zadar (1396)⁸⁷ etc. which functioned independently or within other universities.

Parallelly with foundation of new universities the order paid particular attention to creation of corresponding school legislation. In that process particularly at the beginning the inspiration was drawn from statutes, practice and experiences of the university of Paris which was the most important intellectual center in Europe in the Middle Ages. Higher education legislation of the Dominican Order is so closely tied to legislation of this university that sometimes it is difficult to distinguish them, let alone divide or confront them. Not only organization, but also terminology was accepted from the university of Paris. For instance for general institutions of learning alongside standard expression *studium generale* there were also terms „union of students“ (*universitas studiorum*) or simply „association of professors and students“ (*universitas magistrorum et studentium*) with the same meaning as it had for other contemporary universities. Generally we can say that in the documents of the general administration of the order in the 13th and 14th centuries dominant expression is *studium generale*, as well as elsewhere, and from the 15th century terms *studium generale* and *universitas studiorum* were used alternately. The same goes for the study program. At the beginning it was accepted from the university of Paris, but over the course of time many novelties were introduced which dealt with real needs and demands of the period taking more complex forms and rules which prescribed thoroughly details such as place and role of school education in a monk's life, subjects held, methods used, teaching staff, rights and duties of professors and students, their relation with original monastery and province (monastic region), academic degrees, way of their acquisition, length of study etc. In that sense general administration of the order let certain provinces adjust general rules to their specific needs or to

⁸⁷ Usp. Walz, A., *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, Angelicum, Roma, 1958: 220-221.

⁸⁷ Cf. Walz, A., *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, Angelicum, Roma, 1958: pp. 220-221.

specifičnim prilikama. Zahvaljujući toj fleksibilnosti stvarnim okolnostima dan je snažan poticaj nastanku i razvitku vlastitoga visokog školstva po cijeloj Europi.

I 2. Razvoju školstva Dominikanskog reda odmah su od početka išli na ruku pape: Inocent III. (1198. – 1216.), utemeljitelj pariškog sveučilišta, i Honorije III. (1216. – 1227.), veliki zaštitnik bolognskog sveučilišta, koji su u njemu prepoznali ne samo veliki vjerski nego također društveni i intelektualni potencijal s kojim se mora u budućnosti računati. Prvu značajnu povlasticu dodijelio mu je g. 1257. papa Aleksandar IV. odobrivši da dominikanski lektori (profesori) bez polaganja dodatnih ispita mogu predavati na svim teološkim fakultetima svog reda s izuzetkom samo onih gradova u kojima su već postojala generalna učilišta.⁸⁸ Drugi su pape u davanju povlastica Dominikanskom redu bili još podašniji osobito kada se radilo o ovlasti davanja akademskih naslova bakalaureata (*baccalaureatus*) ili pripremnog naslova za doktorat, doktorata (*doctoratus*) i sve druge ovlasti koje je imalo pariško sveučilište.⁸⁹ Doktorat (*doctoratus*) ili magisterij (*magisterium*) iz teologije bio je najviši akademski naslov koji se, jednako kao i na svim drugim sveučilištima, mogao postići samo na generalnim povlaštenim učilištima. Bio je uvijek podjeljivan u ime i uz posebno odobrenje pape, tako da su doktori (magistri) uživali sva prava i povlastice koje je predviđalo kanonsko pravo bilo

broaden them with special legislations. Owing to these measures there was a strong impetus for creation and development of independent higher education in entire Europe.

I 2. Development of school system in the Dominican Order was supported by the popes from the beginning: Innocent III (1198-1216), founder of the university of Paris and Honorius III (1216-1227), big patron of the university of Bologna, who recognized great religious, social and intellectual potential which had bright future. First important privilege was assigned to it by Pope Alexander IV in 1257 who allowed the Dominican lectors (professors) to teach at all theological faculties of their order without taking additional exams. Only exceptions were places where there already had been a general institution of learning.⁸⁸ Other popes were even more generous in giving privileges to the Dominican Order particularly in relation to authorization of giving academic degrees of baccalaureus (*baccalaureatus*) or preparatory title for doctorate (*doctoratus*) and all other authorizations that the university of Paris had.⁸⁹ Doctorate (*doctoratus*) or master's degree (*magisterium*) in theology was the highest academic degree which could only be obtained at general institutions of learning with privileges, as on all other universities. It had always been given on behalf of pope and with his special approval so that doctors (magisters) enjoyed all rights and privileges in accordance with

88 U svom pismu od 28. ožujka papa – između ostalog – dopušta „ut signuli fratres de ordine vestro, quos secundum constitutiones ipsius ordinis conventibus vestris deputandos duxeritis, in lectores sine cuiusquam alterius licentia libere in domibus predicti ordinis legere ac docere valeant in theologica facultate illis locis exceptis in quibus viget studium generale ac etiam quilibet in facultate ipse docturus solemniter incipere consuevit“ (BOP, I, 333).

89 BOP, I, 333; II, 436-437; V, 294-295; VI, 615, 622-623. Generalni kapitol reda iz 1420. kaže sljedeće: „Denunciamus et declaramus, quod omnes magistri in sacra pagina auctoritate apostolica magistrati per capitulum generale aut magistrum ordinis approbati eisdem honoribus et privilegiis in conciliis provincialium et capitulorum ac ceteris gaudere debent, sicut illi, qui fuerunt vel erunt Parisius magistrati; similiter et bacalarii assignati in secundis scolis Parisius per magistrum ordinis auctoritate apostolica specialiter sibi in hac parte commissa, quos ceteris assignatis in maioribus scolis bacalariis quoad loca et honores, secundum quod in ipsis primis scolis legentibus observatur, decernimus esse equales“ (MOPH, VIII, 176).

88 In his letter from March 28 pope allows (among other things) „ut signuli fratres de ordine vestro, quos secundum constitutiones ipsius ordinis conventibus vestris deputandos duxeritis, in lectores sine cuiusquam alterius licentia libere in domibus predicti ordinis legere ac docere valeant in theologica facultate illis locis exceptis in quibus viget studium generale ac etiam quilibet in facultate ipse docturus solemniter incipere consuevit“ (BOP I, 333).

89 BOP I, p. 333; II, pp. 436-437; V, pp. 294-295; VI, p. 615, pp. 622-623. General Chapter from 1420 states the following: „Denunciamus et declaramus, quod omnes magistri in sacra pagina auctoritate apostolica magistrati per capitulum generale aut magistrum ordinis approbati eisdem honoribus et privilegiis in conciliis provincialium et capitulorum ac ceteris gaudere debent, sicut illi, qui fuerunt vel erunt Parisius magistrati; similiter et bacalarii assignati in secundis scolis Parisius per magistrum ordinis auctoritate apostolica specialiter sibi in hac parte commissa, quos ceteris assignatis in maioribus scolis bacalariis quoad loca et honores, secundum quod in ipsis primis scolis legentibus observatur, decernimus esse equales“ (MOPH VIII, p. 176).

u samom Redu, bilo izvan njega.⁹⁰ Taj se naslov smatrao krunom uspješne profesorske karijere i najvišim službenim priznanjem intelektualne, doktrinarne i moralne zrelosti jednog redovnika. Zbog toga put do te krune nije bio kratak ni jednostavan. „Budući da magisterij teologije u našem redu ima veliko dostojanstvo – naglašava opći zbor reda iz g. 1615. – on nikomu ne smije biti dan ako nije stekao velike vrline i zasluge.“ Stoga su profesori generalnih učilišta morali najsavjesnije bdjeti nad tim da ga dobiju samo najsposobniji i najzaslužniji.⁹¹ Sam naslov postizao se polaganjem ispita iz cijele teologije nakon više godina predavanja teologije i jednoga javnog predavanja, obično u crkvi u vrijeme održavanja provincijalnog zabora, o jednoj temi u kojemu je morao dokazati sposobnost *publice dodere, praedicare, actusque magistralis disputationum exercere*. Nakon toga je bio priman u zajednicu magistara (*collegium magistrorum*) i primao magistarska obilježja.⁹²

Povlasticu davanja tog naslova pape su dugo vremena ljubomorno pridržavali sebi iz straha da on ne bi došao u ruke ljudi kojih pravovjernost nije bila zajamčena. Taj se naslov na početku mogao dobiti samo u Parizu i Oxfordu gdje su ga rijetkim sretnicima u papino ime dali kancelari tamošnjih sveučilišta.⁹³ Međutim, već od polovice XIII. stoljeća počeli su je davati Dominikanskom redu. U tomu su prednjačili pape: Inocent IV (1243. – 1254.), Aleksandar IV (1254. – 1261.), Bonifacije IX. (1389. – 1404.), Aleksandar V. (1409. – 1410.), Martin V. (1417.

90 „Magistri in Theologia, cum sint Doctores apostolica auctoritate creati, gaudent, tum intra tum extra Ordinem, privilegiis canonicis quae, iuxta leges Ecclesiae, propria sunt Decretorum ab Universitatibus Apostolicis creatorum“ (Canal, M., De gradu Magisteri in Sacra Theologia apud FF. Praedicatorum, *Analecta Sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum*, 39 (1931): 408).

91 MOPH, XI, Romae, 1902: 248.

92 Na sveučilištu u Parizu i Bologni za doktorat se nije polagao nikakav poseban ispit. Kandidati za taj akademski naslov obično su držali jedno svečano predavanje zvano *vesperiae, aula, sorbona* i sl. Predavanja su se držala u biskupskoj palači, a u Bogni u katedralnoj crkvi sv. Petronija, nakon čega je kancelar sveučilišta novom doktoru uručivao magistarsku kapu (Denifle, H., Chatelain, A., n. dj., II, 685, n. 6; Ehrle, F., *I più antichi Statuti della Facoltà teologica dell'Università di Bologna*, Presso l'Istituto per la storia dell'Università di Bologna, Bologna, 1932: CXCVI).

93 Verger, J., *Istituzioni e sapere nel XIII secolo*, 81.

the Canon Law in Rome or outside of it.⁹⁰ This title was considered to be a crown of a successful professor's career and highest acknowledgement of intellectual, doctrinal and moral maturity of a monk. Therefore road to that crown was neither short nor easy. „Since the master's degree in theology in our order has big dignity – as emphasized in the general council of the order from 1615 – it cannot be given to anyone who has not exhibited great virtues and credits.“ Therefore professors of the general institutions of learning had to pay great attention that only the ablest and most deserving ones would get it.⁹¹ The title was obtained after passing an exam in entire theology after several years of theology lectures and one public lecture, usually in a church during the council of the province, about a theme in which he had to exhibit ability of *bublice dodere, praedicare, actusque magistralis disputationum exercere*. After that he was accepted in the community of magisters (*collegium magistrorum*) and he got magister's signs.⁹²

Privilege of awarding this degree was retained by the popes for a long time because they feared it might come to people whose true faith was not steadfast. It could only be obtained in Paris and Oxford where chancellors of the universities gave it to the few chosen ones on behalf of pope.⁹³ However from the mid-13th century it was given to the Dominican Order. Following popes were particularly advanced in this aspect: Innocent IV (1243-1254), Alexander IV (1254-1261), Boniface IX (1389-1404), Alexander V (1409-1410),

90 „Magistri in Theologia, cum sint Doctores apostolica auctoritate creati, gaudent, tum intra tum extra Ordinem, privilegiis canonicis quae, iuxta leges Ecclesiae, propria sunt Decretorum ab Universitatibus Apostolicis creatorum“ (Canal, M., De gradu Magisteri in Sacra Theologia apud FF. Praedicatorum, *Analecta Sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum*, 39 (1931): p. 408).

91 MOPH XI, Romae 1902, p. 248.

92 At the universities of Paris and Bologna no special exam was taken to earn a doctorate. For this academic degree candidates would usually hold a solemn lecture called *vesperiae, aula, sorbona* etc. Lectures were held in the bishop's palace, and in Bologna in the cathedral church of St. Petronius, after which the chancellor of the university would give magister's cap to the new doctor. (Denifle, H., Chatelain, A., op. cit., II, p. 685, n. 6; F. Ehrle, *I più antichi Statuti della Facoltà teologica dell'Università di Bologna*, Bologna, Presso l'Istituto per la storia dell'Università di Bologna, 1932, p. CXCVI).

93 Verger, J., *Istituzioni e sapere nel XIII secolo*, p. 81.

– 1431.) i dr.⁹⁴ Generalna učilišta koja su imala povlasticu davanja najviših akademskih naslova zvala su se „povlaštena sveučilišta“ (*universitates approbatae*).⁹⁵ Budući da su ti naslovi bili dani u ime najviše crkvene ili državne vlasti, bili su priznati u cijelom kršćanskom (zapadnom) svijetu.⁹⁶

Ovlast davanja najviših akademskih naslova odrazila se i na službeno ime vrhovnih poglavar-a reda. Kao nositelji prava davanja tih naslova dobili su službeni naslov „opći učitelji“ (*magistri generales*) reda, a kao velikim kancelarima svih generalnih učilišta vlastitog reda bio im je prido-dan visokoškolski ili sveučilišni naslov „profesor svete teologije“ (*sacrae theologiae professor* ili *sacrae paginae professor*).⁹⁷ Dominikanski se red na-taj način i službeno ustrojio kao „sveučilišni kler“ specijaliziran za doktrinarni apostolat. Bio je to vrhunac ne samo XIII. stoljeća nego i srednjega vijeka u duhovnom i intelektualnom pogledu.

94 Usp. *Bullarium Ordinis Praedicatorum*, ur. T. Ripoll, Romae, 1727, I: 333; II: 436, 500. U spisima brojnih generalnih kapitula reda u raznim varijamacijama navode se odluke kao ova: „In primis denunciamus fratribus nostri ordinis universis, quod auctoritate litterarum Apostolicarum felicis recordacionis domini Alexandri pape quinti coram nobis et toto capitulo lectorum in hoc sibi commissa de omnium nostrorum consilio et unanimi consensu et concordia et approbacione sacre theologie magistrorum in rigoroso examine consueto magistravit et decoravit in sacra pagina fratrem [...], qui omnes gaudere debent vigore litterarum apostolicarum supradictarum, ac si Parisius essent magistrati, graciis, privilegiis et exempcionibus“ (MOPH, VIII, 141).

95 Opći zbor reda iz g. 1417. precizirao je: „Denunciamus, quod magisteria sacre theologie professorum, qui de rigore, et per litteram ad gradum magisterii secundum formam, et ordinem constitutionis nove ascenderunt in universitatibus approbatis, approbamus et confirmamus. Similiter lecturas bacalauriorum, qui in dictis universitatibus legerint sentencias pro gradu et forma magisterii dumtaxat“ (MOPH, VIII, 154).

96 „Das Promotionsrecht war nicht ein auschliessliches Vorrecht der Studia generalia, sondern streng juristisch eine Folge päpstlicher Vorleihung. Deshalb stand juristisch nichts im Wege, dass der Papst dies Recht, *für welche Facultät immer*, auch anderen Instituten, ja selbst *Privateen* verlieh. Es hat also in der mittelalterlichen Anschauung das *Promotionsrecht* nichts zu thun mit der *Sachkenntniss*. Daher promovirt die *medicinische, philosophische, civilistische* Facultät gerade so gut als die theologische oder caninistische *nur aus päpstlicher Ermächtigung*“ (Schulte, F., Das Recht der Erteilung der Befugnis zum Lehramte der Theologie (missio ecclesiastica) nach der Geschichte und nach dem geltenden Rechte der katholischen Kirche, *Archiv für katholische Kirchenrecht*, XIX (1868): 24–25).

97 Vrhovni starješine ostalih crkvenih redova nosili su indikativne na-slove ovisno o naravi vlastitog reda: *minister generalis* (franjevcii), *prior generalis* (augustinici), *praepositus generalis* (isusovci) itd.

Martin V (1417-1431) etc.⁹⁴ General institutions of learning which had the privilege of giving highest academic degrees were called „universities with privileges“ (*universitates approbatae*).⁹⁵ Since these degrees were given on behalf of highest church or state authorities, they were acknowledged in the entire Christian (western) world.⁹⁶

Authority of giving highest academic degrees was reflected on official title of superior general of the order. As bearers of these rights they got the official title „general teachers“ (*magistri generales*) of the order and as great chancellors of all general institutions of learning of their order they also had higher education or university title „professor of sacred theology“ (*sacrae theologiae professor* or *sacrae paginae professor*).⁹⁷ In that way the Dominican Order was officially organized as „university clergy“ specialized in doctrinal apostolate. It was not only an apogee of the 13th century, but also of the Middle Ages in spiritual and intellectual terms.

94 Cf. *Bullarium Ordinis Praedicatorum*, ed. T. Ripoll, Romae, 1727, p. 333; II, p. 436, p. 500. In the documents of many general chapters of the order there are decisions in different variations such as this one: „In primis denunciamus fratribus nostri ordinis universis, quod auctoritate litterarum Apostolicarum felicis recordacionis domini Alexandri pape quinti coram nobis et toto capitulo lectorum in hoc sibi commissa de omnium nostrorum consilio et unanimi consensu et concordia et approbacione sacre theologie magistrorum in rigoroso examine consueto magistravit et decoravit in sacra pagina fratrem [...], qui omnes gaudere debent vigore litterarum apostolicarum supradictarum, ac si Parisius essent magistrati, graciis, privilegiis et exempcionibus“ (MOPH VIII, p. 141).

95 General council of the order from 1417 was precise: „Denunciamus, quod magisteria sacre theologie professorum, qui de rigore, et per litteram ad gradum magisterii secundum formam, et ordinem constitutionis nove ascenderunt in universitatibus approbatis, approbamus et confirmamus. Similiter lecturas bacalauriorum, qui in dictis universitatibus legerint sentencias pro gradu et forma magisterii dumtaxat“ (MOPH VIII, 154).

96 Das Promotionsrecht war nicht ein auschliessliches Vorrecht der Studia generalia, sondern streng juristisch eine Folge päpstlicher Vorleihung. Deshalb stand juristisch nichts im Wege, dass der Papst dies Recht, *für welche Facultät immer*, auch anderen Instituten, ja selbst *Privateen* verlieh. Es hat also in der mittelalterlichen Anschauung das *Promotionsrecht* nichts zu thun mit der *Sachkenntniss*. Daher promovirt die *medicinische, philosophische, civilistische* Facultät gerade so gut als die theologische oder caninistische *nur aus päpstlicher Ermächtigung* „ (Schulte, F., Das Recht der Erteilung der Befugnis zum Lehramte der Theologie (missio ecclesiastica) nach der Geschichte und nach dem geltenden Rechte der katholischen Kirche, *Archiv für katholische Kirchenrecht*, XIX (1868): pp. 24–25).

97 Superiors general of other religious orders had indicative titles depending on the character of their order: *minister generalis* (Franciscans), *prior generalis* (Augustinians), *praepositus generalis* (Jesuits) etc.

PRAG – PRVO SVEUČILIŠNO SREDIŠTE U SREDNJOJ EUROPI (1348.)

1. ČEŠKA U SREDNJEM VIJEKU U OKVIRU NJEMAČKOG CARSTVA. – 2. CAR KARLO IV. PRETVARA PRAG U VELIČANSTVENU CARSku PRIJESTOLNICU. – 3. PRAG KAO SJEDIŠTE VAŽNOGA GENERALNOG UČILIŠTA I INTELEKTUALNA PRIJESTOLNICA CARSTVA. – 4. KULTURNI I POLITIČKI PRESTIŽ KARLA IV. I NJEGOVA ČEŠKOG KRALJEVSTVA. – 5. NEOSTVARENi SAN NJEMAČKOG CARA DA SVOJ GLAVNI GRAD PRETVORI U EUROPSKO INTELEKTUALNO I DUHOVNO SREDIŠTE.

PRAGUE – THE FIRST UNIVERSITY CENTER IN CENTRAL EUROPE (1348)

1. BOHEMIA IN THE MIDDLE AGES WITHIN THE GERMAN EMPIRE. – 2. EMPEROR CHARLES IV TURNS PRAGUE INTO A MAGNIFICENT IMPERIAL CAPITAL. – 3. PRAGUE AS A CENTER OF AN IMPORTANT GENERAL INSTITUTION OF LEARNING AND INTELLECTUAL CAPITAL OF THE EMPIRE. – 4. CULTURAL AND POLITICAL PRESTIGE OF CHARLES IV AND HIS CZECH KINGDOM. – 5. UNREALIZED DREAM OF THE GERMAN EMPEROR TO MAKE HIS CAPITAL NEW EUROPEAN INTELLECTUAL AND SPIRITUAL CENTER.

I. Trinaesto je stoljeće– po mišljenju mnogih – bilo „zlatno doba“ ili vrhunac srednjega vijeka u duhovnom i intelektualnom pogledu, sinteza svega značajnijega što se na kulturnom i prosvjetnom području dogodilo nakon pada Rimskog Carstva.⁹⁸ No to se u punini ostvarilo tek u XIV. stoljeću kada se sveučilište iz svoje latinske kolijevke proširilo najprije na slavenski, a onda i na germanski svijet.

Kako se iz prije rečenoga može lako razumjeti, slavenske i germanske zemlje su za oko stoljeće i pol zaostajale za visokoškolskim gibanjima u latinskom svijetu, osobito u Italiji i Francuskoj. Prva zemlja kojoj je pripala čast ugostiti jedno sveučilište izvan latinskog svijeta bila je Češka koja se nalazila u srednjoj Europi bez neposrednog dodira s tim zemljama. Stjecaj povijesnih okolnosti htio je da upravo glavni grad te slavenske zemlje bude prvo sjedište jednog sveučilišta. Tu je već od IX. stoljeća postojala organizirana državna vlast koju je držala drevna vladarska kuća Přemyslovića u lenskom odnosu s Karolinškim Carstvom. Temeljem Zlatne buli cara Fridrika II. Hohenstaufovca iz 1212. Česi su imali pravo izbora vlastitog kralja, a car ga je samo potvrđivao podjeljujući mu kraljevsku vlast. No, koristeći razdoblja slabosti Njemačkog Carstva i dinastijskih nereda u njemu, posljednji Přemyslovići uspijevali su čak proširiti svoj utjecaj u Carstvu. Přemysl Otokar II. (1253. – 1278.) proširio je vlast na markgrofiju Babenberg u današnjoj Austriji uspostavivši, preko austrijskih zemalja, neposrednu vezu s Italijom, što je imalo veliku važnost za kasniji kulturni razvitak njegove zemlje. Ohrabren tim uspjehom, pokušao je domoći se i carske krune, ali je u borbi sa suparnikom Rudolfom Habsburškim 1278. izgubio život.

98 Étienne Gilson (1884. – 1978.), francuski filozof i ugledni povjesničar filozofije, o Albertu Velikom kaže sljedeće: „Bila bi dovoljna samo njegova dostignuća na području botanike i zoologije, njegova pomna osobna promatranja, njegova osobna borba protiv glupih legendi, da mu u povijesti znanosti osiguraju mjesto najvećeg učenjaka. Ako se sve to ima u vidu, mora se priznati da ovo stoljeće, kojemu zahvaljujemo najveće filozofe i teologe srednjega vijeka, dvojicu najznačajnijih papa na političkom području, najveće svece i velike talijanske pjesnike, zasluguje priznanje da je bilo jedno od razdoblja od najveće važnosti za povijest znanosti“ (Gilson, E., *La filosofia nel Medioevo dalle origini patristiche alla fine del XIV secolo*, Sanson, Firenze, 1983: 626).

I. In the opinion of many, the thirteenth century was „golden age“ or climax of the Middle Ages in spiritual and intellectual terms, synthesis of everything most important in the cultural and educational field after the fall of the Roman Empire.⁹⁸ But this was fully realized only in the 14th century when the university spread from its Latin cradle first to Slavic and then to Germanic world.

As evident from the previously mentioned, Slavic and Germanic countries were falling behind for about a century and half in relation to higher education processes in the Latin world, particularly in Italy and France. The first country which had the honour to host a university outside the Latin world was Bohemia which was situated in central Europe without direct contact with these countries. Owing to combination of historical circumstances the capital of this Slavic country became the first seat of a university. Organized state power in hands of the Přemyslid dynasty had existed from the 9th century in vassal relation with the Carolingian Empire. On the basis of Golden Bull of Emperor Friedrich II Hohenstaufen from 1212 the Czechs had the right to chose their own king, and the emperor only confirmed him giving him royal power. The last Přemyslids even managed to spread their influence in the Empire using periods of instability and dynastic fights in the German Empire. The Přemyslid Ottokar II (1253-1278) spread his power to the Babenberg margravate in present-day Austria after establishing direct connection with Italy over Austrian lands which was very important for the later cultural development of his country. Encouraged with this success, he tried to seize the royal crown, but in the

98 Étienne Gilson (1884 – 1978), French philosopher and renown historian of philosophy, says about Albert the Great: „Only his achievements in the field of botany and zoology, his meticulous personal observations, his personal fight against stupid legends would suffice to ensure him the place of the greatest scholar in history of science. If we have all this in mind we have to admit that this century which gave greatest philosophers and theologians of the Middle Ages, two most important popes in the field of politics, greatest saints and great Italian poets, deserves to be recognized as one of the most important periods in history of science.“ (Gilson, E., *La filosofia nel Medioevo dalle origini patristiche alla fine del XIV secolo*, Sanson, Firenze, 1983: p. 626).

Njegov sin Václav (Vjenceslav, njem. Wenzel) II. (1271. – 1305.), zahvaljujući otkriću srebrne rude na svom području, postao je jedan od najbogatijih europskih vladara, što je iskoristio za proširenje svoje vlasti na okolna područja. Pošlo mu je za rukom ujediniti Poljsku s Češkom, da bi nakon toga osvojio Korušku i Kranjsku, a malo je nedostajalo da se domogne i krune sv. Stjepana. Tako je u XIII. stoljeću u središnjoj Europi nastala snažna država sa središtem u Pragu. Međutim, prernom smrću kralja Václava III. (4. kolovoza 1306.) ugasila se kraljevska loza Přemyslovića, nakon čega je 1310. kraljevska kruna došla u ruke kralja Ivana iz dinastije njemačkih Luksemburgovaca (češ. Jan Lucemburský), sina cara Henrika VII. On je oženio Elizabetu, kćи Václava II., nastavivši sa širenjem svoje vlasti na Šlesku, Moravsku, Gornju i Donju Lužicu, Brandenburg i područje oko Nürnberg-a u nastojanju da se domogne i carske krune za što je uložio mnogo truda i sredstava. No nije se previše trudio gospodarski podignuti Češku, niti je uopće u njoj rado boravio pa ni on nije bio osobito obljudjen. Kad nije ratovao ili se bavio diplomatskim poslovima obično je boravio u Luksemburgu ili u Parizu na dvoru francuskog kralja Karla IV. (1322. – 1328.), muža svoje sestre Marije, provodeći vrijeme u viteškim turnirima i uzaludnim diplomatskim nastojanjima da bude izabran za njemačkog cara. No, ako to nije pošlo za rukom njemu, taj je san – kako ćemo vidjeti – ostvario njegov najstariji sin Václav.⁹⁹

Češki su kraljevi dakle sve do XIV. stoljeća bili mnogo više zaokupljeni teritorijalnim širenjem i ratovima nego kulturnim uzdizanjem vlastite države. Istini za volju, u Pragu su već krajem XIII. stoljeća postojale dvije škole: jedna pri katedrali, a druga u dominikanskom samostanu sv. Klementa koja je već u to vrijeme počela davati zapažene plodove teologije i poezije na češkom jeziku.¹⁰⁰ Kralj Václav II. (1271. – 1305.) htio ih je 1294. ujediniti i napraviti jedno sveučilište, ali su ga u

battle with his opponent Rudolph of Habsburg he died in 1278. His son Václav (Wenceslaus, German Wenzel) II (1271-1305) became one of the richest European rulers owing to discovery of silver ore in his regions which he used to spread his power to surrounding territories. He managed to unite Poland with Bohemia, then he conquered Carinthia and Carniola, and he was close to seizing the crown of St. Stephen. In that way a strong state with the capital in Prague was formed in the 13th century in central Europe. However because of premature death of King Václav III (August 4, 1306) the Přemyslid dynasty died out after which royal crown in 1310 came to King John from the German dynasty of Luxembourg (Czech Jan Lucemburský) son of Henry VII. He married Elizabeth, daughter of Václav II, and continued with spreading of power to Silesia, Moravia, Upper and Lower Lusatia, Brandenburg and region around Nürnberg in an attempt to seize royal crown for which he invested a lot of effort and money. But he did not work on economic development of Bohemia, nor did he spent time there, so he was not very popular. When he was not at a war or engaged in diplomacy, he usually spent time in Luxembourg or Paris at the court of French King Charles IV (1322-1328), husband of his sister Mary. He enjoyed knight tournaments and did everything in his power to become German king but unsuccessfully. This dream will be realized by his oldest son Václav as we shall see.⁹⁹

We can see that the Czech kings were much more preoccupied with territorial spreading and wars than with cultural enrichment of their own state. To be fair, there were two schools in Prague at the end of the 13th century: one at the cathedral and the other in the Dominican Monastery of St. Clement which started to give noteworthy results in theology and poetry in the Czech language.¹⁰⁰ King Václav II (1271-1305) wanted to unite them and make a unique university in 1294, but he

99 Dvornik, F, *Gli Slavi. Storia e civiltà dalle origini al secolo XIII*, Liviana Editrice, Padova, 1974: 295.

100 Dalimili Bohemiae Chronicon, u: *Fontes rerum Bohemicarum*, III, ur. J. Emler, Praha, 1882: 236-237.

99 Dvornik, F, *Gli Slavi. Storia e civiltà dalle origini al secolo XIII*, Liviana Editrice, Padova, 1974: p. 295.

100 Dalimili Bohemiae Chronicon, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, III, ed. J. Emler, Praha, 1882: pp. 236-237.

tomu spriječili nerazumijevanje i otpor tamošnjih velikaša.¹⁰¹ Tako se dogodilo da je zemlja u političkom pogledu napredovala, ali je u kulturno-prosvjetnom pogledu zaostajala za onim zemljama koje su znale uskladiti politiku i kulturu. Razmjerno rijetki sretnici koji su imali mogućnost visokoškolske izobrazbe bili su većinom upućeni na Bolognu i Pariz gdje su se već od XIII. stoljeća formirale zasebne pokrajinske sveučilišne zajednice ili kolegiji pod njemačkim imenom (*natio germanica*). Važan iskorak u politici svoje zemlje prema kulturnom uzdizanju učinio je prosvijetljeni češki kralj i njemačko-rimski car Karlo IV. koji je – poput Fridrika II. Hohenstaufena (1220. – 1250.) i Lorenza de' Medicija Veličanstvenoga (1449. – 1492.) – bio kao predodređen za velika djela. Po ocu Nijemac, po osjećaju etničke pripadnosti Čeh, po kulturi Francuz u sebi je na neki način utjelovljivao obilježja svih triju naroda i kultura. On se od mlađih dana pripremao za tu zadaću.¹⁰²

2. Karlo IV. rodio se 13. svibnja 1316. u Pragu kao sin kralja Ivana I. Luksemburškog i Elizabete, sestre Václava III., zadnjeg Přemyslovića, koja je mužu donijela u miraz češku krunu. Na krštenju je, u čast djeda po majci, dobio ime Václav. Budući da je luksemburška dinastija održavala prisne veze s Francuskom, otac ga je 1323. poslao u Pariz gdje je na dvoru Karla IV. i Filipa VI. de Valois (1328. – 1350.) trebao biti odgojen po francuskim običajima. Odmah po dolasku, iako vrlo mlad (1324.), oženio se Blanchom Valois, sestrom Karla IV. te u čast njezina brata na krizmi krsno ime Václav promjenio u Karlo. Za tu promjenu tipičnog imena čeških kraljeva kasnije se „iskupio“ davši ga svom najstarijem sinu i nasljedniku (1361. – 1400.) na češko-njemačkom prijestolju. Za Karlov odgoj bio je zadužen učeni benediktinac Pierre Roger, kančelar Kraljevstva i kasniji papa Klement VI., koji mu je prenio mnoga korisna znanja i saznanja iz

SL. 12 / FIG. 12
Kralj i car Karlo IV.
King and emperor
Charles IV

was prevented in his attempt by lack of understanding and resistance of aristocracy.¹⁰¹ So it happened that the country progressed in political terms, but in cultural and education field it fell behind countries which knew how to coordinate politics and culture. Rare fortunate individuals who had the opportunity to obtain higher education mostly went to Bologna and Paris where they formed separate regional university communities or collegia under the German name (*natio germanica*) from the 13th century. Important breakthrough in the politics of his country towards cultural improvement was made by the enlightened Czech King and Germano-Roman Emperor Charles IV which seemed to be predestined for great deeds just like Friedrich II Hohenstaufen (1220-1250) and Lorenzo de' Medici the Magnificent (1449-1492). His father was German, his feeling of ethnic affiliation was Czech and his culture was French but in a certain way he united characteristics of all three nations and cultures. He was preparing for this function from his childhood.¹⁰²

2. Charles IV was born on May 13, 1316 in Prague as a son of John I of Luxembourg and Elisabeth, sister of Václav III, the last of the Přemyslid dynasty, whose dowry was the Czech crown. He was named Václav when he was baptized after his maternal grandfather. Since the Luxembourg dynasty had close relations with France, his father

101 Usp. Petri Zittaviensis Cronica Aule Regie, u: *Fontes rerum Bohemicarum*, IV, ur. J. Emmer, Praha, 1884: 62–63.

102 Krofta, K., La Boemia fino all'estinzione dei Přemislidi, u: *Storia del Mondo medievale*, VI, ur. A. Merola, Cambridge University Press, Cambridge i Garzanti, Milano, 1983: 57–82.

101 Cf. Petri Zittaviensis Cronica Aule Regie, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, IV, ed. J. Emmer, Praha, 1884: pp. 62–63.

102 Krofta, K., La Boemia fino all'estinzione dei Přemislidi, in: *Storia del Mondo medievale*, VI, ed. A. Merola, Cambridge University Press, Cambridge and Garzanti, Milano, 1983: pp. 57–82.

SL. 13 / FIG. 13
Car Karlo IV.
Emperor Charles IV

Poslije neuspjeha u toj misiji vratio ga je u Česku gdje ga je imenovao markgrofom Moravske i upraviteljem Češke (1333.). Godine 1337. bilo mu je priznato naslijedno pravo na češko prijestolje. U vrijeme sukoba cara Ludviga IV. Bavarskoga (1328. – 1347.) s papom Klementom VI. stavio se na papinu stranu, za što je dobio podršku znatnog dijela njemačkih knezova koji su ga, umjesto Ludviga, 1342. izabrali za rimskog kralja. Nakon očeve smrti, koji je svoju politiku bio usmjerio prema Francuskoj za koju je 26. kolovoza 1346.

103 Rodio se 1291. u mjestu Maumont (Corrèze) ušavši u benediktinski red sa svega 10 godina. Licencijat iz teologije postigao je 1323. postavši 23. lipnja 1326. opat samostana Fécamp, zatim biskup diocese Arras (1328.) i nadbiskup Sensa (1329.), odakle je premješten u Rouen (1330.), te imenovan kardinalom (1338.). Zbog njegove velike učenosti, govorničkog talenta i vjernosti francuskoj kruni mnogo ga je cijenio kralj Filip VI. de Valois (1328. – 1359.) imenovavši ga čuvarom državnog pečata i kanclerom Kraljevstva. Nakon smrti pape Benedikta XII. (25. travnja 1342.) kardinali su ga, da udovolje kraljevoj želji, 7. svibnja 1342. izabrali za papu.

104 *Vita Caroli Quartii. Die Autobiographie Karls IV*, ur. E. Hillebrand, Fleischhauer & Spohn, Stuttgart, 1979.

politike i diplomacije, ostavši s njim cijeli život u dobrom odnosima.¹⁰³ Čini se da je na Sorboni po- hađao predavanja iz filozofije. Iz njegove autobiografije sazna- jemo da je stekao za ono vrijeme solidnu izobrazbu. Naučio je jednako dobro čitati, pisati i govoriti pet jezika (latinski, njemački, češki, fran- cusk i talijanski), a zanimao se za filozofiju, teologiju, pravo, etiku i dr.¹⁰⁴ Godine 1331. otac ga je kao petnaestogodišnjaka pozvao kući povje- rivši mu upravu svo- jih posjeda u Italiji.

sent him to Paris in 1323 where he was supposed to be raised in French manner at the court of Charles IV and Philip VI of Valois (1328-1350). Immediately upon his arrival, though he was very young he married Blanche of Valois, sister of Charles VI and changed his name from Václav to Charles in honour of her brother at the confirmation. But later on he „made up“ for this change of characteristic name of Czech kings when he gave it to his eldest son and heir (1361-1400) on the Czech-German throne. Educated Benedictine Pierre Roger was entrusted with his upbringing, who was a chancellor of the kingdom and later Pope Clement VI who taught him many useful notions from politics and diplomacy, remaining in good relations with him throughout his life.¹⁰³ It seems that he attended lectures in philosophy at Sorbonne. His autobiography reveals that he had quite good education at the time. He learnt to read, write and speak five languages with equal proficiency (Latin, German, Czech, French, Italian), and showed interest in philosophy, theology, law, ethics, etc.¹⁰⁴ In 1331 his father called him back home when he was fifteen and entrusted him with his estates in Italy. After he was unsuccessful in this mission he returned back home where he was appointed as margrave of Moravia and governor of Bohemia (1333). In 1337 his right to Czech throne was acknowledged. During the conflict of Emperor Louis IV of Bavaria (1328-1347) against Pope Clement VI he took pope's side and got support of a considerable number of German aristocracy who elected him as the Roman king in 1342 instead of Ludwig. He was the heir on the throne after the death of his father who aimed his politics towards France

103 He was born in 1291 in Maumont (Corrèze) entering the Benedictine Order when he was only 10. He earned licentiate of theology in 1323 becoming an abbot of the monastery Fécamp, on June 23, 1326, then a bishop of the diocese of Arras (1328) and archbishop of Sens (1329) wherefrom he was moved to Rouen (1330) and appointed as cardinal (1338). Due to his great education, rhetorical talent and loyalty to the French crown he was highly esteemed by king Philip de Valois (1328-1359) who appointed him keeper of the great seal and chancellor of the kingdom. After Pope Benedict XII died (April 25, 1342) cardinals elected him as a new pope (May 7, 1342) to please king's wish.

104 *Vita Caroli Quartii. Die Autobiographie Karls IV*, ur. E. Hillebrand, Fleischhauer & Spohn, Stuttgart, 1979.

i poginuo kod Crécyja u prvoj velikoj bitci u Stogodišnjem ratu boreći se protiv Engleza predvođenih kraljem Eduardom III. (1327. – 1377.)¹⁰⁵, naslijedio ga je na češkom prijestolju. Sreća mu je bila naklonjena kada je 11. listopada 1347. njegov veliki suparnik Ludvig IV. Bavarski izgubio život u jednoj nesreći tako da nije bilo oporbe njegovih pristaša za Karlovo mirno priznanje njemačkim kraljem. Za vrijeme ekspedicije u Italiju dao se, uz podršku Klementa VI., 6. siječnja 1355. u Milanu okrunuti za kralja Lombardije, a tri mjeseca poslije (5. travnja) u Rimu se – po drevnom običaju – okrunio za cara postavši tako prvi češki kralj koji je nosio krunu njemačkog kraljevstva i Svetoga Rimskog Carstva, a Češka središtem Carstva i protagonistom političkog i kulturnog života cijele srednje Europe.

Iako dakle njemački car, Karlo se osjećao i priznavao Čehom i Slavenom, za razliku od svojeg oca koji je po narodnosti bio Nijemac, a po osjećajima Francuz. Govorilo se da se Ivan I. Luksemburški uopće nije sjećao zemlje čiju je krunu nosio nego samo kad je trebalo ubrati porez. U stvari, on i njegova žena Elizabeta godinama nisu htjeli stupiti nogom u Češku. Kad mu je 1330. žena umrla, on se 4 godine kasnije oženio Beatriceom Bourbon, kćerju francuskog vojvode Luja I. Burbonskoga.

Karlo je – za razliku od njega – mnogo držao do svoje pripadnosti češkom narodu, a nije skrivao ni svoje simpatije prema ostalom slavenskom svijetu. Za to postoji više dokaza. Prigodu da se u tom pogledu jasno očituje dala mu je jedna zanimljiva podudarnost: iste godine kad je bio izabran i okrunjen krunom za cara Svetoga Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti (1346.), u Srbiji se Stefan Dušan (1331. – 1353.) proglašio (16. travnja 1346.) „carem Srba i Grka“. Prvi put u povijesti dva Slavena istodobno su postali carevi i „gospodari svijeta“, jedan njemačko-latinskoga,

SL. 14 / FIG. 14
*Češki kralj Ivan I.
Luksemburški
John I of Luxembourg,
king of Bohemia*

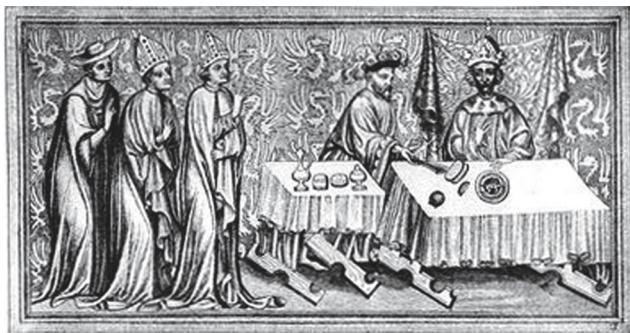
for which he died on August 26, 1346 in the Battle of Crécy in northern France in the first big battle in the Hundred Year's War fighting against the English troops under King Edward III (1327-1377).¹⁰⁵ He had luck when his great opponent Louis the Bavarian lost his life in an accident on October 11, 1347 so that there was no opposition of his followers in his peaceful ascent to the German throne. During his expedition in Italy he was crowned king of Lombardy with support of Clement VI on January 6, 1355 in Milan. Three months later (on April, 5) he

was crowned king in Rome after an ancient tradition becoming in that way the first Czech king who wore the crown of the German kingdom and Holy Roman Empire, and making Bohemia center of the Empire and protagonist of political and cultural life of entire central Europe.

Although he was German king, Charles felt that he was a Czech and a Slav, as opposed to his father who was German regarding nationality, and French regarding feelings. People used to say that he did not even remember the country whose crown he wore except when collecting taxes. Actually he and his wife Elisabeth did not want to go

¹⁰⁵ Ta je bitka ušla u povijest osobito po činjenici da je u njoj prvi put u Europi upotrijebljeno vatreno oružje što je promijenilo način ratovanja (usp. Townsend, Ch., *The Oxford History of Modern War*, Oxford University Press, Oxford, 2000; Frugoni, C., *Medioevo sul naso. Occhiali, bottoni e altre invenzioni medievali*, Editorti Laterza, Roma i Bari, 2011: 133-136).

¹⁰⁵ This battle was remembered in history as firearms were used for the first time in Europe which changed the way of fighting (cf. Townsend, Ch., *The Oxford History of Modern War*, Oxford University Press, Oxford, 2000; Frugoni, C., *Medioevo sul naso. Occhiali, bottoni e altre invenzioni medievali*, Editorti Laterza, Roma i Bari, 2011: pp. 133-136).

SL. 15 / FIG. 15

*Banquet nakon krunidbe za Rimskog cara.
Minijatura rukopisa Zlatne buli
Banquet after coronation of the Roman Emperor.
Miniature from the Golden Bull manuscript*

a drugi slavensko-grčkoga. Mladi njemačko-rimski car je pun oduševljenja napisao pismo svom srpsko-grčkom kolegi u kojemu, ne bez ponosa, govori o svom „materinskom slavenskom jeziku“ koji pripada velikoj obitelji slavenskih naroda i izražava zadovoljstvo uspjesima drugih Slavena, u prvom redu samoga Stefana Dušana, nazivajući ga „dragim bratom“ s kojim ga veže ne samo opće bratstvo i kraljevsko dostojanstvo nego iznad svega svijest da oba govore „istim plemenitim slavenskim jezikom“. ¹⁰⁶ U glavi mladoga njemačko-rimskog cara prostrujala je – kako se čini – fantastična zamisao o onomu što do tada nikomu nije pošlo za rukom: politički i vjerski ujediniti Zapad i Istok pod žezlima dvaju Slavena. Ne znamo je li sve završilo na uobičajenim kurtoaznim čestitkama ili je to bio dio jednog šireg plana koji je Karlo namjeravao ostvariti. No to su mogli biti i samo lijepi mладенаčki snovi 30-godišnjeg slavenskog suverena. Dušan je pred vratima imao Turke pa mu vjerojatno nije ni stigao odgovoriti.

Da je Karlo iskreno tako mislio, možda se može zaključiti iz činjenice da je kao veliki pobornik slavenske kulture i čirilometodovske baštine

to Bohemia for years. When his wife died in 1330, four years later he married Beatrice of Bourbon, daughter of the French duke Louis I de Bourbon.

As opposed to him, Charles was proud to be Czech and he did not hide his sympathies for other Slavic populations. There are several proofs therein. An interesting coincidence provided him with an opportunity to clearly show his feelings: the same year when he was elected and crowned emperor of the Holy Roman Empire of German Nationality (1346), Stephen Dushan (1331-1353) proclaimed himself (April 16, 1346) „emperor of Serbs and Greeks“ in Serbia. For the first time in history two Slavs became emperors simultaneously and „lords of the world“, one of the Germano-Latin part, and the other of the Slavic-Greek part. Young Germano-Roman emperor wrote enthusiastically to his Serbian-Greek colleague about his „Slavic mother tongue“ which belongs to a big family of Slavic nations and expressed satisfaction with successes of other Slavs, primarily Stephen Dushan, calling him „dear brother“ with whom he feels connected not only because of general brotherhood and royal dignity but most of all because of the fact that they both speak „the same noble Slavic language“. ¹⁰⁶ It seems that the young Germano-Roman emperor had a fantastic idea about something nobody has done before: to unite West and East in political and religious terms under scepters of two Slavs. We do not know if it all ended with common polite congratulations or it was a part of a broader plan that Charles intended to realize. But these could have been only nice youthful dreams of a 30-year-old Slavic sovereign. The Turks were at Dushan's door so he probably did not have time to answer him.

We can conclude that Charles' feelings were honest on the basis of the fact that he as a big supporter of Slavic culture and heritage of Cyril and Methodius called the glagolitic Benedictines

106 Usp. Paulová, M., L'idée cyrillo-methodienne dans la politique de Charles IV et la fondation du monastère slave de Prague, *Byzantinoslavica*, XI (1950): 174–186; Conte, F., *Gli Slavi. Le civiltà dell'Europa centrale e orientale*, Einaudi, Torino, 1990: 536–538.

106 Cf. Paulová, M., L'idée cyrillo-methodienne dans la politique de Charles IV et la fondation du monastère slave de Prague, *Byzantinoslavica*, XI (1950): pp. 174–186; Conte, F., *Gli Slavi. Le civiltà dell'Europa centrale e orientale*, Einaudi, Torino, 1990: pp. 536–538.

iste godine iz Hrvatske pozvao u Prag benediktince glagoljaše kojima je, dopuštenjem pape Klementa VI., u praškoj gradskoj četvrti „na Slovanech“, sagradio samostan Emaus s nakanom da oni Česima pokušaju dozvati u sjećanje nekadašnje vjerske, liturgijske i književne vrednote, čime bi se uspostavili mostovi prema pravoslavnim Slavenima istočne Europe.¹⁰⁷ Čini se da to nije bilo samo njegova ideja. Povodeći se za njegovim primjerom, poljski kralj Vladislav Jagelović (1386. – 1434.) i njegova žena Jadwiga pozvali su hrvatske glagoljaše u Poljsku gdje su im 1390. u Kleparzu kod Krakova podigli samostan.¹⁰⁸ Činilo se da je slavenski Zapad, zahvaljujući idejama mladoga slavenskog cara i hrvatskim glagoljašima, zakoračio putem crkvenog i kulturnog jedin-

from Croatia to Prague. There he built the monastery Emmaus in the Prague city quarter „na Slovanech“ with the approval of Pope Clement VI, with intention of recalling former religious, liturgical and literary values of the Czechs which would make a bridge towards Orthodox Slavs in eastern Europe.¹⁰⁷ It seems it was not only his idea. After his example Polish King Wladyslaw Jagiello (1386-1434) with his wife Jadwiga invited Croatian glagolitic monks to Poland where they built them a monastery in 1390 in Kleparz near Krakow.¹⁰⁸ It seemed that the Slavic West, owing to ideas of young Slavic emperor and Croatian glagolitic monks, took a step in the direction of ecclesiastical and cultural unity. However the experiment did not work. It proved that ideas of

¹⁰⁷ O tomu vidi: Kostić, M., Zašto je osnovan slavensko-glagoljaški manastir Emaus u Pragu, *Glasnik Skopskog naučnog društva*, II (1927): 159–160; Graciotti, S., Filologia slava e unità slava, in: *Annuario dell'Università cattolica S. Cuore*, Università cattolica S. Cuore, Milano, 1965: 294–295; Krasić, S., *Počelo je u Rimu. Katolička obnova i normiranje hrvatskog jezika u XVII. stoljeću*, Matica hrvatska – Ogranak u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009: 22–24. Američki povjesničar Imre Boba smatra da su ti redovnici bili bjegunci iz nekog samostana u Dalmaciji koji su zauzeli i razorili Mlečani u vrijeme rata s Ludovikom Anžuvinskим. On misli da se to dogodilo 1346. dok je Karlo IV. još bio moravski markgrof te da su ti redovnici donijeli u Češku kult slavenskih apostola sv. Ćirila i Metoda, što – po Bobi – opovrgava rašireno uvjerenje da su Ćiril i Metod uopće djelovali u Moravskoj. Ta se zemlja – po njemu – nalazila u Srijemu. Karlo je dopuštenjem pape Klementa VI. tim redovnicima u Pragu sagradio samostan. Povelju o njegovu osnutku sastavio je Nikola, kancelar kralja Karla i ujedno dekan katedralne crkve u Olomoucu, a kralj ju je izdao 1347. u nazočnosti mnogih uglednika, među kojima se nalazio i Ivan, biskup Olomouca (usp. Boba, I., *Novi pogled na povijest Moravie – preispitivanje povijesnih izvora o Rastislavu, Svetoplku i Sv. Braću Ćirilu i Metodu*, Crkva u svijetu, Split, 1986: 113–14; *Apoštoli Slovienov – sbornik studija s obrázkovou přílohou k 1100. výročímu prichodu sv. Cyrila a sv. Metoda na Velkú Moravu*, Spolok svátého Vojtecha, Bratislava, 1963: 125–147). U zapisima zadarskih notara u drugoj polovici XIV. stoljeća u samostanu sv. Krševana više se puta spominju češki benediktinci. Tako se na samostanskoj skupštini od 10. srpnja 1383. spominju „fr. Petrus de Boemia“ i „fr. Johannes de Boemia“. Obojica su nazočna i na skupštini od 5. kolovoza 1383. (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika, Petrus de Sercana, sv. I, fasc. I, f. 46). Ovaj podatak zahvaljujem vrijednom proučavatelju hrvatske glagolske baštine dr. fra Petru Runji. Iako nije iziričito naveden razlog njihova boravka u Zadru, pretpostavljamo da su daleki put od Praga do Zadra prevalili radi učenja staroslavenskoga hrvatske redakcije i glagoljice kako bi se pridružili hrvatskim benediktincima u samostanu „na Slovanech“. Ako je ova pretpostavka točna, svjedočila bi ne samo o odnosima hrvatskih i čeških benediktinaca nego i da su oni glagoljaši koje je Karlo IV. prije toga bio pozvao u Prag dolazili upravo iz Zadra.

¹⁰⁸ *Fontes historici liturgiae Glagolitico-Romanae*, ur. L. Jelić, Krk, 1906, saec. XIV, n. 22.

¹⁰⁷ More details in: Kostić, M., Zašto je osnovan slavensko-glagoljaški manastir Emaus u Pragu, *Glasnik Skopskog naučnog društva*, II (1927): pp. 159–160; Graciotti, S., Filologia slava e unità slava, in: *Annuario dell'Università cattolica S. Cuore*, Università cattolica S. Cuore, Milano, 1965: pp. 294–295; Krasić, S., *Počelo je u Rimu. Katolička obnova i normiranje hrvatskog jezika u XVII. stoljeću*, Matica hrvatska – Ogranak u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009: 22–24. American historian Imre Boba believes that these monks were fugitives from some monastery in Dalmatia which was conquered and destroyed by the Venetians during the war with Louis the Great. He believes that happened in 1346 while Charles IV was still margrave of Moravia and that these monks brought to Bohemia cult of the Slavic apostles St. Cyril and Methodius which refutes widespread opinion that Cyril and Methodius ever worked in Moravia according to Boba. This land was in Syrmia in his opinion. Charles built a monastery in Prague for these monks with approval of Clement VI. Charter of its foundation was made by Nicholas, chancellor of king Charles and dean of the cathedral church in Olomouc, and the king issued it in 1347 in presence of many dignitaries, including John, bishop of Olomouc. (cf. *Novi pogled na povijest Moravie*, Split 1986, pp. 113–14; *Apoštoli Slovienov*, Bratislava 1963, pp. 125–147). In the documents of the notaries of Zadar from the second half of the 14th century in the monastery of St. Chrysogonus the Benedictines from Bohemia are mentioned several times. On a monastery assembly from July 10, 1383 „fr. Petrus de Boemia“ and „fr. Johannes de Boemia“ were mentioned (State Archives in Zadar, Documents of the notaries of Zadar, Petrus de Sercana, vol. I, fasc. I, f. 46). For this information I express my gratitude to father dr. Petar Runje, a diligent researcher of the Croatian glagolitic heritage. Although reason of their stay in Zadar was not mentioned explicitly, we can assume that they undertook distant trip from Prague to Zadar to learn Old Slavonic in the Croatian redaction and Glagolitic script in order to join the Croatian Benedictines in the monastery „na Slovanech“. If this assumption is correct, it would testify not only to relations between the Croatian and Czech Benedictines, but also that the Glagolitic monks who were previously invited to Prague by Charles IV, came from Zadar.

¹⁰⁸ *Fontes historici liturgiae Glagolitico –Romanae*, ed. L. Jelić, Krk, 1906, saec. XIV, n. 22.

SL. 16 / FIG. 16

Papa Klement VI.
Pope Clement VI

SL. 17 / FIG. 17

Karlov most u Pragu
Charles Bridge in Prague

stva. Međutim, eksperiment nije uspio. Pokazalo se da su ideje mladoga slavenskog suverena bile odveć političke, a sredstva odveć akademска da bi dovela do duhovnog jedinstva.¹⁰⁹

No, iako od sveslavenskog jedinstva nije bilo ništa, Karlove ideje o uređenju svoga Češkog Kraljevstva bile su mnogo realnije. Češka je za njegove vladavine po ugledu na Francusku postala uzornom i naprednom zemljom s dobrom upravom, pretvorivši se u dinastičko-stalešku državu nacionalnog tipa i pridonijevši njezinom gospodarskom i kulturnom procвату. Priljev stranaca u Prag bio je toliki da ih grad nije mogao sve prihvati tako da je car 1348. započeo gradnju Novoga Grada (Nové Město) na desnoj obali rijeke Vltave povezavši ga sa Starim Gradom velikim kamenim mostom koji i danas služi svojoj svrsi.¹¹⁰ Na njegovu molbu

the young Slavic sovereign were too political, and means too academic to lead to spiritual unity.¹⁰⁹

If pan-Slavic unity was a failure, Charles' ideas about organization of his Czech kingdom were more realistic. During his reign Bohemia became an exemplary and progressive country with good administration after French model turning into a dynastic-class state of the national type which contributed to its economic and cultural development. Foreigners started coming to Prague in such numbers that the city could not accept them all so the emperor started building New City (Nové Město) in 1348 on the right bank of the Vltava river connecting it with the Old City with a big stone bridge which is still functional.¹¹⁰ At his request Pope Clement VI made diocese of Prague archdiocese in 1344 so that

109 Krasić, S., n. dj., 22–24.

110 Godine 1357. godine položio je kamen temeljac čime je započela izgradnja najpoznatijega praškog mosta, koji od 1870. prema caru nosi ime Karlov most. Legenda kaže da je Karlo IV. izabrao postaviti kamen u 5 sati i 31 minutu ujutro kako bi se kod zapisivanja početka izgradnje dobio niz brojeva 1-3-5-7-9-7-5-3-1. Autor projekta bio je majstor Jan Oto, a izgradnju je nadgledao Petar Parler. Most je dug 516, širok oko 10 metara, a osiguravaju ga gotički tornjevi od kojih su dva na Maloj Strani, a treći u Starom Gradu. Ukršten je s 30 kipova podignutih oko 1700. godine od kojih je većina u baroknom slogu. Karlov je most stoljećima bio najvažnija poveznica praških gradova s dvije strane Vltave. Most je završen 1402., a do izgradnje mosta Franje I. 1841. bio je jedini praški most preko Vltave. Svoj današnji izgled dobio je kada su početkom XVIII. stoljeća na stupove postavljene barokne statue svetaca.

109 S. Krasić, op. cit., pp. 22-24.

110 In 1357 he laid a foundation stone which marked the beginning of building of the most famous bridge in Prague, which was named Charles' bridge after the emperor. According to a legend Charles IV chose to lay the foundation stone at 5.31 in the morning to get series of numbers 1-3-5-7-9-7-5-3-1 when beginning of building was written down. The author of the project was master Jan Oto, and building was supervised by Petar Parler. The bridge is 516 m long, and about 10 m wide. It was reinforced with Gothic towers two of which on Malá Strana (Lesser Quarter), and the third in Staré Město (Old Town). It was decorated with 30 statues erected about the year 1700 most of which in the Baroque style. Charles' bridge has been the most important link between the Prague cities on two banks of Vltava for centuries. The bridge was finished in 1402, and before the bridge of Francis I was built in 1841 it was the only bridge over Vltava in Prague. At the beginning of the 18th century baroque statues of saints were put on the columns and that was when the bridge got its present-day appearance.

SL. 18 / FIG. 18

*Prag, pogled na kraljevski dvorac i katedralu
Prague, view of the imperial castle and cathedral*

Karlo je u spomen tog uzdignuća praške biskupije pozvao arhitekta Mateja iz Arrasa u Francuskoj (oko 1290. – 1352.) povjerivši mu zadaću gradnje veličanstvene katedrale sv. Vita. Poslije njebove smrti (1352.) gradnju je nastavio njemački arhitekt Petar Parler iz Schwäbisch Gmünd (oko 1330. – 1399.) koji je na njoj i na gradnji mosta preko Vltave radio više od 40 godina.¹¹² Karlo je započeo gradnju i kraljevskog dvorca po ugledu na rezidenciju francuskih kraljeva u Louvreu, i to na ruševinama kraljevske palače uništene u požaru. Prag je na taj način postao ne samo lijep i uređen glavni grad Češke¹¹³ nego i kulturno središte cijelog Carstva kojemu u to vrijeme nije bilo lako naći premca. Njegov dvor je, kao nekad i dvor Karla

papa Klement VI. je 1344. prašku biskupiju uzdigao na čast nadbiskupije tako da su se Češka i Moravska u crkvenom pogledu osloboidle ovisnosti o nadbiskupu Mainza u Njemačkoj koji je sve do tada bio njihov metropolit. Praški nadbiskup time je stekao čast krunidbe češkog kralja.¹¹¹

SL. 19 / FIG. 19

*Prag – središte grada
Prague - city center*

Bohemia and Moravia were no longer dependent on archbishop of Mainz in Germany in ecclesiastical terms which was their metropolitan bishop until that period. In that way the archbishop of Prague had the honour to crown the Czech king.¹¹¹ Charles called architect Matthew of Ar

ras in France (ca. 1290-1352) and entrusted him with building of the magnificent cathedral of St. Vitus to commemorate advancement of the Prague diocese. After his death (1352) building was continued by the German architect Petar Parler from Schwäbisch Gmünd (ca. 1330 – 1399) who worked on it and on the bridge over Vltava for over 40 years.¹¹² Charles began building royal palace as an imitation of residence of the French kings in Louvre on ruins of royal palace destroyed in a fire. In that way Prague became not only beautiful and arranged capital of Bohemia¹¹³ but also cultural center of the entire Empire which could hardly be rivaled at the time. His court became meeting point of educated people from all over the world as once was

¹¹¹ Praški je nadbiskup nakon toga dugo vremena nosio naslov „Dux et Princeps S. Romani Imperii“, Legat Apostolske Stolice za slavne biskupije Bamberga, Meisena i Regensburga“ (1365.), „Vječni kancelar Sveučilišta Karla IV“ (1384.) s pravom krunidbe češkog kralja.

¹¹² Mencl, V., Česká architektura Dobý lucemburské, Sfinx, Praha, 1948; Isti, Poklasická gotika jižní Francie Švábska její vztah ke gotice České, Zeitschrift Umění, 19 (1971.): 217–254; Merhautová, A., Katedrala sv. Vita v Praze, Akadémia, Praha, 1994.

¹¹³ Prag po svom položaju i brojnim crkvama uživa slavu „Rima sjevera“, po svojim tornjevima bio je prozvan „gradom stotine tornjeva“, a po svojoj prirodnoj ljepoti, umjetnosti i bogatstvu svojih građevina koje potječu iz vremena Karla IV. „zlatnim gradom“ (usp. Tomek, W. W., Geschichte der Stadt Prag, I, J. G. Calve'schen, Praha, 1856; Guenne, J., Prague ville d'art, Larousse, Paris, 1930; Praha sest šet let církevní metropoli, Praha, 1944).

¹¹¹ The archbishop of Prague bore the title „Dux et Princeps S. Romani Imperii“ for a long time after that, „Apostolic legate for famous dioceses of Bamberg, Meisen and Regensburg“ (1365), „Eternal chancellor of the University of Charles IV“ (1384) with the right to crown the Czech king.

¹¹² Mencl, V., Česká architektura Dobý lucemburské, Sfinx, Praha, 1948; Mencl, V., Poklasická gotika jižní Francie Švábska její vztah ke gotice České, Zeitschrift Umění, 19 (1971): pp. 217–254; Merhautová, A., Katedrala sv. Vita v Praze, Akadémia, Praha, 1994.

¹¹³ Owing to its position and numerous churches Prague is known as „the Rome of the north“, and its towers provided it title of „the city of hundred towers“. It is also called „the golden city“ because of its natural beauty, art and wealth of its buildings from the time of Charles IV (cf. Tomek, W. W., Geschichte der Stadt Prag, I, J. G. Calve'schen, Praha, 1856; Guenne, J., Prague ville d'art, Larousse, Paris, 1930; Praha sest šet let církevní metropoli, Praha, 1944).

SL. 20 / FIG. 20

*Prag, pogled na stari grad
 Prague, view of the old town*

Velikoga u Aachenu, postao stjecište učenih ljudi sa svih strana.¹¹⁴

Car se na svojim brojnim putovanjima Carstvom rado družio s učenim ljudima i na razne načine odavao priznanje njihovu radu i zanju.¹¹⁵ No Karlo

nije zapuštao ni ostatak zemlje. Unaprjeđivao je njihovo gospodarstvo razvijajući osobito trgovinu i obrt, brinuo se za zakonodavstvo. Odnose Češkog Kraljevstva s Njemačkim Carstvom uređio je 1356. „Zlatnom bulom“ kojom je bilo određeno da aktivno pravo izbora cara ima zbor

SL. 21 / FIG. 21

*Prag – stari grad
 Prague – old town*

the case with the court of Charles the Great in Aachen.¹¹⁴

In his many travels across the Empire the emperor enjoyed spending time with educated men and gave credit in various ways to their work and knowledge.¹¹⁵

But Charles did

not neglect the rest of the country. He improved economy by developing trade and craft in particular, he took care of legislation. He settled relations of the Czech kingdom with the German Empire in 1356 by the „Golden Bull“ which determined that active right of election of a king is in the hands of

114 Godine 1356. Karlo je u Prag pozvao glasovitoga talijanskog humanista i pjesnika Francesca Petrarcu (1304. – 1374.) koji je o tome zapisao: „Izjavljujem da nisam vido ništa manje barbarško, ništa civiliziranije od cara i nekih drugih veoma učenih ljudi oko njega [...], ljubaznih i prijaznih kao da su rođeni u atičkoj Ateni“ (*Familiares XXI*, 1). Kao veliki talijanski domoljub od njega je očekivao obnovu nekadašnje veličine Rimskog Carstva u kojem bi Rim ponovno zasjao nekadašnjim sjajem. U jednoj poslanici kaže da mu je spreman oprostiti njegovog njemačko podrijetlo i francuski odgoj ako to učini: „Za mene nisi više češki kralj. U tebi vidim kralja svijeta, rimskog cara, pravoga Cezara [...] Neka te ne zanese Njemačka da zaboraviš svoju pravu domovinu. Nije važno gdje si se rodio. Ono što je važno to je za koga si se rodio. Dodi! Požuri!“ (usp. Fracassetti, F., *Francisci Petrarcae Epistolae de rebus familiaribus et variae, tum quae adhuc tum quae nondum editae, familiarium scilicet libri XXII-II, variarum liber unus*..., II, Firenze, 1859: 161–163).

115 Bartolo da Sassoferato (1314. – 1357.), glasoviti talijanski pravnik („nemo bonus iurista nisi sit bartolista“), najveći predstnik pravničke škole komentatora ili postglosatora i ute-meljitelj međunarodnoga privatnog prava, koji nam je u svom djelu *Tractatus de insigniis et armis* sačuva spomen na Karlov prolazak preko Perude (Perugia) na propovojanju u Pisu. Karlo je 10. siječnja 1355. posjetio tamošnje sveučilište izdavši povelju o njegovu potvrđenju, profesora Bartola imenovao je svojim savjetnikom i odlikovao svojim carskim grbom, a gradu Perugi priznao razna prava i sloboštine (usp. *Bibliotheca Apostolica Vaticana*, Vat. lat. 2289 ff. 70v-72, 106; Ficker, J., *Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens*, IV. Urkunden, Innsbruck, 1874: 536–538; Cottae, C., *Tractatio de Iurisperitis*, u: Panziroli, G., *De claris Leguni interpretibus libri*, Lipsiae, 1721: 1524; Rossi, G., La „Bartoli Vita“ di Tommaso Diplovattaccio secondo il codice Oliveriano 203, u: *Bartolo da Sassoferato. Studi e documenti per il VI centenario*, II, Giuffrè, Milano, 1962: 441–502).

114 In 1356 Charles invited to Prague famous Italian humanist and poet Francesco Petrarca (1304-1374) who wrote about this: „I declare that I have seen nothing less barbarian, or more civilized than the emperor and some other very educated men around him [...], kind and amiable as if they were born in classical Athens“ (*Familiares XXI*, 1). As a big Italian patriot he expected that the emperor would restore former Roman Empire in which Rome would shine as it once did. In one of his epistles he says that he is willing to forgive him his German origin and French upbringing if he would do that: „For me you are no longer the Czech king. I see the king of the world in you, Roman emperor, true Caesar [...] Do not get carried away by Germany so you may forgot your true homeland. It does not matter where you were born. What is important is who you were born for Come! Hurry!“ (cf. Fracassetti, F., *Francisci Petrarcae Epistolae de rebus familiaribus et variae, tum quae adhuc tum quae nondum editae, familiarium scilicet libri XXII-II, variarum liber unus*..., II, Firenze 1859, pp. 161-163).

115 Bartolo da Sassoferato (1314 –1357), famous Italian lawyer („nemo bonus iurista nisi sit bartolista“), the greatest representative of the legal school of commentators or postglossators and founder of international private law left us in his work *Tractatus de insigniis et armis* mention of Charles' passing through Perugia on his way to Pisa. On 10 January, 1355 Charles visited the university in Pisa issuing a charter about its confirmation, professor Bartolo was named his advisor and awarded royal coat of arms. He gave different rights and privileges to the city of Perugia (cf. *Bibliotheca Apostolica Vaticana*, Vat. lat. 2289 ff. 70v-72, 106; Ficker, J., *Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens*, IV. Urkunden, Innsbruck, 1874: pp. 536–538; Cottae, C., *Tractatio de Iurisperitis*, u: Panziroli, G., *De claris Leguni interpretibus libri*, Lipsiae, 1721: p. 1524; Rossi, G., La „Bartoli Vita“ di Tommaso Diplovattaccio secondo il codice Oliveriano 203, in: *Bartolo da Sassoferato. Studi e documenti per il VI centenario*, II, Giuffrè, Milano, 1962: pp. 441–502).

sedmorice knezova, 4 laička (Češke, Bavarske, Palatinata i Saksonije) i 3 crkvena (nadbiskupi Trier, Mainza i Kölna), osiguravši Češkoj počasno prvo mjesto među drugim kraljevima i priznanje da ona nije u feudalnom odnosu prema Carstvu nego da je slobodna i suverena država.

3. Karlovi planovi nisu tu završavali. Nakon što je 1346. na njegovoj glavi zablistala carska kruna, bio je svjestan da u njegovoj kruni carskih ostvarenja nedostaje jedan dragulj koji bi joj dao još veći sjaj: jedno generalno učilište kakvo su imali Pariz, Bologna, Oxford i druge napredne europske metropole i koje bi bilo motor intelektualnog i materijalnog razvoja njegove države. Time Češka i njezin glavni grad ne bi bili u njihovoј sjeni nego središte obnovljenog Carstva. Za vrijeme svoga osmogodišnjeg boravka u Parizu imao se prilike uvjeriti u važnost jedne takve ustanove. Međutim, podići ju u zemlji koja je u kulturnom pogledu u znatnoj mjeri zaostajala za kulturno razvijenim zemljama zapadne Europe bilo je sve samo ne lak i jednostavan posao. Osim gradnje jedne nove zgrade koja bi bila njegovo sjedište i stvaranja materijalne podlage za uzdržavanje velikog broja profesora i pomoćnog osoblja, trebalo je ispuniti čitav niz drugih složenih uvjeta kao što je pitanje dovoljnog broja učenih ljudi (pravnika, liječnika, teologa, filozofa) koji su mogli na njemu predavati i biti na istoj razini na kojoj su se u drugim zemljama nalazili njihovi kolege. Karlo je bio svega toga svjestan, ali od svojih planova nije odustajao. U prilog njegovu planu išla je činjenica da je za savznika i savjetnika imao papu Klementa VI. koji mu je pomogao da se popne na carsko prijestolje. Nije sumnjao da će ga papa podržati i u novom pothvatu. Zato je odmah poslje svog izbora za cara (1344.) uputio molbu papi za dopuštenje.

Nije trebao dugo čekati na odgovor. Klement VI. mu je već 26. siječnja 1347. pozitivno odgovorio izdavši bulu (povelju) u kojoj je nglasio da kao poglavac univerzalne Crkve smatra svojom obvezom udovoljiti molbama vjernika koji za svoju dobrobit i za dobrobit cijele kršćanske zajednice žele studirati (*ad quaerenda*

the council of seven dukes, 4 profane (Bohemia, Bavaria, Palatinate and Saxonia) and 3 ecclesiastical (archbishops of Trier, Mainz and Köln) ensuring Bohemia first place among other kings and acknowledgement that it was not in feudal relation to the Empire but a free and sovereign state.

3. Charles' plans did not end here. After a royal crown was on his head in 1346, he knew there was a jewel missing in his crown of imperial accomplishments which would make it shine even brighter: it was a general institution of learning such as the ones in Paris, Bologna, Oxford and other progressive European metropolises which would be a center of intellectual and material development of his country. In that way Bohemia and its capital would not be in their shadow but they would represent a center of renewed Empire. During eight years he spent in Paris he saw how important such institution really is. However it was not easy to make such an institution in a country which was culturally falling behind developed countries of western Europe. In addition to building a new object which would house the university and making a financial construction for salaries of professors and auxiliary staff, there were many more complex conditions such as the sufficient number of educated men (lawyers, physicians, theologians, philosophers) who could teach at the university and be in the same position as their colleagues in other countries. Charles was aware of all this, but he did not give up his plans. He had one great advantage: Pope Clement VI who helped him ascend the imperial throne was his ally and advisor. Charles did not doubt that he would support him in his new mission. Therefore immediately after he became emperor (1344) he sent a plea to pope asking for approval.

He did not have to wait for long for the answer. As early as January 26, 1347 Clement VI gave him positive answer issuing a bull (charter) in which he stated that as the head of the universal Church he believes it is his duty to meet the requests of his believers who want to study (*ad quaerenda litterarum studia*) for their own benefit and good of all Christian community. He mentioned that

litterarum studia). Napomenuo je da mu se u tu svrhu obratio „naš u Kristu predragi sin Karlo, preslavni Rimski kralj, da u Češkoj, njegovom nasljednom kraljevstvu, kao i u mnogim drugim susjednim krajevima i zemljama, ne postoji nijedno generalno učilište koje bi im bilo od najveće koristi te da je glavni grad Prag, smješten u sredini samoga Kraljevstva i na vrlo zdravu mjestu, stjecište ljudi s raznih strana, bogat hranom i drugim živežnim namirnicama, vrlo pogodan za osnutak takva generalnog učilišta.“ Papa naglašava da mu je želja da ne samo grad Prag nego i svi ljudi koji iz cijelog svijeta u nj dolaze budu bogati kako srebrom i zlatom tako i učenim ljudima obdarenim svim vrlinama i svakovrsnim znanjem. „Potaknuti tim kraljevim molbama i po savjetu naše braće, apostolskom vlašću odredisimo da u rečenom gradu Pragu za sva buduća vremena postoji generalno učilište u svakom zakonitom znanju i da svi koji tu budu predavali i učili, profesori i studenti koji budu boravili na generalnom učilištu, uživaju i služe se svim povlasticama, sloboštinama i oprostima od javnih dažbina.“ Ujedno svima koji budu na njemu učili podjeljuje ovlast da drugima predaju iste znanosti i da u njima mogu postizati doktorske naslove.“ Provedbu tih odluka papa povjerava praškom nadbiskupu koji ima ovlast predsjedati ispitima i podjeljivati te naslove. Oni koji ih budu postigli, imat će pravo, bez ikakva drugog ispita ili dozvole, predavati kako u tom gradu tako i na bilo kojem drugom generalnom učilištu.¹¹⁶

Dobivši za svoj plan blagoslov od najvišeg crkvenog autoriteta, Karlo se odmah dao na njegovu provedbu. U svojstvu češkog kralja on je 7. travnja 1348. izdao povelju u kojoj je navelo da mu je velika želja da njegovo Češko Kraljevstvo pred drugim nasljednim zemljama i kraljevstvima ima prednost, a njegovi žitelji željni znanja mogućnost, bez odlaženja u druge zemlje, „u našem glavnem i preugodnom gradu“, boga-

„our cherished son in Christ Charles, glorious Roman king“ addressed him with that aim, „since in Bohemia, his hereditary kingdom, as in many other neighbouring regions and countries, there is no general institution of learning which would be very useful and that the capital city of Prague, situated in the center of the kingdom on a very healthy place, is a meeting point of people from all sides, rich in food and other goods, and therefore a very favourable place for foundation of such general institution of learning.“ The pope emphasized that it was his wish that not only the city of Prague but also all people who come to it from all over the world may be rich in silver and gold and also with educated men endowed with all virtues and all kinds of knowledge. „Incited by the king's pleas and after the advice of our brothers we determined by our apostolic power that a general institution of learning should be founded in the city of Prague for all times in every legitimate knowledge and that all who may lecture and study here, professors and students who will spend time at the general institution of learning, enjoy and use all privileges, freedoms and exemptions of paying public taxes.“ At the same time, all who may study at it, will have the authority to give the same sciences to the others and the right to obtain doctoral degrees in them.“ Execution of these decisions was in hands of the archbishop of Prague who had the authority to preside at the exams and award the degrees. Those who obtain them will have the right without any other exam or approval to teach in this city or at any other general institution of learning.¹¹⁶

After he got blessing for his plan from the highest church authority, Charles immediately started working on its realization. As a Czech king he issued a charter on April 7, 1348 in which he stated that it was his big wish that his Czech kingdom would have advantage in comparison with other hereditary lands and kingdoms, and that his inhabitants willing to learn would have an opportu-

116 Denifle, H., *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, Berlin 1885: 590; Vojtíšek, V., *Universita Karlova v Praze 1348 – 1948. Čtyři dokumenty z doby počátků*, Melantrich, Praha, 1948: 13.

116 Denifle, H., *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, Berlin 1885: p. 590; Vojtíšek, V., *Universita Karlova v Praze 1348 – 1948. Čtyři dokumenty z doby počátků*, Melantrich, Praha, 1948: p. 13.

tom kako plodnošću zemlje tako i svim vrstama ljudske djelatnosti, stjecati znanje, naglasivši da u tu svrhu osniva generalno učilište (*studium generale*) u kojemu će svi doktori, magistri i polaznici svih vrsta i svi drugi koji budu od bilo kuda dolazili u dolasku, boravku i povratku imati osobitu zaštitu i čvrsto jamstvo da će uživati sve povlastice, izuzeća i sloboštine koje uživaju njihovi kolege na generalnim učilištima u Parizu i Bologni.¹¹⁷ Bio je to rođendan jednoga novog generalnog učilišta, kasnije s pravom prozvanog Karlovim imenom (*Universitas Carolina* ili *Universita Karlova v Praze*), prvoga sjeverno od Alpa. Svoju osnivačku povelju potvrdio jednom sličnom u siječnju sljedeće godine u svojstvu njemačkog kralja.

Svečanost osnivanja generalnog učilišta održana je u velikoj dvorani katedralne crkve sv. Vita u kraljevskom dvorcu. Tu su se, uz samoga cara, našli svi važniji dostojanstvenici i predstavnici plemstva i klera među kojima i prvi praški nadbiskup Ernest (češki *Arnošt z Hostinného*, njem. *Arnst von Pardubitz*, oko 1300. – 1364.) u svojstvu velikog kancelara. Karlo je povelju usta-

nity to obtain knowledge „in our pleasant capital“ rich in fertile land and in all kinds of human activities. Therefore he founded a general institution of learning (*studium generale*) in which all doctors, magisters and attendants of all kinds and all others will have special protection and firm guarantee regarding their arrival, stay and return, that they will enjoy all privileges, exemptions and freedoms enjoyed by their colleagues on general institutions of learning in Paris and Bologna.¹¹⁷ It was a birthday of a new general institution of learning which was called after its founder Charles later on (*Universitas Carolina* or *Universita Karlova v Praze*), the first of the kind north of the Alps. He confirmed his charter of foundation with a similar one in January of the following year as a German king.

Festivity of foundation of the general institution of learning was held in the big hall of the cathedral church of St. Vitus in the royal castle. The emperor was accompanied by all the distinguished dignitaries and representatives of nobility and clergy among which the first archbishop of Prague Ernest (Czech *Arnošt z Hostinného*, German *Arnst von Pardubitz*, ca. 1300-1364) as the

117 „Sane ut tam salubris et laudabilis animi pareat concepcion fructus dignos, regni ipsius fastigia tripudialibus novitatis volentes primiciae augmentari, in nostra Pragensi metropolitica et amenissima civitate, quam terrene fertilitatis fecunditas et plenitudine rerum amenitas localis redditum utiliter tanto negocio congruentem, instituendum, ordinandum et de novo creandum consulta utique deliberacione previa duximus studium generale, in quo siquidem studio doctores, magistri et scolares erunt in qualibet facultate, quibus bona magnifica promittimus et eis, quos dignos viderimus, regalia donaria conferemus, omnes et singulos doctores, magistros et scolares in profectione et qualibet facultate ac undecunque venerint, veniendo, morando et redeundo sub nostre maiestatis speciali protectione et salva gardia retinentes, firmam singulis fiduciam oblaturi, quod privilegia, immunitates et libertates omnes, quibus tam in Parisiensi, quam Bononiensi studiis doctores et scolares auctoritate regia uti et gaudere sunt soliti, omnibus et singulis illuc accedere volentibus liberaliter impertimur et faciemus ab omnibus et singulis inviolabiliter observari. In quorum omnium testimonium et ad certitudinem pleniores presentes fieri iussimus et nostre maiestatis sigilli appensione muniri“ (usp. *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum 1345-1348*, u: *Monumenta Germaniae historica*, VII, Hanoviae, 1826: 580-581; *Vetuslani*, A., *La fondation des universités dans l'Europe Centrale aux temps du pontificat d'Urban V.*, u: *La storia del diritto nel quadro delle scienze storiche*, Società italiana di storia del diritto, Firenze, 1966: 361; *Rashdall*, H., n. dj., II, 211-245; *Chaloupecky*, V., *L'Université Charles à Prague. Sa fondation, son évolution et son caractère au XIVe siècle*, Orbis, Praha, 1948).

117 „Sane ut tam salubris et laudabilis animi pareat concepcion fructus dignos, regni ipsius fastigia tripudialibus novitatis volentes primiciae augmentari, in nostra Pragensi metropolitica et amenissima civitate, quam terrene fertilitatis fecunditas et plenitudine rerum amenitas localis redditum utiliter tanto negocio congruentem, instituendum, ordinandum et de novo creandum consulta utique deliberacione previa duximus studium generale, in quo siquidem studio doctores, magistri et scolares erunt in qualibet facultate, quibus bona magnifica promittimus et eis, quos dignos viderimus, regalia donaria conferemus, omnes et singulos doctores, magistros et scolares in profectione et qualibet facultate ac undecunque venerint, veniendo, morando et redeundo sub nostre maiestatis speciali protectione et salva gardia retinentes, firmam singulis fiduciam oblaturi, quod privilegia, immunitates et libertates omnes, quibus tam in Parisiensi, quam Bononiensi studiis doctores et scolares auctoritate regia uti et gaudere sunt soliti, omnibus et singulis illuc accedere volentibus liberaliter impertimur et faciemus ab omnibus et singulis inviolabiliter observari. In quorum omnium testimonium et ad certitudinem pleniores presentes fieri iussimus et nostre maiestatis sigilli appensione muniri“ (cf. *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum 1345-1348*, in: *Monumenta Germaniae historica*, VII, Hanoviae, 1826: pp. 580-581; *Vetuslani*, A., *La fondation des universités dans l'Europe Centrale aux temps du pontificat d'Urban V.*, in: *La storia del diritto nel quadro delle scienze storiche*, Società italiana di storia del diritto, Firenze, 1966: p. 361; *Rashdall*, H., op. cit., II, pp. 211-245; *Chaloupecky*, V., *L'Université Charles à Prague. Sa fondation, son évolution et son caractère au XIVe siècle*, Orbis, Praha, 1948).

novljenja potpisao na oltaru sv. Václava uz riječi da „sveti češki baštinik“ zauvijek bude zaštitnik i branitelj generalnog učilišta. Dao je izraditi pečat s prikazom cara u klečećem položaju pred sv. Václavom s poveljom osnutka generalnog učilišta. Slučaj je htio da taj datum u povijesti češkog naroda bude zabilježen kao jedan od najznačajnijih, a zbog velike epidemije kuge i jedan od najcrnjih u povijesti Europe.¹¹⁸

Predavanja na mladom sveučilištu počela su iste 1348., iako je trebalo još nekoliko godina rada da se organizira i uhoda. Imalo je, kao i pariško, sva četiri fakulteta „viših“ disciplina: pravni, medicinski, filozofski i teološki. Za profesore na svom sveučilištu Karlo se snalazio na razne načine. Na svim stranama svoga prostranog Carstva nastojao je naći najučenije ljude koji bi privukli studente željne znanja i akademskih naslova.¹¹⁹ Za teološki fakultet car se još 1347. obratio za pomoć papi Klementu VI. koji mu je kao veliki štovatelj sv. Tome Akvinskoga¹²⁰ savjetovao da se za pomoć obrati Dominikanskom redu koji je raspolagao s više svojih generalnih

great chancellor. Charles signed the foundation charter at the altar of St. Václav with the words that „holy Czech heir“ should always be patron and defender of the general institution of learning. Charles had a stamp with a representation of kneeling emperor in front of St. Václav with a charter of foundation of the general institution of learning made. This date remained remembered as one of most important dates in the history of Czech people, and one of the darkest dates in the history of Europe due to big plague epidemics.¹¹⁸

Lectures at the young university started in 1348 although it took few years for things to start running smoothly. It had all four faculties of „higher“ disciplines (as well as the university of Paris): law, medicine, philosophy and theology. Charles did everything he could to attract professors to his university. On all sides of his vast empire he tried to find the most educated people who could attract students hungry of knowledge and academic degrees.¹¹⁹ For the faculty of theology the emperor addressed Pope Clement VI in 1347 who advised him as a great admirer of St. Thomas Aquinas¹²⁰

118 Vojtíšek, V., n. dj., 9. S godinom otvaranja praškoga generalnog učilišta podudara se vjerojatno najveća koja je ikada pogodila Europu: epidemija kuge zvana „crna smrt“ koja je zahvatila većinu zemalja, osobito sredozemnog područja. Demografski gubitci posvuda su bili zastrašujući. Europa, koja je – kako se računa – u to vrijeme imala oko 75 – 80 milijuna stanovnika, u toj je pošasti izgubila između 30 i 50% ukupnog stanovništva. Najveće su žrtve, zbog naravi svog posla, bili liječnici, bilježnici, svećenici i redovnici i svi oni koji su, iz jednog ili drugog razloga, imali doticaja s oboljelima. No ni psihološke, gospodarske i kulturne posljedice nisu bile manje. Tom prilikom opustjeli su i brojni samostani, osobito oni u kojima su se nalazila generalna učilišta. Rijetki preživjeli tražili su spas u pustim mjestima gdje nije moglo biti ni govora o ozbilnjom studiju ili redovničkom opsluživanju (usp. Nohl, J., *Der schwarze Tod. Eine Chronick der Pest 1348 - 1720*, Kiepenheuer, Potstdam, 1924; Capitani, O., *Morire di peste: testimonianze antiche e interpretazioni moderne della peste nera del 1348*, Ed. Patron, Bologna, 1995; Bergdolt, K., *La Peste Nera e la fine del Medioevo*, Piemme, Casale Monferrato, 1997; Cipriani, A., *A peste, fame e bello libera nos Domine: le pestilenze del 1348 e del 1400*, Soc. Pistoiese di Storia Patria, Pistoia, 1990; Pini, A. I., *La società italiana prima e dopo la „peste nera“*, Società pistoiese di storia patria, Pistoia, 1981).

119 Usp. Kadlec, J., Reholni studia pri Karlove univerzite v dobe predhusitske, *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae*, VII (1966), 2: 63–108; Koudelka, V. J., S. Tommaso d'Aquino e la Boemia, u: *Tommaso d'Aquino nella storia del pensiero*, II, Edizioni Domenicane Italiane, Napoli, 1974: 348.

120 Laurent, M.-H., Pierre Roger et Thomas de Aquin, *Revue thomiste*, 36 (1931): 157–173.

118 V. Vojtíšek, op. cit., p. 9. Year of opening of the general institution of learning in Prague coincides with probably the biggest calamity which ever befell Europe: plague epidemic called „Black Death“ which spread in most countries, particularly in the Mediterranean. Demographic losses were terrifying. Europe which had population of about 75-80 million lost between 30 and 50% of the total population in this plague. Most often victims were physicians, notaries, priests and monks due to nature of their professions, and all those who were in contact with people for one reason or another. But psychological, economic and cultural consequences were just as bad. Many monasteries were deserted, particularly the ones with general institutions of learning. Rare survivors looked for salvation in waste places where study or monastic activity could not be organized (cf. Nohl, J., *Der schwarze Tod. Eine Chronick der Pest 1348 - 1720*, Kiepenheuer, Potstdam, 1924; Capitani, O., *Morire di peste: testimonianze antiche e interpretazioni moderne della peste nera del 1348*, Ed. Patron, Bologna, 1995; Bergdolt, K., *La Peste Nera e la fine del Medioevo*, Piemme, Casale Monferrato, 1997; Cipriani, A., *A peste, fame e bello libera nos Domine: le pestilenze del 1348 e del 1400*, Soc. Pistoiese di Storia Patria, Pistoia, 1990; Pini, A. I., *La società italiana prima e dopo la „peste nera“*, Società pistoiese di storia patria, Pistoia, 1981).

119 Cf. Kadlec, J., Reholni studia pri Karlove univerzite v dobe predhusitske, *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae*, VII (1966), 2: pp. 63–108; Koudelka, V. J., S. Tommaso d'Aquino e la Boemia, in: *Tommaso d'Aquino nella storia del pensiero*, II, Edizioni Domenicane Italiane, Napoli, 1974: p. 348.

120 Laurent, M.-H., Pierre Roger et Thomas de Aquin, *Revue thomiste*, 36 (1931), pp. 157-173.

učilišta i čiji su članovi uživali najveći znanstveni ugled.¹²¹ U to se Karlo mogao i sam uvjeriti za vrijeme svoga osmogodišnjeg boravka u Parizu. U tu svrhu obratio se vrhovnoj upravi Dominikanskog reda u Rimu. Rješenje je nađeno u samom Pragu. Radilo se o učilištu Češke provincije Dominikanskog reda (*provincia Bohemiae*) koja je imala dosta članova koji su studirali u Italiji i Francuskoj¹²² s višim akademskim naslovima.¹²³ U dogovoru s carem vrhovna uprava reda je 1347. provincijalno učilište Češke provincije, koje se nalazilo u samostanu sv. Klementa, uzdigla na stupanj generalnog učilišta pristavši da ono – po ugledu na pariško generalno učilište – kao teološki fakultet uđe u sastav novoga sveučilišta.¹²⁴ Za njegova dekana bio je imenovan ugledni profesor Ivan iz Dambacha u Njemačkoj kojega je car osobno poznavao i cijenio.¹²⁵

to contact the Dominican Order for help which had several general institutions of learning whose members enjoyed greatest scientific reputation.¹²¹ Charles could witness this during his eight years in Paris. Therefore he addressed general administration of the Dominican Order in Rome. The solution was found in Prague. It was a college of Czech Province of the Dominican Order (*provincia Bohemiae*) which had quite a few members who studied in Italy and France¹²² with higher academic degrees.¹²³ In agreement with the emperor general administration of the order had promoted the provincial college of the Czech province in 1347 which was situated in the monastery of St. Clement, to the degree of general institution of learning agreeing that it could be a part of the new university on the Parisian model of general institution of learning.¹²⁴ Distinguished professor John from Dambach in Germany was elected dean. The emperor knew him personally and respected him.¹²⁵

121 Tadra, F., *Kulturní styky Cech s cizinou az do válek husitskych*, Praha 1897; Koudelka, V. J., ondje.

122 Usp. Koudelka, V. J., Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter, II, u: *Die Männer- und Frauenkloster* (Archivum Fratrum Praedicatorum), 26 (1956): 127 ss.

123 Usp. *Acta Capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, II (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum historica, IV), Romae, 1899: 90, 243–244.

124 „Denunciamus fratribus universis, quod nos ad petitionem serenissimi principis et magnifici Caroli regis Romanorum illustris assignamus et ponimus studium generale in conventu Pragensi de provincia Bohemie; dicto autem conventui Pragensi lectorem assignamus fratrem Iohannem de Tambaco, magistrum in theologia in provincia Theutoniae“ (*Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, II: ab anno 1304 usque ad annum 1378, Romae – Stuttgardiae, 1899: 319).

125 J. von Dambach (1288. – Prag, 10. listopada 1372.) g. 1308. ušao je u Dominikanski red, studirao u Strasbourgu i na sveučilištu u Kölnu kod čuvenog profesora Meistera Eckharta ili Hochheima (oko 1260. – 1327.). Prešavši na sveučilište u Parizu, slušao je teologiju skupa s kasnije poznatim dominikanskim teologom Johannesom Taulerom (oko 1300.–1361.). Nakon nekoliko godina rada u Strasbourgu, 1338. nastavio je studij teologije u Bologni i Montpellieru gdje je 1347. stekao akademski stupanj magistra (doktora) teologije i odmah poslan u Prag za voditelja tamošnjega generalnog učilišta gdje je napisao više zapuženih djela koja su u XIV. i XV. stoljeću uživala osobito velik ugled: *Exhortatio ad Carolum IV. De consolatione theologie*, *De sensibilibus deliciis paradisi*, *De culpa et gratia* (Gieraths, P.-G., Johannes von Dambach (Tambaco, Cambico, Zumbacho), u: *Neue Deutsche Biographie*, Band 10, Duncker & Humblot, Berlin, 1974: S 547; Nechutová, J., *Die lateinische Literatur des Mittelalters in Böhmen*, Böhlau Verlag, Köln, 2007).

121 Tadra, F., *Kulturní styky Cech s cizinou az do válek husitskych*, Praha 1897; Koudelka, V. J., S. Tommaso d'Aquino e la Boemia, in: *Tommaso d'Aquino nella storia del pensiero*, II, Edizioni Domenicane Italiane, Napoli, 1974: p. 348

122 Cf. Koudelka, V. J., Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter, II, in: *Die Männer- und Frauenkloster* (Archivum Fratrum Praedicatorum), 26 (1956): p. 127 ss.

123 Cf. *Acta Capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, II (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum historica, IV), Romae, 1899), p. 90, pp. 243–244.

124 „Denunciamus fratribus universis, quod nos ad petitionem serenissimi principis et magnifici Caroli regis Romanorum illustris assignamus et ponimus studium generale in conventu Pragensi de provincia Bohemie; dicto autem conventui Pragensi lectorem assignamus fratrem Iohannem de Tambaco, magistrum in theologia in provincia Theutoniae (*Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, vol. II. ab anno 1304 usque ad annum 1378, Romae – Stuttgardiae, 1899, p. 319).

125 J. von Dambach (1288 - Prague, October 10, 1372) entered the Dominican Order in 1308, studied in Strasbourg and at the university in Köln with the famous professor Meister Eckhart or Hochheim (ca. 1260 – 1327). After coming to the university of Paris, he took theology classes with Johannes Tauler (ca. 1300-1361). who would later become a famous Dominican theologian. After several years of work in Strasbourg in 1338 he continued the study of theology in Bologna and Montpellier where he earned magister's (doctor's) degree in theology in 1347 and he was immediately sent to Prague as the head of the general institution of learning where he wrote several important works which enjoyed great reputation in the 14th and 15th centuries: *Exhortatio ad Carolum IV. De consolatione theologie*, *De sensibilibus deliciis paradisi*, *De culpa et gratia* (Gieraths, P.-G., Johannes von Dambach (Tambaco, Cambico, Zumbacho), u: *Neue Deutsche Biographie*, Band 10, Duncker & Humblot, Berlin, 1974: S 547; Nechutová, J., *Die lateinische Literatur des Mittelalters in Böhmen*, Böhlau Verlag, Köln, 2007).

4. Na praškom generalnom učilištu kao „učilištu za sve“ trebala se, načelno, predavati univerzalna znanost. Budući da su utemeljitelji generalnog učilišta bili papa i rimski car, predstavnici najvećeg dijela kršćanskog svijeta, na upis na nj pohrlili su mnogi studenti iz drugih zemalja (Engleske, Francuske, Lombardije, Poljske, Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva itd.) željni znanja i akademске izobrazbe.

Godine 1372. studenti pravnog fakulteta odijelili su se od ostalih osnovavši vlastito generalno učilište povezano s drugim fakultetima samo osobom praškog nadbiskupa, velikog kancelara. Svako od tih generalnih učilišta bilo je podijeljeno na četiri sveučilišne „nacije“: češku, poljsku, bavarsku i sasku. Češka „nacija“ okupljala je u sebi Mađare i Južne Slavene; poljska „nacija“ je, osim samih Poljaka, okupljala Šlezijce, Litvance i Ruse; bavarska „nacija“ okupljala je Austrijance, Švabe, Francuze i Renance; Saska „nacija“ davala je gostoprимstvo studentima iz Meissena i Tiringije, Dancima i Švedanima. Važnost tih „nacija“ dolazila je do izražaja osobito pri biranju izbora rektora, imenovanju novih dužnosnika i sveučilišnog osoblja. Generalno se učilište odmah od početka profiliralo kao meta brojnih studenata iz gotovo cijele Europe.¹²⁶

Kralj je ujedno 30. srpnja 1366. ustanovio poseban zavod koji je nosio njegovo ime. U njemu je moglo živjeti 12 magistara. Za njihovo uzdržavanje namijenio je prihode zbora (kaptola) crkve sv. Lazara u Pragu.¹²⁷ Na taj je način Karlovo sveučilište od početka postalo intelektualno središte i bitan čimbenik kulturnog i društvenog razvoja češkog naroda.¹²⁸ „Grad Prag postao je vrlo poznat i slavan u mnogim krajevima svijeta“, kako je zapisaо suvremeni kroničar.¹²⁹

Prihode za uzdržavanje sveučilišta kralj je osigurao iz raznih izvora: od kraljevskih prihoda, doprinosa nadbiskupije, kaptola, samosta-

4. At the general institution of learning in Prague as an „institution of learning for all“ universal science was in principle supposed to be taught. Since the founders of the general institution of learning were the pope and the Roman emperor, representatives of the largest part of the Christian world, this university attracted many students from other countries (England, France, Lombardy, Poland, Hungarian-Croatian kingdom etc.) who wanted knowledge and academic education.

In 1372 students of the faculty of law were separated from the others when they founded their own general institution of learning connected with other faculties only in person of the archbishop of Prague, great chancellor. Each of these general institutions of learning was divided into four university „nations“: Czech, Polish, Bavarian and Saxon. Czech nation encompassed the Hungarians and southern Slavs; Polish „nation“ referred to the Poles, Silesians, Lithuanians and Russians; Bavarian „nation“ gathered Austrians, Swabians, French and natives of the Rhine provinces; Saxon „nation“ offered hospitality to students from Meissen and Thuringia, the Danes and Swedes. Importance of these „nations“ was particularly pronounced when the rector was elected, or new official and university staff was appointed. General institution of learning became distinctive from the beginning as a destination point of many students from almost entire Europe.¹²⁶

The king also founded a special institute on July 30, 1366 which had his name. Twelve magisters could live in it. Revenues of the chapter of the church of St. Lazarus in Prague were intended for their salaries.¹²⁷ In that way Charles' university became an intellectual center and important factor of cultural and social development of the Czech people from the beginning.¹²⁸ „The city of Prague became very famous and renown in many parts of the world“, as a contemporary chronicler wrote.¹²⁹

126 Usp. Krofta, K., *La Boemia fino all'estinzione dei Přemislidi*, pp. 96–98.

127 Vojtěšek, V., n. dj., 17.

128 N. dj., 10–11.

129 N. dj., 10.

126 Cf. Krofta, K., *La Boemia fino all'estinzione dei Přemislidi*, pp. 96–98.

127 Vojtěšek, V., op. cit., p. 17.

128 Op. cit., pp. 10–11.

129 Op. cit., p. 10.

SL. 22 / FIG. 22

**Moderno Karlovo sveučilište
Modern Charles University**

ugledu Luksemburške dinastije. Karlov primjer slijedio je njegov politički suparnik austrijski vojvoda Rudolf II. za bečko sveučilište (1365.) u nastojanju da poveća ugled habsburške dinastije¹³¹, jednako kao što je zatim učinio poljski kralj Kazimir Veliki (1333. – 1370.) za sveučilište u Krakovu (1364.) da bi podigao ugled dinstijskog Pjastovića.¹³² Time je započeo proces osnivanja nacionalnih (sve)učilišta koja su sve više gubila opće ili nadnacionalno obilježje u prilog posebnoga ili nacionalnoga, što je u velikoj mjeri pridonijelo formiranju novih europskih nacionalnih država.¹³³

Karlo IV. umro je 29. studenoga 1378. ostavivši iza sebe veliko političko, kulturno i gospodarsko nasljeđe. Kao češki kralj i njemački car učinio je Prag ne samo glavnim gradom Češkog Kraljevstva i Carstva nego ga i pretvo-

na i dr., što je car potvrdio zlatnom poveljom. Zahvaljujući tim mjerama kvaliteta profesora i studenata praškog sveučilišta bila je na razini boljih sveučilišta u Europi.¹³⁰

Taj nesumnjni vi uspjeh Karla IV. s osnivanjem sveučilišta u Pragu imao je ne samo kulturnu nego i političku važnost. Poslužio je

SL. 23 / FIG. 23

**Grb Karlovoog sveučilišta u Pragu
Coat of arms of the Charles University in Prague**

The king ensured financial support for the university from various sources: from royal revenues, chapter, monasteries etc. which was confirmed with an emperor's golden charter. Owing to these measures quality of professors and students of the Prague university was at the level of better universities in Europe.¹³⁰

This undisputed success of Charles IV in founding the university in Prague had

not only cultural but also political importance. It enhanced the reputation of the Luxembourg dynasty. Charles' example was followed by his political opponent the duke of Austria Rudolph II for the university of Vienna (1365) in an attempt to increase the reputation of the Habsburg dynasty,¹³¹ just like Polish king Casimir the Great (1333-1370) did for the university in Krakow (1346) in order to improve the reputation of the Piast dynasty.¹³² Process of foundation of national institutions of learning/universities started in that way which started to lose general or transnational characteristic in favour of particular or national which contributed significantly to formation of new European national states.¹³³

Charles IV died on November 29, 1378 leaving behind big political, cultural and economic in-

130 Usp. Kadlec, J., n. dj., 63–108; Koudelka, J. V., S. Tommaso d'Aquino e la Boemia, 350.

131 Kad je austrijski vojvoda Rudolf IV. 1365. izdao povelju o osnivanju sveučilišta u Beču, papa Urban V. odbio je izdati odobrenje za teološki fakultet. Neki misle da se tomu usprotivio Karlo IV. koji nije htio konkurenčiju za svoje praško sveučilište. Tek je 1384. papa Urban VI. pristao priznati taj fakultet, čime je bečko sveučilište postalo cijelovito.

132 Verger, J., Le Università del Medioevo, 192.

133 Usp. Le Goff, J., Gli intellettuali nel Medioevo, Mondadori, Milano, 1979: 145–154; Quaglioni, D., Papato avignonese e problemi politici, Storia della Chiesa, XI, Edizioni San Paolo, Milano, 1994: 372–374.

130 Cf. Kadlec, J., op. cit., 63–108; Koudelka, J. V., S. Tommaso d'Aquino e la Boemia, 350.

131 When Austrian duke Rudolf IV issued a charter on founding a university in Vienna in 1365, Pope Urban V refused to issue an approval for the faculty of theology. In the opinion of some Charles IV was against it as he did not want competition for his university of Prague. Only in 1384 Pope Urban agreed to acknowledge this faculty which made the university of Vienna integral.

132 Verger, J., Le Università del Medioevo, p. 192.

133 Cf. Le Goff, J., Gli intellettuali nel Medioevo, Milano 1979: pp. 145–154; D. Quaglioni, Papato avignonese e problemi politici, Storia della Chiesa, XI, Edizioni San Paolo, Milano, 1994: pp. 372–374.

rio u „Zlatni grad“ u doslovnom i prenesenom smislu kojemu je poseban sjaj davalо njegovo sveučilište, prvo u središnjoj Europi. Zahvaljujući njemu Češka je postigla izvanredan kulturni i politički uzlet, a da Carstvo zbog toga nije pretrpjelo štete. Iako smatran „Ocem Domovine“, bio je državnik širokih pogleda i velikih idealâ koji je znao razmišljati u univerzalnim kategorijama, uskladiti interese češkog naroda s njemačkim hegemonističkim težnjama, pomiriti političko-vjerski kult Karla Velikoga s kultom sv. Václava, simbola i zaštitnika Češke.¹³⁴

5. Generalna učilišta, kao uostalom i sve drugo, uvijek dijele sudbinu naroda. Tako se i praško učilište našlo se u vrtlogu vjerskih i političkih previranja u vrijeme Zapadnog raskola (1380. – 1417.). U sveopćoj pometnji oko osobe legitimnog pape cijela Europa se – kako smo vidjeli – podijelila na dva suprotstavljenâ bloka zvana „obedijencije“. Od te podjele nisu ostala pošteđena ni sveučilišta, pa tako ni pariško čiji je teološki fakultet bio smatran bedemom i čuvarom katoličkog pravovjerja s isključivim pravom davanja doktorskih naslova iz tog područja. Budući da je Francuska postala glavni oslonac antipapi Klementu VII. i njegovim nasljednicima u Avignonu, pariško se sveučilište svrstalo na njihovu stranu. Kao odgovor na to, pripadnici rimske „obedijencije“ prestali su odlaziti u Pariz

heritance. As a Czech king and German emperor he made Prague not only the capital of the Czech kingdom and Empire but he also turned it into a „Golden City“ in literal and metaphorical meaning which had particular glow due to its university, the first in central Europe. Due to this university Bohemia saw outstanding cultural and political ascent, without any harm done to the Empire. Although Charles IV was considered „Father of the Homeland“, he was a statesman with broad views and big ideals who knew how to think in universal categories and to harmonize interests of the Czech people with German hegemonic aspirations, and to pacify political and religious cult of Charles the Great with the cult of St. Václav, symbol and patron of Bohemia.¹³⁴

5. General institutions of learning always share destiny of people just like everything else. In that way the university of Prague was in the middle of religious and political turmoil during the Western Schism (1380 - 1417). In general confusion about the legitimate pope entire Europe was divided in two opposed blocks called „obediences“. Universities were not exempt from this division including the university of Paris whose faculty of theology was considered as a guard and protector of Catholic orthodoxy with exclusive right of awarding doctoral degrees in this field. Since France became the main support of antipope Clement VII and his successors

134 O Karlu IV. postoji opsežna stručna literatura iz koje izdvajamo nekoliko novijih publikacija: *Karl IV. Kaiser von Gottes Gnaden. Kunst und Repräsentation des Hauses Luxemburg 1310-1437*, ur. J. Fajt, Deutscher Kunstverlag, München i Berlin 2006; Hoensch, J., *Die Luxemburger. Eine spätmittelalterliche Dynastie von gesamteuropäischer Bedeutung 1308-1437*, Kohlhammer, Stuttgart, 2000: 105–192; Kintzinger, M., *Karl IV.*, u: *Die deutschen Herrscher des Mittelalters, Historische Porträts von Heinrich I. bis Maximilian I.*, ur. B. Schneidmüller i S. Weinfurter, C. H. Beck, München, 2003: 408–432; *Kaiser Karl IV. 1316-1378. Forschungen über Kaiser und Reich*, ur. H. Patze, Ph. C. W. Schmidt, Göttingen, 1978; Seibt, F., *Karl IV. Ein Kaiser in Europa*, Suddeutscher Verlag, Frankfurt a/M, 2003; Stoob, H., *Karl IV. und seine Zeit*, Styria, Graz, 1990; Thomas, H., *Deutsche Geschichte des Spätmittelalters 1250-1500.*, W. Kohlhammer, Stuttgart, 1983; *Die Goldene Bulle von 1356 – das vornehmste Verfassungsgesetz des Heiligen Römischen Reiches Deutscher Nation*, ur. Lutz, D., Schmidt-Römhild, Lübeck, 2006.

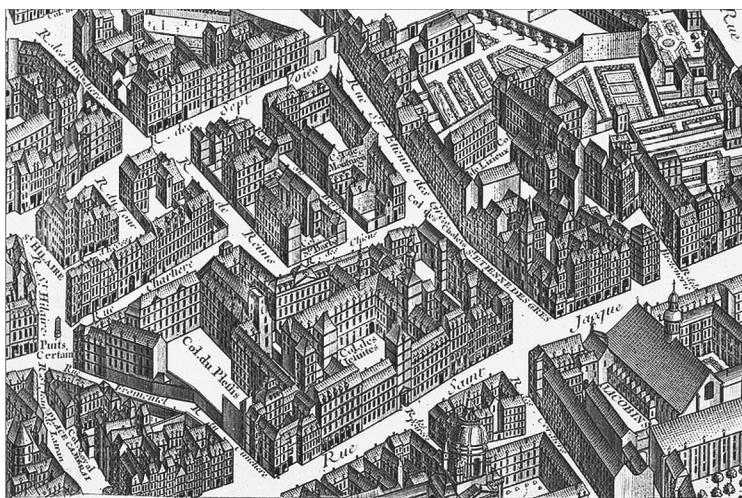
134 There are many professional works about Charles IV of which we will mention some recent publications: *Karl IV. Kaiser von Gottes Gnaden. Kunst und Repräsentation des Hauses Luxemburg 1310-1437*, ed. J. Fajt, Deutscher Kunstverlag, München and Berlin 2006; Hoensch, J., *Die Luxemburger. Eine spätmittelalterliche Dynastie von gesamteuropäischer Bedeutung 1308-1437*, Kohlhammer, Stuttgart, 2000: pp. 105–192; Kintzinger, M., Karl IV, in: *Die deutschen Herrscher des Mittelalters, Historische Porträts von Heinrich I. bis Maximilian I.*, ed. B. Schneidmüller and S. Weinfurter, C. H. Beck, München, 2003: 408–432; *Kaiser Karl IV. 1316-1378. Forschungen über Kaiser und Reich*, ed. H. Patze, Ph. C. W. Schmidt, Göttingen, 1978; Seibt, F., *Karl IV. Ein Kaiser in Europa*, Suddeutscher Verlag, Frankfurt a/M, 2003; Stoob, H., *Karl IV. und seine Zeit*, Styria, Graz, 1990; Thomas, H., *Deutsche Geschichte des Spätmittelalters 1250-1500.*, W. Kohlhammer, Stuttgart, 1983; *Die Goldene Bulle von 1356 – das vornehmste Verfassungsgesetz des Heiligen Römischen Reiches Deutscher Nation*, ed. Lutz, D., Schmidt-Römhild, Lübeck, 2006.

radi postizanja doktorskih naslova iz teologije. Razlog: ono je svojim pristajanjem uz protupapu i koncilijarističku doktrinu o superiornosti sabora nad papom izgubilo svoj nekadašnji ugled „tvrdave pravovjerja“ i „papinskog sveučilišta“. Predlagali su zamjenu pariškoga jednim drugim sveučilištem koje bi bolje odgovaralo zadaći papinskoga elitnog sveučilišta. Izbor je pao na Prag. Posebna uloga bila je namijenjena njegovom teološkom fakultetu koji je morao biti na visini novonastalih prilika i nastojati privući što više studenata iz raznih zemalja. Pothvat je izgleđao to lakšim što je praško generalno učilište Dominikanskog reda, na traženje Karla IV., već bilo u sastavu tamošnjeg sveučilišta kao njegov teološki fakultet. S tim se planom suglasio čelnik reda Rajmund De Vineis (1380. – 1399.) koji je s praškim nadbiskupom Janom Jensteinom kao velikim kancelarom sveučilišta 8. prosinca 1383. potpisao ugovor o suradnji. Dogovoren je da dominikansko generalno učilište i dalje ostane u sastavu tamošnjeg sveučilišta kao njegov teološki fakultet, pod uvjetom da dominikanci iz svih drugih zemalja rimske „obedijencije“ imaju pravo na njemu studirati i predavati teologiju u svrhu postizanja doktorskih naslova na isti način i pod istim uvjetima kako se to dotad radilo u Parizu (*secundum et iuxta modum, statuta et consuetudinem studii Parisiensis*).“ Generalnom učilištu sv. Klementa u Pragu bila je namijenjena vodeća uloga koju je dotle imalo generalno učilište sv. Jakova u Parizu.¹³⁵

in Avignon, university of Paris was on their side. As a response members of the Roman „obedience“ stopped going to Paris to obtain doctoral degrees in theology. The main reason was that the university of Paris lost its former reputation of the „fort of orthodoxy“ and „papal university“ because it supported antipope and conciliarism doctrine of superiority of parliament over pope. They proposed substitution of the university of Paris with another university which would suit better the task of an elite papal university. Prague was chosen. Its faculty of theology had special role which had to meet new challenges and attract as much students as possible from different countries. The mission seemed easy because general institution of learning of the Dominican Order in Prague was already a constituent of the university at request of Charles IV as its faculty of theology. Master of the Dominican Order Raymond de Vineis (1380-1399) agreed with the plan and signed a cooperation agreement with the archbishop of Prague Jan Jenstein on December 8, 1383 as a great chancellor of the university. It was agreed that the Dominican general institution of learning will remain a part of university as its faculty of theology only if all Dominicans from all other countries of the Roman „obedience“ had the right to study at it and teach theology in order to earn doctoral degrees in the same way and under same conditions as was the practice in Paris (*secundum et iuxta modum, statuta et consuetudinem studii Parisiensis*).“ General institution of learning of St. Clement in Prague was supposed to get the leading role which previously belonged to the general institution of learning of St. James in Paris.¹³⁵

135 U ugovoru pod naslovom *Instrumentum de unione Fratrum Praedicatorum cum Studio Pragensi* između ostalog stoji: „... De quo idem frater Raymundus tamquam generalis magister ordinis prescripti dicebat, se speciale habuisse et habere mandatum et commissionem a generali capitulo per definitiores eiusdem ordinis et premissorum fecit, ordinavit, determinavit et posuit studium generale et precipue ac specialiter quoad facultatem theologicam in monasterio sive domo Sancti Clementis in Praga totius ordinis sui supradicti in hunc modum: quod fratres eiusdem ordinis, undecumque ad dictum studii locum venerint, possint et debeant scolastico studio insistere lecturas Biblie et Sententiarum ad licentiam magisterii in sacra theologia ceterosque omnes gradus secundum et iuxta modum, statuta et consuetudinem studii Parisiensis promoveri, assu-

135 The contract with the title *Instrumentum de unione Fratrum Praedicatorum cum Studio Pragensi* says: „...De quo idem frater Raymundus tamquam generalis magister ordinis prescripti dicebat, se speciale habuisse et habere mandatum et commissionem a generali capitulo per definitiores eiusdem ordinis et premissorum fecit, ordinavit, determinavit et posuit studium generale et precipue ac specialiter quoad facultatem theologicam in monasterio sive domo Sancti Clementis in Praga totius ordinis sui supradicti in hunc modum: quod fratres eiusdem ordinis, undecumque ad dictum studii locum venerint, possint et debeant scolastico studio insistere lecturas Biblie et Sententiarum ad licentiam magisterii in sacra theologia ceterosque omnes gradus secundum et iuxta modum, statuta et consuetudinem studii Parisiensis promoveri, assumi, recipi et

SL. 24 / FIG. 24

Samostan sv. Jakova u Parizu, sjedište generalnog učilišta
Monastery of St. James in Paris, place of general institution of learning

Tako se, uz pomoć Dominikanskog reda, počeo ostvarivati san Karla IV. i praškog nadbiskupa o pretvaranju Praga u drugi Pariz. Tim razvojem događaja osobito je bio zadovoljan praški nadbiskup koji je, parafrazirajući jedan redak iz Biblije (Izl. 3.21), užviknuo: „O utinam spoliata Francia diteratur Boemia, et veniret nobis dies consimilis, que spoliavit Egiptios et ditavit Hebreos.“¹³⁶ Nakon toga su u Prag su počeli pristizati studenti iz raznih zemalja, pa tako – kako ćemo vidjeti kasnije – i iz Hrvatske.

In that way, with help of the Dominican Order, dream of Charles IV and of the archbishop of Prague about transformation of Prague into another Paris started to come true. The archbishop of Prague was particularly satisfied with this development who exclaimed, paraphrasing a line from the Bible (Ex. 3.21): „O utinam spoliata Francia diteratur Boemia, et veniret nobis dies consimilis, que spoliavit Egiptios et ditavit Hebreos.“¹³⁶ Students from different countries started arriving to Prague including Croatia as we shall see later.

mi, recipi et admitti; et (in) hunc modum totum ordinem et fratres eiusdem ubilibet constitutos studio Pragensi memorato incorporavit ac univit“ (Koudelka, V., Raimund von Capua und Böhmen, *Archivum Fratrum Praedicatorum*, 30 (1960): 219–220; usp. Frank, I. W., n. dj., 72–73).

136 „O kad bi oplijenjena Francuska obogatila Češku i nama svalni dani slični onima kada je (Bog) oplijenio Egipćane obogativši Hebreje“ (usp. Denifle, H. i Chatlain, A., *Cartularium Universitatis Parisiensis*, III, Parisiis, 1894: 584–585; Koudelka, V. J., S. Tommaso d'Aquino e la Boemia, 350). Tu je metaforu prvi upotrijebio sv. Augustin koji je isticao važnost antičke grčko-rimske kulture za cijelo čovječanstvo, pa time i za kršćanstvo, prihvatajući kulturu, a odbacujući pogansku vjeru. Želio je reći da se kršćani mogu služiti antičkim kulturnim blagom kao što su Židovi odnijeli iz Egipta zlatne i srebrne vase i dragocjenosti od kojih su kasnije sagradili Zavjetni kovčeg. U tu je svrhu u djelu *De doctrina christiana* izradio program kršćanskih škola. Sastavio ga je kao pomoć biskupima i svećenicima koji su se bavili izobrazbom mladeži kao uvod u studij Svetog pisma i crkvenih disciplina (usp. Krasić, S., *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjega vijeka*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2012: 82).

admitti; et (in) hunc modum totum ordinem et fratres eiusdem ubilibet constitutos studio Pragensi memorato incorporavit ac univit“ (Koudelka, V., Raimund von Capua und Böhmen, *Archivum Fratrum Praedicatorum*, 30 (1960): pp. 219–220; cf. Frank, I. W., op. cit., pp. 72–73).

136 „If only plundered France would enrich Bohemia and we would see days similar to those when (God) plundered the Egyptians to enrich the Hebrews“ (cf. Denifle, H. and Chatlain, A., *Cartularium Universitatis Parisiensis*, III, Parisiis, 1894: pp. 584–585; Koudelka, V. J., S. Tommaso d'Aquino e la Boemia, p. 350). This metaphor was first used by St. Augustine who emphasized the importance of classical Greco-Roman culture for the entire humanity including Christianity, by accepting culture and rejecting pagan beliefs. He wanted to say that the Christians may use ancient cultural treasure as the Jews took golden and silver vases and other valuables from Egypt of which they later made Ark of the Covenant. With that aim he made program of the Christian schools in his work *De doctrina christiana*. It was made as a manual for bishops and priests who dealt with education of the young as an introduction to the study of the Scripture and church disciplines (cf. Krasić, S., *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjega vijeka*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2012: 82).

SL. 25 / FIG. 25
*Pečat Sveučilišta u
Leipzigu*
*Stamp of the
University of Leipzig*

Međutim, razvoj događaja ipak nije išao u tom pravcu. Pretvaranje Praga u drugo europsko intelektualno i duhovno središte bio je lijep, ali teško ostvariv san. Prvi snažan udarac njegovu ostvarenju dao je češki kralj Václav, sin Karla IV. koji se, kao ni mnogi drugi, nije najbolje snašao u toj zbrici. Najprije je, skupa sa svojim ocem Karлом IV. koji je još bio na životu (+29. studenoga 1378.), podržao papu Urbana VI., da bi početkom XV. stoljeća u vrijeme husitskih previranja u Pragu, pod utjecajem Jana Husa (1369. – 1415.), prešao u tabor avignonskih anti-papa. Karlovo sveučilište, na kojemu su njemački profesori još uvijek predstavljali većinu, opredijelilo se za rimsku obedijenciju. Kralj Václav je za odmazdu 1409. promijenio statute generalnog učilišta po kojima je svaka od četiri sveučilišne „nacije“ (češka, poljska, bavarska i saska) imala po jedan glas. Kralj je odredio da ubuduće samo češka „nacija“ ima tri glasa, a sve tri ostale samo jedan glas. Nezadovoljne takvom povredom statuta sve tri ostale „nacije“ napustile su Prag. Oko tisuću profesora i studenata preselilo se u Leipzig gdje su, uz pomoć saskoga izbornog kneza Fridrika Ratobornoga (Streitbare) 2. prosinca 1409. osnovali novo generalno učilište koje je, kao i u Pragu, imalo fakultete svih četiriju „viših“ disciplina. Tim činom generalno učilište u Pragu izgubilo je svoju međunarodnu („generalnu“) ulogu postavši prvo moderno nacionalno sveučilište (*universitas*).¹³⁷

Nakon toga se ni Dominikanski red više nije pridržavao preuzetih obveza. No za gubitak prestiža praškog sveučilišta bilo je i drugih razloga.

Hower the development of events did not go in that direction. Transformation of Prague into the second European intellectual and spiritual center was a beautiful dream, but also very difficult to realize. The first heavy blow to its realization came from Václav, son of Charles IV who could not cope with this confusing situation as many others. At first he supported Pope Urban VI together with his father who was still alive (+ November 29, 1378), but at the beginning of the 14th century during the Hussite disturbances in Prague, under influence of Jan Hus (1369-1415), he joined the Avignon popes. Charles' university at which German professors were still a majority, chose Roman „obedience“. In retaliation King Václav in 1409 changed statutes of the general institution of learning after which each of four university „nations“ (Czech, Polish, Bavarian, and Saxon) had one vote. King decided that only the Czech „nation“ would have three votes, and remaining three only one vote. Dissatisfied with such violation of the statute, all three remaining „nations“ left Prague. About a thousand professors and students moved to Leipzig where they founded a new general institution of learning with help of duke of Austria Frederick the Quarrelsome (Streitbare) on December 2, 1409 which had four „higher“ disciplines as well as the university of Prague. With that act general institution of learning in Prague lost its international („general“) role becoming the first modern national university (*universitas*).¹³⁷

After such development the Dominican Order no longer fulfilled obligations accepted. But there were other reasons for the loss of prestige of the university of Prague. Due to pope's decision the university of Bologna in 1364 opened a special faculty of theology and started giving the same privileges which until that moment could only be obtained at the university of Paris. Therefore general administration of the Dominican Or-

137 Lindner, Th., *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel*, 2, C. A. Schwetschke und Sohn, Braunschweig, 1875-80; *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung*, Bd. I-III, (Fontes rerum Austriae, II, VI-VII), Wien, 1856-1866.

137 Lindner, Th., *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel*, 2, C. A. Schwetschke und Sohn, Braunschweig, 1875-80; *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung*, Bd. I-III, (Fontes rerum Austriae, II, VI-VII), Wien, 1856-1866.

Papinom odlukom bolognsko je sveučilište 1364. bilo otvorilo poseban teološki fakultet i počelo dodjeljivati one iste povlastice koje je dотle dodjejlivalo jedino pariško sveučilište. Poradi toga je i vrhovna uprava Dominikanskog reda 1410. sva prava i povlastice pariških i praških studenata i profesora prenijela na svoj generalni studij u Bologni.¹³⁸ Red je time odustao od svoje dotadašnje prakse da zbog stjecanja najviših akademskih naslova, osobito doktorata, svoje članove šalje najprije u Pariz, a onda u Prag, čime su navedena generalna učilišta izgubila svoj povlašteni položaj.¹³⁹

Pad prestiža Karlova generalnog učilišta bio je simptom i simbol slične dekadencije u koju je s vremenom zapala njegova zemlja. „Zlatno doba“ češke povijesti i uzlet koji je doživjela pod „Ocem Domovine“ nisu bili duga vijeka. Kao što je naime bio brz njezin uspon, ne manje brza i duboka bila je njezina politička, vjerska i kulturna dekadencija kao posljedica husitskih ratova. No njezino generalno učilište je i u takvim prilikama dokazalo svoju vitalnost. Preživjelo je sva politička i društvena previranja kroz koja je zemlja prolazila, kao dokaz da je bilo nosilac neprolaznih vrednota.

der transferred all rights and privileges of students and professors from Paris and Prague to their general study in Bologna.¹³⁸ This meant that the order gave up its previous practice of sending its members first to Paris and then to Prague to earn highest academic degrees, particularly doctorates, which led to loss of privileged position of the mentioned general institutions of learning.¹³⁹

Decline of prestige of the Charles' general institution of learning was a symptom and symbol of similar decadence which gradually encompassed his country. „Golden age“ of the Czech history and rise which it saw under „Father of the Homeland“ did not last for long. As fast as its rise may have been, not less fast and deep was its political, religious and cultural decadence as a consequence of the Hussite Wars. However the general institution of learning survived even in these circumstances proving its vitality. It survived all political and social upheavals which testifies to the fact that it was a representative of permanent values.

138 „Item denunciamus nostro decreto ex rationabilibus causis auctoritate presencium emanato omnes et singulos fratres tam officiales quam studentes in conventu Bononiensi pro forma consueta Parisiensi eosdem consequi gracias lectoratus et exempciones, quas consequerentur, qui in Parisiensi studio similiter fuissent deputati“ (MOPH, VIII, 1900: 141 i 257).

139 Takve su povlastice u XV. i XVI. stoljeću podijeljene mnogim drugim generalnim učilištima (usp. Piana, C., *Ricerche su le Università di Bologna e di Parma nel secolo XV*, Quaracchi, Florentiae, 1963: 17–18).

138 „Item denunciamus nostro decreto ex rationabilibus causis auctoritate presencium emanato omnes et singulos fratres tam officiales quam studentes in conventu Bononiensi pro forma consueta Parisiensi eosdem consequi gracias lectoratus et exempciones, quas consequerentur, qui in Parisiensi studio similiter fuissent deputati“ (MOPH, VIII, 1900: p 141 and p 257).

139 Such privileges were given to many other general institutions of learning in the 15th and 16th centuries (cf. Piana, C., *Ricerche su le Università di Bologna e di Parma nel secolo XV*, Quaracchi, Florentiae, 1963: pp. 17–18).

ZADAR – „OPĆE VRLO ZNAMENITO UČILIŠTE“ (1396.)

1. ZADAR U PROCJEPU DOMAČIH ASPIRACIJA I TUĐINSKIH POSEZANJA. – 2. USPJESI I NEUSPJESI ANŽUVINSKE POLITIKE. – 3. FRA PAVAO DALMATINAC – PIONIR I PRETHODNIK SVEUČILIŠNOG POKRETA U HRVATA. – 4. INICIJATIVE DOMINIKANSKOG REDA ZA OSNIVANJE ŠKOLA U HRVATSKIM KRAJEVIMA. – 5. VRHOVNI POGLAVAR DOMINIKANSKOG REDA RAJMUND DE VINEIS 1396. U ZADRU OSNIVA GENERALNO UČILIŠTE (SVEUČILIŠTE). – 6. SURADNJA SA SVEUČILIŠTEM U PRAGU. – 7. PRIVREMENI PREKID I USPJEŠAN NASTAVAK RADA 1495. – 8. PRAVNI POLOŽAJ GENERALNOG UČILIŠTA (SVEUČILIŠTA) U ZADRU.

ZADAR – „GENERAL VERY PROMINENT INSTITUTION OF LEARNING“ (1396)

1. ZADAR TORN BETWEEN LOCAL ASPIRATIONS AND FOREIGN TERRITORIAL CLAIMS. 2. – SUCCESSES AND FAILURES OF THE ANGEVIN POLITICS. – 3. FATHER PAUL OF DALMATIA PIONEER AND PREDECESSOR OF THE UNIVERSITY MOVEMENT IN CROATIA. – 4. INITIATIVES OF THE DOMINICAN ORDER FOR FOUNDATION OF SCHOOLS IN THE CROATIAN REGIONS. – 5. MASTER OF THE DOMINICAN ORDER RAYMOND DE VINEIS IN 1396 IN ZADAR FOUNDS A GENERAL INSTITUTION OF LEARNING (UNIVERSITY). – 6. COOPERATION WITH THE UNIVERSITY OF PRAGUE. – 7. TEMPORARY CESSATION AND SUCCESSFUL CONTINUATION OF WORK IN 1495. – 8. LEGAL POSITION OF THE GENERAL INSTITUTION OF LEARNING (UNIVERSITY) IN ZADAR.

SL. 26 / FIG. 26

*Zadar, pogled na sv.
Donat i katedralu
Zadar, view of St.
Donatus and cathedral*

Među hrvatskim gradovima koji su imali najbolje uvjete za osnutak jedne visoke škole bio je Zadar, i to ne samo zbog svoga geopolitičkog položaja i starine nego i zbog stvarne uloge koju je igrao u političkom, vjerskom i kulturnom životu Dalmacije. Smješten je na sredini istočne jadranske obale prema kojoj gravitira veliko i važno kontinentalno zaleđe i na mjestu s kojeg se najlakše može nadzirati važan pomorski put od plodne Padske nizine prema Otrantskim vratima i Sredozemnom moru. Njegovu su važnost uočavali svi njegovi gospodari počevši od starih Ilira i Rimljana do Bizantinaca, hrvatskih narodnih vladara, Arpadovića i Anžuvinaca. Činjenica je da su se gotovo sva važnija politička i kulturna zbivanja u srednjem vijeku događala u ili oko njega. Bio je kao predodređen da bude „ključ Dalmacije i Jadrana“, osobito ako se ima u vidu da je u razvijenom i kasnom srednjem vijeku doživio snažan gospodarski uspon kakav, osim Dubrovnika, nije zabilježio nijedan drugi grad u Dalmaciji.¹⁴⁰

140 O političkoj, gospodarskoj i kulturnoj važnosti Zadra u srednjem vijeku postoji brojna literatura iz koje izdvajamo: Šišić, F., Zadar i Venecija od godine 1159. do 1247., *Rad JAZU*, 142 (1900): 220; Brunelli, V., *Storia della città di Zara dai tempi più remoti sino al 1409*, 2. izdanje, LINT, Trieste, 1974; Novak, G., Presjek kroz povijest Zadra, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 11-12 (1965): 7-76; Klaić, N., Zadar – dalmatinska metropola do XII. stoljeća, *Zadarska revija*, 16 (1967), 2-3: 111-128; Novak Sambrailo, M., Zadar – glavni grad mletačke Dalmacije i Albanije, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 11-12 (1965): 187-202; Žiković, H. L., *Stoljetna borba Zadra protiv Venecije*, vlastita naklada, Zagreb, 1968; Raukar, T., Petricioli, I., Švelec, F. i Peričić, Š., *Prošlost Zadra III: Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797*, Filozofski fakultet, Zadar, 1987; Klaić, N. i Petricioli, I., *Prošlost Zadra II: Zadar u srednjem vijeku do 1409*, Filozofski fakultet, Zadar, 1976; Raukar, T., *Zadar u XV. stoljeću: ekonomski razvoj i društveni odnosi*, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 1977: 25-27; Isti, Venecija i ekonomski razvoj Dalmacije u XV. i XVI. stoljeću, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 10 (1977): 210-218; Čoralić, L., Zadrani u Veneciji od XIV. do XVIII. stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 35 (1993): 63-118.

SL. 27 / FIG. 27

*Zadar iz zraka
Aerial view of Zadar*

I. Zadar was one of the Croatian cities which had the best conditions for foundation of a higher education institution, not only because of its geopolitical position and antiquity but also because of actual role which it

played in political, religious and cultural life of Dalmatia. It is situated in the middle of the eastern Adriatic coast with big and important continental hinterland on a position from which it was easy to control important naval route from the fertile Po Valley towards the Strait of Otranto and Mediterranean Sea. Its importance was noticed by all its rulers from old Illyrians and Romans to the Byzantines, Croatian kings, Arpads and Angevins. The fact is that almost all important political and cultural events in the Middle Ages happened in it or in its vicinity. It seemed as if it were meant to be the „key of Dalmatia and Adriatic“, particularly if we have in mind that in the Advanced and Late Middle Ages it saw strong economic development, which could only be equaled with Dubrovnik in Dalmatia.¹⁴⁰ Importance of Zadar was particular-

140 There is a number of works about political, economic and cultural importance of Zadar in the Middle Ages including the following: Šišić, F., Zadar i Venecija od godine 1159. do 1247., *Rad JAZU*, 142 (1900): p. 220; Brunelli, V., *Storia della città di Zara dai tempi più remoti sino al 1409*, 2nd edition, LINT, Trieste, 1974; Novak, G., Presjek kroz povijest Zadra, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 11-12 (1965): pp. 7-76; Klaić, N., Zadar – dalmatinska metropola do XII. stoljeća, *Zadarska revija*, 16 (1967), 2-3: pp. 111-128; Novak Sambrailo, M., Zadar – glavni grad mletačke Dalmacije i Albanije, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 11-12 (1965): pp. 187-202; Žiković, H. L., *Stoljetna borba Zadra protiv Venecije*, vlastita naklada, Zagreb, 1968; Raukar, T., Petricioli, I., Švelec, F. i Peričić, Š., *Prošlost Zadra III: Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797*, Filozofski fakultet, Zadar, 1987; Klaić, N. and Petricioli, I., *Prošlost Zadra II: Zadar u srednjem vijeku do 1409*, Filozofski fakultet, Zadar, 1976; Raukar, T., *Zadar u XV. stoljeću: ekonomski razvoj i društveni odnosi*, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 1977: pp. 25-27; Raukar, T., Venecija i ekonomski razvoj Dalmacije u XV. i XVI. stoljeću, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 10 (1977): pp. 210-218; Čoralić, L., Zadrani u Veneciji od XIV. do XVIII. stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 35 (1993): pp. 63-118.

SL. 28 / FIG. 28

Plan grada Zadra Zadar city plan

Važnost Zadra naročito je došla do izražaja u srednjem vijeku kada se Venecija kao pomorska i trgovачka sila pokušala proširiti prema istoku u pravcu Egejskog i Sredozemnog mora, pri čemu je Jadranovo more trebalo poslužiti kao najvažniji pomorski put, a Zadar kao glavna luka. I upravo je to bio glavni razlog da je taj „najčvršći i najvažniji grad“ na Jadranu bio jedna od glavnih meta njezinih osvajačkih pohoda na kojemu je na namjeravala temeljiti svoju gospodarsku i političku moć.

Taj „uzdužni“ pravac mletačkih gospodarsko-političkih interesa bio je u izravnoj opreci s „okomitim“ pravcem sličnih interesa najprije hrvatskih narodnih vladara, a kasnije i hrvatsko-ugarskih kraljeva. Te su se dvije linije suprotnih interesa najviše sukobljavale oko Zadra koji je zbog svoga političkog položaja bio od velike važnosti i za jednu i za drugu stranu. U takvom rasporedu strana bilo je gotovo nemoguće izbjegći sukobe. Na

ly pronounced in the Middle Ages when Venice as a naval and merchant force attempted to spread eastwards towards the Aegean and Mediterranean Sea, in which the Adriatic Sea was meant to serve as the most important naval route, and Zadar as the main port. This was the most important reason that this „toughest and most important city“ on the Adriatic was one of main targets of its conquering missions as a basis of its economic and political power.

This „longitudinal“ direction of the Venetian economic and political interests was in direct opposition with „vertical“ direction of similar interests of the Croatian national rulers at first, and then Hungarian-Croatian kings. These two lines of opposite interests were confronted most frequently about Zadar which had great importance for both sides due to its political position. In such distribution of powers it was almost impossible to

što je sve bila spremna Venecija da se domogne Dalmacije, osobito Zadra, pokazala je 1202. godine kada je u IV. križarskoj vojni ucijenila križare da – umjesto oslobođanja Svetе Zemlje od muslimana – u njezinu korist osvoje najprije Zadar, a onda i Carigrad, izopačivši tako narav najvažnijega zajedničkog pothvata zapadno-europskoga kršćanskog svijeta u srednjem vijeku. Kod takva stanja stvari lako je razumjeti da Mletačka Republika nije bila zainteresirana za podizanje škola u Dalmaciji nego je sustavno provodila tipičnu kolonijalnu politiku. Njoj je Dalmacija služila kao sigurnosna zona iz koje je mogla novačiti što više slabo plaćenih vojnika i galeota. I dok su od XII. i XIII. stoljeća gotovo posvuda u Europi nicale škole svih vrsta i razina, sama je Venecija u Padovi imala svoje sveučilište (1222.), a u samom Gradu na lagunama između 1370. i 1390. istovremeno je plaćala 130 – 160 učitelja¹⁴¹, dok u svojoj koloniji na istočnoj jadranskoj obali ni tada, ni kasnije nije otvorila nijednu školu vrijednu tog imena. To, razumljivo, nije moglo ne uroditи teškim posljedicama gospodarskog i kulturnog zaostajanja u odnosu na druge zemlje i krajeve koji su imali sreću da o njima skrbe domaći gospodari.

2. Dolazak napuljskih Anžuvinaca na ugarsko-hrvatsko prijestolje nakon utrnuća Arpadovske kraljevske loze (1301.) nije prošao bez velikih otpora i sukoba kako ugarskog tako i hrvatskog feudalnog plemstva koje je na svojim područjima vladalo gotovo posve neovisno. Kralj Karlo I. (1301. – 1342.) trebao je uložiti velike napore da ga ono barem nominalno prihvati. Tek je njegovu nasljedniku Ludoviku (1342. – 1382.) pošlo za rukom ne samo učvrstiti se na vlasti nego i proširiti granice svoga Kraljevstva na Poljsku koja ga je 1370. prihvatile za kralja. Ludovik je nakon uspješno vođena rata mirom u Zadru od 18. veljače 1358. prisilio Veneciju da se odrekne dotadašnjih istočnojadranskih posjeda od Kvarnera do Drača u Albaniji, što je imalo velike posljedice na cijelokupan život zemlje.

avoid conflicts. Venice showed how far it was willing to go only to have Dalmatia, and particularly Zadar, in 1202 when it blackmailed the crusaders in the Fourth Crusade to conquer first Zadar and then Constantinople in favour of Venice instead of liberating the Holy Land from the Muslims. In that way character of the most important joint mission of the western European Christian world in the Middle Ages was spoiled. In such situation it is easy to understand why Venice was not interested in building schools in Dalmatia but it systematically conducted typical colonial policy. It used Dalmatia as a safety zone from which it could recruit many poorly paid soldiers and galley slaves. While in the 12th and 13th centuries schools of all kinds and levels were built all over Europe, Venice had its university in Padua (1222), and in the City on lagoons it paid 130-160 teachers from 1370 to 1390,¹⁴¹ it did not open a single school in its colony on the eastern Adriatic coast. This had to have difficult consequences of economic and cultural falling behind in relation to other countries and regions which were fortunate enough to have domestic masters.

2. Ascent of the Angevins of Naples to the Hungarian-Croatian throne after the extinction of the Arpad dynasty (1301) resulted in big resistance and conflicts with Hungarian and Croatian feudal aristocracy which ruled almost independently in their regions. King Charles I (1301-1342) had to invest great efforts to be accepted by the aristocracy at least nominally. It was only his heir Louis (1342-1382) who managed not only to strengthen his position in power but also to spread the frontiers of his kingdom to Poland which accepted him as king in 1370. After a war Louis forced Venice to give up its eastern Adriatic estates from Kvarner to Durrës in Albania in the Treaty of Zadar from February 18, 1358 which had profound consequences on the entire life of the country.

141 Sangalli, M., *Chiesa e scuola. Percorsi di storia dell'educazione tra XII e XX secolo*, Ed. Cantagalli, Siena, 2000: 27.

141 Sangalli, M., *Chiesa e scuola. Percorsi di storia dell'educazione tra XII e XX secolo*, Ed. Cantagalli, Siena, 2000: p. 27.

SL. 29 / FIG. 29
*Kralj Ludovik Veliki
Anžuvinski
Louis the Great of Anjou*

noj povijesti dalmatinskih gradova, kada su dostigli puni gospodarski i kulturni razvoj. U tom razdoblju napisan je prvi tekst na hrvatskom jeziku latiničkim slovima, sastavljena prva hrvatska isprava na glagoljici, izrađena predivna škrinja sv. Šimuna i zabilježeni tekstovi na ciriličkom pismu, a hrvatska književnost na latinskom doživjela je svoj predrenesansni vrhunac. U djelu *Obsidio Jadrensis* (Opsada Zadra) nepoznatog autora uz viteško društvo zabilježen je i velik procvat pored sve bogatijeg i razvijenijeg građanstva.¹⁴²

Sličan procvat pod Ludovikovom vlašću doživjela je i Ugarska gdje je – između ostaloga – uz privolu pape Urbana V. (1362. – 1370.) 1367. godine u Pečuhu (Pecs) osnovano prvo madžarsko sveučilište (*Pécsi Tudományegyetem – Universitas Quinqueecclesiensis*).¹⁴³ Zanimljivo je da kralj Ludovik za njegovo sjedište nije izabrao Budim, svoj glavni grad, nego jedan neveliki grad blizu hrvatske granice. Nećemo nikada pouzdano saznati je li to učinio zbog blizine Pečuha

Vlast na tako golemom području od Jadrana do Baltičkog mora i vraćanje Dalmacije hrvatskom kraljevstvu dali su ne samo dotad neviđenu snagu Ludovikovim posjedima nego i imali znatne političke, društvene i gospodarske implikacije, bez obzira na to što se takvo stanje održalo svega pola stoljeća. Doba Ludovikove vladavine Dalmacijom smatra se među najuspješnijima u srednjovjekovnoj povijesti dalmatinskih gradova, kada su dostigli puni gospodarski i kulturni razvoj. U tom razdoblju napisan je prvi tekst na hrvatskom jeziku latiničkim slovima, sastavljena prva hrvatska isprava na glagoljici, izrađena predivna škrinja sv. Šimuna i zabilježeni tekstovi na ciriličkom pismu, a hrvatska književnost na latinskom doživjela je svoj predrenesansni vrhunac. U djelu *Obsidio Jadrensis* (Opsada Zadra) nepoznatog autora uz viteško društvo zabilježen je i velik procvat pored sve bogatijeg i razvijenijeg građanstva.¹⁴²

SL. 30 / FIG. 30
*Veliki pečat kralja
Ludovika Velikoga
Big stamp of king Louis
the Great*

Power in such vast region from the Adriatic to the Baltic Sea and return of Dalmatia to the Croatian Kingdom gave great strength to Louis' rule and it had significant political, social and economic implications regardless of the fact that such situation lasted only for half a century. Period of Louis' reign over Dalmatia is considered as one of

the most successful periods in the medieval history of the Dalmatian cities when they reached full economic and cultural development. In that period first text in Croatian language was written in the Latin alphabet, first Croatian document in Glagolitic script was written, beautiful chest of St. Simon was made and texts in the Cyrillic alphabet were recorded, Croatian literature in Latin saw its pre-Renaissance apogee. In the work *Obsidio Jadrensis* (Siege of Zadar) by an unknown author, chivalrous society saw great development alongside citizenry which was becoming richer and more developed.¹⁴²

Hungary went through similar progress under Louis' reign where first Hungarian university was founded in Pecs in 1367 (*Pécsi Tudományegyetem - Universitas Quinqueecclesiensis*) with the approval of Pope Urban V (1362-1370).¹⁴³ It is interesting that King Louis did not choose Budim, his capital for its center, but a rather small city near the Croatian border. We will never know with certainty whether he did it because Pecs is close to Croatia so that people from our regions may attend it, but it is certain that the Croats did not have much use of it. We do not have the right to doubt possible

142 Usp. Budak, N. i Raukar, T., *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Školska knjiga, Zagreb, 2006: 204.

143 Sveučilište je djelovalo nekoliko desetljeća. Imalo je dva fakulteta: teološki i pravni. Potpuno je prestalo s radom u vrijeme turske okupacije. Suvremeno sveučilište počelo je s radom 1912. godine.

142 Cf. Budak, N. and Raukar, T *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Zagreb, Školska knjiga, 2006, p. 204.

143 University worked for several decades. It had two faculties: theology and law. It stopped working during the Turkish occupation. Modern university started working in 1912.

s Hrvatskom kako bi ga mogli pohađati i ljudi iz naših krajeva, ali je sigurno da Hrvati od njega nisu imali posebne koristi. Nemamo pravo sumnjati u možebitne dobre namjere moćnog Anžuvinca da nešto slično učini i u Hrvatskoj, ali se to nije dogodilo. Jedan od razloga što u Hrvatskoj nije otvorio nijednu školu mogao je biti taj što je odveć mnogo vremena, sredstava i snage upotrijebio u suzbijanju mletačkog širenja na istočnoj jadranskoj obali. Tako se dogodilo da Hrvatskoj ni pod anžuvinskom vlašću nije mnogo koristilo što je duž gotovo cijele jadranske obale graničila s Italijom, kolijevkom visokog školstva, pa i sa samim Napuljskim Kraljevstvom u kojemu su oni vladali. Ludovik Veliki umro je 1382. ne ostavivšiiza sebe muška nasljednika, što je iskoristio češki kraljević Žigmund (Sigismund), sin cara Karla IV., da oženi njegovu kćи Mariju i tako dođe na Ludovikovo prijestolje. Nezadovoljni takvim razvojem događaja pobunili su se brojni ugarski i hrvatski velikaši izabravši 1385. za kralja Karla II. Anžuvinca, što je zemlju odvelo u građanski rat s kobnim posljedicama za njezinu budućnost. Nakon što je naime Karlo II. u veljači 1386. mučki ubijen u Budimu, nerede koji su nakon toga izbili iskoristio je Žigmund okrunivši se 1387. za ugarsko-hrvatskog kralja. Kao odgovor na to, ugarski i hrvatski velikaši izabrali su za kralja Ladislava, sina ubijenog Karla II., koji se 5. kolovoza 1403. u Zadru okrunio za ugarsko-hrvatskog kralja preuzevši obvezu da će braniti cjelovitost kraljevstva. No njegovo zanimanje za političke probleme u Ugarsko-Hrvatskome Kraljevstvu oslabilo je, a Žigmund je porazio njegove pristaše. Bez nade da će ostvariti svoja prava u Ugarsko-Hrvatskome Kraljevstvu, on je 1409. Veneciji za 100.000 dukata prodao Zadar i sva prava na Dalmaciju¹⁴⁴ zapečativši njezinu sudbinu za četiri sljedeća stoljeća. U takvima

SL. 31 / FIG. 31
*Raka sv. Šimuna u
Zadru, dar Ludovika
Chest of Saint Simeon in
Zadar, Louis' gift*

good intentions of a mighty Angevin to do something similar in Croatia, but that did not happen. One of the reasons why Louis the Great did not find any schools in Croatia may be that too much time, money and strength was used to subdue Venetian influence on the eastern Adriatic coast. Eventually during the An-

gevin rule long border of Croatia with Italy, as the cradle of higher education, and with the Kingdom of Naples was of no use to Croatia. Louis the Great died in 1382 without a male heir which was used by the Czech prince Sigismund, son of Charles IV as he married his daughter Mary and ascended Louis' throne. Numerous Hungarian and Croatian aristocrats were unsatisfied with such development so they chose Charles II of Anjou as their king which led country to the civil war with fatal consequences in the future. After Charles II was murdered in 1386 in Budim, Sigismund used chaotic situation and was crowned a Hungarian-Croatian king in 1387. As a response Croatian and Hungarian aristocrats chose Ladislaus, son of the murdered Charles II, as a king who was crowned on August 5, 1403 as the Hungarian-Croatian king accepting an obligation to defend integrity of the kingdom. His interest in political problems in the Hungarian-Croatian kingdom was weakened when Sigismund defeated his supporters. Without any hope that he might realize his rights in the Hungarian-Croatian kingdom he sold Zadar and all rights of Dalmatia to Venice for 100 000 ducats in 1409¹⁴⁴ determining its destiny

144 Usp. Ljubić, Š., Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke republike, *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, V, JAZU, Zagreb, 1875: 180–201; Klaić, V., *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*, knj. 2, Knjižara Lav. Hartmana, Zagreb, 1974: 87–400.

144 Cf. Ljubić, Š., Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke republike, *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, V, JAZU, Zagreb, 1875: pp. 180–201; Klaić, V., *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*, vol. 2, Knjižara Lav. Hartmana, Zagreb, 1974: pp. 87–400.

ma, objektivno, nije se moglo očekivati da neki vladar otvori generalno učilište i zajamči studen-tima i profesorima sigurnost, autonomiju, izu-zimanje od fiskalnih nameta, slobodu kretanja i druge povlastice koje su uživale visoke škole kao bitan preduvjet za nastanak i nesmetan razvitak jednog sveučilišta.

3. Kod takva stanja stvari nije se ni moglo očekivati da će državne vlasti u hrvatskim kraljevi-ma nešto učiniti na promicanju školstva. To je bio jedan od glavnih razloga njihova zaostajanja u odnosu na druge veće i naprednije zapadnoeu-ropske zemlje, poglavito na Italiju i Francusku, no ipak nisu bili posve isključeni iz ranih visokoš-kolskih gibanja.

Stjecaj povijesnih okolnosti htio je da osnutak Dominikanskog reda (1216.) padne upravo u vrijeme osnivanja prvih europskih sve-učilišta i njegova širenja u Ugarskoj i Hrvatskoj. Svega pet godina nakon što je red bio osnovan (1221.), njegovi članovi su ne samo bili u hrvat-skim krajevima nego i osnovali jedinstvenu pro-vinciju Ugarskog Kraljevstva (*provincia [regni] Hungariae*) s dotadašnjim profesorom prava na sveučilištu u Bologni, fra Pavlom, na čelu. Spomen na njega sačuvan je u gotovo svim starijim kronikama o počecima Dominikanskog reda. Njegovu sudbinu na neki je način odredilo nje-govo nedovoljno precizno podrijetlo „de Hungaria“ ili jednostavno „Paulus Hungarus“, tako da se prilično dugo vremena smatralo da se radi o Mađaru. No kasnija povijesna istraživanja otkri-la su njegovo hrvatsko podrijetlo iz Dalmacije. Na to su već od XVI. stoljeća upozoravali neki talijanski povjesničari Dominikanskog reda: Francesco Catani da Diaceto, Ludovico Para-mo, Sigismondo Ferrari¹⁴⁵, Vincenzo Fontana¹⁴⁶,

for the following four centuries. In such circum-stances objectively one could not expect that some ruler may open a general institution of learning and grant students and professors security, autonomy, exemption from fiscal levies, freedom of movement and other privileges enjoyed by higher education institutions as an important prerequisite for forma-tion and uninterrupted development of a university.

3. In such a situation it was hard to expect that state authorities in the Croatian regions would do something on promotion of school system. This was the main reason why they were falling behind in relation to other, more advanced western Eu-ropean countries particularly Italy and France. However they were not completely isolated from all developments in higher education.

Accidentally foundation of the Dominican Order (1216) coincides with the period of foun-dation of the first European universities and their spread in Hungary and Croatia. Only five years after the order was founded (1221) its members were not only present in the Croatian regions but they founded a unique province of the Hungarian kingdom (*provincia [regni] Hungariae*) with former professor of law at the university of Bolo-gna father Paul as the head. Memory of him was preserved in almost all earlier chronicles about the beginnings of the Dominican Order. His destiny was determined in a way by his insufficiently pre-cise origin „de Hungaria“ or simply „Paulus Hun-garus“ so that for quite a while general opinion was that he was a Hungarian. However later his-torical research revealed his Croatian origin from Dalmatia which was emphasized by some Italian historians from the Dominican Order: Francesco Catani da Diaceto, Ludovico Paramo, Sigismondo Ferrari¹⁴⁵, Vincenzo Fontana¹⁴⁶, Andrea Rovet-

145 Ferrarius, S., *De rebus Hungaricae Provinciae Ordinis Praedicatorum*, Viennae, 1637: 64.

146 „Paulus Dalmata. Paulum in Dalmatia Generalem Inquisitorem ab Apostolica Sede institutum fuisse, atque proprio sanguine laureatum coelum concendisse pro comperto habemus ex scrip-toribus, tamen quo tempore id contigerit, silent“ (Fontana, V., *Sacrum theatrum Dominicanum*, Romae, 1666: 508).

145 Ferrarius, S., *De rebus Hungaricae Provinciae Ordinis Praedicatorum*, Viennae, 1637: p. 64.

146 „Paulus Dalmata. Paulum in Dalmatia Generalem Inquisitorem ab Apostolica Sede institutum fuisse, atque proprio sanguine laureatum coelum concendisse pro comperto habemus ex scrip-toribus, tamen quo tempore id contigerit, silent“ (Fontana, V., *Sacrum theatrum Dominicanum*, Romae 1666: p. 508).

Andrea Rovetta¹⁴⁷ i Guido Zaccagnini¹⁴⁸. Njima se pridružio i španjolski povjesničar Ludovik da Paramo¹⁴⁹ i neki drugi. Oni se u tomu pozivaju na starije povijesne izvore, ali ih izrijekom ne navode. U novije vrijeme sve više mađarskih povjesničara slaže s njihovim zaključcima.¹⁵⁰ Često se naime događalo da se nekog čovjeka iz Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva u povijesnim vrelima naziva *de Hungaria* ili jednostavno *Hungarus*. To se događalo i u generalnoj kuriji Dominikanskog reda u Rimu.¹⁵¹

147 „Anno 1232. Fr. Paulus Dalmata. Fr. Paulus Hungarus, seu ut alii volunt Dalmata, Conventus Bononiensis, non minus doctrina, quam sanctitate clarus, qui cum eximius jurisconsultus esset, summaque nominis laude Bononiae Ius civile, seu Legale actu in praefata Universitate interpretaretur e Sancti Dominic manibus clericalem habitum suscepit. [...] Professione emissab eodem Divo P. Dominico, ad praedicandum sacrosanctum Iesu Christi Evangelium in partibus Hungariae, nec non Bossinensis missus, qua propter, et merito Hungariae Apostolus fuerit nuncupatus, in qua Apostolica missione, postquam eius sacra praedicatione illorum populorum copiosam messem Domino aquisiverit, proprio sanguine pro Fidei defensione, quam imperterito animo praedicaverat, laureatus in caelum evolavit...“ (*Bibliotheca chronologica illustrium virorum Provinciae Lombardiae Sacri Ordinis Praedicatorum*, Bononiae, 1691: 6).

148 Pišući o bolonjskom samostanu, G. Zaccagnini kaže doslovno: „Afiliato nel convento bolognese, Paolo Dalmata, o, come altri lo dice, Ungaro, vi fece tutto il corso degli studi intorno al 1232; fu anche rinomato lettore di diritto civile nello Studio bolognese“ (Zaccagnini, G., *Le scuole e la libreria del convento di S. Domenico in Bologna dalle origini al secolo XVI, Atti e memorie della r. Deputazione di Storia Patria per le Provincie di Romagna*, IV, 17 (1926-1927): 265).

149 De Paramo, L., *De origine et progressu officii sanctae Inquisitionis, eiusque dignitate et utilitate*, Ex Typographia Regia, Matriti, 1598: 252–253.

150 O Pavlu Dalmatinu, na temelju prilično opširne literature, pisao je mađarski povjesničar Florian Banfi u raspravi pod indikativnim naslovom „Paolo Dalmata detto Ongaro“ (*Archivio storico per la Dalmazia*, a. XIV, 27 (1939): 42–61, fasc. 158). On se u tom pogledu potpuno slaže s povjesničarom Ugarske provincije Sigismundom Ferrarijem koji kaže da se koji put Dalmatinci zovu Mađarima zbog toga što je Dalmacija u srednjem vijeku pripadala Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu, jednako kao što se Talijani ili Nijemci, koji su u službi španjolskog kralja nazivaju Španjolcima. Istog je mišljenja i Endre Veress, drugi mađarski povjesničar (Veress, M., *Matricula et acta Hungarorum in Universitatibus Italiae studentium 1221-1864*, Budapest, 1941: 1–2; Krasić, S., Fr. Paulus Hungarus seu, ut alii volunt, Dalmata O.P., *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 7-8 (1978): 131–156).

151 Navodimo primjer vrhovnog starješine Dominikanskog reda Rajmunda De Vineisa koji je 1392. za provincijala Dalmatinske provincije imenovao Aleksija Dubrovčanina za koga kaže Alexius Ungarus (usp. Krasić, S., Regesti pisama generala Dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku 1392-1600, *Arhivski vjesnik*, XVII-XVIII (1974-1975): 162, br. 6). Za navedenog provincijala se iz jednoga suvremenog dokumenta pouzdano zna da je bio Dubrovčanin (Rim, Archivum Generale Ordinis Praedicatorum, XIV, liber A, pars I, f. 133r).

ta¹⁴⁷, Guido Zaccagnini¹⁴⁸. They were accompanied by the Spanish historian Ludovico da Paramo¹⁴⁹ and some others. They refer to earlier historical sources, but they do not mention them literally. Recently more and more Hungarian historians agree with their conclusions.¹⁵⁰ It was often the case that a certain man from the Hungarian-Croatian kingdom was called *de Hungaria* or simply *Hungarus* in historical sources. This also happened in the General Curia of the Dominican Order in Rome.¹⁵¹

147 „Anno 1232. Fr. Paulus Dalmata. Fr. Paulus Hungarus, seu ut alii volunt Dalmata, Conventus Bononiensis, non minus doctrina, quam sanctitate clarus, qui cum eximius jurisconsultus esset, summaque nominis laude Bononiae Ius civile, seu Legale actu in praefata Universitate interpretaretur e Sancti Dominic manibus clericalem habitum suscepit. [...] Professione emissab eodem Divo P. Dominico, ad praedicandum sacrosanctum Iesu Christi Evangelium in partibus Hungariae, nec non Bossinensis missus, qua propter, et merito Hungariae Apostolus fuerit nuncupatus, in qua Apostolica missione, postquam eius sacra praedicatione illorum populorum copiosam messem Domino aquisiverit, proprio sanguine pro Fidei defensione, quam imperterito animo praedicaverat, laureatus in caelum evolavit...“ (*Bibliotheca chronologica illustrium virorum Provinciae Lombardiae Sacri Ordinis Praedicatorum*, Bononiae 1691: p. 6).

148 Writing about the monastery in Bologna G. Zaccagnini says: „Afiliato nel convento bolognese, Paolo Dalmata, o, come altri lo dice, Ungaro, vi fece tutto il corso degli studi intorno al 1232; fu anche rinomato lettore di diritto civile nello Studio bolognese“ (Zaccagnini, G., *Le scuole e la libreria del convento di S. Domenico in Bologna dalle origini al secolo XVI, Atti e memorie della r. Deputazione di Storia Patria per le Provincie di Romagna*, IV, 17 (1926-1927): p. 265).

149 De Paramo, L., *De origine et progressu officii sanctae Inquisitionis, eiusque dignitate et utilitate*, Ex Typographia Regia, Matriti, 1598: pp. 252–253.

150 Hungarian historian Florian Banfi wrote about Paul of Dalmatia on the basis of numerous works in a discussion with indicative title „Paolo Dalmata detto Ongaro“ (*Archivio storico per la Dalmazia*, a. XIV, 27 (1939): pp. 42–61, fasc. 158). He agrees with the historian of the Hungarian Province Sigismondo Ferrari who states that the Dalmatians are sometimes referred to as the Hungarians because Dalmatia belonged to the Hungarian-Croatian kingdom in the Middle Ages just like the Italian or Germans serving to the Spanish king are called the Spaniards. Another Hungarian historian Endre Veress supports this opinion (Veress, M., *Matricula et acta Hungarorum in Universitatibus Italiae studentium 1221-1864*, Budapest, 1941: pp. 1–2; Krasić, S., Fr. Paulus Hungarus seu, ut alii volunt, Dalmata O.P., *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 7-8 (1978): pp. 131–156).

151 We will mention an example of the master of the Dominican Order Raymond de Vineis who in 1392 appointed Alexius of Dubrovnik as the provincial of the Dalmatian Province whom he called *Alexius Ungarus* (cf. Krasić, S., Regesti pisama generala Dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku 1392-1600, *Arhivski vjesnik*, XVII-XVIII (1974-1975): p. 162, no. 6). For the mentioned provincial we know with certainty that he was from Dubrovnik from a contemporary document (Rome, Archivum Generale Ordinis Praedicatorum, XIV, liber A, pars I, f. 133r).

Pavao se rodio oko 1175./1180. u pobliže nepoznatom mjestu u Dalmaciji, odakle je krajem XII. ili početkom XIII. stoljeća pošao u Bolognu učiti pravo. Čini se da se nakon završenog studija nije vraćao kući nego je ostao u Bologni predavati pravo.¹⁵² Ako se ima u vidu da se radilo o strancu i da je to najstarije sveučilište na svijetu u to vrijeme tek počelo snažnije privlačiti studente gladne znanja i željne karijere iz drugih zemalja, pa tako i naših krajeva¹⁵³, nije teško zaključiti da se radi o vrlo sposobnom pravniku. Profesorsku karijeru počeo je najkasnije oko 1210.¹⁵⁴ To se – između ostalog – zaključuje i po tomu što u svojim do danas sačuvanim djelima spominje imena nekih svojih profesora iz tog vremena¹⁵⁵, a isto tako ima citata preuzetih iz djela civilnog prava, što govori u prilog činjenici da je studirao i predavao pravo.¹⁵⁶ Oko 1219. u Bologni je ušao u tek osnovani Dominikanski red postavši prvi starješina Sv. Nikole, prvog samostana istoga reda u gradskoj četvrti zvanoj *Delle Vigne*, osnovanog u neposrednoj blizini sveučilišta kako bi njegovi članovi lakše mogli pohađati predava-

Paul was born around 1175/1180 in an unknown place in Dalmatia wherefrom he went to Bologna at the end of the 12th and beginning of 13th centuries. It seems that he did not go back home after he finished studies but he stayed in Bologna to teach law.¹⁵² It is easy to conclude that he was a very able lawyer if we have in mind that he was a foreigner and that this oldest university in the world in that period had only started to attract students hungry for knowledge and eager to have a career from other countries, including our regions.¹⁵³ He started his career as a professor around 1210 at the latest.¹⁵⁴ This can also be concluded because he mentions names of some of his professors from that period in some of his preserved works,¹⁵⁵ and there are also citations taken from the works of civil law which support the fact that he studied and taught law.¹⁵⁶ Around 1219 in Bologna he entered the newly founded Dominican Order becoming the first master of the first monastery of the same order, of St. Nicholas in a city quarter called *Delle Vigne*, founded in immediate vicinity of the university in order to facilitate at-

152 Bolonjsko sveučilište (*Studio generale Bononiense*) početkom XIII. stoljeća pohađalo je oko 10.000 studenata iz cijele Europe. Bili su podijeljeni u dvije skupine: talijansku i „ultramontanskú“ (prekoalpsku). Ova zadnja bila je podijeljena na *nationes*. Godine 1265. brojilo je 12 *nationes*, među kojima i *natio Hungarica* kojoj su pripadali i studenti iz hrvatskih krajeva (usp. *Statuti delle Università e Collegi dello Studio Bolognese*, a cura di C. Malagola, Zanichelli, Bologna, 1888).

153 U to je vrijeme u Bologni studirao pravo splitski klerik Toma koji se kasnije kao arhiđakon proslavio po svojoj povijesti splitske Crkve pod naslovom *Historia Salonitana*. Vjerojatno je slušao Pavlova predavanja.

154 Usp. Ivány, B., Bilder aus der Vergangenheit der ungarischen Dominikanerprovinz, u: *Études d'histoire littéraire et doctrinale du moyen age*, II, Bibliotheque Thomiste, ur. M. Mandronnet, J. Vrin, Paris, 1930: 438–442; Dénes, G. M., *I Notabili di Paolo Ugnaro canonista Bolognese del secolo XIII*, Estratto dalla dissertazione per la laurea nella Facoltà di diritto canonico della Pontificia Università Gregoriana, Roma, 1944: 15–16.

155 Usp. Sorbelli, A., *Storia dell'Università di Bologna*, I, Zanichelli, Bologna, 1940: 81; Sarti, M. i Fattorini, M., *De claris Archigymnasii Bononiensis professoribus a saeculo XI usque ad saeculum XIV*, I, Ex officina regia fratrum Merlani, Bononiae, 1888: 383–384; Kurtscheid, B. i Wilches, F. A., *Historia Iuris Canonici*, I, Officium Libri Catholici, Romae, 1943: 174; Dénes, M., n.d.j., 16.

156 Sarti, M. i Fattorini, M., n. dj., 388; Dénes, M., n. dj., 16.

152 Around 10.000 students from entire Europe attended the university of Bologna (*Studio generale Bononiense*) at the beginning of the 13th century. They were divided in two groups: Italian and „ultramontane“ (beyond the Alps). The latter was divided into *nations*. In the year 1265 it had 12 *nationes*, including *natio Hungarica* which encompassed students from the Croatian regions (cf. *Statuti delle Università e Collegi dello Studio Bolognese*, a cura di C. Malagola, Zanichelli, Bologna, 1888).

153 In that period cleric Thomas from Split studied law at Bologna. Later on when he became archdeacon he wrote history of the Church in Split with the title *Historia Salonitana* which made him famous. He probably listened to Paul's lectures.

154 Cf. Ivány, B., Bilder aus der Vergangenheit der ungarischen Dominikanerprovinz, u: *Études d'histoire littéraire et doctrinale du moyen age*, II, Bibliotheque Thomiste, ed. M. Mandronnet, J. Vrin, Paris, 1930: pp. 438–442; Dénes, G. M., *I Notabili di Paolo Ugnaro canonista Bolognese del secolo XIII*, Estratto dalla dissertazione per la laurea nella Facoltà di diritto canonico della Pontificia Università Gregoriana, Roma, 1944: pp. 15–16.

155 Cf. Sorbelli, A., *Storia dell'Università di Bologna*, I, Zanichelli, Bologna, 1940: p. 81; Sarti, M. and Fattorini, M., *De claris Archigymnasii Bononiensis professoribus a saeculo XI usque ad saeculum XIV*, I, Ex officina regia fratrum Merlani, Bononiae, 1888: pp. 383–384; Kurtscheid, B. i Wilches, F. A., *Historia Iuris Canonici*, I, Officium Libri Catholici, Romae, 1943: 174; Dénes, M., op. cit., p. 16.

156 Sarti, M. and Fattorini, M., op. cit., 388; Dénes, M., op. cit., p. 16.

nja i u svoje redove primati njegove profesore i studente. Godine 1221. utemeljitelj reda sv. Dominik poslao ga je s četvoricom drugova u Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo da osnuje provinciju. Pavao i njegovi drugovi oko 1228. osnovali su po jedan samostan u Zagrebu i u Čazmi¹⁵⁷ odašle su se dominikanci u kratkom roku proširili po Slavoniji, Bosni i Dalmaciji. Nakon dvije godine provedene na vodstvu mlade provincije tu je službu prepustio fra Teodoriku (1223. – 1228.), da bi se posvetio misionarskom radu u Bosni i Dalmaciji gdje je – kako izgleda – umro mučeničkom smrću.¹⁵⁸

Pavao je autor nekih značajnih pravnih djela napisanih u vrijeme svojih predavanja na sveučilištu ili neposredno nakon toga. Prvo njegovo poznato djelo je *Notabilia* ili komentari na prve tri zbirke papinskih dekretala. Sastoji se od tri dijela ili kompilacije: *Notabilia I-ae Compilationis Decretalium* sastavljen oko 1210., zatim *Notabilia II-ae compilationis Decretalium* i *Notabilia III-ae compilationis Decretalium* nastali između g. 1215. i 1219.¹⁵⁹ O tomu da je Pavao autor tih djela sačuvaо nam je uspomenu poznati talijanski kanonist i profesor dekretala na sveučilištu u Bologni Giovanni d'Andrea (1270. – 1348.) koji tvrdi da je Pavao „po redu prikupio dekretale prve i druge kompilacije“.¹⁶⁰ Oko g. 1219./20. napisao je pravno-teološko djelo *Summa de penitentia* koje je 1221. bilo predstavljeno na II. općoj skupštini reda održanoj u Bologni.¹⁶¹ Podijeljeno je u dva dijela: prvi dio sadrži *Summa de confessione*, a drugi *Tractatus de vitiis et virtutibus*.

tending lectures for their members and to accept easier its professors and students in their order. In 1221 founder of the order St. Dominic sent him with four of his companions to the Hungarian-Croatian kingdom to establish a province. Paul and his companions founded monasteries about 1228 in Zagreb and Čazma,¹⁵⁷ wherefrom they quickly spread over Slavonia, Bosnia and Dalmatia. After two years at the head of the young province he left this office to father Theodoric (1223-1228) and started missionary work in Bosnia and Dalmatia where he died as a martyr as it seems.¹⁵⁸

Paul is the author of some very important legal works written during his career at the university or immediately after. His first known work is *Notabilia* or comments on the first three collections of papal decretals. It consists of three parts or compilations: *Notabilia I-ae Compilationis Decretalium* composed about 1210, then *Notabilia II-ae compilationis Decretalium* and *Notabilia III-ae compilationis Decretalium* written between 1215 and 1219.¹⁵⁹ Famous Italian canonist and professor of decretals at the university of Bologna Giovanni d'Andrea (1270-1348) kept memory about Paul's authorship of these works claiming that Paul „collected decretals of the first and second compilation in due order“.¹⁶⁰ Around 1219/20 he wrote a legal and theological work *Summa de penitentia* which was represented in 1221 on the second general assembly of the order held in Bologna.¹⁶¹ It is divided in two different parts: the first part contains *Summa de confessione*, and the other *Tractatus de vitiis et virtutibus*. This is not only

¹⁵⁷ Pfeiffer, N., *Die Ungarische Dominikanerordens Provinz von ihrer Gründung 1221 bis zur Tatarenverwüstung 1241-1242*, Zürich, 1913: 25-29.

¹⁵⁸ Talijanski povjesničar Francesco Cattani da Diaceto (XVI. stoljeće) piše da je Pavao bio imenovan istražiteljem vjere u Dalmaciji i da su ga tu heretici spalili vezavši mu vrat o jedno stablo (Cattani da Diaceto, F., *Vita dell'inclito et Sanctissimo Domenico patriarcha del Sagro Ordine de Predicatori*, Appresso Bartolomeo Sermartelli, Firenze, 1572: 205-206).

¹⁵⁹ Sarti, M. i Fattorini, M., n. dj. 385; Denes, G. M., n. dj., 13-16; Ivány, B., n. dj., 438-442.

¹⁶⁰ Sarti, M. i Fattorini, M., n. dj., 385.

¹⁶¹ Usp. Hinnebusch, W., *The History of the Dominican Order*, II, Alba House, New York, 1973: 117, 236-240, 246.

¹⁵⁷ Pfeiffer, N., *Die Ungarische Dominikanerordens Provinz von ihrer Gründung 1221 bis zur Tatarenverwüstung 1241-1242*, Zürich, 1913: pp. 25-29.

¹⁵⁸ Italian historian Francesco Cattani da Diaceto (16th century) wrote that Paul was appointed as investigator of faith in Dalmatia and that the heretics burnt him there after tying his neck to a tree (Cattani da Diaceto, F., *Vita dell'inclito et Sanctissimo Domenico patriarcha del Sagro Ordine de Predicatori*, Appresso Bartolomeo Sermartelli, Firenze, 1572: pp. 205-206).

¹⁵⁹ Sarti, M. and Fattorini, M., op. cit. 385; Denes, G. M., op. cit., pp. 13-16; Ivány, B., op. cit., pp. 438-442.

¹⁶⁰ Sarti, M. and Fattorini, M., op. cit., p. 385.

¹⁶¹ Cf. Hinnebusch, W., *The History of the Dominican Order*, II, New York, Alba House, 1973, p. 117, pp. 236-240, p. 246.

tibus. Radi se ne samo o prvom teološkom djelu jednog člana Dominikanskog reda nego i o prvomu, ili jednom od prvih priručnika moralne teologije u Katoličkoj crkvi namijenjenih ispovjednicima. U njemu je prvi put ostvaren teološki izgrađen i, gotovo moderan, pristup bračnoj etici u tomu inače juridički karakterističnom razdoblju.¹⁶² Bilo je vrlo rašireno u srednjem vijeku, o čemu najbolje govori činjenica da je do danas sačuvana u više desetaka rukopisa razasutih po cijelom europskom kontinentu. Sama Bavarska državna knjižnica (*Bayerische Staatsbibliothek*) u Münchenu čuva 17 primjeraka toga djela.¹⁶³ O raširenosti tog Pavlova djela govore i njegova tri izdanja. Prvo je priredio Raimundus Duellius 1723. u Augsburgu¹⁶⁴, drugo je 1880. priredila montecassinska knjižnica¹⁶⁵, a treće je izišlo 1919. u Gravenhagenu na nizozemskom jeziku.¹⁶⁶ Andrea Rovetta navodi dva druga Pavlova djela: *Postilla seu Paraphrasis super Divi Apostoli Epistulas* and *Adversus haereses*, prob-

the first theological work of a member of the Dominican Order but also the first, or one of the first manuals in moral theology in the Catholic Church intended for confessors. Theologically structured and almost modern approach to marital ethics was realized in this work for the first time in this characteristic period in juridical terms.¹⁶² It was very widespread in the Middle Ages which is best illustrated by the fact that it has been preserved in several dozens of manuscripts all over Europe. Bavarian State Library (*Bayerische Staatsbibliothek*) in München houses 17 copies of this work.¹⁶³ Three editions of this Paul's work testify how widespread it was. The first edition was edited by Raimundus Duellius in 1723 in Augsburg,¹⁶⁴ the second was edited in 1880 by the Montecassino library,¹⁶⁵ and the third was published in 1919 in Gravenhagen in Dutch.¹⁶⁶ Andrea Rovetta mentions two other Paul's works: *Postilla seu Paraphrasis super Divi Apostoli Epistulas* and *Adversus haereses*, prob-

162 „Diese Summe ist nicht nur deshalb wichtig, weil sie die erste aktive Tätigkeit des Dominikanerordens in der Literatur der Busse und Moral darstellt und am 30. Mai 1221 im zweiten Generalkapitel als die Summe vorgelegt wurde, sondern weil sie bereits für die erste, vom Verfasser als kanonistisch bezeichnete Epoche, Zeugnis gibt von einer unbefangenen Sicht des ehelichen Vollzuges und der Geschlechtlust. So finden wir in den Kapitel „de coitu coniugali“ (nach der Ausgabe von Duellius aus dem Jahre 1723 als Kapitel 17) nicht nur in den späteren Bearbeitungen dieser Summe, sondern bereits in den davorliegenden Ms. des 13. Jahrhunderts ausdrücklich hervorgehoben, dass die eheliche Pflichtforderung zur Vermeidung der einigen Unzucht wegen keine Sunde ist“ (Johannes Grundel in recenziji djela: Ziegler, Josef Georg, *Die Ehelehre der Ponitentialsummen von 1200-1350. Eine Untersuchung zur Geschichte der Moral- und Pastoraltheologie, Studien zur Geschichte der katholischen Moraltheologie*, Band 4, Hrsg. von M. Müller, Pustet, Regensburg, 1956, objavljenoj u *Münchner Theologische Zeitschrift*, 8 (1957): 223–225).

163 Grundel, J., n. dj., 223; Weisweiler, H., Handschriften zur Summa de Poenitentia des Magister Paulus von Sankt Nicolaus, *Scholastik*, 5 (1930): 248–260.

164 *Miscellaneorum quae ex codicibus mss. colegit liber I*, Augustae Vindelicorum et Graecii, 1723: 60–77.

165 Tosti, L., *Bibliotheca Casinensis, seu Codicum Manuscriptorum qui in Tabulario Casinensi asservantur series*, IV, Florilegium Casinense, Monte Cassino, 1880: 191–215.

166 Lindeboom, J., Een middeleeuwse Handschrift over de Biecht, *Nederlandisch Archief voor Kerkgeschiedenis*, 15 (1919): 161–219.

162 „Diese Summe ist nicht nur deshalb wichtig, weil sie die erste aktive Tätigkeit des Dominikanerordens in der Literatur der Busse und Moral darstellt und am 30. Mai 1221 im zweiten Generalkapitel als die Summe vorgelegt wurde, sondern weil sie bereits für die erste, vom Verfasser als kanonistisch bezeichnete Epoche, Zeugnis gibt von einer unbefangenen Sicht des ehelichen Vollzuges und der Geschlechtlust. So finden wir in den Kapitel „de coitu coniugali“ (nach der Ausgabe von Duellius aus dem Jahre 1723 als Kapitel 17) nicht nur in den späteren Bearbeitungen dieser Summe, sondern bereits in den davorliegenden Ms. des 13. Jahrhunderts ausdrücklich hervorgehoben, dass die eheliche Pflichtforderung zur Vermeidung der einigen Unzucht wegen keine Sunde ist“ (Johannes Grundel in a review of the work: Ziegler, Josef Georg, *Die Ehelehre der Ponitentialsummen von 1200-1350. Eine Untersuchung zur Geschichte der Moral- und Pastoraltheologie, Studien zur Geschichte der katholischen Moraltheologie*, Band 4, Hrsg. von M. Müller, Pustet, Regensburg, 1956, published in *Münchner Theologische Zeitschrift*, 8 (1957): pp. 223–225).

163 Grundel, J., op. cit., 223; Weisweiler, H., Handschriften zur Summa de Poenitentia des Magister Paulus von Sankt Nicolaus, *Scholastik*, 5 (1930): pp. 248–260.

164 *Miscellaneorum quae ex codicibus mss. colegit liber I*, Augustae Vindelicorum et Graecii, 1723, pp. 60–77.

165 Tosti, L., *Bibliotheca Casinensis, seu Codicum Manuscriptorum qui in Tabulario Casinensi asservantur series*, IV, Florilegium Casinense, Monte Cassino, 1880: pp. 191–215.

166 Lindeboom, J., Een middeleeuwse Handschrift over de Biecht, *Nederlandisch Archief voor Kerkgeschiedenis*, 15 (1919): pp. 161–219.

stoli *Epistulas* i *Adversus haereses*, i to vjerojatno protiv bosanskih „krstjana“.¹⁶⁷

4. Osnivanje prvih škola u hrvatskim krajevima nije se dogodilo zauzimanjem državnih vlasti kao u nekim drugim zemljama i krajevima. One su se bavile politikom, vođenjem rata, ubiranjem poreza itd. Naravno, netko je i to trebao činiti. Povijest je pokazala da „prosvijetljenih“ vladara nije nigdje bilo previše, a negdje ih nije bilo nikako. Za to je bio potreban cijeli lanac složenih znanstvenih, kulturnih, gospodarskih i političkih uvjeta, osobito velika želja za znanjem, visokoobrazovano nastavno osoblje, postojanje javne vlasti i njezine volje da radi na dobrobit svih građana i mnoge druge stvari. Sve to nije lako naći u isto vrijeme i na istom mjestu. Tako se dogodilo da su sveučilišta u razvijenim romanskim zemljama, osobito u Italiji i Francuskoj, nastala prije i razvijala se brže, a u nekim drugima znatno sporije i kasnije. U germanskim i slavenskim zemljama taj je „zlatni vijek“ nastupio s čitavim stoljećem i pol „zakašnjenja“: tek sredinom XIV. stoljeća s osnivanjem prvih sveučilišta. U hrvatskim krajevima, u kojima je nedostajalo pomalo svih potrebnih uvjeta osim stvarnih potreba za jednom takvom ustanovom, to se dogodilo tek na istku XIV. stoljeća. Zemlja je bila iscrpljena brojnim ratovima, trgovina slabo razvijena, središta političke i gospodarske moći nalazila su se drugdje: Budimu, Veneciji, Beču, pa čak i u Carigradu, odakle se na hrvatske krajeve gledalo kao na periferne i kolonijalne.

167 A. Rovetta navodi dva Pavlova djela koja drugi ne spominju: „...laureatus in caelum evolavit, relictis post se posteritati plurimis sua sapientiae, solidaeque doctrinae monumentis, inter quae, ut fertur, solido calamo scripserat, in munere inquisitoris, Postillam, seu Paraphrasim super Divi Apostoli Epistulas, nec non Volumen adversus illarum Regionum Haereses, valde eruditum“ (Rovetta, A., *Bibliotheca chronologica illustrium virorum Provinciae Lombardiae Sacri ordinis Praedicatorum*, Longi, Bononiae, 1691: 6). Međutim, R. Loenertz osporava Pavlovo autorstvo tih djela (Loenertz, R., *Un catalogue d'écrivains et deux catalogues de martyrs dominicains, Archivum Fratrum Praedicatorum*, 12 (1942): 289; Krasić, S., Paolo Dalmata, u *Dizionario dei teologi dal primo secolo ad oggi*, ur. L. Pacomio i G. Occhipinti, Ed. Piemme, Casale Monferrato, 1998: 973–974).

ably against the adherents of the Bosnian Church („krstjani“).¹⁶⁷

4. Foundation of the first schools in Croatia did not happen due to efforts of state administration as in some other countries and regions as it was involved in politics, wars, collecting taxes etc. Of course someone had to do that as well. History showed that there were not many „enlightened“ rulers but at some places there were none. A whole series of complex scientific, cultural and political conditions were necessary for foundation of schools, such as strong wish for knowledge, highly educated teaching staff, existence of public authority and its wish to work for the benefit of all citizens etc. It is not easy to find all that at the same time at the same place. It happened that universities in developed Romance countries, particularly in Italy and France, were established earlier and they developed faster, and in some other countries much slower and later. In Germanic and Slavic countries this „golden age“ happened with a delay of century and half, only in the mid-14th century with foundation of the first universities. In the Croatian regions where all necessary conditions for such an institution were almost missing except the need for such an institution, it happened only at the end of the 14th century. The country was occupied and devastated, and centers of political and economic power were elsewhere: in Budim, Venice, Vienna or even Constantinople, wherefrom the Croatian regions were seen as peripheral and colonial.

167 A. Rovetta mentions two Paul's works omitted by the others: „...laureatus in caelum evolavit, relictis post se posteritati plurimis sua sapientiae, solidaeque doctrinae monumentis, inter quae, ut fertur, solido calamo scripserat, in munere inquisitoris, Postillam, seu Paraphrasim super Divi Apostoli Epistulas, nec non Volumen adversus illarum Regionum Haereses, valde eruditum(Rovetta, A., *Bibliotheca chronologica illustrium virorum Provinciae Lombardiae Sacri ordinis Praedicatorum*, Longi, Bononiae, 1691: p. 6). However, R. Loenertz questions Paul's authorship of these works djela (Loenertz, R., *Un catalogue d'écrivains et deux catalogues de martyrs dominicains, Archivum Fratrum Praedicatorum*, 12 (1942): 289; Krasić, S., Paolo Dalmata, u *Dizionario dei teologi dal primo secolo ad oggi*, ed. L. Pacomio i G. Occhipinti, Ed. Piemme, Casale Monferrato, 1998: pp. 973–974).

Od državnih se vlasti dakle nije moglo očekivati da ulažu u takvim krajevima koji bi se prije ili kasnije osvijestili i osamostalili, što bi za njih stvorilo više problema nego bi ih osnivanjem visokih škola riješilo. To se nije moglo očekivati ni od biskupa koji to pravo nikada nisu ni imali. Pape su obično visoka učilišta izuzimali iz njihove vlasti povjeravajući službu velikih kancelara arhiđakonima. Samo u nekim gradovima, uglavnom uzduž jadranske obale, od vremena do vremena spominje se poneka samostanska, katedralna, gradska ili komunalna škola s nižim nastavnim programom (*trivium*) za klerike ili đake imućnijih obitelji.¹⁶⁸ Poticaji za veću skrb za školstvo mogli su doći samo iz drugih sredina.

Pravo osnivanja najviših škola ili generalnih učilišta u Dominikanskom redu imali su isključivo generalni kapituli ili opći zborovi (*capitula generalia*), kao vrhovna zakonodavna tijela, i vrhovni poglavari, to jest „generalni učitelji“ (*magistri generales*), kolokvijalno zvani „generali“ reda, kao njihova izvršna vlast, i papinski opunomoćenici u toj stvari. Svako učilište koje su oni u tom svojstvu osnivali samim time bilo je generalno. Oni nikada nisu osnivali niža (samostanska i provincijalna) učilišta. To je bilo ne samo pravo nego i dužnost samostanskih i provincijalnih poglavara, provincijalnih kapitula starješina.¹⁶⁹ Koliku je važnost Red pridavao svojim generalnim učilištima vidi se i po tomu što je

One could not expect that state authorities would invest in such regions which would become self-aware and independent sooner or later resulting in more problems than foundation of higher education institutions could solve. This could not be expected from the bishops who never had that right. Popes usually exempted higher education institutions from their power entrusting archdeacons with the office of the great chancellor. Only in some cities, mostly along the Adriatic coast, from time to time certain monastery, cathedral or communal school was mentioned with elementary teaching program (*trivium*) for clerics or pupils from the wealthy families.¹⁶⁸ Encouragements for more pronounced interest in school system could have come only from other communities.

Right to found highest schools or general institutions of learning in the Dominican Order belonged exclusively to general assemblies (*capitula generalia*) as supreme legislative bodies and heads or „general teachers“ (*magistri generales*), popularly called „generals“ of the order as their executive power with pope's authorization in this matter. Every institution of learning which they founded in that capacity was general in that sense. They never founded lower (monasterial and provincial) institutions of learning as it was right and duty of monasterial and provincial heads, and provincial assemblies of the principals.¹⁶⁹ Importance which was ascribed to the general institutions of learning is best illustrated by the fact that the right to elect

168 Raukar, T., *Hrvatsko srednjovjekovlje – prostor, ljudi, ideje*, Školska knjiga /Zavod za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997: 469–470.

169 U tom su smislu konstitucije Dominikanskog reda (temeljni zakonik) propisivale: „Erectio alicuius Conventus formalis in Studium Generale Ordinis peragitur a solo Magistro Generali Ordinis, ut constat ex more Ordinis et pluribus Capitulorum Generalium actis. Non est igitur in potestate Prioris vel Capituli Provincialis erigere Collegium seu Studium Generale pro sua Provincia. Magister Ordinis in huiusmodi erectionibus Collegiorum per actum publicum seu litteras patentes agere solet cum quadam solemnitate iuris, nam quodammodo in hac parte vices agit Commissarii Pontificii. Collegia seu Studia Generalia nedum ab Ordine, sed a S. Sede recognoscuntur et multis privilegiis ditata habentur...“ (*Annalecta Sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum*, 2 (1894): 619–620).

168 Raukar, T., *Hrvatsko srednjovjekovlje – prostor, ljudi ideje*, Zagreb, Školska knjiga /Zavod za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu, 1997, pp. 469–470.

169 In that sense constitutions of the Dominican Order (basic legal code) prescribed: „Erectio alicuius Conventus formalis in Studium Generale Ordinis peragitur a solo Magistro Generali Ordinis, ut constat ex more Ordinis et pluribus Capitulorum Generalium actis. Non est igitur in potestate Prioris vel Capituli Provincialis erigere Collegium seu Studium Generale pro sua Provincia. Magister Ordinis in huiusmodi erectionibus Collegiorum per actum publicum seu litteras patentes agere solet cum quadam solemnitate iuris, nam quodammodo in hac parte vices agit Commissarii Pontificii. Collegia seu Studia Generalia nedum ab Ordine, sed a S. Sede recognoscuntur et multis privilegiis ditata habentur...“ (*Annalecta Sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum*, 2 (1894): pp. 619–620).

pravo imenovanja njihovih profesora od g. 1267. bilo pridržano isključivo generalima reda.¹⁷⁰

Ta se situacija u hrvatskim krajevima počela postupno mijenjati dolaskom članova prosjačkih redova, dominikanaca i franjevaca, u prvoj polovini XIII. stoljeća. Paradoks njihova rada sastojao se u tome da su po svojim pravilima bili dužni prakticirati siromaštvo, a za škole je trebalo ne samo imati dovoljan broj školovanih ljudi nego i odvajati velika materijalna sredstva. No onoga čega nije nedostajalo bila je njihova svijest o potrebi obrazovanja. To je bilo presudno. Osnivanje škola teklo je, istina, sporo, ali je ipak teklo. Prve Konstitucije Dominikanskog reda iz 1228. propisivale su – kako smo vidjeli – da svaki samostan treba imati najmanje 12 članova, jednog priora (poglavarja) i jednog doktora čijoj je brizi trebala biti povjerena neprestana izobrazba i intelektualna djelatnost drugih redovnika. To je, drugim riječima, značilo da je svaki samostan morao biti škola. Radilo se o svojevrsnoj revoluciji koja je, barem načelno, prvi put u povijesti uvodila obvezatno školovanje u sve, pa i najmanje sredine.

Za provođenje tog zakona bili su zaduženi čelni ljudi reda, koji su u većini slučajeva, osobito na početku, i sami dolazili iz sveučilišnih sredina. Bili su zaduženi strogo voditi računa o tome da sve važnije službe obavljaju sposobni i školovani ljudi. Osnivač reda je – kako smo vidjeli – 1219. uzeo sebi za suradnika sveučilišnog profesora fra Pavla Dalmatinca povjerivši mu važnu zadaću proširenje reda u tada prostranom Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu gdje su – zbog širenja heterodoksnih, pa i heretičkih pokreta u Slavoniji, Bosni i Dalmaciji – potrebe za učenim ljudima bile osobito velike. Zbog toga je dolazak dominikanaca u hrvatske krajeve ujedno značio početak sustavnog otvaranja škola po ugledu na napredne zemlje Zapadne Europe. Čini se da je njihova djelatnost počela u zagrebačkoj biskupi-

their professors was assigned only to generals of the order from the year 1267.¹⁷⁰

This situation in the Croatian regions started to change gradually with the arrival of the members of the mendicant orders, the Dominicans and Franciscans, in the first half of the 13th century. Paradox of their work was in the fact that they had to practice poverty according to their rules, and for schools there had to be enough educated people and a considerable amount of money. What was definitely not lacking was their awareness about the need of education which was crucial. Process of school foundation developed slowly but it still developed. The first Constitutions of the Dominican Order from 1228 prescribed – as we have seen – that every monastery should have at least 12 members, one prior (chief) and a doctor who was entrusted with constant education and intellectual activity of other monks. In other words that meant that each monastery had to be a school. It was a kind of revolution which at least in principle, introduced obligatory schooling in all communities, even the smallest, for the first time in history.

Leading people of the order were in charge of execution of that law who in most cases, particularly at the beginning, had university background themselves. They were in charge of taking care that all important offices should be held by able and educated men. Founder of the order as we have seen took university professor father Paul of Dalmatia in 1219 as his associate assigning him with an important mission of expading the order in what was a spacious Hungarian-Croatian kingdom. Needs for educated men were particularly high in Slavonia, Bosnia nad Dalmatia due to spreading of heterodox and heretic movements. Therefore arrival of the Dominicans to the Croatian regions at the same time meant beginning of systematic opening of schools after model of progressive countries of western Europe. It seems that their activity started

170 Generalni kapitul iz g. 1267. u svezi s time odredio je sljedeće: „Committimus magistro ordinacionem, tam studii Parisiensis, quam aliorum studiorum generalium quattuor provinciarum, ut de ipsis, in magistris et bacallariis, et in aliis ad studium pertinentibus curam habeant diligenter“ (MOPH, III, 138).

170 General chapter from 1267 made the following decision regarding this matter: „Committimus magistro ordinacionem, tam studii Parisiensis, quam aliorum studiorum generalium quattuor provinciarum, ut de ipsis, in magistris et bacallariis, et in aliis ad studium pertinentibus curam habeant diligenter“ (MOPH III, p. 138).

ji. Shvaćajući njihovu važnost za vjerski i kulturni život, zagrebački biskup Stjepan Babonić (1227. – 1247.) pozvao ih je u Zagreb i Čazmu ne samo da propovijedaju u crkvama katolički nauk nego i da u školama podučavaju omladinu.¹⁷¹ Budući da su te i ostale samostane u ondašnjoj Slavoniji osnivali fra Pavao Dalmatinac i njegovi suradnici, razložno se može zaključiti da je usporedo s osnivanjem samostana teklo i otvaranje škola.

Za primorsku Hrvatsku povijesni izvori toga vremena su brojniji i izravniji. Imamo podatke o školama u XIII. i XIV. stoljeću u sljedećim samostanima: sv. Agate u Glavatomu nedaleko od Prčanja u Bokakotorskom zaljevu; u kotorskom samostanu sv. Nikole u kojem je, uz gramatičku školu za izobrazbu gradske mladeži postojalo i učilište za filozofsku i teološku izobrazbu vlastitih članova i biskupijskih klerika; u Dubrovniku gdje je postojala gramatička škola za čije je polaznike krajem XV. ili početkom XVI. stoljeća fra Andeo Martinušić (oko 1450. – 1530.) napisao djelo *Methodus grammatica*, vjerojatno najstariji priručnik gramatike na hrvatskom području; u hvarskem samostanu sv. Marka; u samostanu sv. Križa na otoku Čiovu; u gradovima Trogiru, Zadru i drugdje.¹⁷²

in the diocese of Zagreb. The bishop of Zagreb Stjepan Babonić (1227-1247) understood their importance in religious and cultural life and invited them to Zagreb and Čazma not only to preach Catholic teaching in churches but also to teach the young in schools.¹⁷¹ Since this monastery as well as the others in Slavonia at the time was founded by father Paul of Dalmatia and his associates, we can conclude that opening of schools went side by side with foundations of monasteries.

Historical sources for coastal Croatia at the time are numerous and more direct. We have information about schools in the 13th and 14th centuries in the following monasteries: monastery of St. Agnes in Glavato near Prčanj in the Bay of Boka Kotorska; in the monastery of St. Nicholas in Kotor in which alongside grammar school for education of the city youth there was also an institution of learning for philosophical and theological education of their own members and diocesan clerics; in Dubrovnik where there was a grammar school for whose attendants father Andeo Martinušić (ca. 1450 - 1530) at the end of the 15th or beginning of the 16th centuries wrote a work *Methodus grammatica*, probably the oldest grammar manual in the Croatian region; in the monastery of St. Mark in Hvar, in the monastery of the Holy Cross on the island of Čiovo, in the cities of Trogir, Zadar and elsewhere.¹⁷²

171 Tkaličić, I., *Preporod biskupije zagrebačke u XIII. veku*, Rad JAZU, 41 (1877): 142; Plevnjak, F., n. dj., 39.

172 Gozeus, A., *Catalogus virorum ex familia Praedicatorum in litteris insignium*, Venetiis, 1605: 19; Piò, M., *Delle vite de gli huomini illustri di S. Domenico*, II, Pavia, 1613: c. 162; Cerva (Crijević), S., *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, I, JAZU, Zagreb, 1975: 85–86; Isti, *Monumenta Congregationis Ragusinae*, III, Dubrovnik, 1733: 110 (rukopis u knjižnici dominikanskog samostana u Dubrovniku); D. Farlati, n. dj., 447; Milošević, A., Dominikanski samostan svete Agate i crkva svete Maksime na Glavatome, općine Prčanske, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, XLIV (1921): 39–40; Novak, G., *Hvar, Stamparija Drag*, Beograd, 1924: 150; Isti, *Prošlost Dalmacije*, II, Hrvatski izdavalачki bibliografski zavod, Zagreb, 1944: 254; Krasić, S., *Congregatio Ragusina Ord. Praed. 1487-1550*, 118–119 i 185–186; Isti, *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili 'Universitas Jadertina'*, 243–255.

171 Tkaličić, I., *Preporod biskupije zagrebačke u XIII. veku*, p. 142; Plevnjak, F., op. cit., p. 39.

172 Gozeus, A., *Catalogus virorum ex familia Praedicatorum in litteris insignium*, Venetiis, 1605: 19; Piò, M., *Delle vite de gli huomini illustri di S. Domenico*, II, Pavia, 1613: c. 162; Cerva (Crijević), S., *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, I, JAZU, Zagreb, 1975: pp. 85–86; Idem., *Monumenta Congregationis Ragusinae*, III, Dubrovnik, 1733: p. 110 (manuscript in the library of the Dominican Monastery in Dubrovnik); D. Farlati, op. cit., p. 447; Milošević, A., Dominikanski samostan svete Agate i crkva svete Maksime na Glavatome, općine Prčanske, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, XLIV (1921): pp. 39–40; Novak, G., *Hvar, Stamparija Drag*, Beograd, 1924: p. 150; Idem., *Prošlost Dalmacije*, II, Hrvatski izdavalачki bibliografski zavod, Zagreb, 1944: p. 254; Krasić, S., *Congregatio Ragusina Ord. Praed. 1487-1550*, pp. 118–119 and pp. 185–186; Idem., *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili 'Universitas Jadertina'*, pp. 243–255.

5. Ovdje nas na osobit način zanima grad Zadar zbog njegove važnosti u geopolitičkom i gospodarskom smislu za Dalmaciju, pa i za cijelu Hrvatsku. Njegovu su važnost shvaćali svi, pa i dominikanci koji su se oko 1228. – na poziv zadarskog nadbiskupa Ivana Veniera (oko 1218. – 1238.) – u njemu nastanili.¹⁷³ Prvotni mali samostan s crkvom sv. Platona, koji su preimenovali u čast utedeljitelja svoga reda, s vremenom su proširili i uredili učinivši ga glavnim samostanom svoje Dalmatinske provincije (*Provincia Dalmatiae*) koja je osnovana bulom pape Urbana VI. od 3. ožujka 1380., diobom dотle jedinstvene Ugarske provincije (*Provincia [regni] Hungariae*) cijelog Ugarskog Kraljevstva. U trenutku svog osamostaljenja Dalmatinska provincija okupljala je sve samostane od Istre do Drača u Albaniji: Zadar, Nin, Pag, Senj, Krk, Rab, Bihać, Šibenik, Trogir, Split, Hvar, Dubrovnik, Kotor, Ulcinj, Skadar, Drač u Albaniji i nekoliko drugih manjih samostana i kuća.¹⁷⁴ S vremenom se sve do sredine XVI. stoljeća njihov broj neprestano povećavao, da bi se nakon toga, osobito zbog turskih razaranja i velikog osiromaćenja, njihov broj počeo drastično smanjivati.

Odlukom vrhovne skupštine reda iz 1302. svaka je provincija u okviru svojih mogućnosti trebala imati vlastito generalno učilište i biti neovisna o drugima u izobrazbi svojih članova da se ne bi – kao do tada – opterećivala generalna učilišta u Parizu i Bologni. Čim je 1380. osnovana Dalmatinska provincija, brigu za provedbu te odluke preuzeo je vrhovni poglavatar reda Rajmund de Vineis (1380. – 1399.) koji zavrjeđuje kraći osvrt. Rodio se oko 1330. u južnotalijanskom gradu Kapui (Capua) u jednoj od najuglednijih obitelji koja je još od vremena cara Fridrika II. Hohenstaufena (1220. – 1250.) državi dala brojne pravnike, diplomate i državne kancelare. Dante Alighieri joj je u *Božanskoj komediji* posvetio

5. We are particularly interested in the city of Zadar because of its importance in geopolitical and economic terms for Dalmatia, and even for entire Croatia. Its importance was understood by everyone including the Dominicans who settled in Zadar at invitation of the archbishop of Zadar Ivan Venier (ca. 1218-1238).¹⁷³ The original little monastery and church of St. Plato which was renamed in honour of the founder of their order, was expanded and arranged making it the main monastery of their Dalmatian Province (*Provincia Dalmatiae*) which was founded by a bull of Pope Urban VI from March 3, 1380 through a division of previously unified Hungarian Province (*Provincia [regni] Hungariae*) of the entire Hungarian Kingdom. At the moment of its independence the Dalmatian Province encompassed all monasteries from Istria to Durrës in Albania: Zadar, Nin, Pag, Senj, Krk, Rab, Bihać, Šibenik, Trogir, Split, Hvar, Dubrovnik, Kotor, Ulcinj, Skadar, Durrës in Albania and several other smaller monasteries and houses.¹⁷⁴ Gradually their number grew until the mid-16th century but then it started to reduce drastically due to Turkish raids and great poverty.

According to decision of the general council of the order from 1302 each province had to have its own general institution of learning within its possibilities and it had to be independent in education of its members not to burden general institutions of learning in Paris and Bologna as was the case earlier. As soon as the Dalmatian Province was founded in 1380 master of the order Raymond de Vineis (1380-1399) took care that this decision was realized. He was born around 1330 in southern Italic city of Capua in one of the most distinguished families which gave many lawyers, diplomats and state chancellors from the time of Friedrich II Hohenstaufen (1220 –

¹⁷³ Malvenda, T., *Annalium Sacri Ordinis Praedicatorum*, Neapoli, 1627: 454; Farlati, D., *Illyricum sacrum*, V, Venetiis 1775: 72–73; Ferrari Cupilli, G., *Chiesa e convento di S. Domenico, u: Rammentatore zaratino*, Zadar, 1856: 15.

¹⁷⁴ *Bullarium Ordinis Praedicatorum*, ur. Th. Ripoll i A. Bremond, Romae, 1740: 297; Krasić, S., n. dj., 41–42.

¹⁷³ Malvenda, T., *Annalium Sacri Ordinis Praedicatorum*, Neapoli, 1627: p. 454; Farlati, D., *Illyricum sacrum*, V, Venetiis 1775: pp. 72–73; Ferrari Cupilli, G., *Chiesa e convento di S. Domenico, u: Rammentatore zaratino*, Zadar, 1856: p. 15.

¹⁷⁴ *Bullarium Ordinis Praedicatorum*, ed. Th. Ripoll and A. Bremond, Romae, 1740: 297; Krasić, S., op. cit., 41–42.

nekoliko stihova (*Pakao*, XIII). Njezina moć nije oslabila ni nakon krvavih ratova koje su u drugoj polovici XIII. stoljeća za posjed Napulja i Sicilije vodili francuski Anžuvinci protiv Fridrikovih nasljednika za posjed južne Italije. Ni Anžuvinci se nisu mogli odreći njezinih usluga pa su se i oni njima služili. I Rajmund je, završivši pravo na sveučilištu i Bologni, trebao naslijediti oca na mjestu državnog kancelara. No predomislio se ušavši u 25. godini života u Dominikanski red. U Bologni je završio studij teologije nakon čega je obavljao odgovorne službe u Bologni, Firenci, Rimu, Sieni i drugim gradovima. Godine 1376. putovao je u Avignon s poznatom karizmatičarkom Katarinom Sienskom (1347. – 1380.) gdje im je pošlo za rukom nagovoriti papu Grgura XI. na povratak u Rim i tako učiniti kraj boravka papā u Avignonu. Tri godine kasnije bio je izabran je za provincijala Lombardske provincije svoga reda, a 1380. i za vrhovnog poglavara Dominikanskog reda. Diplomatski rad nastavio je i nakon povratka papā u Rim, osobito nakon što su francuski kardinali, nakon što je 8. travnja 1378. bio izabran Urban VI., 20. rujna iste godine izabrali jednoga novog papu: Klementa VII. (1378. – 1394.) prouzročivši „Zapadni raskol“ (1378. – 1417.). U traženju kompromisnog rješenja Urban VI. je fra Rajmundo povjerio osjetljivu diplomatsku misiju kod francuskog kralja Karla V. Umro je u Nürnbergu 5. listopada 1399. od

SL. 33 / FIG. 33
Rajmund de Vineis
Raymond de Vineis

1250). Dante Alighieri wrote some lyrics about it in the *Divine Comedy* (Hell, XIII). Its power was not weakened after the bloody wars between the French Angevins against Friedrich's heirs in the second half of the 13th century for estates of Naples and Sicily. The Angevins could not give up services of its members. Raymond was supposed to be a successor of his father on the position of the state chancellor after he finished the study of

law at the university of Bologna but he changed his mind and entered the Dominican Order when he was 25. He finished the study of theology in Bologna after which he performed responsible duties in Bologna, Florence, Siena and other cities. In 1376 he went to Avignon with the famous charismatic Catherine of Sienna (1347-1380) where they managed to convince Pope Gregory XI to return to Rome and to end in that way popes' stay in Avignon. Three years later he was chosen as a provincial of the Lombard Province of his order, and in 1380 he became master of the Dominican Order. He continued his diplomatic work after the popes returned to Rome, particularly after the French cardinals on September 20, 1378 chose a new pope Clement VII (1378-1394) after Urban VI had already been elected on April 8, 1378 which led to the Western Schism (1378-1417). In search of a compromise Urban VI entrusted father Raymond with a delicate diplomatic mission with French King Charles V. He died in Nürnberg on October 5, 1399 from exhaustion

SL. 32 / FIG. 32
Susret Rajmunda de Vineisa s Katarinom Sienskom
Encounter of Raymond de Vineis with Catherine of Siena

iscrpljenosti na svojim dugim i napornim putovanjima. Ostavio je iza sebe nekoliko djela koja su kasnije bila objavljena.¹⁷⁵

Fra Rajmunda je s Dalmatinskom provincijom njegova reda povezivalo više stvari: bio je sin državnog kancelara napuljskih Anžuvinaca koji su kao hrvatsko-ugarski kraljevi hrvatske krajeve smatrali dijelom svoje obiteljske baštine; bio je izabran za čelnog čovjeka svoga reda iste godine (1380.) kada se Dalmatinska provincija bila osamostalila i, osobito, što je u vrijeme Zapadnog raskola ostala vjerna njemu i papi Urbanu VI. On je svojim izborom na službu vrhovnog starješine sebi stavio u zadaću obnovu nekadašnje stege poljuđane u vrijeme Zapadnog raskola i intelektualne izobrazbe članova svoga reda kakva je postojala u prethodnom stoljeću. S tom je nakanom 1387. posjetio Dalmatinsku provinciju svoga reda.¹⁷⁶

Osnivanje jednoga generalnog učilišta moglo je samo pridonijeti ostvarenju tog cilja. Poznavajući prilike u njoj, ocijenio je da za to u njoj može osposobiti dovoljan broj školovanih i sposobnih ljudi. Njegov pothvat činio se izglednim što je – kako se čini – u zadarskom samostanu postojalo provincialno filozofsko-teološko učilište pa je više njegovih članova posjedovalo lektorske naslove koliko je bilo potrebno da predaju ili su u dogledno vrijeme mogli postići bakalaureatske i doktorske naslove na nekom sveučilištu u inozemstvu.

at his long and difficult travels. He left behind several works which were published later.¹⁷⁵

Father Raymond was connected with the Dalmatian province of his order owing to several factors: he was the son of a state chancellor of the Angevins of Naples who considered the Croatian regions as a part of their family inheritance as they were Hungarian-Croatian kings; he became the master of his order in the same year (1380) when the Dalmatian Province became independent after remaining loyal to him and Pope Urban VI during the Western Schism. When he became the master of the order he was determined to renew former discipline which was disturbed during the Western Schism and intellectual education of the members of his order as it was in the previous century. With that intention he visited the Dalmatian Province of his order in 1387.¹⁷⁶

Foundation of a general institution of learning could only contribute to realization of that aim. Understanding the circumstances in it he decided that he could educate sufficient number of educated and able men. His mission seemed possible as there was a provincial philosophical-theological college in the Zadar monastery so that several of its members had lector's degrees which was necessary for teaching or they could earn degrees of baccalaureus or doctor in foreseeable future at some university abroad.

175 Usp. Cormier, H. M., *Il beato Raimondo da Capua*, Roma, 1900; Mortier, R., *Histoire des Maîtres Généraux de l'Ordre des Frères Prêcheurs*, III, A. Picard, Paris, 1907: 491–686; Valli, Fr., *La mentalità agiografica del padre Raimondo da Capua*, *La Diana* 8 (1933): III-IV; *Fontes vitae s. Catherinae Senensis historici*, ed. H. M. Laurent i F. Valli, Università di Siena, Siena, 1936; Walz, A., *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, 59, 62–71; *Enciclopedia cattolica*, X, Ente per l'Enciclopedia Cattolica e per il Libro Cattolico, Città del Vaticano, 1953: 501. Krasić, S., *Congregatio Ragusina Prd. Praed.*, 19, 26, 45, 47–48, 68; Isti, *Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru ili 'Universitas Jadertina'* 1396–1807, 182–183, 263, 302–307, 455 674; Isti, *Rajmund de Vineis (oko 1330–1399) osnivač Generalnog učilišta u Zadru*, Zadarska smotra, 61 (2012), 2: 13–17.

176 Cerva, S., *Monumenta Congregationis Sancti Dominici de Ragusio Ordinis Fratrum Praedicatorum*, II, Dubrovnik 1728: 73–76 (rukopis u knjižnici samostana sv. Dominika u Dubrovniku).

175 Cf. Cormier, H. M., *Il beato Raimondo da Capua*, Roma, 1900; Mortier, R., *Histoire des Maîtres Généraux de l'Ordre des Frères Prêcheurs*, III, A. Picard, Paris, 1907: pp. 491–686; Valli, Fr., *La mentalità agiografica del padre Raimondo da Capua*, *La Diana* 8 (1933): III-IV; *Fontes vitae s. Catherinae Senensis historici*, ed. H. M. Laurent and F. Valli, Università di Siena, Siena, 1936; Walz, A., *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, 59, pp. 62–71; *Enciclopedia cattolica*, X, Ente per l'Enciclopedia Cattolica e per il Libro Cattolico, Città del Vaticano, 1953: p. 501. Krasić, S., *Congregatio Ragusina Prd. Praed.*, p. 19, p. 26, p. 45, pp. 47–48, p. 68; Idem., *Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru ili 'Universitas Jadertina'* 1396–1807, pp. 182–183, p. 263, pp. 302–307, p. 455, p. 674; Idem., *Rajmund de Vineis (oko 1330–1399) osnivač Generalnog učilišta u Zadru*, Zadarska smotra, 61 (2012), 2: pp. 13–17.

176 Cerva, S., *Monumenta Congregationis Sancti Dominici de Ragusio Ordinis Fratrum Praedicatorum*, II, Dubrovnik 1728: pp. 73–76 (manuscript in the library of the Monastery of St. Dominic in Dubrovnik).

Pripreme za osnutak generalnog učilišta počele su odmah nakon osamostaljenja Dalmatinske provincije u tjesnoj suradnji provincije s vrhovnom upravom reda u Rimu na čelu koje je stajao učeni Rajmund de Vineis. Bile su duge, minuciozne i temeljite. Bilo je nužno stvoriti sve nužne preduvjete za to, prije svega školovati ljudе koji će voditi sveučilište. Za to je, po školskom sustavu Dominikanskog reda, trebalo osposobiti barem trojicu budućih ravnatelja koji su morali imati sveučilišne diplome: rektora (*regens studii* ili *lector primarius*) koji je ujedno trebao biti glavni profesor dogmatske teologije, njegova zamjenika ili redovnog bakalaureusa (*bacchalaureus ordinarius*) koji je trebao predavati Sentencije i Bibliju te „učitelja studija“ (*magister studii* ili *magister scolarium*) koji je bio zadužen za redovnički odgoj i stegu. Na generalnim učilištima je, uz *Studium theologiae*, redovito postojao i *Studium artium* (filozofije) na kojem su mlađi studenti, prije upisa u teologiju, učili gramatiku, retoriku, logiku, filozofiju i dr.¹⁷⁷ U tu je svrhu Dalmatinska provincija odmah počela slati svoje članove na sveučilišta u Italiju i Češku.

U vrijeme priprema za osamostaljenje provincije (1378.) fra Ivan iz Drača već je bio na studiju u Padovi gdje je 5. ožujka 1379. bio zaređen za đakona, a 24. ožujka i za svećenika. Iz Padove je 15. kolovoza 1381. prešao na generalno učilište u Bologni. Godine 1389. u Padovi se navodi kao bakalaureus tamošnjega generalnog učilišta. Sljedeće godine je, u dogовору s vrhovnim poglavаром reda, prešao u reformirani samostan sv. Dominika u Veneciji, da se pripremi za buduće zadaće u svojoj provinciji. Budući da mu je bila

Preparations for foundation of a general institution of learning started immediately after the Dalmatian Province got its independence in close cooperation of the province with general administration of the order in Rome at the head of which was the erudite Raymond de Vineis. Preparations were long, meticulous and thorough. It was necessary to have all prerequisites, and primarily to educate men who would run the university. In accordance with the school system of the Dominican Order it was necessary to educate at least three future principals who had to have university diplomas: rector (*regens studii* or *lector primarius*) who at the same time should have been main professor of dogmatic theology, his deputy or regular baccalaureus (*bacchalaureus ordinarius*) who was meant to teach Sentences and the Bible and „magister of the study“ (*magister studii* or *magister scolarium*) who was in charge of monks' upbringing and discipline. On general institutions of learning alongside *Studium theologiae* there was always also *Studium artium* (of philosophy) at which young students, before they enrolled in theology, learnt grammar, rhetorics, logic, philosophy etc.¹⁷⁷ Therefore the Dalmatian Province started to send their members to universities in Italy and Bohemia.

During the preparations for independence of the province (1378) father Ivan from Durrës had already been at the study in Padua where he was ordained as a deacon on March 5, 1379, and he became a priest on March 24. On August 15, 1381 he went to the university of Bologna from Padua. In 1389 he is mentioned as a baccalaureus of the general institution of learning in Padua. The following year, in agreement with master of

177 Usp. Douais, C., *Essai sur l'organisation des études dans l'Ordre des Frères Précheurs au treizième et quattrozième siècle* (1216-1342), A. Picard, Paris i E. Privat, Toulouse, 1884; Taurisano, I., *L'organizzazione delle scuole domenicane nel secolo XIII*, u: *Miscellanea lucchese di studi storici e letterari in memoria di Salvatore Bongi*, Scuola tip. Artigianelli, Lucca, 1931: 94-129; Ehrle, F., *I più antichi statuti della facoltà di teologia dell'Università di Bologna*, Bologna, 1932: 77-89; Robles, L., *El estudio de las „Artes liberales“ en la primitiva legislación dominicana. Antecedentes históricos*, u: *Arts libéraux et philosophie au moyen âge. Acts du quatrième congrès international de philosophie médiévale*, Université de Montréal, Montréal i Paris, 1969: 599-616.

177 Cf. C. Douais, *Essai sur l'organisation des études dans l'Ordre des Frères Précheurs au treizième et quattrozième siècle* (1216-1342), A. Picard, Paris i E. Privat, Toulouse, 1884; Taurisano, I., *L'organizzazione delle scuole domenicane nel secolo XIII*, in: *Miscellanea lucchese di studi storici e letterari in memoria di Salvatore Bongi*, Scuola tip. Artigianelli, Lucca, 1931: 94-129; Ehrle, F., *I più antichi statuti della facoltà di teologia dell'Università di Bologna*, Bologna, 1932: 77-89; Robles, L., *El estudio de las „Artes liberales“ en la primitiva legislación dominicana. Antecedentes históricos*, u: *Arts libéraux et philosophie au moyen âge. Acts du quatrième congrès international de philosophie médiévale*, Université de Montréal, Montréal i Paris, 1969: pp. 599-616.

ponuđena biskupska čast, čelnik reda Rajmund de Vineis ga je, kao gorljivi pobornik obnove redovničke stege nakon velike epidemije kuge iz 1348., uspio nagovoriti da je ne prihvati kako bi se mogao posvetiti obnovi Dalmatinske provincije.¹⁷⁸ U cilju provođenja dogovorenog plana Rajmund ga je ovlašću pape Bonifacij IX. 1392. imenovao provincijalom Dalmatinske provincije¹⁷⁹ nakon što je 22. studenoga iste godine razriješio službe dotadašnjeg provincijala fra Aleksija iz Dubrovnika¹⁸⁰ poslavši ga u Prag na studij. No 20. svibnja 1393. Rajmund je fra Aleksija iz Praga premjestio na doškolovanje na sveučilište u Bolognu gdje je, kao odličan student, bez plaćanja ikakvih uobičajenih taksa položio doktorat.¹⁸¹ U međuvremenu je jedan drugi Albanac, fra Ilija iz Drača, bio završio studij na jednom neimenovanom sveučilištu pa je kao član Dalmatinske provincije studirao u Pragu i – uz novčanu potporu vlade Dubrovačke

the order, he went to reformed monastery of St. Dominic in Venice to be prepared for his future tasks in his province. Since bishop's position was offered to him, head of the order Raymond de Vineis who was a zealous supporter of renewal of monks' discipline after the great plague epidemic in 1348 managed to convince him not to accept it as he wanted him to work on renewal of the Dalmatian Province.¹⁷⁸ With the aim of executing plan they agreed upon Raymond appointed him as the provincial of the Dalmatian Province¹⁷⁹ with authorization of Pope Boniface IX in 1392 after he deposed previous provincial father Alexius from Dubrovnik on November 22, 1392¹⁸⁰ sending him to the studies to Prague. But on May 20, 1393 Raymond moved father Alexius from Prague to specialization to the university of Bologna where he as an excellent student earned doctoral degree without paying usual taxes.¹⁸¹ In the

178 Usp. Piò, M., n. dj, c. 407, ad a. 1392; Cornelius, F., *Ecclesiae Venetae antiquis monumentis nunc etiam primum editis illustratae*, Venetiis, 1749: 170, 319–320; De Rubeis, J. F. B. M., *De rebus Congregationis sub titulo b. Jacobi Salomonii*, Venetiis, 1751: 14, 69; Brotto, G. i Zonta, G., *La facoltà teologica dell'Università di Padova*, Parte I (secolo XIV e XV), Tipografia del Seminario, Padova, 1922: 142, 229; Eubel, C., *Hierarchia catholica medii aevi*, I, Sumptibus et Typis Librariae Regensbergiana, Monasterii, 1913: 233; BOP, II, 515; Krasić, S., *Congregatio Ragusina Ord. Praed.*, 47–48.

179 „Item eadem die [22 mensis novembris 1392] instituit priorem provinciale dicte provincie [Dalmatiae] fratrem Johannem de Durachio, bacchalarium Paduanum, auctoritate apostolica et ex commissione speciali facta rev.mi magistri ordinis a domino nostro papa Bonifacio IX oraculo vivae vocis eidem facto, praesentibus domino Bononiensi cardinali Sanctae Crucis in Yarusalem et domino Petro de Buscho, cubiculario et secretario prefati domini nostri papae, dans eidem auctoritatem, ut in forma“ (Krasić, S., n. dj., 162, br. 7). Fra Ivan je na toj službi ostao punih sedam godina (Gargan, L., *Lo studio teologico e la biblioteca dei domenicani a Padova nel tre e quattrocento*, Editrice Antenore, Padova, 1971: 46).

180 „Item die 22. novembris [1392] fratrem Alexium Ungarum [Ragusinum] de conventu Ragusino absolvit ab officio provincialatus ad cautelam si fuit, et eundem instituit vicarium praefatae provinciae quoque aliter esset ordinatum, et mihi fratri Gregorio mandavit reverendissimus magister ordinis, ut in registro praesenti scriberem“ (Krasić, S., n. dj., 162, br. 6).

181 „Eodem die [20 maii 1393] translavit fratrem Alexium de Durachio [=de Ragusio] de universitate Pragensi ad Bononiensem, in qua concessit sibi licentiam eligere unum collegium, in quo collegio electo sic per eum possit legere usque ad magisterium inclusive, cum omnibus gratiis etc. et absque contributione quamcumque“ (S. Krasić, n. dj., str. 163, br. 9). Iz sačuvanih suvremenih spisa Generalnog arhiva reda u Rimu zaključuje se da je fra Aleksije bio Dubrovačanin (Serie XIV, liber A, pars I, f. 133r).

178 Cf. Piò, M., n. dj, c. 407, ad a. 1392; Cornelius, F., *Ecclesiae Venetae antiquis monumentis nunc etiam primum editis illustratae*, Venetiis, 1749: p. 170, pp. 319–320; De Rubeis, J. F. B. M., *De rebus Congregationis sub titulo b. Jacobi Salomonii*, Venetiis, 1751: 14, 69; Brotto, G. and Zonta, G., *La facoltà teologica dell'Università di Padova*, Parte I (secolo XIV e XV), Tipografia del Seminario, Padova, 1922: p. 142, p. 229; Eubel, C., *Hierarchia catholica medii aevi*, I, Sumptibus et Typis Librariae Regensbergiana, Monasterii, 1913: p. 233; BOP, II, 515; Krasić, S., *Congregatio Ragusina Ord. Praed.*, pp. 47–48.

179 „Item eadem die [22 mensis novembris 1392] instituit priorem provinciale dicte provincie [Dalmatiae] fratrem Johannem de Durachio, bacchalarium Paduanum, auctoritate apostolica et ex commissione speciali facta rev.mi magistri ordinis a domino nostro papa Bonifacio IX oraculo vivae vocis eidem facto, praesentibus domino Bononiensi cardinali Sanctae Crucis in Yarusalem et domino Petro de Buscho, cubiculario et secretario prefati domini nostri papae, dans eidem auctoritatem, ut in forma“ (Krasić, S., op. cit., p. 162, no. 7). Father Ivan remained on that position for seven years (Gargan, L., *Lo studio teologico e la biblioteca dei domenicani a Padova nel tre e quattrocento*, Padova, 1971, p. 46).

180 „Item die 22. novembris [1392] fratrem Alexium Ungarum [Ragusinum] de conventu Ragusino absolvit ab officio provincialatus ad cautelam si fuit, et eundem instituit vicarium praefatae provinciae quoque aliter esset ordinatum, et mihi fratri Gregorio mandavit reverendissimus magister ordinis, ut in registro praesenti scriberem“ (Krasić, S., op. cit., p. 162, no. 6).

181 „Eodem die [20 maii 1393] translavit fratrem Alexium de Durachio [=de Ragusio] de universitate Pragensi ad Bononiensem, in qua concessit sibi licentiam eligere unum collegium, in quo collegio electo sic per eum possit legere usque ad magisterium inclusive, cum omnibus gratiis etc. et absque contributione quamcumque“ (Krasić, S., op. cit., p. 163, no. 9). From the preserved documents of the General Archive of the Order in Rome we can conclude that father Alexius was from Dubrovnik (Serie XIV, liber A, pars I, f. 133r).

SL. 34 / FIG. 34
Papa Bonifacije IX.
Pope Boniface IX

Republike od 100 perpera – 1391. položio doktorat.¹⁸² Dvije godine kasnije i fra Ivan iz Drača doktorirao je na sveučilištu u Padovi te tu počeo sveučilišnu karijeru.¹⁸³

Malo nakon toga je u Rimu imao sastanak s čelnikom reda Rajmundom de Vineisom i papom Bonifacijem IX.¹⁸⁴ Iz navedenih regesta od 22. studenoga 1392. i 20. svibnja 1393. vidljivo je da je vrhovnik reda Rajmund de Vineis svoje buduće odluke u vezi s fra Ivanom iz Drača bio usuglasio s papom Bonifacijem IX.

Dobivši trojicu mlađih doktora i pribavivši suglasnost vrhovnog poglavara reda i pape Bonifacija IX., Dalmatinska je provincija ispunila sve uvjete za otvaranje generalnog učilišta. Budući da je fra Ivan predsjedao provincialnoj skupštini koja je u proljeće 1396. održana u Dubrovniku, može se razložno zaključiti da se radilo o neposrednoj pripremi i dogovaranju pojedinosti za otvaranje generalnog učilišta.¹⁸⁵

meantime another Albanian, brother Elijah from Durrës had finished studies at another unnamed university, and then he studied as a member of the Dalmatian Province in Prague and earned a doctoral degree with financial support of the government of the Republic of Ragusa of 100 perperas.¹⁸² Two years later father Ivan from Durrës also earned doctoral degree at the university of Padua and started university career there.¹⁸³ Shortly afterwards he had a meeting in Rome with the head of the order Raymond de Vineis and Pope Boniface IX.¹⁸⁴ From the mentioned regestae from November 22, 1392 and May 20, 1393 it is evident that the head of the order Raymond de Vineis coordinated his decisions relating father Ivan from Durrës with Pope Boniface IX.

After acquiring three young doctors and approval of the head of the order and Pope Boniface IX the Dalmatian Province fulfilled all terms necessary for opening a general institution of learning. Since father Ivan presided over provincial council which was held in Dubrovnik in spring of 1396 we can conclude that this was direct preparation and arranging details for opening a general institution of learning.¹⁸⁵

182 O tomu u spisima Malog vijeća Dubrovačke Republike nalazi se sljedeću odluku: „Die XIII mensis marci [1391]. In mayori consilio. Ballote L. Prima pars est de donando domino fratri Helye provinciali predictorum pro conventu suo seu magistratum, quem est iturus ad recipiendum Praghe. Captum per XXXVIII. Secunda pars est de dando dicto fratri Helye ducatos triginta. Secunda pars est de dando eidem perperos centum. Captum per XXXVIII“ (Državni arhiv u Dubrovniku, Libri reformationum, vol 29, f. 105r).

183 U vrijeme svog postavljanja za provinciala fra Ivan se spominje kao bakalaureus padovanskog sveučilišta, a već 20. svibnja 1393. kao doktor teologije (Krasić, S., n. dj., 163, br. 8; Gargan, L., n. dj., 46).

184 „Eodem die [20 maii 1393 magister generalis] approbavit, ratificavit et confirmavit viam fratris Alexii de Durachio [de Ragusio], qua transivit per Romanam curiam et venit ad magistrum [generalem ordinis]. Item sibi concessit licentiam posse manere in Romana curia quamdiu sibi fuerit opportunum absque contradictione cuiuscunq; etc.“ (Krasić, S., n. dj., 163, br. 12).

185 Malo vijeće (vlada) Dubrovačke Republike je 16. travnja 1396. odobrilo održavanje te provincialne skupštine: „Die XVI aprilis [1396]. In dicto Minorī consilio captum fuit de concedendo vicario magistri generali Fratrum Predicatorum, qui possit facere et ordinare capitulum provincie in civitate Ragusii ad suum placitum quando ipsi videbitur“ (Državni arhiv u Dubrovniku, Libri reformationum, vol. 39, f. 34r).

182 We can find the following decision regarding this matter in the documents of the Small Council of the Republic of Ragusa: „Die XIII mensis marci [1391]. In mayori consilio. Ballote L. Prima pars est de donando domino fratri Helye provinciali predictorum pro conventu suo seu magistratum, quem est iturus ad recipiendum Praghe. Captum per XXXVIII. Secunda pars est de dando dicto fratri Helye ducatos triginta. Secunda pars est de dando eidem perperos centum. Captum per XXXVIII“ (State Archives in Dubrovnik, Libri reformationum, vol 29, f. 105r).

183 Father Ivan was mentioned as a baccalaureus of the university of Padua when he was appointed a provincial, and as early as May 20, 1393 he was doctor of theology. (Krasić, S., op. cit. p. 163, no. 8; Gargan, L., op. cit., p. 46).

184 „Eodem die [20 maii 1393 magister generalis] approbavit, ratificavit et confirmavit viam fratris Alexii de Durachio [de Ragusio], qua transivit per Romanam curiam et venit ad magistrum [generalem ordinis]. Item sibi concessit licentiam posse manere in Romana curia quamdiu sibi fuerit opportunum absque contradictione cuiuscunq; etc.“ (Krasić, S., op. cit., p. 163, no. 12).

185 Small Council (government) of the Republic of Ragusa approved this provincial council on April 16, 1396: „Die XVI aprilis [1396]. In dicto Minorī consilio captum fuit de concedendo vicario magistri generali Fratrum Predicatorum, qui possit facere et ordinare capitulum provincie in civitate Ragusii ad suum placitum quando ipsi videbitur“ (State Archives in Dubrovnik, Libri reformationum, vol. 39, f. 34r).

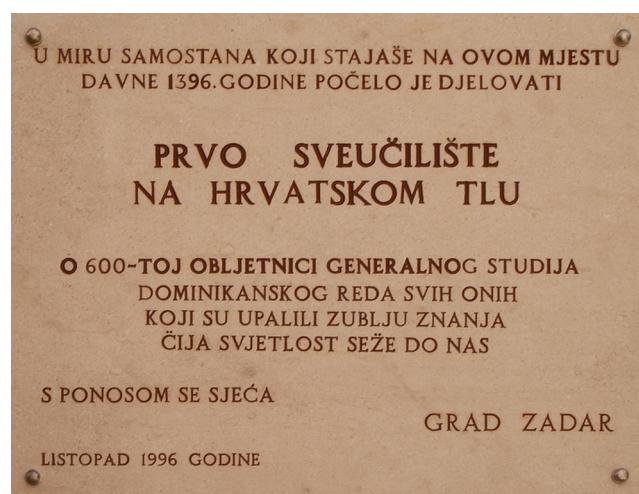

SL. 35 / FIG. 35

Crkva sv. Dominika u Zadru
Church of St. Dominic in Zadar

Nakon što je sve bilo brižno isplanirano i pripremljeno, preostao je samo službeni čin proglašenja generalnog učilišta. To je učinio, služeći se svojim pravom, vrhovni poglavavar reda Rajmund de Vineis koji je o tomu, po uobičajenoj praksi, izdao svečanu povelju. Ona nam se, na žalost, nije sačuvala nego samo njezin regest koji u prijevodu glasi: „Dana 14. lipnja [1396] asiguirano je teološko učilište u zadarskom samostanu te dopušteno provincijalu i definitorima [vijećnicima] provincijalne skupštine iste provincije da se mogu pobrnuti za dužnosnike“.¹⁸⁶ Pod pojmom „dužnosnika učilišta“ razumijevali su se poglavito glavni dužnosnici odgovorni za ispravan i uspješan rad sveučilišta: rektor (*regens studii*) kao glavni ravnatelj i profesor dogmatske teologije, zatim profesor moralne teologije koji je obnašao dužnost

After everything was planned and prepared so carefully, the only thing left was an official act of proclamation of the general institution of learning. This was done by the head of the order Raymond de Vineis using his rights and issuing a formal charter as was usual practice. Unfortunately it was not preserved originally but only its regesta which reads in translation: „On June 14, [1396] theological college in the Zadar monastery was assigned and it was allowed to the provincials and definitors (counselors) of the provincial assembly of the same province that they can choose the officials“.¹⁸⁶ Term „officials of the institution of learning“ referred to main officials in charge of regular and successful work of the university: rector (*regens studii*) as the main director and professor of dogmatic theology, then professor of moral

SL. 36 / FIG. 36

Spomen ploča – Zadar
Memorial plaque – Zadar

¹⁸⁶ „Die 14 mensis iunii [1396] fuit assignatum studium theologiae in conventu Jadrensi et concessum provinciali et diffinitoribus capituli provincialis eiusdem provinciae, quod possint ibi providere de officialibus“ (Krasić, S., n. dj., 165, br. 38). Iako se u navedenom dokumentu ne precizira radi li se provincijalnom ili generalnom učilištu, nema sumnje da je riječ o generalnom učilištu. Sama činjenica da ga je osnovao vrhovni poglavavar reda to najbolje svjedoči. On nije nikad osnovao provincijalna učilišta. To je bilo ne samo pravo nego i dužnost provincijala i provincijske skupštine. U tomu je školsko zakonodavstvo Dominikanskog reda vrlo jasno (usp. bilj. 56 i 165).

¹⁸⁶ „Die 14 mensis iunii [1396] fuit assignatum studium theologiae in conventu Jadrensi et concessum provinciali et diffinitoribus capituli provincialis eiusdem provinciae, quod possint ibi providere de officialibus“ (Krasić, S., op. cit., p. 165. no. 38). Although it was not specified in the mentioned document whether it was a provincial or general institution of learning, there is no doubt that it was a general institution of learning. The fact that the head of the order founded it is indicative in that sense. He never founded provincial institutions of learning. It was right and duty of the provincial and provincial council. School legislation of the Dominican Order is very clear regarding this matter (cf. notes 56 and 165).

dekana i „učitelj studija“ (*magister studii*) zadužen za njegovu administraciju.¹⁸⁷ Nisu, na žalost, navedena imena tih dužnosnika, no iz onoga što je prethodno rečeno može se razložno pretpostaviti da su dva prva položaja zauzeli fra Aleksije iz Dubrovnika i fra Ilijan iz Drača koji su se za to više godina pripremali. No, bez obzira na to, bio je to rođendan prve visoke škole na istočnoj jadranskoj obali i u jugoistočnoj Europi uopće.

6. O radu generalnog učilišta u ovom ranom razdoblju njegova postojanja znamo, na žalost, vrlo malo. Manjak izvornih dokumenata, koji su propali u brojnim kasnijim previranjima i pre-vratima kroz koje su prolazili ne samo Zadar nego i cijela Dalmacija, ne dopušta nam izravan i željen uvid u njegov rad. No ono što je ipak najvažnije jest činjenica da je ono sasvim sigurno djelovalo. Za provedbu odluke vrhovnog poglavar-a reda bio je zadužen provincijal Dalmatinske provincije fra Ivan iz Drača sa svojim vijećem, odnosno provincijalnom skupštinom.¹⁸⁸ Tako je u jugoistočnoj Europi, unatoč svim teškoćama, niklo prvo generalno učilište jednako kao što je na inicijativu Karla IV. u Pragu niklo prvo takvo učilište u središnjoj Europi. Od tada članovi Dalmatinske provincije, a ni drugi, zbog visokoškolske izobrazbe i akademskih naslova nisu morali putovati u inozemstvo, nego su to mogli postići „na kućnom pragu“. Pače, stvorio se preduvjet da i stranci to mogu postići u Zadru.

Postignutim uspjehom svi su mogli biti zadovoljni. Bio je zadovoljan i službeni utemeljitelj zadarskog sveučilišta Rajmund de Vineis kao čelnici čovjek reda i veliki kancelar svih njegovih generalnih učilišta koji je uložio mnogo truda da i Dalmatinska provincija konačno dobije svoje sveučilište. Misleći na odluku vodstva svoga reda iz 1302.

187 O tomu opširnije: Krasić, S., *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili 'Universitas Jadertina'*, 383–434.

188 O njemu v. Cerva (Crijević), S., *Iconotheca illustrium Fratrum Congregationis Ragusinae*, Dubrovnik, 1728: 32–33 (rukopis u knjižnici dominikanskog samostana u Dubrovniku); Krasić, S., *Regesti*, 162, br. 6–7; 166, br. 43, 46. Zadnji put se spominje kao provincijal 1. lipnja 1399. (Archivum Secretum Vaticanum, Registrum Lateranensis, 66, f. 184).

theology who performed the duty of the dean and „magister of the study“ (*magister studii*) in charge of its administration.¹⁸⁷ Unfortunately names of these officials were not mentioned but we can assume from what was mentioned before that the first two positions were taken by father Alexius from Dubrovnik and brother Elijah from Durrës who prepared for this for several years. Regardless of all that, it was the first birthday of the first higher education institution on the eastern Adriatic coast and generally in south-eastern Europe.

6. Unfortunately we know very little about the work of general institution of learning in this early period of its existence. Lack of original documents which were lost in later turmoils and upheavals in Zadar and entire Dalmatia do not allow us direct insight into its work. What is most important is that it really worked. Provincial of the Dalmatian Province father Ivan from Durrës with his council i.e. provincial assembly was in charge of execution of the decisions of the master of the order.¹⁸⁸ In that way the first general institution of learning in south-eastern Europe was created despite all difficulties just as the first such institution of learning in central Europe came into being in Prague at the initiative of Charles IV. Members of the Dalmatian Province and others did not need to travel abroad for higher education and academic degrees any longer but they could achieve it „at their doorstep“. What is more there was even an opportunity for foreigners to achieve that.

Everyone could be satisfied with their success. Official founder of the university of Zadar Raymond de Vineis could also be satisfied as the master of the order and great chancellor of all its general institutions of learning who invested a lot of effort that the Dalmatian Province may finally

187 More comprehensively on that: Krasić, S., *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili 'Universitas Jadertina'*, pp. 383–434.

188 About him see Cerva (Crijević), S., *Iconotheca illustrium Fratrum Congregationis Ragusinae*, Dubrovnik, 1728: pp. 32–33; (manuscript in the library of the Dominican Monastery in Dubrovnik), Krasić, S., *Regesti*, p. 162, no. 6–7; p. 166, no. 43, 46. He was mentioned for the last time as a provincial on June 1, 1399 (Archivum Secretum Vaticanum, Registrum Lateranensis 66, f. 184).

po kojoj je svaka provincija Dominikanskog reda trebala imati svoje generalno učilište i na svoje dugogodišnje napore u obnovi njegove stege i intelektualnog života, u jednom pismu vjerojatno najutjecajnijem kardinalu svoga doba Philippe d'Alençonu (1339. – 1397.)¹⁸⁹ mogao je s neskrivenim zadovoljstvom i ponosom izjaviti: „Svaka provincija u mom redu ima po jedan samostan u kojem postoji generalno učilište. Htjele one to ili ne htjele, moraju napredovati u znanosti; u njima se odgajaju lektori i bakalaureusi za različite samostane. Nakon toga se na njihovo mjesto šalju drugi kako bi se braća obrazovala u znanosti.“¹⁹⁰

Generalno učilište u Zadru je – kao i sva ostala slična učilišta – po svojoj naravi bilo otvorenog tipa i međunarodnog karaktera. Ono je, istina, bilo vlasništvo Dalmatinske provincije i Dominkanskog reda, ali su njegova vrata morala biti otvorena i drugima, domaćim i inozemnim studentima koji su za to ispunjavali uobičajene uvjete, i to ne samo radi postizanja diplome završenog studija nego i akademskih naslova. Iako glavna dokumentacija iz tog razdoblja nije, na žalost, do nas došla, stjecajem sretnih okolnosti sačuvalo nam se ime jednoga inozemnog studenta, prvoga u povijesti hrvatskoga visokog školstva i prvoga stranca koji je došao studirati u Zadar radi postizanja akademskih naslova. Riječ je o fra Bonaventuri iz talijanskog grada Ferrare, članu provincije Donje Lombardije Dominikanskog reda (*Lombardia Inferior*) sa sjedištem u Bologni, kolijevci najstarijeg sveučilišta. Da se shvati važnost toga čina, navedimo tijek njegova studija. Njega je vrhovni starješina reda Rajmund

have its own university. Considering the decision of the leaders of the order from 1302 after which every province of the Dominican Order should have had its own institution of learning and his lengthy efforts in renewal of its discipline and intellectual life he could say with satisfaction and pride in a letter to probably most influential cardinal of his time Philippe d'Alençon (1339-1397)¹⁸⁹: „Every province in my order has a monastery with a general institution of learning. Whether they wanted it or not, they have to make progress in science; lectors and baccalaurei for various monasteries are raised in them. Afterwards others are sent to their places so that brothers may be educated in science“.¹⁹⁰

General institution of learning in Zadar was of open type and international character as all other similar colleges. It was owned by the Dalmatian Province and Dominican Order but its door had to remain open to others, domestic and foreign students who fulfilled usual conditions to obtain diplomas of the studies and academic degrees. Although we do not have main documents from that period, owing to lucky circumstances we have name of one of foreign students, the first in history of the Croatian higher education and the first foreigner who came to study in Zadar to earn an academic degree. It was father Bonaventura from the Italian city of Ferrara, member of the Province of Lower Lombardy of the Dominican Order (*Lombardia Inferior*) with the seat in Bologna, the cradle of the oldest university. We will present course of his study in order to understand the importance of this act. He was sent to the general institution

189 Bio je član francuske vladarske kuće Valois i brat kralja Filipa VI. Godine 1377. skupa s papom Grgurom XI. iz Avignona se preselio u Rim gdje ga je isti papa imenovao latinskim patrijarhom Jeruzalema, a njegov nasljednik Urban VI. vikarom Papinske države. Godine 1380. bio je promaknut u kardinala biskupa Sabine i patrijarha Akvileje, a 1392. naslovnim kardinalom Ostije postavši tako jednim od najmoćnijih ljudi na Apeninskom poluotoku.

190 „Quaelibet Provincia habet in Ordine meo conventum, in quo est assignatum studium generale; et si volunt, et si nolunt, oportet ut proficiant in scientia, et postquam ibi proficerunt fiunt lectores, et baccalaurei per diversos conventus. Et iterum alii mittuntur loco illorum et sic efficiuntur fratres scientifici...“ (Capuanus, B. Raymundus, *Opuscula et litterae*, Ex Typographia Polyglotta, Romae, 1899: 58-59).

189 He was a member of the French royal house Valois and brother of king Philip VI. In 1377 he moved from Avignon to Rome with Pope Gregory XI where he was appointed Latin Patriarch of Jerusalem, and his heir Urban VI was vicar of the Papal State. In 1380 he was promoted to a cardinal bishop of Sabina and patriarch of Aquileia, in 1392 he was elected titular cardinal of Ostia becoming in that way one of the most influential people on the Apennine Peninsula.

190 „Quaelibet Provincia habet in Ordine meo conventum, in quo est assignatum studium generale; et si volunt, et si nolunt, oportet ut proficiant in scientia, et postquam ibi proficerunt fiunt lectores, et baccalaurei per diversos conventus. Et iterum alii mittuntur loco illorum et sic efficiuntur fratres scientifici...“ (Capuanus, B. Raymundus, *Opuscula et litterae*, Romae, Ex Typographia Polyglotta, 1899, pp. 58-59).

de Vineis 3. kolovoza 1386. kao mladog studenta poslao na generalno učilište u Firenci (ili Perugi) da studira filozofiju.¹⁹¹ Odatle je 22. svibnja 1391. bio premješten na generalno učilište u Pragu da tu dvije godine studira teologiju.¹⁹² No umjesto dvije, on je u Pragu ostao punih pet godina. Svega mjesec dana nakon što je potpisao dekret o otvaranju generalnog učilišta u Zadru, njega je 26. srpnja 1396. isti vrhovni poglavav reda i kancelar premjstio u Zadar da nastavi studij teologije dopustivši dalmatinskom provincijalu fra Ivanu iz Drača da mu, kao njegov opunomoćeni delegat, ima pravo podjeljivati bilo koju akademsku službu ili naslov (*ufficium scolasticum*) kao da se radi o članu Dalmatinske provincije.¹⁹³

Ovaj podatak dragocjen je iz barem četiri razloga. Prvo, pruža konkretan podatak o tadašnjem nastavnom programu u Dominikanskom redu, osobito o trajanju studija filozofije i teologije. Ako je naime fra Bonaventurin slučaj bio prosječan, studij filozofije trajao je 4 – 5 godina, a studij teologije barem isto toliko, koliko je bilo dovoljno da završi propisani ili institucionalni studij teologije. Njegov dolazak u Zadar i pismo kancelara generalnog učilišta dalmatinskom provincijalu da s njim postupa kao da je član njegove provincije, upućuje na to da ga je poslao u Zadar na postdiplomski studij. Ako je naše zaključivanje ispravno, to drugim riječima znači da je to generalno učilište odmah od po-

of learning in Florence (or Perugia) to study philosophy as a young student on August 3, 1386 by the master of the order Raymond De Vineis.¹⁹¹ He was transferred to the general institution of learning in Prague on May 22, 1391 to study theology¹⁹² but instead of two years he stayed in Prague for five years. Only a month after the decree about founding a general institution of learning in Zadar was signed, he was moved to Zadar on July 26, 1396 by the master of the order and chancellor to continue study of theology allowing the Dalmatian provincial father Ivan from Durrës who was his authorized delegate to give him any academic position or degree (*ufficium scolasticum*) as if he was a member of the Dalmatian Province.¹⁹³

This informations is important for at least four reasons. Firstly it offers a specific information about the study program of the Dominican Order, particularly about the duration of the study of philosophy and theology. If father Bonaventura's case was average, study of philosophy lasted for four to five years, and the study of theology at least as much, which was enough to finish prescribed or institutional study of theology. His arrival to Zadar and letter of the chancellor of the general institution of learning to the Dalmatian provincial to treat him as if he was a member of his province, indicates that he sent him to Zadar to postgraduate studies. If our reasoning is correct, in other words that means that the general institution of learning had

191 „Die 3-a praedicti mensis [Augusti 1386] assignavit fratrem Bonaventuram de Ferraria studentem artium, vel in conventu Florentino vel in conventu Perusino provinciae Romanae, prout duxerit eligendum“ (*Registrum litterarum Fr. Raymundi de Vineis Capuani, Magistri Ordinis 1380-1399*, u: Kaepeli, Th. (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum historica, XIX), Institutum historicum Fratrum Praedicatorum, Romae, 1937: 7, br. 2).

192 „Eodem die [22 mensis Maii 1391] assignavit in studio Pragensi per biennium fratrem Bonaventuram de Ferraria et fratrem Oldericum Uticensem, ut in forma“ (Kaepeli, Th., n. dj., 34, br. 257).

193 „Die 26 iulii [1396] frater Bonaventura de Ferraria fuit assignatus studens theologiae in conventu Jadrensi provinciae Dalmatiae, et concessum fuit provinciali illius provinciae, quod possit dictum fratrem Bonaventuram promovere in sua provincia ad quaecumque officia [scolastica] ac si esset frater illius provinciae“ (Krašić, S., n. dj., 166, br. 52).

191 „Die 3-a praedicti mensis [Augusti 1386] assignavit fratrem Bonaventuram de Ferraria studentem artium, vel in conventu Florentino vel in conventu Perusino provinciae Romanae, prout duxerit eligendum“ (*Registrum litterarum Fr. Raymundi de Vineis Capuani, Magistri Ordinis 1380-1399*, in: Kaepeli, Th. (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum historica, vol. XIX), Institutum historicum Fratrum Praedicatorum, Romae, 1937, p. 7, no. 2).

192 „Eodem die [22 mensis Maii 1391] assignavit in studio Pragensi per biennium fratrem Bonaventuram de Ferraria et fratrem Oldericum Uticensem, ut in forma“ (Kaepeli, Th., op. cit., p. 34, no. 257).

193 „Die 26 iulii [1396] frater Bonaventura de Ferraria fuit assignatus studens theologiae in conventu Jadrensi provinciae Dalmatiae, et concessum fuit provinciali illius provinciae, quod possit dictum fratrem Bonaventuram promovere in sua provincia ad quaecumque officia [scolastica] ac si esset frater illius provinciae“ (Krašić, S., op. cit. p. 166, no. 52).

četka imalo povlasticu davanja najviših akademskih naslova.¹⁹⁴ Drugo, fra Bonaventura rezultira kao prvi poimence poznati inozemni student koji je ikada studirao na nekom hrvatskom sveučilištu. Treće, praksa premještanja ili prelaska studenata i profesora s jednog sveučilišta na drugo bila je u službi stjecanja novih iskustava i proširivanja znanja, što je pokazatelj vrijednosti i važnosti sveučilišta u Zadru. Četvrto, slučaj fra Bonaventure otkriva punu pravnu i stvarnu jednakost generalnog učilišta u Zadru s generalnim učilištem koje je osnovao car Karlo IV. u Pragu i svim drugim sličnim javnim sveučilištima toga doba. Da ona slučajno nisu bila jednakopravna, fra Bonaventura nikada ne bi bio premješten iz Praga u Zadar da tu nastavi postdiplomski studij do najvišeg akademskog naslova.

7. O radu generalnog učilišta u Zadru mnogo više znamo iz kasnijeg razdoblja njegove povijesti. Nepovoljne političke i gospodarske prilike u kojima su se u XV. stoljeću nalazili hrvatski krajevi nisu išle na ruku nesmetanom radu jedne takve ustanove tako da je potkraj XV. stoljeća privremeno obustavila rad. Te nimalo lake prilike još su se više pogoršale turskom najezdom od koje od sredine XV. stoljeća nije bio pošteđen nijedan hrvatski kraj. Ratna razaranja, seobe stanovništva, siromašno, bolesti i dr. bili su razlogom da je generalno učilište dijelilo njihovu sudbinu. Kakve je to posljedice ostavilo na Dalmatinsku provinciju može se lako zaključiti iz jedne primjedbe vrhovnog poglavara Dominikanskog reda Sista Fabrija koji je – nakon što su 1571. Turci opljačkali i spalili samostane u Budvi, Korčuli, Ninu, Hvaru i Starom Gradu na otoku Hvaru – s gorčinom zapisao u svoj službeni registar da je Dalmatinska provincija nekada bila znamenita kako po broju

the privilege of giving highest academic titles from the beginning.¹⁹⁴ Secondly brother Bonaventura is the first foreign student known by name who had ever studied at some Croatian university. Thirdly the practice of moving or transferring students and professors from one university to another was in service of obtaining new experiences and expanding knowledge which is an indicator of validity and importance of the university of Zadar. Fourthly, case of brother Bonaventura reveals full legal and actual equality of the general institution of learning in Zadar with the general institution of learning founded by Emperor Charles IV in Prague and all other similar public universities at the time. If they were not equal father Bonaventura would never be transferred from Prague to Zadar to continue his postgraduate study to the highest academic degree.

7. We know much more about the work of the general institution of learning in Zadar from the later period of its history. Difficult political and economic circumstances in the Croatian regions in the 15th century prevented uninterrupted work of such institution so that it stopped working temporarily at the end of the 15th century. These grave circumstances became even worse after the Turkish raids which affected all Croatian regions from the mid-15th century. War damages, population migrations, poverty, diseases etc. were reasons that the general institution of learning shared destiny of the entire nation so that it stopped working at the end of the 15th century, and the documents were lost. Consequences on the Dalmatian Province are best reflected in a remark of the master of the Dominican Order Sisto Fabri who wrote with bitterness – after the Turks robbed and burnt monasteries in Budva, Korčula, Nin, Hvar and Stari Grad on the island of Hvar in 1571 – in his official registry that the Dalmatian

194 Formulacija „ad quaecumque officia“ odnosi se na „officia scolastica“ tj. na akademske naslove, kako se to može vidjeti iz sljedećeg regesta istoga vrhovnika reda: „Item die ultima Aprilis[1392] concessit fratri Nicolao de Segnia quod possit promoveri ad officia scolastica in provincia Lombardiae inferioris, et concessum fuit diffinitoribus capituli provincialis Vincentini quod dictum fratrem Nicolaum promovere valeant ad officia scolastica sicut fratrem Lombardiae provinciae“ (Krasić, S., n. dj., 216, br. 25).

194 Formulation „ad quaecumque officia“ refers to „officia scolastica“ i.e. academic degrees as evident from the following regesta of the same master of the order: „Item die ultima Aprilis[1392] concessit fratri Nicolao de Segnia quod possit promoveri ad officia scolastica in provincia Lombardiae inferioris, et concessum fuit diffinitoribus capituli provincialis Vincentini quod dictum fratrem Nicolaum promovere valeant ad officia scolastica sicut fratrem Lombardiae provinciae“ (Krasić, S., op. cit., p. 216, no. 25).

svojih sedamdesetak samostana tako i po svojih gotovo dvije tisuće članova koji su se odlikovali vjerom i učenošću, ali je zbog turiskog prodora spala na svega trinaest samostana s jedva stotinu članova.¹⁹⁵ Zbog općeg osiromašenja zaprijetila je opasnost ponovnog zatvaranja generalnog učilišta pa je zadarski samostan bio prisiljen prodati tri kuće u gradu da bi mogao nastaviti djelovanje.¹⁹⁶ Da spasi njegov opstanak, priskočio mu je u pomoć papa Pio V. koji mu je 15. lipnja 1570. dodijelio prihode benediktinske opatije sv. Mihovila na otoku Ugljanu.¹⁹⁷

No, ako su politička nesigurnost i velika materijalna bijeda vjerojatno bile razlog privremene obustave rada generalnog učilišta, Dalmatinska provincija nije mogla dugo ostati bez njega. Njegovo posjedovanje bilo je ne samo stvar njezina ugleda nego i životna potreba. Istina je da je njegovo uzdržavanje zahtijevalo nemala materijalna sredstva, ali je još je više moglo stajati njegovo neposjedovanje. Slanje većeg broja studenata na školovanje u susjednu Italiju ili možda neku udaljeniju zemlju vjerojatno je bilo skuplje nego što je stajalo uzdržavanje učilišta ili njegovo ponovno otvaranje. Obnovu generalnog učilišta bilo je to lakše izvesti zato što u Zadru vrlo vjerojatno nikada nije prestalo postojati provincijsko učilište. To je očito uvažavala i vrhovna uprava reda, pa je čelnik reda Joachim Torriani (1487. – 1500.) 8. prosinca 1495. naredio da se ponovno otvori generalno učilište imenovavši svu trojicu njegovih glavnih dužnosnika: za rektora je imenovao doktora fra Ivana Coronu iz Zadra¹⁹⁸, za bakalaureusa fra

Province was once famous for its seventy monasteries as well as for almost two thousand of members characterized with faith and erudition, but due to Turkish penetration it had only thirteen monasteries and only a hundred members.¹⁹⁵ Due to general impoverishment general institution of learning may have been closed again so that the monastery in Zadar was forced to sell three houses in the city in order to continue with its activities.¹⁹⁶ Pope Pius V helped it by giving it the revenues of the Benedictine abbey of St. Michael on the island of Ugljan on June 15, 1570.¹⁹⁷

But if political insecurity and great material poverty were probably reasons of temporary cessation of work of the general institution of learning, Dalmatian Province could not stay without it for long. Its existence was not only matter of its reputation, but also a life necessity. It is true that considerable financial means were necessary for its functioning, but its absence may have been even more expensive. Sending a large number of students to schools in neighbouring Italy or perhaps even some more distant country was probably more expensive than its maintenance or reopening. Renewal of the general institution of learning was easier because monastery institution of learning and perhaps also the provincial institution of learning never stopped working. This was evidently respected by the general administration of the order so that the master of the order Joachim Torriani (1487-1500) ordered on December 8, 1495 that the general institution of learning should be reopened naming all three main officials: for a rector he named doctor father Ivan Corona from Zadar,¹⁹⁸ for baccalaureus fa-

195 „Haec provincia olim fuit insignis habens conventus circiter septuaginta, dotata viris illustribus doctrina ac religione praeditis, ed a Turci devastata, ad tredecim est reducta conventus; et quae olim fere due milia, nunc pene centum alit fratres“ (Krasić, S., *Regest pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku*, 282, br. 1704).

196 Krasić, S., n. dj., 265, br. 1559.

197 Archivum Secretum Vaticanum, Registra Vaticana, vol. 2011, f. 174r.

198 Filozofiju i teologiju učio je 1487./89. g. na generalnim učilištima u Paviji i Ferrari nakon čega je kao bakalaureus dvije godine predavao teologiju u Ferrari u vidu polaganja doktorata koji je uspješno položio 1495. da bi 1515. svoj životni vijek završio kao naslovni biskup Albanije (Rim, Archivum Generale Ordinis Praedicatorum, XIV, liber D., f. 50v).

195 „Haec provincia olim fuit insignis habens conventus circiter septuaginta, dotata viris illustribus doctrina ac religione praeditis, ed a Turci devastata, ad tredecim est reducta conventus; et quae olim fere due milia, nunc pene centum alit fratres“ (Krasić, S., *Regesti*, p. 282, no. 1704).

196 Krasić, S., op. cit., p. 265, no. 1559.

197 Archivum Secretum Vaticanum, Registra Vaticana, vol. 2011, f. 174r.

198 He studied philosophy and theology from 1487 to 1489 at the general institutions of learning in Pavia nad Ferrara after which he taught theology in Ferrara as a baccalaureus for two years. He earned doctoral degree in 1495. He died in 1515 as the titular bishop of Albania (AGOP, XIV, liber D., f. 50v).

Antuna iz Modruša¹⁹⁹ te za „učitelja studija“ fra Dominika iz Senja.²⁰⁰ Provincijal magistar Luka Spadarich iz Zadra²⁰¹ bio je zadužen provesti u djelo naredbu o ponovnom otvaranju i organiziranju generalnog učilišta te odrediti koliko i koji će studenti na njemu moći učiti. U tu je svrhu u zadarskom samostanu, u duhu propisa Konstitucija, trebao biti ustanovljen studentski zavod ili studentat (*novitiatus*) na čelu s jednim magistrom (doktorom).²⁰²

ther Antun from Modruš¹⁹⁹ and for the „magister of the study“ father Dominic from Senj.²⁰⁰ Provincial magister Luka Spadarich from Zadar²⁰¹ was in charge of executing the order of reopening and organizing general institution of learning and determining how many and which students will have the right to study at it. A student institute or novitiate (*novitiatus*) with a magister (doctor) at the head was organized in the Zadar monastery, in accordance with prescriptions of the Constitutions.²⁰²

199 Godine 1495. spominje se kao bakalaureus. Svoj je akademski naslov vjerojatno postigao negdje u Italiji (Krasić, S., n. dj., 236, br. 821; 239, br. 873; *Arhivski vjesnik*, 21-22 (1978-1979): 206, br. 989; 232, br. 1249).

200 Studirao je u Zadru i Padovi gdje je doktorirao (Krasić, S., *Regesti*, 214-215, br. 544; 214-215, br. 544; 227, br. 687; 235, br. 809; *Arhivski vjesnik*, 21-22 (1978-1979): 204, br. 963; MOPH, VIII, 404).

201 Krasić, S., n. dj., 227, br. 689; 230, br. 742; 240, br. 874-876; MOPH, VIII, 414, 423; Archivum Secretum Vaticanum, Registra Supplicum papae Alexandri VI, vol. 971, f. 85r.

202 „In eodem conventu [Jadrensi] ordinatur studium generale et magister Joannes de Jadra fit cursor, frater dominicus de Segnia magister studii, frater Antonius de Modrusia; de studentibus provincialis provideat. Item quod in dicto loco fiat locus novitiorum et provideatur de noviciis et de magistro noviciorum secundum formam Constitutionum; et novicii non impediuntur in aliquo, etc. Die 8 decembris [1495], Venetiis“ (Krasić, S., n. dj., 236, br. 821). Tomislav Raukar o tomu piše: „Godine 1495. zadarska dominikanska samostanska škola podignuta 1396. g. na razinu svečanog studija (*studium solemnne*) postala je generalnim studijem, što znači visokoškolskom ustanovom. Na zadarskom generalnom studiju predavale su se ‘slobodne vještine’ i teologija, pa su ga sastavljala dva fakulteta, filozofski i teološki, dostupna i laicima. Zadarsko dominikansko učilište se na taj način kao prva visokoškolska ustanova na hrvatskom prostoru, uključuje se u mrežu europskih sveučilišta, što je iznimno važan podatak naše znanstvene i kulturne povijesti“ (Raukar, T., *Hrvatsko srednjovjekovlje*, 469). Međutim, taj zaključak ne stoji. Radi se o nedovoljnom poznavanju zakonodavstva Dominikanskog reda pa se sasvim pogrešno tumači dokument od 14. lipnja 1396. kojim se u Zadru osniva generalno učilište. Nije se radilo ni o kakovoj „samostanskoj školi“ pa čak ni o provincijskom učilištu. Takva su učilišta osnivali isključivo provincijali i provincialne skupštine ili kapituli, a nikada vrhovni starješina reda (usp. tekst uz bilj. 56 i 182). Svako učilište koje je on kao papinski opunomoćenik osnivao samim time bilo je generalno. Isto tako autor ne pozna stručnu školsku terminologiju Dominikanskog reda. Nije trebalo „svečana“ učilišta (*studia solemnia*), „podizati“ na razinu generalnih. Radi se o istoj vrsti najviših ili generalnih učilišta, s time što se za njih gotovo uvijek upotrebljavao izraz „generalno“, a „svečano“ samo iznimno i iz posebnih razloga. „Teološko učilište“ (*studium theologiae*), kako je nazvano u dokumentu od 14. lipnja 1396., imalo je sve pravne atribute generalnog učilišta. U papinskim dokumentima i ispravama vrhovnih starješina Dominikanskog reda uz ime učilišta koja su

199 In 1495 he was mentioned as baccalaureus. He obtained his academic degree probably somewhere in Italy (Krasić, S., op. cit. p. 236, no. 821; p. 239, no. 873; „Arhivski vjesnik“ 21-22 (1978-1979), p. 206, no. 989; p. 232, no. 1249).

200 He studied in Zadar and Padua where he earned doctoral degree (Krasić, S., *Regesti*, pp. 214-215, no. 544; pp. 214-215, no. 544; p. 227, no. 687; p. 235, no. 809; „Arhivski vjesnik“ 21-22 (1978-1979) p. 204, no. 963; MOPH VIII, 404).

201 Krasić, S., op. cit., p. 227, no. 689; 230, no. 742; p. 240, no. 874-876; MOPH VIII, 414, 423; Archivum Secretum Vaticanum, Registra Supplicum papae Alexandri VI, vol. 971, f. 85r.

202 „In eodem conventu [Jadrensi] ordinatur studium generale et magister Joannes de Jadra fit cursor, frater dominicus de Segnia magister studii, frater Antonius de Modrusia; de studentibus provincialis provideat. Item quod in dicto loco fiat locus novitiorum et provideatur de noviciis et de magistro noviciorum secundum formam Constitutionum; et novicii non impediuntur in aliquo, etc. Die 8 Decembris [1495], Venetiis“ (Krasić, S. op. cit. p. 236, no. 821). Tomislav Raukar writes about it: „In the year 1495 Dominican monastery school in Zadar which was promoted to the level of the solemn study (*studium solemnne*) in 1396 became a general study meaning higher education institution. At the general study in Zadar „liberal arts“ were taught as well as theology so that it consisted of two faculties, philosophy and theology, accessible to laics as well. In that way the Dominican institution of learning in Zadar was the first higher education institution in the Croatian regions to be included in the network of the European universities which is very important information in our scientific and cultural history“ (Raukar, T., *Hrvatsko srednjovjekovlje*, 469). However this conclusion is not valid due to unsatisfying understanding of the legislature of the Dominican Order which resulted in incorrect interpretation of the document from June 14, 1396 which testifies to foundation of the general institution of learning in Zadar. This was not „a monastery school“ or provincial institution of learning. Such institutions of learning were founded only by the provincials or provincial councils or assemblies, never by the head of the order (cf. text with notes. 56 and 182). Every institution of learning that he founded with pope's authorization was therefore general. The author also does not understand professional school-related terminology of the Dominican Order. „Solemn“ institutions of learning (*studia solemnia*) needed not be „promoted“ to the level of general institutions of learning. These were the same kind of the highest or general institutions of learning with the term „general“ being used almost regularly and the term „solemn“ only exceptionally and with special reasons. „Theological institution of learning“ (*studium theologiae*), as it was referred

Obnovljeno generalno učilište odmah je počelo uspješno djelovati. U to vrijeme u njemu su – kako se čini – predavali čak i neki magistri (doktori) teologije iz Španjolske.²⁰³ Osvjedočen uspješnim radom obnovljenoga generalnog učilišta, čelnik reda Joachim Torriani dao mu je najveću ocjenu, s čime se složio i njegov nasljednik Vincenzo Bandelli (1501. – 1506.).²⁰⁴ Godine 1553. bio mu je podijeljen naslov „povlaštenog sveučilišta“ (*universitas approbata* ili *universitas privilegiata*) s pravom dodjele najviših akademskih naslova: lektorata (*lectoratus*), bakalaureata (*bacchalaureatus*) i doktorata (*doctoratus*) ili magisterija (*magisterium*). U to vrijeme spominje se i njegov filozofski fakultet na kojem je studij filozofije trajao tri godine. Nakon toga su svi redoviti studenti imali pravo polagati lektorski (diplomski) ispit ili upisati teologiju. Posebna vrsta profesora Filozofskog fakulteta koji su predavali laicima zvali su se *lectores philosophiae seu artium pro novitiis et saecularibus*.²⁰⁵

Na teološkom fakultetu načelno su vrijedila ista pravila koja su bila na snazi na sličnim sveučilištima u Parizu, Kölnu, Salamanci, Bologni, Perugi, Barceloni, Lisabonu, Louvaineu, Toulouseu, Padovi, Milanu, Firenci i dr.²⁰⁶ No u praksi su bila još stroža. Lektorski naslov bilo je moguće postići nakon trogodišnjeg pohađanja filozofije i četiri godine teologije; za naslov bakalaureata bilo je potrebno imati položen lektorski ispit te četiri godine predavati filozofiju i teologiju u nižem tečaju; za doktorat je bilo potrebno još najmanje osam godina pohađati specijalizira-

Renewed general institution of learning started working well immediately. It seems that at the time certain magisters (doctors) of theology from Spain held lectures at this college.²⁰³ Assured that the renewed general institution of learning was working successfully, master of the order Joachim Torriani gave it the biggest grade, which was approved by his successor Vincenzo Bandelli (1501-1506).²⁰⁴ In 1553 it was assigned the title of a „privileged university“ (*universitas approbata* or *universitas privilegiata*) with the right of giving highest academic degrees: lector (*lectoratus*), baccalaureus (*bacchalaureatus*) and doctor (*doctoratus*) or magister (*magisterium*). At the same time its faculty of philosophy was mentioned at which the study of philosophy lasted for three years. After that all regular students had the right to take lector's (diploma) exam or to enroll in theology. Special kind of professors of the faculty of philosophy who taught laics were called *lectores philosophiae seu artium pro novitiis et saecularibus*.²⁰⁵

At the faculty of theology same rules were applied as at similar universities in Paris, Köln, Salamanca, Bologna, Perugia, Barcelona, Lisbon, Louvaine, Toulouse, Padua, Milan, Florence etc.²⁰⁶ But in practice they were even stricter. Lector's degree could be obtained only after three years of study of philosophy and four years of theology; for the degree of baccalaureus one had to pass lector's exam and teach philosophy and theology in lower course; in order to obtain doctorate it was necessary to attend specialized lectures for at least eight years and teach in lower

osnivali nije bilo nužno navoditi „generale“. Bilo je dovoljno da ga oni osnivaju (usp. Krasić, S., *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili 'Universitas Iadertina'* 1396-1807, 111, 133, 137-154).

203 Usp. Krasić, S., n. dj., 208, br. 1006.

204 „Confirmatur studium Jadrense. 15 eiusdem [mensis maii 1505]“ (Kraljević, S., n. dj., 206, br. 990).

205 Krasić, S., n. dj., 471-546,

206 Usp. *Regula Beati Augustini. Constitutiones Fratrum Ordinis Praedicatorum*, Apud Antonium Blandum, Impressorem Cameralem, Romae, 1566: 122-123.

to in the document from June 14, 1396 had all legal attributes of the general institution of learning. In the documents of the popes and heads of the Dominican Order it was not necessary to write „generale“ with the name of the institution of learning they founded. It was sufficient that they founded it. (cf. Krasić, S., *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili 'Universitas Iadertina'* 1396-1807, p. 111, p. 133, pp. 137-154).

203 Cf. Krasić, S., op. cit., p. 208, no. 1006.

204 „Confirmatur studium Jadrense. 15 eiusdem [mensis maii 1505]“ (Kraljević, S., op. cit. p. 206, no. 990).

205 Krasić, S., op. cit., pp. 471-546,

206 Cf. *Regula Beati Augustini. Constitutiones Fratrum Ordinis Praedicatorum*, Apud Antonium Blandum, Impressorem Cameralem, Romae, 1566: pp. 122-123.

na predavanja i predavati na nižem tečaju.²⁰⁷ To je, drugim riječima, značilo da je do doktorata iz teologije trebalo najmanje 19 godina pohađanja predavanja i polaganja ispita. Iz djelomično sačuvane dokumentacije poznata su nam imena 105 ljudi koji su u Zadru stekli doktorski naslov (*doctores* ili *magistri in theologia*), 96 nositelja naslova povlaštenih bakalaureusa (*baccalaurei privilegiati*) i 214 lektora koji su postigli naslove filozofije (*lectores philosophiae*) i teologije (*lectores theologiae*). No stvarni broj promoviranih nosilaca tih naslova bio je svakako znatno veći.²⁰⁸

8. Generalno učilište u Zadru je, kao i sva druga slična učilišta Dominikanskog reda, po svojoj naravi, statutima i sastavu nastavnog osoblja bilo otvorenog tipa i međunarodnog značenja. Ono je, istina, prije svega bilo namijenjeno članovima samoga Dominikanskog reda, ali i svima onima, klericima i laicima, koji su bili željni znanja i za to ispunjavali propisane uvjete. Najviše profesora bilo je iz same Dalmacije, ali i s Apeninskog poluotoka, pa čak i iz Španjolske i Flandrije. Slično je bilo i sa studentima. Uz domaće znatan broj studenata potjecao je iz drugih država. Najviše ih je bilo s Apeninskog poluotoka (iz Mletačke Republike, Milanske Vojvodine, Genovske Republike, Toskanske Vojvodine, Napuljskog Kraljevstva, Papinske Države) te Austrije ili Njemačke i Poljske.

207 Ta odluka generalnog kapitula glasi: „Item confirmamus determinationem conventuum et universitatum studii iam per duo capitula praecedentia approbatam, extra quas universitates nolumus aliquem fratrem nostri ordinis facere seu graduari posse; et si secus factum fuerit, totum sit irritum et inane. Confirmantes etiam determinationem conventus Iadrensis in provincia Dalmatiae, in quo baccalaurei eiusdem provinciae possint legere sententias per quatuor annos, prout in praecedenti capitulo statutum fuit, et addentes conventum Caesaraugustae pro provincia Aragoniae et conventum Civitatis Regum in provincia Sancti Ioannis Baptista del Peru et conventum Avenionensem in congregacione Franciae“ (MOPH, X, 1901: 7).

208 Usp. Krasić, S., *Generalno učilište dominikanskog reda ili ‘Universitas Jadertina’ 1396-1807*, 313–343. Statistike s kojima raspolažemo pokazuju da je između 1360. i 1500. na sveučilištu u Bologni doktorski naslov postiglo 447 ljudi (Sorbelli, A., n.dj., 141). Ako se s tim brojem doktorata usporedi 105 doktorata koji su prema nepotpunim podacima podijeljeni u Zadru za 154 godine (1553. – 1807.), dolazimo do zaključka da je to bilo u prosjeku onoga vremena.

course.²⁰⁷ In other words that meant that at least 19 years of attending lectures and passing exams were necessary to earn the doctorate in theology. From the partially preserved documents we know of names of 105 men who earned doctoral degree in Zadar (*doctores* or *magistri in theologia*), 96 privileged bachelors (*baccalaurei privilegiati*) and 214 lecturers who earned degrees of lecturers of philosophy (*lectores philosophiae*) and theology (*lectores theologiae*). But the real number of graduates was definitely bigger.²⁰⁸

8. General institution of learning in Zadar as all other similar institutions of learning of the Dominican Order was an institution of open type and international importance in its character, statutes and composition of teaching staff. It is true that they were intended primarily for the members of the Dominican Order, but also for all clerics and laics who were hungry for knowledge and they fulfilled prescribed conditions. Most professors were from Dalmatia, but some were from the Apennine Peninsula, or even Spain and Flanders. It was similar with the students. Alongside domestic students there was also a considerable number of students from other countries, mostly from the Apennine Peninsula (Republic of Venice, Duchy of Milan, Republic of Genoa, Duchy of Tuscany, Kingdom of Naples, Papal States) and Austria or Germany.

207 This decision of the general chapter reads: „Item confirmamus determinationem conventuum et universitatum studii iam per duo capitula praecedentia approbatam, extra quas universitates nolumus aliquem fratrem nostri ordinis facere seu graduari posse; et si secus factum fuerit, totum sit irritum et inane. Confirmantes etiam determinationem conventus Iadrensis in provincia Dalmatiae, in quo baccalaurei eiusdem provinciae possint legere sententias per quatuor annos, prout in praecedenti capitulo statutum fuit, et addentes conventum Caesaraugustae pro provincia Aragoniae et conventum Civitatis Regum in provincia Sancti Ioannis Baptista del Peru et conventum Avenionensem in congregacione Franciae“ (MOPH, X, 1901: p. 7).

208 Cf. Krasić, S., *Generalno učilište dominikanskog reda ili ‘Universitas Jadertina’ 1396-1807*, pp. 313-343. Available statistics indicate that 447 individuals earned doctoral degree at the university of Bologna from 1360 to 1500. (Sorbelli, A., op. cit., p. 141). If we compare 105 doctorates earned at the university of Zadar in 154 years (1553 - 1807), according to incomplete information with that number we can conclude it was on the average at the time.

Pravni položaj generalnog učilišta u Zadru bio je reguliran općim crkvenim i državnim zakonima. Katolička crkva i Dominikanski red smatrali su ga najvišom školskom ustanovom ili sveučilištem u modernom smislu riječi s istim akademskim pravima i povlasticama koje su uživala ostala generalna učilišta ili sveučilišta u zapadnoj Europi. Ono se u službenim dokumentima različito nazivalo: *studium generale*, *studium formale*, *gymnasium theologiae*, *gymnasium generale*, *lycaenum generale*, *archilycaeum generale*, *archigymnasium*, *universitas Jadertina* i sl. Papa Pio V. ga je – imajući u vidu njegovu vidu njegovu otvorenost i važnost – u jednom dokumentu 1570. g. nazvao „općim vrlo znamenitim učilištem“.²⁰⁹ Tako visoko priznanje nekoj visokoškolskoj ustanovi nije baš čest slučaj u povijesti školstva.

Nadzor nad njegovim radom obavljale su crkvene i državne vlasti. U ime Dominikanskog reda i pape to je činio sam vrhovni poglavar kao njegov veliki kancelar. Sličan nadzor obavljala je vlada Mletačke Republike preko posebnoga državnog vijeća ili senatskog odbora zvanoga „kollegij“ (*Collegio*)²¹⁰ koji je u tu svrhu imao svoj ured za crkvena pitanja zvan *Magistrato de' Proveditori ed Aggiunto sopra Monasteri*. Ti su središnji državni uredi imali osobitu ovlast nadzora nad podjelom doktorskih promaknuća i imenovanja profesora. U tu je svrhu država zahtjevala da se sve sveučilišne diplome, koje je u ime Dominikanskog reda i pape potpisivao i izdavao njegov veliki kancelar u Rimu, prije objavlјivanja moraju podnijeti na odobrenje Senatu ili navedenom senatskom odboru kako bi on po vlastitim

Legal position of the general institution of learning in Zadar was regulated with general ecclesiastical and state laws. The Catholic Church and Dominican Order considered it as the highest education institution or university in modern sense of the word with identical academic rights and privileges enjoyed by other general institutions of learning or universities in western Europe. It had different titles in official documents: *studium generale*, *studium formale*, *gymnasium theologiae*, *gymnasium generale*, *lycaenum generale*, *archilycaeum generale*, *archigymnasium*, *universitas Jadertina* etc. Pope Pius V called it „general very prominent institution of learning“ in 1570 in one document having in mind its openness and importance.²⁰⁹ Such acknowledgement to a higher education institution is not very frequent in the history of education.

Its work was supervised by the church and state authorities. Master of the order as its great chancellor did it on behalf of the Dominican Order and Pope. Similar supervision was undertaken by the government of the Republic of Venice through a special state council or senatorial committee called „collegium“ (*Collegio*)²¹⁰ which had its office for church questions called *Magistrato de' Proveditori ed Aggiunto sopra Monasteri*. These central state offices had particular authorization of supervision of doctoral promotions and professors' appointments. With that aim the state required that all university diplomas which were signed and issued by pope's great chancellor in Rome on behalf of the Dominican Order and pope must be submitted to the Senate or mentioned senatorial committee prior to publishing so that

209 „Cumque, sicut accepimus, in civitate Iadrensi extet una domus seu conventus Ordinis S. Dominici Fratrum Praedicatorum in qua, seu quo Studium Universale Fratrum Religionis dicti Ordinis totius illius Provinciae Dalmatiae consistat; quae quidem domus seu conventus, licet sit principalis illius Provinciae et valde insignis, summa tamen paupertate est oppressa...“ (Archivum Secretum Vaticanum, Registra Vaticana, vol. 2011, ff.174r-176v).

210 Kolegij (*Collegio*) je u ustavnom ustroju Mletačke Republike bio jedan od triju vrhovnih političkih i tehničkih organa zvanih *Signoria*. Sačinjavalo ga je trostruko vijeće „mudraci“ (*savi*) koje se zvalo *Collegio* ili *Pien Collegio* (usp. Maranini, G., *La Costituzione di Venezia dopo la serrata del Maggior Consiglio*, La Nuova Italia Editrice, Venezia, Perugia i Firenze, 1931: 325-330).

209 „Cumque, sicut accepimus, in civitate Iadrensi extet una domus seu conventus Ordinis S. Dominici Fratrum Praedicatorum in qua, seu quo Studium Universale Fratrum Religionis dicti Ordinis totius illius Provinciae Dalmatiae consistat; quae quidem domus seu conventus, licet sit principalis illius Provinciae et valde insignis, summa tamen paupertate est oppressa...“ (Archivum Secretum Vaticanum, Registra Vaticana, vol. 2011, ff.174r-176v).

210 In the constitutional structure of the Republic of Venice collegium (*Collegio*) was one of three supreme political and technical bodies called *Signoria*. It consisted of threefold council of the „sages“ (*savi*) which was called *Collegio* or *Pien Collegio* (cf. G. Maranini, *La Costituzione di Venezia dopo la serrata del Maggior Consiglio*, La Nuova Italia Editrice, Venezia, Perugia and Firenze, 1931: pp. 325-330).

SL. 37 / FIG. 37
Sveučilište u Zadru
University of Zadar

„javnim zakonima o doktorima ili magistrima“ za njih dao ili uskratio svoju suglasnost (*mandato di esecuzione*) za vlastito državno područje.²¹¹ Za padovansko je sveučilište vlada Mletačke Republike to činila preko svojih posebnih nadzornika ili „reformatora“ (*riformatori dello Studio di Padova*) koji su bili stalno nazočni u njegovom ustroju, pa nije bilo potrebno posebno odobravati njegove diplome i odluke. Bez odobrenja tog organa vlasti nijedna se diploma nije smjela objaviti, niti se njezin vlasnik smio služiti svojim naslovom, pravima i povlasticama. Spomenuto tijelo vlasti te je odluke izvršavalo preko generalnog providura za Dalmaciju i Albaniju. Tek kada je on smatrao da su bili ispunjeni svi državni propisi vlada je obično ovlašćivala rektora ili nekog drugoga da na posebnoj javnoj svečanosti nekomu osobno uruči diplomu. Od trenutka potpisa vrhovnog poglavara reda u Rimu i odobrenja mletačke vlade do trenutka uručenja diplome na generalnom učilištu obično je prolazilo od nekoliko mjeseci do cijele godine dana.²¹² U sačuvanim spisima generalnog učilišta nalazimo zapise iz kojih se jasno vidi da su se neki doktorski naslovi davali u ime ili po naredbi

„javnim zakonima o doktorima ili magistrima“ za njih dao ili uskratio svoju suglasnost (*mandato di esecuzione*) za vlastito državno područje.²¹¹ Za padovansko je sveučilište vlada Mletačke Republike to činila preko svojih

SL. 38 / FIG. 38
Logo – Sveučilište u Zadru
Logo – University of Zadar

it might give or deny its approval (*mandato di esecuzione*) for their own state area after their own „public laws on doctors or magisters“.²¹¹ For the university of Padua government of the Republic of Venice did that through their special supervisors or „reformers“ (*riformatori dello Studio di Padova*) who were constantly present in its constitution so it was not necessary to approve its diplomas and decisions.

Without the approval of this state agency not a single diploma could be published nor its owner could use his title, rights and privileges. Mentioned government body executed these decisions through the general governor for Dalmatia and Albania. Only when he was assured that all state regulations were fulfilled, the government would authorize rector or someone else to award the diploma to someone personally. Several months or entire year could pass from the moment of signing by the master of the order in Rome and approval of the Venetian power to the moment of awarding the diploma at the general institution of learning.²¹² In preserved documents of general institutions of learning we can find scripts indicating that certain doctoral degrees were given

211 To je obično bilo naznačavano na samim bakalaureatskim ili doktorskim diplomama riječima: „Fuerunt quoque praedictae litterae subscriptae et admissae ab Excelso Venetiarum Senatu pro exequitione die...“ ili „adi ... in Collegio. Vista et licenziata per l'esecuzione“; „Vista e licenziata per l'esecuzione, salve le pubbliche leggi in materia de' Dottori e Maestri“ itd. čime su one dobivale državno priznanje (usp. Krasić, S., *Liber Almi Studii Generalis S. Dominici Iadrae 1684-1790*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2012: 66-68).

212 To se najbolje vidi na primjeru imenovanja Giovannija Battiste Liscu iz Verone, „redovitim“ bakalaureusom u Zadru. Vrhovni starješina reda imenovao ga je 22. kolovoza 1716., mletački Collegio 13. veljače 1717. odobrio njegovo imenovanje, a ono mu je uručeno u Zadru tek 14. rujna 1717 (Krasić, S., n. dj., 102).

211 This was usually designated on the diplomas of baccalaurei or doctors with the following words: „Fuerunt quoque praedictae litterae subscriptae et admissae ab Excelso Venetiarum Senatu pro exequitione die...“ or „adi ... in Collegio. Vista et licenziata per l'esecuzione“; „Vista e licenziata per l'esecuzione, salve le pubbliche leggi in materia de' Dottori e Maestri“ etc. which provided them state recognition (cf. Krasić, S., *Liber Almi Studii Generalis S. Dominici Iadrae 1684-1790*, Sveučilište u Zadru, 2012, pp. 66-68).

212 This is best illustrated with the example of awarding the degree of „regular“ baccalaureus in Zadar to Giovanni Battista Lisco from Verona. Master of the order awarded him with the baccalaureus degree on August 22, 1716, Venetian Collegio on February 13, 1717 approved his degree, which was finally given to him in Zadar only on September 14, (Krasić, S., op. cit. p. 102).

državnih vlasti.²¹³ Taj složeni postupak nadzora državnih vlasti Mletačke Republike nad imenovanjem, promocijom profesora i podjelom akademskih naslova s kojima su usko bila povezana zakonom priznata prava i povlastice, dokaz je pravne konvalidacije i priznanja.

on behalf of state authorities or at their order.²¹³ This complex procedure of the state authorities of the Republic of Venice referring to supervision of appointment and promotion of professors and awarding of diplomas which were closely related to legal rights and privileges is evidence of legal convalidation and recognition.

213 Navodimo slučaj bakalaureusa Tome Sadije za koga se tvrdi: „Die 25. Julii [1780]. De mandato Serenissimi Principis datus fuit per litteras patentes Ad. R. Patris Magistri Provincialis Fratris Dominici Dumercovich in Magistrum Sacrae Theologiae R. P. baccalaureus Fr. Thomas Sadia“ (Zagreb, Arhiv Hrvatske dominikanske provincije, Registrum Provinciae Dalmatiae 1769-1850, 112). Da ne bi bilo zabune u ime koje je vlasti bio podijeljen doktorat, provincialni zbor Dalmatinske provincije je 27. lipnja 1781. ponovno naglasio: „Acceptatae fuerunt litterae patentes, quibus Adm. R. P. baccalaureus fr. Thomas Sadia institutus fuit in Provincia Magister ab Ad. R. Patre Magistro, nunc defunto, Provinciali fr. Dominico Dumercovih de mandato Excellentissimi Magistratus et Adjuncto supra Monasteriis“ (Zagreb, Arhiv Hrvatske dominikanske provincije, Registrum Provinciae Dalmatiae 1769-1850, 116).

213 We will mention the case of baccalaureus Toma Sadija: „Die 25. Julii [1780]. De mandato Serenissimi Principis datus fuit per litteras patentes Ad. R. Patris Magistri Provincialis Fratris Dominici Dumercovich in Magistrum Sacrae Theologiae R. P. baccalaureus Fr. Thomas Sadia“ (Zagreb, Arhiv Hrvatske dominikanske provincije, Registrum Provinciae Dalmatiae 1769-1850, p. 112). To avoid confusion regarding authorities which awarded the doctorate, provincial council of the Dalmatian Province emphasized once more on June 27, 1781: „Acceptatae fuerunt litterae patentes, quibus Adm. R. P. baccalaureus fr. Thomas Sadia institutus fuit in Provincia Magister ab Ad. R. Patre Magistro, nunc defunto, Provinciali fr. Dominico Dumercovih de mandato Excellentissimi Magistratus et Adjuncto supra Monasteriis“ (Zagreb, Arhiv Hrvatske dominikanske provincije, Registrum Provinciae Dalmatiae 1769-1850, p. 116).

ZAKLJUČAK

I. Pojava sveučilišta u jednoj zemlji kao najviše školske, dobro organizirane, institucionalizirane i povlaštene ustanove najbolji je pokazatelj kulturnog ozračja koje u njoj vlada, a samim time i jedan od najvažnijih datuma njegove povijesti. Osnutak sveučilišta nije ni lak ni jednostavan pothvat. Da bi se u ljudskom duhu uopće rodila zamisao o njihovu osnivanju, nužna je nepokolebljiva vjera u razum i znanje. Ona obično u normalnih ljudi i naroda ne manjka, jer „svi ljudi po prirodi teže znanju“ (Aristotel), ali često manjka nešto drugo: stvarne mogućnosti koje su različite ovisno o mjestu, vremenu, životnim okolnostima i sl. Upravo ta različitost životnih uvjeta čini kvalitativnu razliku od jednog naroda do drugoga.

Pored toga, potrebno je ispuniti mnogo uvjeta koje nije lako naći u isto vrijeme i na istom mjestu: postojanje višeg znanja, dobro osmišljen nastavni program, visokoosposobljeno osoblje, volja da se pristup znanju omogući svima koji ga žele staviti na raspolaganje općoj društvenoj zajednici, nesmetan razvitak u odnosu na političku vlast, gospodarske mogućnosti društvene zajednice u stanju snositi teret školovanja mladih ljudi do njihove zrele dobi itd.

Četrnaesto stoljeće u zapadnoeuropskoj povijesti bilo je obilježeno ubrzanim širenjem visokih škola iz latinskih zemalja na germanске i slavenske. Neke su u tomu, kao i inače u životu, bile uspješnije od drugih. Stjecaj povijesnih okolnosti htio je da su one, kad je riječ o srednjoj Europi, najprije našle pogodno tlo u jednoj slavenskoj zemlji, Češkoj, koja je u političko-državnom pogledu pripadala germanskom svijetu, odnosno Svetom Rimskom Carstvu Njemačke Narodnosti. Njezin kralj bio je i njemački car Karlo IV. koji je, barem u tom trenutku, na neki način utjelovljivao idealnoga europskog vladara: po ocu je bio Nijemac, po majci Čeh, a po odgoju i kulturi Francuz, ujedinjujući na taj način u sebi osobine svih triju kultura i mentaliteta. No on se nesumnjivo najviše osjećao Čehom i Slavenom. To nije nikada krio. Stoga ne čudi da je, umjesto

CONCLUSION

I. Emergence of a university in a country as the highest educational, well organized, institutionalized and privileged institution is the best indicator of cultural atmosphere in it, and therefore one of most important dates in its history. Road to it is often long and exhausting, covered with thorns of many cultural, political and material difficulties which can be overcome only by the most competent and most persistent nations. Firm belief in reason and knowledge was necessary for birth of an idea of their foundation. It is usually present in normal people and nations as „all people naturally aspire towards knowledge“ (Aristotle), but some other things are often missing: actual possibilities which are different depending on the place, time, living conditions etc. These differences in living conditions make qualitative difference from one nation to another.

Fourteenth century in western European history was characterized by fast spreading of high schools from Latin countries to Germanic and Slavic ones. Some of them were more successful in this process, as it happens in life. Foundation of a university was not an easy or simple mission. In addition to firm belief in reason and knowledge, it was necessary to fulfill many conditions which could not be found at the same time and at the same place: existence of higher knowledge, well conceived teaching program, highly educated staff, wish to make knowledge accessible to anyone willing to share it with general social community, uninterrupted development in relation to political power, economic possibilities of the social community who can support financially studies of young people to their mature age etc. Historical circumstances in central Europe were most suitable in one Slavic country, Bohemia, which belonged to the Germanic world in political and state terms, i.e. to the Holy Roman Empire of the German Nation. Its king was German King Charles IV who was an incarnation, at least in that moment, of an ideal European ruler: his father was German, his mother was Czech, and his upbringing and culture

Nürnberga ili nekoga drugog njemačkog grada, za svoje sjedište izabrao Prag učinivši ga glavnim političkim i kulturnim gradom Carstva. No to kao da mu nije bilo dovoljno, on je kao prosvijetljen duh i dalekovidan političar svom narodu htio podariti nešto najljepše i najbolje što je u tom trenutku bilo moguće: po ugledu na u to vrijeme najnaprednije zapadnoeuropske zemlje, osobito Francusku u kojoj je proveo dobar dio svoje mladosti, izabrao je visoku školu ili sveučilište kakvo je postojalo u Parizu. Tako je, uz pomoć svoga prijatelja i odgojitelja pape Klementa VI., 1348. u svom glavnom gradu otvorio generalno učilište koje je njegovo prijestolnici, uz prekrasan prirodni položaj na obali Vltave i lijepe nove građevine, trebalo dati možda najljepši ukras.

2. Kad se govori o generalnim učilištima ne smijemo se dati zavesti hrvatskim neologizmom iz XIX. stoljeća „sveučilište“ za oznaku najviših obrazovnih ustanova. Njegova etimologija kao da sugerira da se radi o obrazovnim ustanovama na kojima se „sve uči“. No takvo nešto nije nikada i nigdje postojalo, niti može postojati. Budući da, barem za sada, nemamo boljeg izraza, i mi ga, bez obzira na sve rezerve, rabimo u već prihvaćenom smislu s time da ne mislimo kako su generalna učilišta u prošlosti bila neke niže i manje vrijedne škole. Ona su – kako smo na svom mjestu objasnili – u srednjem vijeku bila najviše obrazovne ustanove u pravnom i institucionalnom smislu kao što su bila sveučilišta u Bologni, Parizu, Oxfordu, Napulju, Pragu i dr. U sintagmi „generalno učilište“ „generalnost“ se – kako smo prethodno naglasili – ne odnosi na „sve predmete“ ili sveukupnost predmeta koji su se na njemu eventualno učili, nego na sveukupnost („generalnost“) osoba koje su ih, bez obzira na stalež, nacionalnost ili neku drugu razliku imali pravo pohađati.

was French unifying in that way traits of all three cultures and mentalities. But he undoubtedly felt most deeply that he was a Czech and a Slav. He never tried to hide that. Therefore it is not surprising that he did not choose Nürnberg or some other German city as his capital but Prague making it main political and cultural city of the Empire. But it seems it was not enough for him. As an enlightened spirit and far-sighted politician he wanted to give to his people something most beautiful and best possible at the moment: on the basis of the model of the most progressive western European countries, particularly France in which he spent a good deal of his youth, he chose a high school or university which had already existed in Paris. In that way, with help of his friend and educator Pope Clement VI in 1348 he founded a general institution of learning in his capital which was perhaps the most beautiful ornament of his city on magnificent position on the bank of the Vltava river and in beautiful new buildings.

2. If we discuss general institutions of learning we must not be misled by incorrect modern Croatian terminology in which higher education institutions are called „universities“ and think that they were less important schools. As we have already explained general institutions of learning in the Middle Ages were highest educational institutions in legal and institutional sense which was encompassed by the term „sveučilište“ („university“) by the Croatian linguists at the end of the 19th century. Term „general institutions of learning“ was used for the most famous medieval universities such as Bologna, Paris, Oxford, Naples, Prague etc. Modern Croatian expression not only misses the essence of the thing but it means exactly the opposite from what that expression meant. In the syntagm „general institution of learning“ „generality“ – as emphasized earlier – does not refer to „all subjects“ or generality of subjects taught at it, but to totality („generality“) of persons who had the right to attend them i.e. those who fulfilled prescribed conditions in accordance with medieval school system regardless of social class, state or nationality.

3. Između Češke i Hrvatske u XIV. stoljeću postojale su mnoge sličnosti i razlike kako u geografskom položaju i političkoj sudsibini tako i kulturi. Češka se nalazila u srednjoj Europi u sastavu Svetoga Rimskog Carstva Njemačke Nародности, a Hrvatska u sastavu Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Prva je, zahvaljujući vladarskoj kući Luksemburgovaca, bila u dobrim odnosima s Francuskom, ali bez ijedne visoke škole, a Hrvatska u isto tako dobrom odnosima s anžuvinskim Napuljskim Kraljevstvom s kojim je dijelila Jadransko more i u kojem je već od 1222. godine postojalo jedno od prvih sveučilišta u Europi. Stoga se moglo očekivati da će Anžuvinci u svojim naslijednim zemljama biti zainteresirani za osnivanje novih škola, dok su se Luksemburgovci na tom području tek trebali dokazati. Međutim, dogodilo se obratno: Luksemburgovci su pokazali neočekivano veliko zanimanje za razvijanje školstva i kulturu uopće kao jednog od sredstava učvršćenja na vlasti, a Anžuvinci su davali prednost politici i svom učvršćenju na vlasti bez osnivanja škola, premda je njihovo Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo graničilo s Italijom i za to imalo vrlo povoljne uvjete. Istina, Anžuvinci su stvorili jedinstven politički prostor od Jadrana do Baltika u kojem je bilo mesta ne samo za uspješnu trgovinsku djelatnost, što se povoljno odrazilo na cijelokupan društveni život, nego i za kulturno uzdizanje. To je došlo do izražaja tek dolaskom na vlast mladog i poduzetnog Ludovika I. (1342.) koji je skršio otpor feudalne gospode i proširio granice svoga kraljevstva na kopnu i moru kakve ono nikada prije ili kasnije nije imalo. Blagodat njegove vlasti osjetio se i na kulturno-umjetničkom i prosvjetnom području. Osnivanjem sveučilišta u Pečuhu (1367.) pokazao je da je zainteresiran i za kulturno uzdizanje svojih podanika, ali se, iz nama nepoznatih razloga, sve završilo na tome. Hrvatski su krajevi, unatoč svojoj povezanosti sa susjednom Italijom, a preko Anžuvinaca i s Francuskom, kolijevkama visokog školstva, i dalje bili osuđeni na neizvjesno čekanje neke druge prilike koja nikada nije dolazila sama od sebe. Tako se dogodilo da su se Luksemburgovci

3. There were many differences between Bohemia and Croatia in the 14th century regarding not only geographic position but also political circumstances and culture, but there were also some similarities. Bohemia was situated in central Europe within the Holy Roman Empire of the German Nation, and the Croatian regions belonged to the Hungarian-Croatian kingdom in the south-east of the European continent. In both countries non-national ruling dynasties were in power due to marital relations: in the former the Luxembourg dynasty, in the latter first the dynasty of the Angevins from Naples and then the Republic of Venice. Regarding higher education, things were a bit different. Both countries, each in its own way, were related to Italy and France as cradles of higher education. Bohemia had good relations with France owing to the ruling house of Luxembourg, but without a single higher education institution, and Croatia had good relations with the Angevin Kingdom of Naples with which it shared the Adriatic Sea in which one of the first universities in Europe existed from 1222. Therefore one could expect that the Angevins will be interested in founding new schools in their hereditary countries, while the Luxembourgians had to achieve recognition in that field. However the opposite thing happened. The Luxembourgians showed great interest in development of education and culture in general as one of means for staying in power; and the Angevins preferred politics and strengthening of their position in power without founding schools although their Hungarian-Croatian kingdom shared border with Italy and it had very favourable conditions for that. Final outcome was that the Luxembourgians were in power stronger than ever giving the Czechs a prestigious university in their capital, and the Angevins lost their position not only because they neglected education but because they sold Dalmatia with its capital Zadar to the Venetians for a small amount of money leaving a bad memory in Croatian history.

učvrstili na vlasti podarivši Česima u njihovom glavnom gradu jedno prestižno sveučilište, a Anžuvinci su, osobito nakon smrti Ludovika I., tu naklonost izgubili što nesposobnošću da sačuvaju Ludovikovo političko i kulturno nasljeđe, što dinastijskim borbama i povlačenjem prema svojim talijanskim posjedima, što je u konačnici rezultiralo napuštanjem ugarsko-hrvatskog prostora i prodajom Dalmacije Mlečanima (1409.), čime su zapečatili njezinu sudbinu za sljedeća četiri stoljeća. No, bilanca njihove vladavine u Hrvatskoj, iako je razmjerno kratko trajala, ipak nije tako loša kako bi se iz iznesenoga moglo zaključiti. Otvaranje granica zapadnoeuropskim političkim i kulturnim utjecajima približilo je Hrvatsku Europi i Europu Hrvatskoj mnogo više nego što danas možemo zamisliti. Da nakon toga nije slijedio prođor Turaka povijest Hrvata i Mađara, i ne samo njih, zasigurno bi sasvim drugčije izgledala.

4. U općoj povijesti visokog školstva odveć se lako zaboravlja golemi doprinos dvaju velikih crkvenih redova: Dominikanskoga i Franjevačkoga, koji za svoj rad nisu tražili nikakvu materijalnu nadoknadu ni društvene povlastice, nego samo mogućnost rada za društvenu korist uspijevajući tamo gdje nitko drugi nije uspijevao. Evropska visoka prosvjeta je upravo preko njih stigla u naše krajeve. Činjenica je da su njihova generalna učilišta bila na najvišoj stručnoj razini iz čijih su klupa izišli najveći intelektualci srednjega vijeka koji su naglašavali važnost proučavanja prirode empirijskom metodom i ujedinjavali su u sebi sva obilježja prirodoznanstvenika i filozofa. Dovoljno je podsjetiti na Alberta Velikoga i Roberta Grossetestea koji su više su pripadali novom nego srednjem vijeku, shvaćenom u njegovim tradicionalnim kategorijama i uvriježenim stereotipima. S njima dvojicom je, zapravo, počelo novo doba u povijesti znanstvene misli, a time i opće povijesti. Stoga bi bilo logičnije da se upravo trinaesto stoljeće uzima za pravi početak novoga vijeka, a ne otkriće Amerike (1492.) koje je bilo samo posljedica svestranoga intelektualnog, znanstvenog

4. In general history of higher education contribution of two big religious orders is too easily forgotten. The Dominicans and the Franciscans asked for no material compensation or social privileges but only a possibility to work for public good making progress where nobody else could. European higher education reached our regions over the Dominicans. The fact is that their general institutions of learning were at the highest professional level educating the greatest intellectuals of the Middle Ages who emphasized importance of the study of nature with empirical methods and joined all characteristics of natural scientists and philosophers. It is enough to think of Albert the Great, professor at the university of Prague called *Doctor universalis*, who was the first to make a comprehensive synthesis of total human knowledge of Greek, Roman, Jewish and Arabic provenance in his natural-scientific works on minerals, plants, animals and other things. He also clearly distinguished three scientific fields: natural-scientific, philosophic and theologic each of which had its principles, method and authority. One of his historical credits is that he was the first to understand importance of correct observation of natural phenomena and experiments so it is not surprising that he was the only scholar from the Middle Ages who was honored by the title „great“ by history as a predecessor of modern world. English Franciscan Robert Grosseteste was similar in many aspects to Albert the Great. He was a chancellor of the university of Oxford and bishop of Lincoln, one of the greatest intellectuals of the Middle Ages who developed methodology of scientific research and described process of a scientific experiment in his original works in physics, astronomy, cosmology, theology and philosophy, opening up a new chapter in the field of scientific research. Both belonged more to the Modern Era than to the Middle Ages understood in its traditional categories and ingrained stereotypes. Two of them were heralds of a new period in the history of scientific thought and general history. Therefore it would be more logical to take the 13th century as the beginning of the Modern Era, and not discovery of America

i tehničkog preporoda sa sveučilištem kao svojim simbolom. Stoga se ne treba čuditi da je u Parizu, pored postojećeg sveučilišta, 1257. bilo potrebno osnovati jedno novo sveučilište, glasovitu Sorbonu, da im bude protuteža u školovanju mlađih na-raštaja. Sve su to postigli specifičnim stilom svoga rada, dokazavši na poznatoj raspravi s profesorom Guillaumeom de Saint-Amourom i njegovim isto-mišljenicima da su u stanju učiniti ono što nikom drugomu nije bilo moguće, i to bez naplate svoga rada i društvenih povlastica.

Sve to nije lako shvatiti ljudima koji razmi-šljaju u drugim mentalnim kategorijama, jednako kao što i danas mnogi smatraju da filozofija i teologija, kojima su se oni najviše bavili, nisu ozbiljne znanstvene discipline. Međutim, pariško sveučilište bilo je najpoznatije upravo po tim dvjema „na-iijitelektualnijim“ disciplinama, a teološki fakulteti smatrani „majkom,“ ostalih fakulteta svih drugih znanstvenih disciplina. Stoga pape, koji su bili glavni promicatelji visokog školstva, nisu nikomu izdavali bulu osnivanja nekog sveučilišta ako ono nije imalo teološki fakultet. Ni car Karlo IV., unatoč prijateljstvu s papom Klementom VI., naj-vjerojatnije nikada ne bi dobio odobrenje za osnivanje sveučilišta u Pragu da se godinu dana prije toga (1347.), nije bio dogovorio s Dominikanskim redom da će mu njegovo generalno učilište poslužiti kao teološki fakultet.

5. Nakon što je stjecajem navedenih i nekih drugih prilika na kulturno-prosvjetnom području u hrvatskim krajevima izostao očekivani interes države, bila je sretna okolnost da se u te procese uključio Dominikanski red. On je u početku, kao i svi drugi, ovisio o dvama postojećim sveučilištima (Bologni i Parizu), ali je već 1229. počeo osnivati vlastita generalna učilišta. Iako su ona bila organizirana po ugledu na Pariz, ona ipak nisu bila nje-gov preslik, nego su neprestano bila obogaćivana i usavršavana vlastitim sadržajem i zakonima. Za-hvaljujući tim usavršenjima red je za svega neko-liko desetljeća zauzeo jedno od vodećih mjesta na području školstva izbacivši na površinu velik broj učenih ljudi koji su ostavili neizbrisiv trag u vjer-

(1492) which was just a consequence of versatile intellectual, scientific and technical revival with university as its symbol. Therefore it should not be surprising that another university was opened in 1257, famous Sorbonne, although there had already been a university, as a counterbalance in education of young generations. They achieved all this due to specific style of their work proving in a famous discussion with professor William de Sa-int-Amour and his supporters that they were able to do what nobody else could without asking for compensation for their work and social privileges.

This is quite difficult to understand to people who think in other mental categories, just as many people today believe that philosophy and theology which they practised most intensively were not serious scientific disciplines. However the university of Paris was most famous for these two „most intellectual“ disciplines, and theological faculties were considered as „mother“ of all remaining faculties of other scientific disciplines. Therefore the popes as main promoters of higher education did not issue a bull for founding some university if it did not have theological faculty. Even Emperor Charles IV would probably never get approval for foundation of the university of Prague, despite his friendship with Pope Clement VI, if he did not make an agreement a year before (1347) with the Dominican Order that his general institution of learning would be used as a faculty of theology.

5. The Dominican Order participated in the process of foundation of universities by its intellectual orientation and school politics. At the beginning, as anybody else, it depended on two existing universities (Bologna and Paris), but as early as 1229 it started founding its own general institutions of learning. Although they were organized in a similar way as other similar institutions, particularly the one in Paris, still they were not just its copies but they were constantly enriched and improved with their own subjects and laws. Owing to these improvements the order took one of leading positions in the field of education providing with knowledge a big number of educated men who left

skoj i kulturnoj povijesti raznih zemalja. Njegova generalna učilišta, koja su tijekom vremena nicala u gotovo svim važnijim europskim zemljama i gradovima, bila su kulturna i znanstvena središta na kojima su se na poseban način gajile filozofija i teologija, ali isto tako i druge discipline. Tako je bilo i u slučaju Hrvatske.

Hrvatska, za razliku od Češke, u XIV. stoljeću nije imala narodnog i prosvjetljenog vladara kakav je bio Karlo IV. koji bi osnivanjem sveučilišta u Pragu na tako inteligentan i zauzet način svoju zemlju usmjerio putem sveukupnog napretka. Najpovoljniji uvjeti za osnutak neke više škole u Hrvatskoj postojali su u gradovima uzduž jadranske obale koji su bili u dodiru s kulturno razvijenim središtima u susjednoj Italiji, a onda, preko Anžuvinaca, i s Francuskom. No sve te „komparativne prednosti“ nisu bile dovoljne da državne vlasti u tom pogledu nešto konkretnije poduzmu. Tek se tu i tamo, i to uglavnom od vremena do vremena, u većim gradskim sredinama spominje po neka gradska škola u kojoj su kao po pravilu djeci plemića i imućnijih građana predavali dobro plaćeni talijanski učitelji. Unatoč tome nije nedostajalo pojedinaca s visokoškolskom izobrazbom stečenom na inozemnim sveučilištima ili su sami na njima predavali. Primjer za to je fra Pavao Dalmatinac koji je u ranom razdoblju formiranja prvih sveučilišta predavao pravo na sveučilištu u Bologni ili njegov nešto mlađi redovnički subrat, dubrovački dominikanac Ivan Stojković (oko 1390. – 1443.), jedan od najučenijih i najutjecajnijih ljudi svoga doba. Trebalo bi nam mnogo prostora da makar i ukratko navedemo sve što je učinio na kulturnom, crkvenom i političkom području. Recimo samo to da je bio profesor na pariškom sveučilištu, njegov službeni predstavnik kod pape Martina V. (1417. – 1431.) i cara Žigmunda (Sigizmunda) Luksemburškoga (1410. – 1437.), veleposlanik baselskoga crkvenog sabora kod cara Ivana VIII. Paleologa (1425. – 1448.) i patrijarha Josipa II. u Carigradu, bibličar, teolog, polemičar i dr. Ne čudi da je upravo on za vrijeme posjeta rodnom gradu u jesen 1424. predlagao vlasti Dubrovačke Republike da i ona, po ugledu na napredne europske gradove

lasting traces in religious and cultural history of various countries. Its general institutions of learning, which gradually emerged in almost all important European countries and cities, were cultural and scientific centers in which philosophy and theology were nurtured in a special way, as well as other disciplines. It was similar with Croatia.

Croatia as opposed to Bohemia in the 14th century did not have national and enlightened ruler such as Charles IV who would take care of general development of a country in such a intelligent and committed way as foundation of a university. The most favourable conditions for foundation of some higher education institution existed in the cities along the Adriatic coast which were in contact with well developed cultural centers in neighbouring Italy, and then over the Angevins, also with France. But all these „comparative advantages“ were not enough for the state authorities to do something in that sense. Only occasionally in certain bigger cities schools were mentioned from the 14th century in which well-paid Italian teachers taught children of aristocrats and wealthy citizens. Nevertheless there were individuals with higher education obtained at foreign universities or they even held lectures at them themselves. Father Paul of Dalmatia is one of such examples who taught law at the university of Bologna in the early period of forming first universities or his younger colleague from the Dominican Order from Dubrovnik Ivan Stojković (ca. 1390-1443), one of the best educated and most influential Dominicans of his time. It would take a lot of space to mention his functions and merits even shortly. Let us only say that he was a professor at the university of Paris, its official representative to Pope Martin V (1417-1431) and Emperor Sigismund of Luxembourg (1410-1437), son of Charles IV, ambassador of the church council in Basel to Emperor John VIII Palaiologos (1425-1448) and patriarch Joseph II in Constantinople, Biblicalist, theologian, polemicist etc. It is not surprising that he proposed to the government of the Republic of Ragusa in autumn of 1424 during his visit to his hometown that it should open an institution

i zemlje, za dobrobit svojih građana otvorи jedno učilište ponudivši svoju pomoć. No ona za to nije imala sluha²¹⁴, premda u bogatom Dubrovniku u to vrijeme nije postojala čak ni obična gradska škola, nego su iz Italije samo povremeno bili pozivani učitelji da mladež podučavaju u osnovama pismenosti. Državne vlasti dalje od toga nisu vidjele. One su, istina, rado pomagale pojedinim darovitijim mladićima da pođu u inozemstvo i završe visoke škole, kao što je to bio slučaj i s Ivanom Stojkovićem²¹⁵, ali nikada nisu smatrale potrebnim kod kuće osnovati neko učilište. Dubrovnik je u tomu pogledu bio više pravilo nego iznimka. Bile su rijetke i katedralne škole. Jedna od njih spominje se u Statutima zagrebačkog kaptola koje je g. 1334. sastavio kanonik Ivan, arhiđakon Gorički. Ne navodi tko ju je i kada osnovao nego samo da ju je reformirao biskup Augustin Kažotić (1303. – 1322.).²¹⁶ Sličan primjer nalazimo u Zadru gdje je nadbiskup Petar Matafari 1395. poslao dvojicu kanonika na školovanje u inozemstvo s time da nakon povratka kući preuzmu podučavanje mlađih klerika u katedralnoj školi.²¹⁷

214 Basel, Universitätsbibliothek, cod. A VI 35, f. 445-469; usp. Duda, B., *Joannis Stojković de Ragusio O.P. (+ 1443) doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, Romae 1958: 12, bilj. 22.

215 Usp. Krasić, S., *Congregatio Ragusina Ord. Praed. 1487-1550*, 154, bilj. 12.

216 U Statutima zagrebačkog kaptola, koje je g. 1334. sastavio kanonik Ivan, arhiđakon Gorički, spominje se jedna takva škola pri zagrebačkoj katedrali kad je upravu biskupije preuzeo Augustin Kažotić (1303. – 1322.), ali se ne navodi tko ju je i kada osnovao (usp. *Statuta Capituli Zagrabiensis* saec. XIV, u: *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis*, II, ur. I. K. Tkaličić, Zagreb, 1874: 77–78; Razum, S., *Prilozi za povijest Crkve u Hrvata, Tkaličić – godišnjak za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 5 (2001): 697–706). Iz toga Franjo Šanjek izvodi neuтемeljen zaključak da je biskup Kažotić „utemeljio u Zagrebu katedralnu školu, prvi viši studij u Hrvata u kojem se naziru fakulteti *artium* i teologije“, i to „po uzoru na Fakultet *artium* Pariskog sveučilišta, dominikanskih ‘svećanih studija’ i 18. kanon Trećega lateranskog sabora (1179)“ (Šanjek, F., *Dominikanci u Hrvatskoj. Osam stoljeća zajedništva*, Kršćanska sadašnjost i Dominkanska naklada Istina, Zagreb, 2008: 81–82 i 155). Autor, očito, ne razlikuje niže (gradske i katedralne) škole (*studia particularia*) i viša učilišta (*studia superiora*): „svećana“, odnosno opća ili generalna učilišta, pa se ni navedena katedralna škola ni u kojem slučaju ne može smatrati „prvim, višim studijem u Hrvata“.

217 Farlati, D., n. dj., V, 107; Strgačić, A., *Hrvatski jezik i glagoljica u crkvenim ustanovama grada Zadra*, Zadar – Zbornik, Matica hrvatska, Zagreb, 1964: 405.

of learning for the benefit of its citizens as other progressive European cities and countries. He offered his help therein. But they did not respond.²¹⁴ In rich Dubrovnik there was not even an ordinary city school but only teachers from Italy were occasionally invited to teach the youth essentials of literacy. State authorities did not see any further than that. They helped willingly certain talented young men to go abroad and finish studies as was the case with Ivan Stojković,²¹⁵ but they never considered an option of founding a university at home. In this aspect Dubrovnik was more a rule than exception. Even cathedral schools were rare. One of them is mentioned in the Statutes of the chapter in Zagreb which was composed in 1334 by dean Ivan, archdeacon of Gorica. It was not mentioned who founded it and when but only that it was reformed by bishop Augustin Kažotić (1303–1322).²¹⁶ We can find similar example in Zadar where archbishop Petar Matafari in 1395 sent two deans to get education abroad with obligation of teaching young clerics in the cathedral school after they return.²¹⁷

214 Basel, Universitätsbibliothek, cod. A VI 35, f. 445-469; cf. Duda, B., *Joannis Stojković de Ragusio O.P. (+ 1443) doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, Romae 1958, p. 12, note 22.

215 Cf. Krasić, S., *Congregatio Ragusina Ord. Praed. 1487-1550*, p. 154, note 12.

216 In the Statutes of the chapter in Zagreb which were made in 1334 by dean Ivan, archdeacon of Gorica, one such school is mentioned at the cathedral of Zagreb when Augustin Kažotić became a bishop (1303–1322), but it is not mentioned who founded it or when (cf. *Statuta Capituli Zagrabiensis* saec. XIV, in: *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis*, II, ed. I. K. Tkaličić, Zagreb, 1874: pp. 77–78; Razum, S., *Prilozi za povijest Crkve u Hrvata, Tkaličić – godišnjak za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 5 (2001): pp. 697–706). Franjo Šanjek made unfounded conclusion that bishop Kažotić „founded a cathedral school in Zagreb, the first higher study in Croatia in which one can discern faculties of *artium* and theology“ and „on the model of the Faculty *artium* of the university of Paris, Dominican ‘solemn studies’ and canon 18 of the Third Lateran Council (1179)“ (Šanjek, F., *Dominikanci u Hrvatskoj. Osam stoljeća zajedništva*, Kršćanska sadašnjost i Dominkanska naklada Istina, Zagreb, 2008: pp. 81–82 and p. 155). The author evidently does not distinguish lower (city and cathedral) schools (*studia particularia*) and higher institutions of learning (*studia superiora*): „solemn“, i.e. general institutions of learning so that this one accordingly cannot be considered as „the first, higher study for the Croats.“

217 Farlati, D., op. cit., V, p. 107; Strgačić, A., *Hrvatski jezik i glagoljica u crkvenim ustanovama grada Zadra*, Zadar – Zbornik, Matica hrvatska, Zagreb, 1964, p. 405.

6. Širenje Dominikanskog reda u hrvatskim krajevima bilo je, kao i drugdje, popraćeno otvaranjem raznih vrsta škola. O tomu raspolažemo dokumentacijom koja, istini za volju, nije obilna kako bismo to danas željeli, ali je dovoljno brojna da se o svemu tome može stvoriti sasvim konkretna predodžba. To se u prvom redu odnosi na generalno učilište u Zadru za koje se sačuvala izvorna dokumentacija na samom izvorištu gdje su donošene najvažnije odluke: u Generalnom arhivu Dominikanskog reda u Rimu. Iz njih saznajemo da je 1396. u Zadru ne samo osnovano generalno učilište nego i da je uspješno djelovalo. Imalo je dva fakulteta: filozofski i teološki. Prvi fakultet mogli su pohađati svi, klerici i laici, a drugi oni koji su htjeli upisati teologiju. Nacionalni sastav njegovih profesora i studenata potjecao je iz različitih zemalja, najviše iz Dalmacije, a onda s Apenskog poluotoka. Ono je od početka imalo ovlast davati akademske naslove, ali nije sasvim jasno odnosi li se to i na doktorat. Budući da je u XV. stoljeću neko vrijeme prekinulo s radom, bio mu je 1553. dan naslov „povlaštenog sveučilišta“ (*universitas privilegiata*) koje je imalo povlasticu davanja najviših akademskih naslova, uključujući i doktorat, čime je bilo izjednačeno s drugim poznatim sveučilištima. Ta pogodnost imala je za posljedicu da je – unatoč zakonskim ograničenjima u davanju doktorskih naslova – ono bilo meta studenata iz zemlje i inozemstva koji su htjeli doći u njihov posjed. Više od stotinu podijeljenih doktorata za koje imamo podatke i koji su vrijedili ne samo na crkvenom nego i državnom području, to samo potvrđuje. Sama ta činjenica svjedoči da je ono na hrvatskim prostorima, kao i u slučaju sveučilišta drugih naroda, bilo njegovo ne samo prvo nego i jedno od najvećih, a vjerojatno i najveće kulturno dostignuće. Ne iznenađuje činjenica da je i papa Pio V. o njemu imao osobito visoko mišljenje.

7. No, od svih stranaca koji su studirali u Zadru možda je najzanimljiviji fra Bonaventura iz Ferrare koji je povezan s prvim koracima generalnog učilišta u Zadru. Ne znamo što je bio pra-

6. Spreading of the Dominican Order in the Croatian regions, as elsewhere, was accompanied by opening of various schools. We have some documents about it, though not as numerous as we may want, but sufficient to make quite a specific image. This primarily refers to the general institution of learning in Zadar for which original documents were preserved at the place where the most important decisions were made: in the General Archive of the Dominican Order in Rome. From them we learn that general institution of learning was founded in 1396 in Zadar and that it functioned successfully. It had two faculties – philosophical and theological. The former faculty could be attended by anyone, clerics and laics, and the latter by the ones who wanted to enroll in theology. Professors and students came from different countries, but most of them were from Dalmatia, and then from the Apennine Peninsula. From the beginning it had the authorization to give academic degrees, but it is not quite clear whether this referred also to doctorate. Since it stopped working in the 15th century, in 1553 it got the title of „privileged university“ (*universitas privilegiata*) which included privilege of awarding the highest academic titles, including doctorate. Although this privilege was not necessarily related to the character of the general institution of learning, it was equal in that sense as well to other renown universities. This privilege resulted in popularity of the university with students from country and abroad who wanted to earn doctoral degrees despite legal limitations. More than a hundred awarded doctorates for which we have data and which were valid in terms of church and state authorities only confirm this. This fact testifies to the fact that the university in the Croatian regions, as in the case of universities of other nations, was not only its first but also one of the greatest if not the greatest cultural achievement.

7. But of all foreigners who studied in Zadar father Bonaventura from Ferrara is perhaps the most interesting. We do not know what was the reason why he came from Italy where he had

vi razlog da iz Italije, gdje je više nego bilo gdje drugdje imao solidnih sveučilišta, pođe na studij u ne tako blizi Prag, a odатle u Zadar. No jedna stvar je ipak sigurna: vrhovni poglavatar Dominikanskog reda, utemeljitelj generalnog učilišta u Zadru i njegov veliki kancelar Rajmund De Vineis, koji je u ime svoga reda potpisao ugovor o suradnji s Karlovim sveučilištem, znao je bolje nego itko drugi stvarnu vrijednost tih dvaju generalnih učilišta. Iako se u pravnom pogledu radilo o dvama generalnim učilištima, fra Bonaventurin premještaj iz Praga u Zadar bez ikakva ograničenja i uvjetovanosti i u praksi između njih stavlja znak jednakosti. Razložno se može pretpostaviti da je bilo više takvih slučajeva i da je fra Bonaventura bio samo prvi, a ne i jedini takav inozemni student u Zadru, ali nam gotovo slučajno sačuvana dokumentacija u Rimu ne dopušta reći ništa određenije. Njegov nam slučaj otkriva da su Karlovo generalno učilište u Pragu i De Vineisovo generalno učilište u Zadru od početka međusobno surađivali na ravnopravnoj osnovi potvrđujući svoj „generalni“ ustroj i narav europskih sveučilišta koja su se međusobno priznavala ne poznavajući ograničenja koja su postavljale državne granice i prostorna udaljenost.

Činjenica da je to, uz odluku vrhovnog starještine reda Rajmunda De Vineisa od 14. lipnja 1396. o ustanovljenju generalnog učilišta, jedini sačuvani dokument iz toga razdoblja ništa ne mijenja na stvari, nego samo potvrđuje njegovu vrijednost. Da ih se, kojom srećom, sačuvalo više, oni bi po naravi stvari samo mogli potvrđivati njegov sadržaj. Primjer fra Bonaventure još više dobiva na važnosti zbog toga što je on bio član De Vineisove provincije sa sjedištem u Bologni, kolijevci visokog školstva, i da je u Italiji postojao velik broj vrsnih generalnih učilišta na koja ga je mogao poslati. Studenti su po ustaljenoj srednjovjekovnoj praksi lako prelazili s jednog sveučilišta na drugo, a nikada s višeg i kvalitetnijeg sveučilišta na niže i lošije, što svjedoči o naravi novoosnovanog učilišta u Zadru i vrsnoći njegove nastave.

more good universities than anywhere else, first to Prague and than to Zadar to study. One thing is for sure: master of the Dominican Order, and founder of the general institution of learning in Zadar and great chancellor of all colleges of his order Raymond de Vineis who signed a treaty on cooperation with the Charles' university knew how important these colleges were better than anyone else. Although legally these were two general institutions of learning, brother Bonaventura's transfer from Prague to Zadar without any limitations or conditions makes them equal in practice. It is reasonable to assume that father Bonaventura was only the first such foreign student in Zadar we know of but definitely not the only one. Since documents about its work were preserved almost accidentally in Rome, we cannot state anything more precisely. His case shows that Charles' general institution of learning in Prague and De Vineis' general institution of learning in Zadar had worked on an equal basis confirming their „general“ structure and character of the European universities which recognized each other without any limitations imposed by state boundaries and spatial distance.

The fact that this is the only preserved document about the foundation of the general institution of learning from that period alongside the decision of the head of the order Raymond de Vineis from June 14, 1396 does not change anything but only confirms its importance. If only there were more such documents they would probably only confirm its contents. Example of father Bonaventura becomes even more important as he was a member of De Vineis' province with the seat in Bologna, cradle of higher education, and there was a big number of excellent general institutions of learning in Italy to which he could send him. Students could easily transfer from one university to another in the Middle Ages but never from higher and more quality university to lower and worse which testifies to character of the newly founded institution of learning in Zadar and quality of classes.

8. Generalno učilište u Zadru bilo je dugo vremena ne samo prva nego i jedina visoka škola sveučilišne naravi na hrvatskom tlu. Iz njega su u redovitim vremenskim razmacima izlazili visokoobrazovani ljudi s najvišim akademskim naslovima opće („generalne“) vrijednosti. Mnogi su od njih predavali na samom generalnom učilištu i samostanskim školama Dalmatinske provincije Dominikanskog reda, ali i na sjemenišnim školama dalmatinskih biskupija, a nerijetko su bili teolozi raznih dalmatinskih biskupa, filozofi, pisci i znanstvenici. U vrijeme kada je golema većina stanovništva bila nepismena i kada gotovo nitko drugi nije ni pokušavao nešto učiniti da se to stanje promijeni na bolje, oni su drugima pokazivali vrijednost znanja i jedini put kojim je trebalo ići da se izdiže iz tunela naslijeđene zaostalosti i uhvati priključak s naprednjim svijetom. „Kulturni ljudi nadvisuju nekulturne u istoj mjeri u kojoj živi nadvisuju mrtve“ (Aristotel).

Generalno učilište u Zadru brojem svojih studenata i profesora, a time i društvenom ulogom, gotovo se sigurno nije moglo mjeriti s velikim i mnogo poznatijim sveučilištima zapadnoeuropskih naroda iza kojih su stajale moćne državne, crkvene i gospodarske strukture, ali je ipak u povijesti ne samo hrvatskog naroda nego i jugoistočne Europe odigralo pionirsku ulogu čiju je važnost jedva moguće precijeniti. Imati sveučilište značilo je, i još uvijek znači, biti u elitnom društvu naprednih naroda sposobnih odgovoriti velikim životnim izazovima. Što se sve do nedavno za nj uopće nije znalo, to mnogo više govori o nama nego o njemu. Za to doista ne smijemo kriviti druge, niti se žaliti što Hrvatske i njezina „općeg vrlo znamenitog učilišta“ do sada nije bilo na geografskoj karti europskih sveučilišta. Nitko nam nije branio istraživati i, poput svih drugih, iznositi na vidjelo svoju kulturnu prošlost. Bez njega ne bismo ništa znali o jednoj od najsvjetlijih stranica vlastite prošlosti, a ni „geografija“ europskih sveučilišta srednjeg vijeka ne bi bila potpuna.

8. General institution of learning in Zadar was not only the first but also the only higher education institution with the character of university in the Croatian regions for quite a while. It provided highly educated people with highest academic degrees of general importance in regular intervals. Many of them taught at the general institution of learning or in monastery schools of the Dalmatian Province of the Dominican Order, and also at seminary schools of the Dalmatian dioceses. Often they were theologians of different Dalmatian bishops, philosophers, writers and scholars. In the period when 99% of population was illiterate and when almost nobody else tried to do something to change that situation, they were like shining stars on dark skies of our reality showing the way to go out of the tunnel of centennial stagnancy. Although regarding the number of students and professors the general institution of learning in Zadar probably could not be compared to big and more famous universities of western European nations which were supported by powerful state, church and economic structures, it played crucial role in the history of not only Croatian people but also of south-eastern Europe whose importance can hardly be overestimated. To have a university meant, and still means, to be in elite company of progressive countries able to face greatest challenges. Owing to it we know that at the end of the 14th century a university was founded with which Croatia finally started to catch up with the developed countries of western Europe despite all hardships it went through. These countries did it much earlier due to more favourable historical circumstances. We cannot blame others because we knew nothing of it until recently, nor can we complain because Croatia and its „general very prominent institution of learning“ was not on the „geographical map“ of European universities. Nobody prevented us from researching, and publishing our cultural history as others did. Without it we would know nothing about one of the brightest pages of our own past, and „geography“ of European universities of the Middle Ages would not be complete.

BIBLIOGRAFIJA / BIBLIOGRAPHY

I. Arhivski izvori / Archival sources:

- Basel, Universitätsbibliothek, cod. A VI 35.
- Dubrovnik, Državni arhiv u Dubrovniku, Libri reformatio-
num, vol 29, f. 105r; vol. 39, f. 34r.
- Dubrovnik, Knjižnica samostana Sv. Dominika: Cerva, S., *Iconotheca illustrium fratrum Congregationis Ragusinae Sacri ordinis Praedicatorum*, 1728. Isti, *Monumenta Congregationis Ragusinae Sancti Dominici de Ragusio Ordinis Fratrum Praedicatorum*, voll. II-III, 1728., 1733.
- Rim, Archivum Generale Ordinis Praedicatorum (Ad S. Sabi-
nae), XIV, liber A, pars I, f. 133r; liber D., f. 50v.
- Rim, Archivum Secretum Vaticanum, Codex Vaticanus lati-
nus, 2289.
- Rim, Archivum Secretum Vaticanum, Registra Lateranensia,
vol. 66, f. 184.
- Rim, Archivum Secretum Vaticanum, Registra Vaticana, vol.
2011, ff.174r-176v.
- Rim, Archivum Secretum Vaticanum, Registra Supplicum
papae Alexandri VI, vol. 971, f. 85r.
- Rim, Bibliotheca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 2289 ff. 70v-
72, 106.
- Zadar, Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika, Pe-
trus de Sercana, sv. I, fasc. I, f. 46.
- Zagreb, Arhiv Hrvatske dominikanske provincije, Registrum
Provinciae Dalmatiae 1769-1850, 112 i 116.

II. Literatura / References:

- Acta Capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, II
(Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum historica,
IV), Romae, 1899.
- Acta Capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, II: ab
anno 1304 usque ad annum 1378, Romae – Stuttgardiae,
1899.
- Acta Imperii inedita saeculi XIII*, Band I: *Urkunden und
Briefe zur Geschichte des Kaiserreichs und Königreichs
Sicilien in den Jahren 1198 bis 1272*, u: E. Winkelmann,
Unveränd. Nachdr. d. Augs., Innsbruck, 1880.
- Annalecta Sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum*, 2 (1894):
619–620.
- Apoštoli Slovienov – sborník študií s obrázkovou prílohou k
1100. výročiu príchodu sv. Cyrila a sv. Metoda na Veľkú
Moravu*, Spolok svätého Vojtechá, Bratislava, 1963.
- Baldwin, J. W., *Studium et Regnum, Revue des études isla-
miques*, 44 (1976): 199–216.
- Balls H., *Albertus Magnus als Biologe. Werk und Ursprung*,
Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, Stuttgart, 1947.

- Banfi, F., Paolo Dalmata detto Ongaro, *Archivio storico per
la Dalmazia*, a. XIV, 27 (1939): 42–61.
- Benson, R. L., Constable, G., *Renaissance and Renewal in
the Twelfth Century*, Harvard University Press, Cambrid-
ge (Mass.), 1982.
- Bergdolt, K., *La Peste Nera e la fine del Medioevo*, Piemme,
Casale Monferrato, 1997.
- Bibliotheca chronologica illustrium virorum Provinciae Lombardiae Sacri Ordinis Praedicatorum*, Bononiae, 1691.
- Boba, I., *Novi pogled na povijest Moravie – preispitivanje po-
vijesnih izvora o Rastislavu, Sventoplu i Sv. Braću Ćirilu
i Metodu*, Crkva u svijetu, Split, 1986.
- Bonnerot, J., *La Sorbonne, sa vie, son rôle, son oeuvre à
travers les siècles*, Presses universitaires de France, Paris,
1927.
- Boyce, G. C., *The english-german Nation int he University
of Paris during the Middle Ages*, Saint Catherine Press,
Bruges, 1927.
- Brotto, G. i Zonta, G., *La facoltà teologica dell'Università di
Padova*, Parte I (secolo XIV e XV), Tipografia del Semi-
nario, Padova, 1922.
- Brunelli, V., *Storia della città di Zara dai tempi più remoti
sino al 1409*, 2. izdanje, LINT, Trieste, 1974.
- Budak, N. i Raukar, T., *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*,
Školska knjiga, Zagreb, 2006.
- Bullarium Ordinis Praedicatorum*, I i II, ur. T. Ripoll, Romae,
1727.
- Bullarium Ordinis Praedicatorum*, ur. Th. Ripoll i A. Bre-
mond, Romae, 1740.
- Canal, M., *De gradu Magisteri in Sacra Theologia apud FF.
Praedicatores, Annalecta Sacri Ordinis Fratrum Praedica-
torum*, 39 (1931): 101–107, 158–169, 225–283, 405–
412.
- Capitani, O., *Morire di peste: testimonianze antiche e inter-
pretazioni moderne della peste nera del 1348*, Ed. Patron,
Bologna, 1995.
- Capuanus, B. Raymundus, *Opuscula et litterae*, Ex Typo-
graphia Polyglotta, Romae, 1899.
- Caravale, M., *Ordinamenti giuridici nell'Europa medievale*,
il Mulino, Bologna, 1994.
- Cattani da Diaceto, F., *Vita dell'inclito et Sanctissimo Dome-
nico patriarca del Sagro Ordine de Predicatori*, Appresso
Bartolomeo Sermartelli, Firenze, 1572.
- Cerva (Crijević), S., *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini
scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, I, JAZU,
Zagreb, 1975.
- Cerva (Crijević), S., *Iconotheca illustrium Fratrum Congrega-
tionis Ragusinae*, Dubrovnik, 1728. (rukopis u knjižnici
samostana sv. Dominika u Dubrovniku)
- Chaloupecky, V., *L'Université Charles à Prague. Sa fondation,
son évolution et son caractère au XIVe siècle*, Orbis,
Praha, 1948.

- Cipriani, A., *A peste, fame e bello libera nos Domine: le pestilenze del 1348 e del 1400*, Soc. Pistoiese di Storia Patria, Pistoia, 1990.
- Clagett, M., *Nicole Oresme and the Medieval Geometry of Qualities and Motions*, University of Wisconsin Press, Madison, 1968.
- Cohen, B., *El nacimiento de la nueva física*, Alianza, Madrid, 1989.
- Constitutiones et acta publica imperatorum et regum 1345-1348, u: *Monumenta Germaniae historica*, VII, Hanoviae, 1826.
- Conte, F., *Gli Slavi. Le civiltà dell'Europa centrale e orientale*, Einaudi, Torino, 1990.
- Copleston, F., *Historija filozofije*, II, preveo J. Babić, BIGZ, Beograd, 1989.
- Cormier, H. M., *Il beato Raimondo da Capua*, Roma, 1900.
- Cornelius, F., *Ecclesiae Venetae antiquis monumentis nunc etiam primum editis illustratae*, Venetiis, 1749.
- Cottae, C., *Tractatio de Iurisperitis*, u: Panziroli, G., *De claris Leguni interpretibus libri*, Lipsiae, 1721: 1524.
- Crombie, A. C., *Robert Grosseteste and the Origins of Experimental Science*, Oxford University Press, Oxford, 1953.
- Čoralić, L., Zadrani u Veneciji od XIV. do XVIII. stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 35 (1993): 63-118.
- D'Alatri, M., Panorama geografico, cronologico e statistico sulla distribuzione degli Studia degli Ordini Mendicanti (Italia), u: *Le scuole degli Ordini mendicanti (secoli XIII-XIV)*, Centro di Studi sulla Spiritualità Medievale, Todi, 1978: 49-72.
- Dalimili Bohemiae Chronicon, u: *Fontes rerum Bohemicarum*, III, ur. J. Emmer, Praha, 1882.
- D'Amato, A., *I Domenicani e l'Università di Bologna*, Edizioni Studio Domenicano, Bologna, 1988.
- De Paramo, L., *De origine et progressu officii sanctae Inquisitionis, eiusque dignitate et utilitate*, Ex Typographia Regia, Matriti, 1598.
- De Rubeis, J. F. B. M., *De rebus Congregationis sub titulo b. Jacobi Salomonii*, Venetiis, 1751.
- De Teule, E., *Chronique des docteurs en droit civil de l'Université d'Avignon (1030-1791)*, Paris, 1887.
- Deanesly, M., Le scuole medievali fino al 1300 circa, u: *Storia del Mondo medievale*, V, ur. A. Merola, Cambridge University Press, Cambridge i Garzanti, Milano, 1983: 649-704.
- Defile, H., Chaterlain, E., *Chartularium universitatis parisiensis (1350-1394)*, III, Paris, 1894, n. 1465.
- Delaruelle, E., Labande, E. R. i Ourliac, P., La Chiesa al tempo del Grande scisma e della crisi conciliare, *Storia della Chiesa*, XIV/2 (1976): 595-629.
- Dénés, M., *I Notabili di Paolo Ungaro canonista Bolognese del secolo XIII*, Estratto della dissertazione per la laurea nella Facoltà di diritto canonico della Pontificia Università Gregoriana, Pontificia Università Gregoriana, Roma, 1944.
- Denifle, H. i Chatlain, A., *Cartularium Universitatis Parisiensis*, III, Parisiis, 1894.
- Denifle, H., *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, Berlin, 1885.
- Die Goldene Bulle von 1356 – das vornehmste Verfassungsgesetz des Heiligen Römischen Reiches Deutscher Nation*, ur. Lutz, D., Schmidt-Römhild, Lübeck, 2006.
- Douais, C., *Essai sur l'organisation des études dans l'Ordre des Frères Prêcheurs au treizième et quattrozième siècle (1216-1342)*, A. Picard, Paris i E. Privat, Toulouse, 1884.
- Duda, B., *Joannis Stojković de Ragusio O.P. (+ 1443) doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, Romae, 1958.
- Dvornik, F., *Gli Slavi. Storia e civiltà dalle origini al secolo XIII*, Liviana Editrice, Padova, 1974.
- Ehrle, F., *I più antichi Statuti della Facoltà teologica dell'Università di Bologna*, Presso l'Istituto per la storia dell'Università di Bologna, Bologna, 1932.
- Enciclopedia cattolica*, X, Ente per l'Enciclopedia Cattolica e per il Libro Cattolico, Città del Vaticano, 1953.
- Ermini, G., *Scritti di diritto comune*, CEDAM, Padova, 1976.
- Eubel, C., *Hierarchia catholica mediæ aevi*, I, Sumptibus et Typis Librariae Regensbergianae, Monasterii, 1913.
- Farlati, D., *Illyricum sacrum*, V, Venetiis, 1775.
- Feret, P., *Le faculté de théologie et ses docteurs les plus célèbres au Moyen Age*, 4 vol., A. Picard et Fils, Paris, 1894-1897.
- Ferrari Cupilli, G., Chiesa e convento di S. Domenico, u: *Rammentatore zaratino*, Zadar, 1856: 15.
- Ferrarius, S., *De rebus Hungaricae Provinciae Ordinis Praedicatorum*, Viennae, 1637.
- Ficker, J., *Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens*, IV, Urkunden, Innsbruck, 1874.
- Flishe, A., Thouzellier, C. i Azais, Y., La Cristianità romana (1198-1274), *Storia della Chiesa*, X (1976): 40-58.
- Fontana, V., *Sacrum theatrum Dominicanum*, Romae, 1666.
- Fontes historicici liturgiae Glagolitico-Romanae*, ur. L. Jelić, Krk, 1906, saec. XIV, n. 22.
- Fontes vitae s. Catherinae Senensis historici*, ur. H. M. Laurent i F. Valli, Università di Siena, Siena, 1936.
- Forest, A., Van Steenberghe, F., De Gandillac, M., Il movimento dottrinale nei secoli IX-XIV, u: *Storia della Chiesa dalle origini ai nostri giorni*, XIII, ur. S. Gieben i C. da Alatri, Editrice S.A.I.E., Torino, 1965: 247-451.
- Fournier, M., *Les Statuts et priviléges des Universités françaises depuis leur fondation jusqu'en 1789*, Paris, 1891.
- Fr. Rogeri Bacon *Opera quadam hactenus inedita [...] Compendium philosophiae*, ur. J. S. Brewer, Longman, Green, Longman, and Roberts, London, 1859.

- Fracassetti, F., *Francisci Petrarcae Epistolae de rebus familiaribus et variae, tum quae adhuc tum quae nondum editae, familiarium scilicet libri XXIII, variarum liber unicus..., II*, Firenze, 1859.
- Fries, A., Werke Alberts des Grossen als Quellen der Summa philosophiae unter dem Namen des Robert Grosseteste, *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie*, 10 (1963.): 257–290.
- Frova, C., Città e Studium a Vercelli (secoli XII e XIII), u: *Luoghi e metodi di insegnamento nell'Italia medievale [secoli XII-XIV]*, Atti del Convegno internazionale di studi, Lecce-Otranto, 6-8 ottobre 1986, ur. L. Gargan i O. Limone, Congedo, Galatina, 1989: 85–99.
- Frugoni, C., *Medioevo sul naso. Occhiali, bottoni e altre invenzioni medievali*, Editori Laterza, Roma i Bari, 2011.
- Gabriel, A. L., Les livres des receveurs de l'administration anglaise à l'université de Paris au XVe siècle, *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 99 (1955), 2: 264–271.
- Gargan, L., *Lo studio teologico e la biblioteca dei domenicani a Padova nel tre e quattrocento*, Editrice Antenore, Padova, 1971.
- Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung*, Bd. I-III, (Fontes rerum Austriae, II, VI-VII), Wien, 1856-1866.
- Gieraths, P.-G., Johannes von Dambach (Tambaco, Cambico, Zumbacho), u: *Neue Deutsche Biographie*, Band 10, Duncker & Humblot, Berlin, 1974: S 547.
- Gilson, E., *La filosofia nel Medioevo dalle origini patristiche alla fine del XIV secolo*, Sansoni, Firenze, 1983.
- Glorieux, P., *Aux origines de la Sorbonne*, I-II, Vrin, Paris, 1965-1966.
- Gozeus, A., *Catalogus virorum ex familia Praedicatorum in litteris insignium*, Venetiis, 1605.
- Grabmann, M., *L'influsso di Alberto Magno sulla vita intellettuale del medioevo*, Scuola tipografica missionaria domenicana, Roma, 1931.
- Graciotti, S., Filologia slava e unità slava, u: *Annuario dell'Università cattolica S. Cuore*, Università cattolica S. Cuore, Milano, 1965: 283–303.
- Grant, E., *The Foundations of Modern Science in the Middle Ages: their religious, institutional, and intellectual contexts*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.
- Grundel, J., Josef Georg Ziegler, *Die Ehelehre der Ponitentialsummen von 1200-1350. Eine Untersuchung zur Geschichte der Moral- und Pastoraltheologie, Studien zur Geschichte der katholischen Moraltheologie*, Band 4, Hrsg. von M. Müller, Pustet, Regensburg, 1956, *Münchner Theologische Zeitschrift*, 8 (1957): 223–225.
- Grundmann, H., Sacerdotium – Regnum – Studium. Zur Wertung der Wissenschaft im 13. Jahrhunder, *Archiv für Kulturgeschichte*, 34 (1952): 5–21.
- Grundmann, H., *Vom Ursprung der Universität im Mittelalter*, 2. Aufl., Wiss. Buchges, Darmstadt, 1964.
- Guenne, J., *Prague ville d'art*, Larousse, Paris, 1930.
- Guillemain, B., *La Cour pontificale d'Avignon. Étude d'une société*, De Boccard, Paris, 1966.
- Harris, G. L., The formation of Parliament, 1272-1377, u: *The English Parliament in the Middle Ages*, ur. R. G. Davies i J. H. Denton, Manchester University Press, Manchester, 1981: 29–60.
- Henrici de Segusio Cardinalis Hostiensis *Summa super titulis Decretalium*, Venetiis, 1487, f. 341va-b.
- Hinnebusch, W., *The History of the Dominican Order*, II, Alba House, New York, 1973.
- Hoensch, J., *Die Luxemburger. Eine spätmittelalterliche Dynastie von gesamteuropäischer Bedeutung 1308-1437*, Kohlhammer, Stuttgart, 2000.
- Holt, J. C., *Magna Carta and medieval government*, Hambledon Press, London i Ronceverte, 1985.
- Humbertus de Romanis, *Expositio super Constitutiones Fratrum Praedicatorum, De vita regulari*, II, Romae, 1897.
- Il Registrum Magnum del Comune di Piacenza*, I, ur. E. Falconi i R. Peveri, Milano, 1986. Ivány, B., Bilder aus der Vergangenheit der ungarischen Dominikanerprovinz, u: *Études d'histoire littéraire et doctrinale du moyen age*, II, Bibliothèque Thomiste, ur. M. Mandonnet, J. Vrin, Paris, 1930: 438–442.
- Kadlec, J., Reholní studia pri Karlove univerzite v dobe predhisitske, *Acta Universitatis Carolinae (Historia Universitatis Carolinae Pragensis)*, VII (1966), 2: 63–108.
- Kaiser Karl IV. 1316-1378. Forschungen über Kaiser und Reich*, ur. H. Patze, Ph. C. W. Schmidt, Göttingen, 1978.
- Karl IV. Kaiser von Gottes Gnaden. Kunst und Repräsentation des Hauses Luxemburg 1310-1437*, ur. J. Fajt, Deutscher Kunstverlag, München i Berlin 2006.
- Kempf, F., Papsttum und Kaisertum bei Innocenz III. Die geistigen und rechtlichen Grundlagen seiner Thronstreitpolitik, *Miscellanea historiae pontificiae*, 19 (1954): 194–252.
- Killermann, S., *Die Vogelkunde des Albertus Magnus*, G. J. Manz, Regensburg, 1910.
- Kintzinger, M., Karl IV., u: *Die deutschen Herrscher des Mittelalters, Historische Porträts von Heinrich I. bis Maximilian I.*, ur. B. Schneidmüller i S. Weinfurter, C. H. Beck, München, 2003: 408–432.
- Klaić, N. i Petricioli, I., *Prošlost Zadra II: Zadar u srednjem vijeku do 1409*, Filozofski fakultet, Zadar, 1976.
- Klaić, N., Zadar – dalmatinska metropola do XII. stoljeća, *Zadarska revija*, 16 (1967), 2-3: 111–128.
- Klaić, V., *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*, knj. 2, Knjižara Lav. Hartmana, Zagreb, 1974.

- Kneer, A., *Die Entstehung der konziliaren Theorie zur Geschichte des Schismas und der politischen Schriftsteller Konrad von Gelnhausen (+1397)*, Roma, 1893.
- Koperska, A., *Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften in 12. und 13. Jahrhundert*, Freiburg, 1914.
- Kostić, M., Zašto je osnovan slavensko-glagoljaški manastir Emaus u Pragu, *Glasnik Skopskog naučnog društva*, II (1927): 159–165.
- Koudelka, V. J., S. Tommaso d'Aquino e la Boemia, u: *Tommaso d'Aquino nella storia del pensiero*, II, Edizioni Domenicane Italiane, Napoli, 1974: 348–353.
- Koudelka, V. J., Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter, II, u: *Die Männer- und Frauenkloster* (Archivum Fratrum Praedicatorum), 26 (1956): 127 ss.
- Koudelka, V., Raimund von Capua und Böhmen, *Archivum Fratrum Praedicatorum*, 30 (Roma 1960): 206–226.
- Krasić, S., *Congregatio Ragusina Ord. Praed. 1487 – 1550*, Dissertationes historicae XIX, Ad S. Sabinae, Roma, 1972.
- Krasić, S., Filozofsko-teološki studij dominikanskog reda u Zadru (1396–1806), *Zadarska revija XXXVI* (1987), 1-2: 3–42.
- Krasić, S., Fr. Paulus Hungarus seu, ut alii volunt, Dalmata O.P., *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 7-8 (1978): 131–156.
- Krasić, S., *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili Universitas Iadertina*, Filozofski fakultet u Zadru, Zadar, 1996.
- Krasić, S., *Liber almi Studii generalis S. Dominici Iadrae 1684 – 1790*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2006. (i drugo izdanje iste knjige, 2012)
- Krasić, S., *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjega vijeka*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2012.
- Krasić, S., Paolo Dalmata, u *Dizionario dei teologi dal primo secolo ad oggi*, ur. L. Pacomio i G. Occhipinti, Ed. Piemme, Casale Monferrato, 1998: 973–974.
- Krasić, S., *Počelo je u Rimu. Katolička obnova i normiranje hrvatskog jezika u XVII. stoljeću*, Matica hrvatska – Ogranak u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009.
- Krasić, S., *Rajmund de Vineis (oko 1330-1399) osnivač Generalnog učilišta u Zadru*, Zadarska smotra, 61 (2012), 2: 13–17.
- Krasić, S., Regesti pisama generala Dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku 1392 – 1600, *Arhivski vjesnik XVII-XVIII* (1974-1975) – XXI-XXII (1978-1979): 201–321.
- Krofta, K., La Boemia fino all'estinzione dei Přemislidi, u: *Storia del Mondo medievale*, VII, ur. A. Merola, Cambridge University Press, Cambridge i Garzanti, Milano, 1983: 57–116.
- Kurtscheid, B. i Wilches, F. A., *Historia Iuris Canonici*, I, Oficium Libri Catholici, Romae, 1943.
- Lander, G., The concepts of „Ecclesia“ and „Christianitas“ and their relation to the idea of papal „Plenitudo potestatis“ from Gregory VII to Boniface VIII, *Monumenta Historiae Pontificiae*, 18 (1954): 49–77.
- Laurent, M.-H., Pierre Roger et Thomas de Aquin, *Revue Thomiste*, 36 (1931): 157–173.
- Le Goff, J., *Genio del Medio Evo*, A. Mondadori Editore, Milano, 1959.
- Le Goff, J., *Gli intellettuali nel Medioevo*, Mondadori, Milano, 1979.
- Le Goff, J., *Il Medioevo. Alle origini dell'identità europea*, Editori Laterza, Bari, 1999.
- Le Goff, J., *Les intellectuels au moyen âge*, Éditions du Seuil, Paris, 1957.
- Lindeboom, J., Een middeleeuwse Handschrift over de Bicht, *Nederlandisch Archief voor Kerkgeschiedenis*, 15 (1919): 161–219.
- Lindner, Th., *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel*, 2, C. A. Schwetschke und Sohn, Braunschweig, 1875–80.
- Litterae encyclicaes Magistrorum Generalium Ordinis Praedicatorum ab anno 1233 ad annum 1376.*, ur. B. M. Reichenert, Roma, 1900.
- Loenertz, R., Un catalogue d'écrivains et deux catalogues de martyrs dominicains, *Archivum Fratrum Praedicatorum*, 12 (1942): 281–303.
- Löhr, G. M., Das kölnische Dominikanerkloster im 17. Jahrhundert, *Jahrbuch des kölnischen Geschichtsvereines*, 28 (1953): 98–117.
- Ljubić, Š., Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke republike, *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, V, JAZU, Zagreb, 1875: 180–201.
- Maleczek, W., Das Papstum und die Anfänge der Universität in Mittelalter, *Römische historische Mitteilungen*, 27 (1985): 85–143.
- Malvenda, T., *Annalium Sacri Ordinis Praedicatorum*, Neapol, 1627.
- Mandonnet, P., De l'incorporation des Dominicains dans l'ancienne Université de Paris 1229-1231, *Revue Thomiste*, 4 (1896): 133–170.
- Mandonnet, P., La crise scolaire au début du XIIIe siècle et la fondation de V ordre des Frères Prêcheurs, *Revue d'histoire ecclésiastique*, XV (1914), 1.
- Mandonnet, P., Les idées cosmologiques d'Albert le Grand et de s. Thomas d'Aquin e la découverte de l'Amérique, *Revue Thomiste*, 1 (1893): 46–64, 200–221.
- Maranini, G., *La Costituzione di Venezia dopo la serrata del Maggior Consiglio*, La Nuova Italia Editrice, Venezia, Perugia i Firenze, 1931.

- Marichal, R., *Le Livre des prieurs de Sorbonne (1431-1485)*, Aux Amateurs de Livres, Paris, 1987.
- Mencl, V., *Česká architektura Doby lucemburské*, Sfinx, Praha, 1948.
- Mencl, V., Poklasická gotika jižní Francie Švábska její vztah ke gotice České, *Zeitschrift Umění*, 19 (1971): 217-254.
- Merhautová, A., *Katedrala sv. Vita v Praze*, Akademia, Praha, 1994.
- Miethke, J., Papst, Ortsbischof und Universität in der Pariser Theologenprozessen des 13. Jahrhunderts, u: *Die Auseinandersetzungen an der pariser Universität im XIII. Jahrhundert*, ur. A. Zimmermann, W. de Gruyter, Berlin i New York, 1976: 52-94.
- Milošević, A., Dominikanski samostan svete Agate i crkva svete Maksime na Glavatome, općine Prčanj, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, XLIV (1921): 39-40.
- Miscellaneorum quae ex codicibus mss. colegit liber I*, Augustae Vindelicorum et Graecii, 1723.
- Monti, G. M., *Per la storia dell'Università di Napoli. Ricerche e documenti vari*, Napoli-Genova-Firenze-Città di Castello, 1924.
- Monumenta Ordinis Praedicatorum historica [= MOPH]*, III, VIII, XI, ur. B. M. Reichert, Roma, 1898-1902.
- Mortier, R., *Histoire des Maîtres Généraux de l'Ordre des Frères Prêcheurs*, III, A. Picard, Paris, 1907.
- Moulin, L., *La vie des étudiants au Moyen Âge*, Éditions Albin Michel S. A., Paris, 1991.
- Nardi, P., Le origini del concetto di „Studium Generale“, *Rivista internazionale di diritto comune*, 3 (1992): 48-78.
- Naso, I., Lo „Studium“ di Vercelli nel Medioevo, u: *Università in Europa: le istituzioni universitarie dal Medio Evo ai nostri giorni, strutture, organizzazione, funzionamento*, ur. A. Romano, Soveria Mannelli, Rubbettino, 1995: 227-238.
- Nechutová, J., *Die lateinische Literatur des Mittelalters in Böhmen*, Böhlau Verlag, Köln, 2007.
- Nichols, S. G., The New Medievalism: Tradition and Discontinuity in Medieval Culture, u: *The New Medievalism*, ur. S. G. Nichols, M. S. Brownlee i K. Brownlee, John Hopkins University Press, Baltimore i London, 1991: 1-26.
- Nohl, J., *Der schwarze Tod. Eine Chronick der Pest 1348 - 1720*, Kiepenheuer, Potstdam, 1924.
- Novak Sambrailo, M., Zadar – glavni grad mletačke Dalmacije i Albanije, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 11-12 (1965): 187-202.
- Novak, G., *Hvar*, Stamparija Drag, Beograd, 1924.
- Novak, G., Presjek kroz povijest Zadra, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 11-12 (1965): 7-76.
- Novak, G., *Prošlost Dalmacije*, II, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, Zagreb, 1944.
- Oediger, F. W., *Über die Bildung der Geistlichen im späten Mittelalter*, E. J. Brill, Köln 1953.
- Paulová, M., L'idée cyrillo-methodienne dans la politique de Charles IV et la fondation du monastère slave de Prague, *Byzantonoslavica*, XI (1950): 174-186.
- Petri Zittaviensis Cronica Aule Regie, u: *Fontes rerum Bohemicarum*, IV, ur. J. Emler, Praha, 1884.
- Pfeiffer, N., *Die Ungarische Dominikanerordens Provinz von ihrer Gründung 1221 bis zur Tatarenverwüstung 1241-1242*, Zürich, 1913.
- Piana, C., *La Facoltà Teologica dell'Università di Firenze nel Quattro e Cinquecento*, Spicilegium Bonaventurianum, XV (1977): 20-35.
- Piana, C., *Ricerche su le Università di Bologna e di Parma nel secolo XV*, Quaracchi, Florentiae, 1963.
- Pini, A. I., *La società italiana prima e dopo la „peste nera“*, Società pistoiese di storia patria, Pistoia, 1981.
- Piò, M., *Delle vite de gli huomini illustri di S. Domenico*, II, Pavia, 1613.
- Post, G., Alexander III, the „licentia docendi“ and the Rise of the Universities, u: *Anniversary Essays in Mediaeval History by Students of C. H. Haskins*, ur. Ch. H. Taylor, H. Mifflin Co., Boston i New York, 1929: 255-277.
- Praha sest šet let církevní metropoli*, Praha, 1944.
- Prezziner, G., *Storia del pubblico Studio e delle società scientifiche di Firenze*, I, Firenze, 1810.
- Quaglioni, D., *Papato avignonese e problemi politici*, Storia della Chiesa, XI, Edizioni San Paolo, Milano, 1994.
- Quillet, J., „*De proportionibus proportionum*“ and „*Ad paucā respicientes*“, University of Wisconsin Press, Madison, 1966.
- Racine, P., „Studium generale“ et université: y eut-il une université à Plaisance?, u: *Università in Europa: le istituzioni universitarie dal Medio Evo ai nostri giorni, strutture, organizzazione, funzionamento*, ur. A. Romano, Soveria Mannelli, Rubbettino, 1995: 171, bilj. 3
- Rashdall H., *The Universities of Europe in the Middle Ages*, II, Oxford University Press, Oxford, 1951.
- Raukar, T., *Hrvatsko srednjovjekovlje – prostor, ljudi, ideje*, Školska knjiga /Zavod za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997.
- Raukar, T., Petricioli, I., Švelec, F. i Peričić, Š., *Prošlost Zadra III: Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797*, Filozofski fakultet, Zadar, 1987.
- Raukar, T., Venecija i ekonomski razvoj Dalmacije u XV. i XVI. stoljeću, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 10 (1977): 210-218.
- Raukar, T., *Zadar u XV. stoljeću: ekonomski razvoj i društveni odnosi*, Centar uza povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 1977: 25-27.

- Razum, S., Prilozi za povijest Crkve u Hrvata, *Tkalčić – gođišnjak za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 5 (2001): 697–706.
- Redigonda, L. A., Frati Predicatori, *Dizionario degli istituti di perfezione*, IV, Roma, Città Nuova, 1977: col. 954.
- Registrum litterarum Fr. Raymundi de Vineis Capuani, Magistri Ordinis 1380-1399*, ur. Th. Kaepeli, (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum historica, XIX), Institutum historicum Fratrum Praedicatorum, Romae, 1937.
- Regula Beati Augustini. Constitutiones Fratrum Ordinis Praedicatorum*, Apud Antonium Blandum, Impressorem Cameralem, Romae, 1566.
- Riché, P., *Écoles et enseignement dans le Haut Moyen Âge*, 2^a izd., Ed. Picard, Paris, 1989: 11–46.
- Riedl, C. C., *Robert Grosseteste on the Light*, Marquette University Press, Milwaukee, 1942.
- Riviere, J., *Le problème de l'Église et de l'État au temps de Philippe le Bel*, Peeters Publishers, Louvain i Paris, 1926.
- Robles, L., El estudio de las „Artes liberales“ en la primitiva legislación dominicana. Antecedentes históricos, u: *Arts libéraux et philosophie au moyen âge. Acts du quatrième congrès international de philosophie médiévale*, Université de Montréal, Montréal i Paris, 1969: 599–616.
- Rossi, G., La „Bartoli Vita“ di Tommaso Diplovataccio secondo il codice Oliveriano 203, u: *Bartolo da Sassoferrato. Studi e documenti per il VI centenario*, II, Giuffrè, Milano, 1962: 441–502.
- Rovetta, A., *Bibliotheca chronologica illustrium virorum Provinciae Lombardiae Sacri ordinis Praedicatorum*, Longi, Bononiae, 1691.
- S. Thomae Aquinatis *Opuscula omnia*, IV, ur. P. Mandonnet, Parisiis, 1927.
- Sacrum theatrum Dominicanum*, Romae, 1666.
- Sangalli, M., *Chiesa e scuola. Percorsi di storia dell'educazione tra XII e XX secolo*, Ed. Cantagalli, Siena, 2000.
- Sarti, M. i Fattorini, M., *De claris Archigymnasii Bononiensis professoribus a saeculo XI usque ad saeculum XIV*, I, Ex officina regia fratrum Merlani, Bononiae, 1888.
- Schneider, J. M., Aus Astronomie und Geologie des hl. Albertus des Grossen, *Divus Thomas*, 10 (1932): 65–67.
- Schramm, P. E., Sacerdotium und Regnum in Austausch ihrer Vorrechte, *Studi Gregoriani*, II (1947): 404–457.
- Schulte, F., Das Recht der Erteilung der Befugnis zum Lehramte der Theologie (missio ecclesiastica) nach der Geschichte und nach dem geltenden Rechte der katholischen Kirche, *Archiv für katholische Kirchenrecht*, XIX (1868).
- Seibt, F., *Karl IV. Ein Kaiser in Europa*, Suddeutscher Verlag, Frankfurt a/M, 2003.
- Soffietti, I., Lo „Studium“ di Vercelli nel XIII secolo alla luce di documenti di recente ritrovamento, u: *Università in Europa: le istituzioni universitarie dal Medio Evo ai nostri giorni, strutture, organizzazione, funzionamento*, ur. A. Romano, Soveria Mannelli, Rubbettino, 1995: 191–198.
- Sorbelli, A., *Storia dell'Università di Bologna*, I, Zanichelli, Bologna, 1940.
- Southern, R. W., *Scholastic Humanism and the Unification of Europe*, Vol. I, Blackwell, Oxford, 1995.
- Spiazzi, R., *L'Ordine di San Domenico*, San Sisto vecchio, Roma, 1966.
- Statuta Capituli Zagrabiensis saec. XIV, u: *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis*, II, ur. I. K. Tkalčić, Zagreb, 1874: 77–78.
- Statuta communis Vercellarum, u: *Historiae patriae monumenta*, t. XVI, ur. G. B. Adriani, Augustae Taurinorum, 1876.
- Statuti delle Università e Collegi dello Studio Bolognese*, a cura di C. Malagola, Zanichelli, Bologna, 1888.
- Stickler, A., Concerning the political theories of the medieval canonists, *Traditio*, VII (1949–1951): 450–463.
- Stickler, A., Sacerdozio e Regno nelle nuove ricerche attorno ai secoli XII e XIII nei Decretisti e Decretalisti fino alle decretali di Gregorio IX, *Monumenta Historiae Pontificiae*, 18 (1954): 1–26.
- Stock, B., *Listening for the Text on the Uses of the Past*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1997.
- Stoob, H., *Karl IV. und seine Zeit*, Styria, Graz, 1990.
- Strgačić, A., *Hrvatski jezik i glagoljica u crkvenim ustanova grada Zadra*, Zadar – Zbornik, Matica hrvatska, Zagreb, 1964: 373–429.
- Šanjek, F., *Dominikanci u Hrvatskoj. Osam stoljeća zajedništva*, Kršćanska sadašnjost i Dominkanska naklada Istina, Zagreb, 2008.
- Šišić, F., Zadar i Venecija od godine 1159. do 1247., *Rad JAZU*, 142 (1900): 219–274.
- Tadra, F., *Kulturní styky Čech s cizinou az do válek husitských*, Praha, 1897.
- Taurisano, I., L'organizzazione delle scuole domenicane nel secolo XIII, u: *Miscellanea lucchese di studi storici e letterari in memoria di Salvatore Bongi*, Scuola tip. Artigianelli, Lucca, 1931: 94–129.
- Thomas, H., *Deutsche Geschichte des Spätmittelalters 1250–1500.* W. Kohlhammer, Stuttgart, 1983.
- Thomson, S. H., *The Writings of Robert Grosseteste, Bishop of Lincoln 1235–1253*, Cambridge University Press, Cambridge, 1940.
- Tkalčić, I., *Preporod biskupije zagrebačke u XIII. veku*, Rad JAZU, 41 (1877): 142.
- Tomek, W. W., *Geschichte der Stadt Prag*, I, J. G. Calve'schen, Praha, 1856.
- Tosti, L., *Bibliotheca Casinensis, seu Codicum Manuscriptorum qui in Tabulario Casinensi asservantur series*, IV, Florilegium Casinense, Monte Cassino, 1880.

- Toulouse, M., *La nation anglaise-allemande de l'université de Paris des origines à la fin du XVe siècle*, Université de Paris, Paris, 1939.
- Townsend, Ch., *The Oxford History of Modern War*, Oxford University Press, Oxford, 2000.
- Vallauri, T., *Storia delle Università degli Studi del Piemonte*, Vol. I, Torino, 1843.
- Valli, Fr., La mentalità agiografica del padre Raimondo da Capua, *La Diana* 8 (1933): III-IV.
- Valois, N., *La France et la Grand Schisme d'Occident*, I, G. Olms, Hildesheim, 1967.
- Vasoli, C., Scienza e tecnica nell'Occidente cristiano, *Nuove questioni di storia medievale*, Marzorati Editore, Milano, 1984: 531-593.
- Veress, M., *Matricula et acta Hungarorum in Universitatibus Italiae studentium 1221-1864*, Budapest, 1941.
- Verger, J., Chiesa e Università nel Medio Evo, u: *Chiesa e scuola. Percorsi di storia dell'educazione tra XII e XX secolo*, ur. M. Sangalli, Ed. Cantagalli, Siena, 2000.
- Verger, J., *Il Rinascimento del XII secolo*, Jaca Book, Milano, 1997.
- Verger, J., *Istituzioni e sapere nel XIII secolo*, Jaca Book, Milano, 1991.
- Verger, J., *Le Università del Medievo*, il Mulino, Bologna, 1982.
- Verger, J., *Les gens de savoir en Europe à la fin du Moyen Âge*, P.U.F., Paris, 1997.
- Vetera monumenta legislativa Sacri Ordinis Praedicatorum ex saeculo a Nativitate Christi tertio decimo, Ordinis Primo, Annalecta Ordinis Praedicatorum, Romae, 1896.
- Vetulani, A., La fondation des universités dans l'Europe Centrale aux temps du pontificat d'Urban V, u: *La storia del diritto nel quadro delle scienze storiche*, Società italiana di storia del diritto, Firenze, 1966: 361-367.
- Vita Caroli Quarti. Die Autobiographie Karls IV, ur. E. Hillebrand, Fleischhauer & Spohn, Stuttgart, 1979.
- Vojtíšek, V., *Universita Karlova v Praze 1348 – 1948*. Čtyři dokumenty z doby počátků, Melantrich, Praha, 1948.
- Walz, A., *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, Angelicum, Roma, 1958.
- Walz, A., Päpstkeiser Innocenz III. Stimmen zur Deutung, *Monumenta Historiae Pontificiae*, 18 (1954): 127-138.
- Weijers, O., *Terminologie des Universités au XIIIe siècle (Lessico intellettuale europeo, XXXIX)*, Ateneo, Roma, 1987.
- Weisweiler, H., Handschriften zur Summa de Poenitentia des Magister Paulus von Sankt Nicolaus, *Scholastik*, 5 (1930): 248-260.
- Wilkinson, B., *Studies in the constitutional history of the thirteenth and fourteenth centuries*, Manchester University Press, Manchester, 1952.
- Wimmer, J., *Deutsches Pflanzenleben nach Albertus Magnus. Ein Nachtrag zur Geschichte des deutschen Bodens*, Waisenhaus, Halle, 1908.
- Wolter, H., Bedrohte Kirchenfreiheit (1153-1198), u: *Handbuch der Kirchengeschichte*, ur. H. Jedin, Band III/2, Herder, Freiburg, Basel, Wien, 1968: 67-143.
- Zaccagnini, G., Le scuole e la librerie del convento di S. Domenico in Bologna dalle origini al secolo XVI, *Atti e memorie della r. Deputazione di Storia Patria per le Province di Romagna*, IV, 17 (1926-1927): 228-327.
- Živković, H. L., *Stoljetna borba Zadra protiv Venecije*, vlastita naklada, Zagreb, 1968.
- III. Web izvori / Web sources:**
- Slika 1 / Figure 1
http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_IV,_Holy_Roman_Emperor (29.10.2014.)
- Slika 2 / Figure 2
http://hr.wikipedia.org/wiki/Karlo_IV.,_car_Svetog_Rimskog_Carstva (29.10.2014.)
- Slika 3 / Figure 3
<http://www.dnevno.hr/kolumni/josip-milic/81938-crkva-i-pape-kroz-povijest-ii-dio.html> (29.10.2014.)
- Slika 4 / Figure 4
http://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Bologna (29.10.2014.)
- Slika 5 / Figure 5
<http://www.concordia.ca/cunews/main/stories/2014/04/22/university-of-bolognaandconcordiaforganeanidealpartnership.html> (29.10.2014.)
- Slika 6 / Figure 6
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4846> (3.9.2014.)
- Slika 7 / Figure 7
http://www.centrofasoli.unibo.it/cd_bo/fonti_iconografiche/generale/vaticana%20schede/san%20domenico.html (13.11.2014.)
- Slika 8 / Figure 8
http://www.ilrestodelcarlino.it/bologna/cultura/2012/03/15/681613/images/1157111-sdomenico_bologna.jpg (29.12.2014.)
- Slika 9 / Figure 9
http://en.wikipedia.org/wiki/Albertus_Magnus (3.9.2014.)
- Slika 10 / Figure 10
<http://ekladata.com/7a7gB4tHoOnsFhBUY-DUUFBW-p8.jpg> (12.11.2014.)

Slika 11 / Figure 11

<http://www.trademarkia.com/universite-de-paris--sorbonne-73839249.html> (29.10.2014.)

Slika 12 / Figure 12

<http://www.loschermo.it/articoli/view/16773> (29.12.2014.)

Slika 13 / Figure 13

http://bs.wikipedia.org/wiki/Karlo_IV,_car_Svetog_rimskog_carstva (29.10.2014.)

Slika 14 / Figure 14

http://en.wikipedia.org/wiki/John_of_Bohemia (12.11.2014.)

Slika 15 / Figure 15

http://s1.wdstatic.com/images/it/ll/c/c0/Karl-IV-beim-kroenungsmahl_2-800x430.jpg (29.12.2014.)

Slika 16 / Figure 16

<http://www.dnevno.hr/ekalendar/na-danasnji-dan/107476-papa-koji-je-stitio-zidove-1352.html> (29.10.2014.)

Slika 17 / Figure 17

<http://www.putokosvijeta.com/karlov-most/> (29.10.2014.)

Slika 18 / Figure 18

<http://www.mondotravel.hr/prag-8-hrvatski-workshop.html> (12.11.2014.)

Slika 19 / Figure 19

<http://gezipgordum.com/wp-content/uploads/2013/01/Prag-gezilecek-yerler.jpg> (12.11.2014.)

Slika 20 / Figure 20

<http://www.putoholicari.com/najbolje-besplatne-aktivnosti-u-pragu-8920/> (12.11.2014.)

Slika 21 / Figure 21

<http://www.1atravel.rs/wp-content/uploads/prag-4.jpg> (12.11.2014.)

Slika 22 / Figure 23

http://www.waymarking.com/waymarks/WMCXX7_OLEDEST_University_in_Central_Europe_Charles_University_Prague_CZ (29.10.2014.)

Slika 23 / Figure 22

http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_University_in_Prague (29.10.2014.)

Slika 24 / Figure 24

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Saint-Etienne-des-Gr%C3%A8ves_on_1739_Turgot_map_Paris_-_KU_07.jpg (12.11.2014.)

Slika 25 / Figure 25

http://en.wikipedia.org/wiki/Leipzig_University (29.10.2014.)

Slika 26 / Figure 26

http://www.zadar.hr/img/posjetite/po_02_08_s_01.jpg (12.11.2014.)

Slika 27 / Figure 27

<http://www.panoramio.com/photo/1189927> (29.10.2014.)

Slika 28 / Figure 28

http://www.zadar.travel/media/files/plan_grada_A.jpg (12.11.2014.)

Slika 29 / Figure 29

http://hr.wikipedia.org/wiki/Ludovik_I._An%C5%BEuvina (29.10.2014.)

Slika 30 / Figure 30

<http://sh.wikipedia.org/wiki/1382> (12.11.2014.)

Slika 31 / Figure 31

http://en.wikipedia.org/wiki/Chest_of_Saint_Simeon#mediaviewer/File:HAZU_72_17_lipnja_2008.jpg (12.11.2014.)

Slika 32 / Figure 32

http://dominikanische-laien.de/wp-content/uploads/2013/10/738_Raymund-and-Catherine-628x341.jpg (12.11.2014.)

Slika 33 / Figure 33

<http://catholica.cz/?id=4993> (29.10.2014.)

Slika 34 / Figure 34

http://hr.wikipedia.org/wiki/Bonifacije_IX. (29.10.2014.)

Slika 35 / Figure 35

<http://oziz.ffos.hr/omeka/items/show/70> (29.12.2014.)
(Fotografirala Emilia Domazet)

Slika 36 / Figure 36

http://hr.wikipedia.org/wiki/Sveu%C4%8Dili%C5%A1te_u_Zadru (12.11.2014.)

K A Z A L A

Kazalo osobnih imena

A

Albert Veliki: 47, 120
 Aleksandar III., papa: 19
 Aleksandar IV., papa: 50,
 55-56
 Aleksandar V., papa: 57
 Aleksandar iz Halesa: 46-
 47
 Aleksije iz Dubrovnika:
 102, 105
 Antun iz Modruša: 109-
 110
 Aristotel: 117, 126
 Arnošt z Hostinného
 → Ernest, praški
 nadbiskup
 Arnst von Pardubitz
 → Ernest, praški
 nadbiskup
 Augustin Kažotić, biskup:
 123
 Augustin, sv.: 16

B

Bandelli, Vincenzo: 111
 Beatrice Bourbon: 64
 Benedikt XI., papa: 26
 Blanca Valois, kraljica: 62
 Boeциje iz Dacie: 23
 Bonaventura iz Bagnoregia:
 47, 50
 Bonaventura iz Ferrare:
 106-108, 124-125
 Bonifacije VIII., papa: 22,
 27
 Bonifacije IX., papa: 9, 56,
 102-103

D

Dante Alighieri: 98
 Dietrich iz Freiberga: 47
 Dominik iz Senja: 110

E

Eduard III., engleski kralj:
 64
 Elizabeta, češka kraljica: 62
 Ermini, Giuseppe: 37
 Ernest, praški nadbiskup:
 72

F

Ferrari, Sigismondo: 89
 Filip IV., francuski kralj: 28
 Filip VI. de Valois,
 francuski kralj: 62
 Fontana, Vincenzo: 89
 Francesco Catani da
 Diaceto: 89
 Fridrik I. Barbarosa, car:
 21
 Fridrik II. Hohenstaufen, car:
 25-26, 28, 32, 34, 60,
 62, 98-99
 Fridrik Ratoborni, saski
 knez: 80

G

Galilei, Galileo: 49
 Giovanni d'Andrea: 92
 Grgur IX., papa: 22-23
 Grgur XI., papa: 25, 28, 99
 Guillaume de Saint-Amour:
 50, 121

H

Henrik III., engleski kralj:
 24, 28
 Henrik VII., car: 61
 Honorije III., papa: 22,
 24, 55
 Hugo de St. Cher: 47

I

Ilija iz Drača: 102, 105
 Inocent III., papa: 20-24
 Inocent IV., papa: 24, 26
 Ivan Corona iz Zadra: 109
 Ivan Duns Scot: 47

Ivan I. Luksemburški, češki
 kralj: 62, 64
 Ivan iz Dambacha,
 profesor: 74
 Ivan iz Drača: 101, 103,
 105, 107
 Ivan Stojković,
 dominikanac: 122-123
 Ivan Venier, zadarski
 nadbiskup: 98
 Ivan VIII. Paleolog, car:
 122
 Ivan XXI., papa: 22
 Ivan, kanonik, arhiđakon
 Gorički: 123

J

Jadviga, poljska kraljica:
 66
 Jan Hus: 80
 Jan Jenstein, praški
 nadbiskup: 78
 Jan Lucemburský → Ivan,
 češki kralj: 61
 John Duns Scot: 47
 John of St. Giles: 46
 Josip II., car: 122

K

Karlo Anžuvinski → Karlo
 I. Anžuvinski
 Karlo I. Anžuvinski,
 ugarski kralj: 26, 86
 Karlo II. Anžuvinski,
 ugarski kralj: 88
 Karlo IV., češki kralj i
 njemački car: 9-10,
 16-17, 62-81, 88, 105,
 108, 117, 121-122, 125
 Karlo IV., francuski kralj:
 61-62
 Karlo V., francuski kralj:
 99

Karlo Veliki, car: 15, 18
 Katarina Sienska: 99
 Kazimir Veliki, poljski
 kralj: 76

Kepler, Johannes: 49
 Klement IV., papa: 26
 Klement V., papa: 27
 Klement VI., papa: 9-10,
 62-64, 66-68, 70, 73,
 118, 121
 Klement VII., antipapa: 28,
 77, 99
 Konrad III., car: 26
 Kopernik, Nikola: 49
 Kolumbo, Kristofor: 48

L

Ladislav Napuljski,
 ugarsko-hrvatski kralj:
 88
 Lorenzo de' Medici
 Veličanstveni: 62
 Ludovik da Paramo: 89-90
 Ludovik I. Veliki, ugarsko-
 hrvatski kralj: 119-120
 Ludovik Veliki: 86-88
 Ludvig IV., njemački car:
 63-64
 Luj I. Burbonski, francuski
 vojvoda: 64
 Luj VIII., francuski kralj:
 26
 Luj IX., francuski kralj:
 23, 50

M

Marija, češka kraljica: 61
 Marija, ugarsko-hrvatska
 kraljica: 88
 Martin V., papa: 57, 122
 Martinušić, Andeo: 97
 Matej iz Arrasa: 68

N

Newton, Isaac: 49
 Nikola iz Tuscola: 24

O

Otokar II., češki kralj: 60

P

Pavao Dalmatinac: 89, 91-91, 97, 122
 Petar Matafari, nadbiskup: 123
 Petar Parler, arhitekt: 68
 Philippe d'Alençon, kardinal: 106
 Pierre Roger: 62
 Pio V., papa: 109, 113, 124

R

Raimundus Duellius: 93
 Rajmund de Vineis: 9-10, 78, 98-107, 125
 Robert de Grosseteste: 46-47, 120
 Robert de Sorbonne: 50
 Roger Bacon: 47, 52
 Roland iz Kremone: 46
 Rovetta, Andrea: 93
 Rudolf Habsburški: 60
 Rudolf II., vojvoda: 76

S

Sigizmund → Žigmund Luksemburški
 Sisto Fabri, dominikanac: 108
 Spadarich, Luka: 110
 Stefan Dušan: 64-65
 Stjepan Babonić, zagrebački biskup: 97
 Stjepan, sv.: 61

T

Teodorik, dominikanac: 92
 Toma Alkvinski: 38, 47, 50, 73
 Torriani, Joachim, čelnik dominikanskog reda: 109, 111

U

Urban V., papa: 27-28, 87
 Urban VI., papa: 28, 80, 98-100

V

Václav II., češki kralj: 61
 Václav III., češki kralj: 61-62
 Václav IV., češki kralj i njemački car: 30, 80
 Václav, sin Karla IV. → Václav IV.
 Václav sveti, češki knez: 73, 77
 Vincent de Beauvais: 48
 Vladislav Jagelović, kralj: 66

W

Wenzel → Václav II.
 Wimmer, J.: 48

Z

Zaccagnini, Guido: 90

Ž

Žigmund, češki kraljević → Žigmund Luksemburški
 Žigmund Luksemburški, kralj: 88, 122

Kazalo geografskih imena**A**

Aachen: 69
 Albanija: 86, 98, 114
 Alpe: 9, 72
 Amerika: 120
 Apeninski poluotok: 26, 112, 124
 Arras: 68
 Augsburg: 93
 Austrija: 60, 112
 Avignon: 9, 27-29, 40, 77, 99

B

Bagnoregio: 41, 44
 Babenberg: 60
 Baltičko more: 26, 87
 Barcelona: 53, 111
 Bavarska: 70, 75, 80, 93
 Beč: 30, 40, 76, 94
 Bihać: 98
 Bokakotorski zaljev: 97
 Bologna: 9, 11, 19-22, 24-25, 29, 32-35, 41, 45-46, 50, 52-53, 62, 70, 72, 81, 89, 91-92, 98-99, 101-102, 106, 111, 118, 121-122, 125
 Bosna: 92, 96
 Brandenburg: 61
 Budim: 87-88, 94
 Budva: 108

C

Cahors: 10
 Cambridge: 40, 53
 Canterbury: 53
 Carigrad: 86, 94, 122
 Chartres: 18
 Coimbra: 40
 Crécy: 64
 Cremona: 46

Č

Čazma: 92, 97
 Češka: 9, 30, 59-64, 67-77, 80-81, 101, 117, 119, 122

Česko Kraljevstvo: 67, 69, 76

Čiovo, otok: 97

D

Dacija: 23
 Dalmacija: 84, 86-89, 91-92, 96, 98, 105, 112, 114, 120, 124
 Dalmatinska provincija dominikanskog reda: 9-10, 98, 100-103, 105-109, 126
 Dambach: 74
 Donja Lužica: 61
 Drač: 86, 98, 101-103, 105, 107
 Dublin: 40
 Dubrovačka Republika: 102, 122
 Dubrovnik: 84, 97-98, 102-103, 105, 123

E

Egejsko more: 85
 Engleska: 39, 75
 Erfurt: 30
 Europa: 7, 9, 14-15, 17, 20, 22-23, 30, 40-41, 55, 60-61, 64, 66, 70, 73, 75-77, 86, 96, 105, 113, 117, 119-120, 126

F

Fermo: 40
 Ferrara: 40, 106, 124
 Firenca: 28, 40, 54, 99, 107, 111
 Flandrija: 112
 Francuska: 17-18, 26-27, 29, 34, 60, 62-63, 67-68, 74-75, 77, 89, 94, 118-119, 122
 Freiberg: 47

G

Genovska Republika: 112
 Glavato: 97
 Gornja Lužica: 61
 Grénoble: 40

H

Hales: 46-47
 Heidelberg: 30, 40
 Hrvatska: 8-9, 66, 79, 88-89, 97-98, 119-120, 122, 126
 Hvar: 98, 108

I

Irska: 39
 Istra: 98
 Italija: 26, 28, 60, 63-64, 74, 88-89, 94, 99, 101, 109, 119, 122-125

J

Jadran → Jadransko more
 Jadransko more: 84-85, 87, 119

K

Kapua (Capua): 98
 Kleparz: 66
 Köln: 30, 40, 53, 70, 111
 Korčula: 108
 Koruška: 61
 Kotor: 98
 Kraków: 40, 66, 76
 Kranjska: 61
 Krk: 98
 Kvarner: 86

L

Laon: 18
 Leipzig: 30, 80
 Lisabon: 40, 111
 Lombardijska: 64, 75, 106
 Louvaine: 111
 Lucca: 40
 Luksemburg: 61

M

Mainz: 68, 70
 Meissen: 75
 Milano: 64, 111
 Milanska Vojvodina: 112
 Mletačka Republika: 86, 112-115

N

Modruš: 110
 Montpellier: 28, 34, 40, 53
 Moravska: 61, 63, 68
 München: 93

NJ

Napulj: 26, 34, 99, 118
 Napuljsko Kraljevstvo: 88, 112, 119

O

Nin: 98, 108
 Novi Grad (Nové Město): 67
 Nürnberg: 61, 99, 118

P

Njemačka: 68, 74, 112
 Njemačko Carstvo: 13, 16, 59-60, 69

O

Orléans: 18, 28
 Orvieto: 40
 Otrantska vrata: 84
 Oxford: 11, 20, 24, 29, 34-36, 40, 46, 50, 52-53, 56, 70, 118

P

Padova: 9, 11, 35, 41, 54, 86, 101, 103, 111, 114
 Padska nizina: 84
 Pag: 98
 Palatinat: 70
 Pamiers: 40
 Papinska Država: 24, 112
 Pariz: 11, 18-24, 28-30, 32, 34-36, 40, 46, 50, 52-53, 56, 61-62, 70, 72, 74, 77-79, 81, 98, 111, 118, 121
 Pavia: 28, 40
 Pečuh: 40, 87, 119
 Perpignan: 40, 53
 Perugia: 28, 40, 107, 111
 Piacenza: 40
 Pisa: 28, 40
 Poljska: 26, 61, 66, 75, 86, 112

P

Portugal: 39
 Prag: 9-10, 30, 40, 54, 59, 61-62, 66-69, 71-72, 74-81, 83, 102, 105, 107-108, 118, 120-122, 125

R

Prčanj: 97

R

Rab: 98
 Reims: 18
 Rim: 11, 21, 26-27, 30, 37, 40, 48, 63-65, 71, 74-75, 77, 84, 90, 99, 101, 103, 113-114, 124-125
 Rimsko Carstvo (antičko): 14-15, 60
 Rimsko Carstvo (srednjovjekovno): 15-16, 64-65, 117, 119

S

Saint Andrews, sveučilište: 29
 Saksonija: 70
 Salamanca: 111
 Salerno: 19, 36
 Schwäbisch Gmünd: 68
 Senj: 98, 110
 Sicilija: 26, 99
 Siena: 28, 99
 Skadar: 98
 Slavonija: 92, 96-97
 Sorbona: 50-51, 63, 121
 Split: 98
 Srbija: 64
 Sredozemno more: 26, 84-85
 Stari Grad na otoku Hvaru: 108
 Sveta Zemlja: 96

Š

Šibenik: 98
 Šleska: 61
 Španjolska: 39, 90, 111-112

T

Tiringija: 75
 Toskanska Vojvodina: 112
 Toulouse: 24, 28, 40, 111
 Tours: 18
 Trier: 70
 Trogir: 97-98
 Tuscolo: 24

U

Ugarska: 87, 89
 Ugarska provincija dominikanskog reda: 98
 Ugarsko Kraljevstvo: 89, 98
 Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo: 26, 75, 85-88, 90, 92, 96, 100, 119
 Ugljan: 109
 Ulcinj: 98
 Utrecht: 18

V

Vaison: 17
 Valencia: 35
 Valladolid: 40
 Venecija: 85-86, 88, 94, 101
 Vercelli: 34
 Verona: 40
 Vltava, rijeka: 67-68, 118

Z

Zadar: 7, 9-10, 54, 83-88, 97-98, 100, 104-110, 112-114, 119, 123-126
 Zagreb: 92, 97, 123
 Zapadno Rimsko carstvo: 17

I N D I C E S

Index of personal names

A

Albert the Great: 47, 120
 Alexander III, pope: 19
 Alexander IV, pope: 50,
 55-56
 Alexander V, pope: 56
 Alexander of Hales: 46-47
 Alexius from Dubrovnik:
 102, 105
 Antun from Modruš: 110
 Aristotle: 117
 Arnošt z Hostinného →
 Ernest, archbishop of
 Prague:
 Arnst von Pardubitz →
 Ernest, archbishop of
 Prague:
 Augustin Kažotić, bishop:
 123
 Augustine, St.: 16

B

Bandelli, Vincenzo: 111
 Beatrice of Bourbon: 65
 Benedict XI, pope: 26
 Blanche of Valois, queen: 63
 Boethius of Dacia: 23
 Bonaventura from Ferrara:
 106-108, 124-125
 Bonaventure of Bagnoregio:
 47, 50
 Boniface VIII, pope: 22, 27
 Boniface IX, pope: 9, 56,
 102-103

C

Casimir the Great, Polish
 king: 76
 Catherine of Sienna: 99
 Charles of Anjou →
 Charles I of Anjou
 Charles I of Anjou, king of
 Hungary: 26, 86

Charles II. of Anjou, king
 of Hungary: 88
 Charles IV, king of
 Bohemia and emperor
 of Germany: 9-10, 16-
 17, 59, 62-67, 67-81,
 88, 105, 108, 117, 121-
 122, 125
 Charles IV, king of France:
 61, 63
 Charles the Great, emperor:
 15, 18, 69, 77
 Charles V, emperor: 99
 Columbus, Christopher: 48
 Clement IV, pope: 26
 Clement V, pope: 26
 Clement VI, pope: 9-10,
 63-64, 66-67, 70, 73,
 118, 121
 Clement VII, antipope: 28,
 77, 99
 Conrad III, emperor: 26
 Copernicus, Nicolaus: 49

D

Dante Alighieri: 99
 Dietrich of Freiberg: 47
 Dominic from Senj: 110

E

Edward III, king: 64
 Elijah from Durrës: 103,
 105
 Elisabeth, queen of
 Bohemia: 62
 Ernest, archbishop of
 Prague: 72

F

Fontana, Vincenzo: 89
 Francesco Catani da
 Diaceto, chronicler: 89
 Frederick the Quarrelsome
 (*Streitbare*), duke: 80
 Friedrich II. Hohenstaufen,
 emperor: 26-27, 32, 34,
 60, 98

G

Galilei, Galileo: 49
 Giovanni d'Andrea: 92
 Gregory IX, pope: 22-23
 Gregory XI, pope: 25, 28,
 99

H

Henry III, king of England:
 24, 28
 Henry VII, king: 61
 Honorius III, pope: 22, 24,
 33, 55
 Hugo de St. Cher: 47

I

Innocent II, pope: 22
 Innocent III, pope: 20-21,
 23-24, 26, 55
 Innocent IV, pope: 22, 24-
 25, 34
 Ivan, archdeacon of Gorica:
 123

Ivan Corona from Zadar:
 109

Ivan from Durrës: 101,
 103, 105

Ivan Stojković, Dominican:
 122-123

Ivan Venier, archbishop of
 Zadar: 98

J

Jadwiga, polish queen: 66
 Jan Hus: 80
 Jan Jenstein, archbishop of
 Prague: 78

Jan Lucemburský, king of
 Bohemia: 61

John Duns Scot: 47

John from Dambach,
 professor: 74

John I of Luxembourg,
 king of Bohemia: 62

John of St. Giles: 46

John VIII Palaiologos,
 emperor: 122
 John XXI, pope: 22
 Joseph II, patriarch: 122

K

Kepler, Johannes: 49

L

Ladislaus, king: 88
 Lorenzo de' Medici the
 Magnificent: 62
 Louis I de Bourbon, duke:
 65
 Louis IV of Bavaria,
 emperor: 63-64
 Louis VIII, king of France:
 26
 Louis IX, king of France:
 23, 50
 Louis the Great: 87-88
 Ludovico da Paramo: 89-
 90

M

Martin V, pope: 57, 122
 Martinušić, Andeo: 97
 Mary, queen of Bohemia:
 61
 Mary, queen of Hungary:
 88

Matthew of Arras,
 architect: 68

N

Newton, Isaac: 49
 Nicholas from Tuscolo,
 cardinal: 24

O

Ottokar II, king of
 Bohemia: 60

P

Paul of Dalmatia: 89, 96-97, 122
 Petar Matafari, archbishop: 123
 Petar Parler, architect: 68
 Philip IV, king: 28
 Philip VI de Valois, king of France: 63
 Philippe d'Alençon, cardinal: 106
 Pierre Roger: 63
 Pius V, pope: 109, 113

R

Raimundus Duellius: 93
 Raymond de Vineis: 9-10, 78, 98-99, 101-105, 107, 125
 Robert de Grosseteste: 46-47, 120
 Robert de Sorbonne: 50
 Roger Bacon: 47, 52
 Roland of Cremona: 46
 Rovetta, Andrea: 93
 Rudolph II, duke: 76
 Rudolph of Habsburg: 61

S

Sigismondo Ferrari: 89
 Sigismund of Luxembourg, king of Bohemia and emperor: 88, 122
 Sigismund, Czech prince → Sigismund of Luxembourg
 Sisto Fabri: 108
 Spadarich, Luka: 110
 Stephen Dushan: 65
 Stjepan Babonić, bishop of Zagreb: 97

T

Theodoric, Dominican: 92
 Thomas Aquinas, St.: 73
 Torriani, Joachim, general of Dominican order: 109, 111

U

Urban V, pope: 27-28, 87
 Urban VI, pope: 28, 80, 98-100

V

Václav II, king of Bohemia: 61
 Václav III, king of Bohemia: 61-62
 Václav the Saint, duke of Bohemia: 73, 77
 Václav, son of Charles IV: 30
 Vincent de Beauvais: 48

W

Wenzel → Václav II.
 William de Saint-Amour: 50, 121
 Wimmer J.: 48
 Władysław Jagiełło, king: 66

Z

Zaccagnini, Guido: 90

Index of geographical names**A**

Aachen: 69
 Adriatic → Adriatic sea
 Adriatic sea: 84-88, 95, 105, 119, 122
 Albania: 86, 98, 114
 Alps: 9, 72
 America: 120
 Apennine Peninsula: 26, 112, 124
 Arras: 68
 Augsburg: 93
 Austria: 60, 113
 Avignon: 9, 27-30, 40, 78, 80, 99

B

Babenberg: 60
 Baltic Sea: 26, 87
 Barcelona: 54, 111
 Bavaria: 63-64, 70, 75, 80, 93
 Bihać: 98
 Bohemia: 9, 59-65, 67-68, 70-71, 74, 77, 101, 117, 119, 122
 Boka Kotorska Bay: 97
 Bologna: 9, 11, 19-20, 22, 24-25, 29, 32-36, 41, 44-46, 50, 52-53, 55, 62, 70, 72, 80-81, 89, 91-92, 98-99, 101-102, 106, 111, 118, 121-122, 125

Bosnia: 92, 94, 96
 Brandenburg: 61
 Budim: 87-88, 94
 Budva: 108

C

Cahors: 40
 Cambridge: 40, 53-54
 Canterbury: 54
 Capua: 98
 Carinthia: 61
 Carniola: 61
 Carolingian Empire: 60

Chartres: 18

Coimbra: 40

Constantinople: 86, 94

Crécy: 64

Cremona: 46

Croatia: 8-9, 66, 79, 83-89, 94, 96-98, 100, 119, 122, 126

Č

Čazma: 97
 Čiovo, island: 97

D

Dalmatia: 84, 86-89, 91-92, 98, 105, 112, 114, 119, 124, 126
 Dominican Dalmatian Province: 9-10, 98, 100-103, 105-109, 126
 Dublin: 40
 Dubrovnik: 84, 97-98, 102-103, 105, 122-123
 Durrës: 86, 98, 101, 103, 105, 107

E

England: 39, 75
 Erfurt: 30
 Europe: 7, 9, 13-15, 17, 20, 22-23, 30, 36, 40-41, 45, 54-55, 59-61, 64, 66, 70, 73, 75-77, 86, 93, 96, 105, 113, 117, 119, 126

F

Fermo: 40
 Ferrara: 40, 106, 124
 Flanders: 112
 Florence: 28, 40, 54, 99, 107, 111
 France: 17-18, 26-27, 29, 34, 60, 62-64, 68, 74-75, 77, 89, 94, 118-119, 122

G

Genoa, Republic: 112
 German Empire: 13, 16,
 59-60, 69
 Germany: 68, 74, 112
 Glavato: 97
 Gorica: 123
 Gravenhagen: 93
 Grénoble: 40

H

Heidelberg: 30, 40
 Holy Land: 86
 Hungarian Kingdom: 89,
 98
 Hungarian-Croatian
 kingdom: 26, 75, 88,
 90, 92, 96, 119
 Hungary: 87, 89
 Hvar: 97-98, 108

I

Ireland: 39
 Istria: 98
 Italy: 26, 28, 60, 63-64, 74,
 88-89, 94, 101, 109,
 119, 122-125

K

Kingdom of Naples: 88,
 112, 119
 Kleparz near Krakow: 26,
 28, 60, 63-64, 74, 88-
 89, 94, 101, 109, 119,
 122-125
 Köln: 30, 40, 53, 70, 111
 Korčula: 108
 Kotor: 97-98
 Kraków: 40, 66, 76
 Krk: 98
 Kvarner: 86

L

Laon: 18
 Leipzig: 30, 80
 Lincoln: 120
 Lisabon: 40, 111
 Lombardy: 64, 75, 106
 Louvaine: 111

Lower Lombardy, province:

106

Lower Lusatia: 61
 Lucca: 40
 Luxembourg: 61-62, 64,
 76, 119, 122

M

Mainz: 68, 70
 Mediterranean Sea: 26,
 84-85
 Meissen: 75
 Milan: 64, 111-112
 Milan, duchy: 112
 Montpellier: 28, 34, 40, 53
 Moravia: 61, 63
 München: 93

N

Naples: 26, 33-34, 86, 99-
 110, 118-119
 Novi Grad (Nové Město):
 67
 Nin: 98, 108
 Nürnberg: 61, 99, 118

O

Orléans: 18, 28
 Orvieto: 40
 Otranto, strait: 84
 Oxford: 11, 20, 24, 29, 34-
 36, 40, 46, 50, 52-53,
 56, 70, 118

P

Padua: 9, 11, 35, 44, 54,
 86, 101, 103, 111, 114
 Pag: 98
 Palatinate: 70
 Pamiers: 40
 Papal States: 24, 26, 112
 Paris: 11, 18, 20-23, 25,
 28-32, 34-36, 40-41,
 46, 50, 52-55, 61-63,
 70, 72-74, 77-81, 98,
 111, 118, 121-122
 Pavia: 28, 40
 Pécs: 40, 87
 Perpignan: 40, 54
 Perugia: 28, 40, 107, 111
 Piacenza: 40
 Pisa: 28, 40
 Po Valley: 84
 Poland: 26, 61, 66, 75, 86,
 112
 Portugal: 39
 Prague: 9-10, 30, 40, 54,
 59, 61-62, 66-69, 71-
 72, 74-81, 83, 102-103,
 105, 107-108, 118,
 120-121, 125
 Prčanj: 97

R

Rab: 98
 Ragusa, Republic: 103, 122
 Reims: 18
 Roman Empire (ancient):
 14-15, 60
 Roman Empire (medieval):
 15-16, 64-65, 117, 119
 Rome: 11, 26-27, 40, 64,
 68, 74, 90, 99, 101,
 103, 113-114, 124-125

S

Saint Andrews, university:
 29
 Salamanca: 111
 Salerno: 19, 36
 Saxonia: 70
 Schwäbisch Gmünd: 68
 Senj: 98, 110
 Serbia: 65
 Sicily: 26, 99
 Siena: 28, 99
 Silesia: 61, 75
 Skadar: 98
 Slavonia: 92, 96
 Sorbonne: 50-51, 63, 121
 Spain: 39, 111
 Split: 98
 Stari Grad on the island of
 Hvar: 108

Š

Šibenik: 98

T

Thuringia: 75
 Toulouse: 25, 28, 40, 111
 Tours: 18
 Trier: 70
 Trogir: 97-98
 Tuscany, duchy: 113

U

Ugljan: 109
 Ulcinj: 98
 Upper Lusatia: 61
 Utrecht: 18

W

Western Roman Empire: 17

V

Valladolid: 40
 Venetian Republic: 113
 Venice: 35, 85-86, 88, 94,
 102
 Venice, Republic: 112, 114-
 115, 119
 Vercelli: 34
 Verona: 40
 Vienna: 30, 40, 76, 94
 Vltava, river: 67-68, 118

Z

Zadar: 7, 9-10, 54, 83-88,
 97-98, 100, 104-110,
 112-114, 119, 123-126
 Zagreb: 92, 97, 123